

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGRO-VLAHIEI

ANUL XXII Nr. 7 - 8 IULIE - AUGUST - 1963

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXII Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1963

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICE-PREȘEDINȚI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar al Mitropoliei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier administrativ al Mitropoliei

C U P R I N S U L

REDACȚIA, 23 August, marea sărbătoare a poporului român .	593—594
— Cu prilejul vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la Sfântul Munte .	595—611
— Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian la Moscova : Festivitățile organizate cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la hirotonia în arhierie a Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei	612—620

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. GH. IORDĂCHESCU, <i>La duminica a XX-a după Rusalii</i> .	621—626
Arhim. JUSTINIAN DALEA, <i>La Adormirea Maicii Domnului</i> .	626—630
Pr. ILIE D. NEGOIȚĂ, <i>Panegiric la tăierea cinstitului cap al Înaintemergătorului și Botezătorului Ioan</i>	631—632

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, <i>Acțiuni în slujba păcii (iulie-august)</i>	633—637
ION V. GEORGESCU, <i>În apărarea păcii</i>	638—652

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. ALEXANDRU IONESCU, <i>Liturghia Sfântului Iacob, versiunea greacă-ortodoxă</i>	653—682
Pr. Prof. PETRE VINTILESCU, <i>Oficiul utreniei</i>	683—699
Pr. Dr. C. NIȚESCU, <i>Țirgoviște. Biserici din epoca lui Matei Basarab (secolul XVII)</i>	700—713
Pr. GABRIEL COCORĂ, <i>Episcopul Cosma al Buzăului (30 septembrie 1763—9 octombrie 1787)</i>	714—731
Pr. N. CAZACU, <i>Despre data rezidirii bisericii Mănăstirii Țirgșor ; În legătură cu istoricul bisericii Silvestru din București ; Aspecte din legăturile culturale ruso-române în secolul al XVII-lea</i>	732—758

A. ZAREA, <i>Consfătuirea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Ruse cu o delegație a Consiliului Național al Bisericii lui Hristos din Statele Unite ale Americii</i>	759—773
D. S., <i>Note ecumenice</i>	773—779

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTIILOR

A. LEFTER, <i>Însemnări cu prilejul unei excursii în Deltă</i>	780—790
GHEORGHE ALEXE, <i>Concert de cîntece folclorice romînești și austriece</i>	790—792
— <i>Trecerea spre cele veșnice a preotului Grigore Costea</i>	793—797

EPISCOPIA DUNAREA DE JOS

GHEORGHE ALEXE, <i>Sfințirea bisericii Sf. Vasile din Galați</i>	798—799
--	---------

EVENTIMENTE, FAPTE, COMEMORĂRI

REDAȚIA, 1. <i>Decorarea acad. Petre Constantinescu-Iași cu ordinul bulgar «Kiril și Metodie»</i> ; — 2. <i>Aniversarea a 1100 de ani de la crearea alfabetului și scrierii slave</i>	800—803
A. ARM. M., 1. <i>Tezaurul de sculpturi de la Tomis</i> ; — 2. <i>Muzeul de Artă al R.P. Romîne — factor de educare a maselor</i> ; — 3. <i>Succesele dirijorului George Georgescu și ale pianistului Valentin Gheorghiu la Salzburg</i> ; — 4. <i>La Universitatea «Eötvös Loránd» din Budapesta: Centenarul catedrei de limbă și literatură romînă</i>	804—809

REVISTA REVISTELOR

LECTOR, 1. <i>Evangeliarul bulgar din British Museum</i> ; — 2. <i>Despre bibliotecile teologice din țara noastră în secolele trecute</i> ; — 3. <i>Studii de istorie și cultură medievală romînească</i> ; — <i>Asociația internațională de studii sud-est europene. Știri noi despre Macarie și legăturile de artă și cultură medievală în Balcani</i>	810—825
IOAN F. STANCULESCU, <i>Samuil Micu, scurtă cunoștință a istoriei romînilor</i>	826—828

23 AUGUST MAREA SĂRBĂTOARE A POPORULUI ROMÂN

S-au împlinit nouăsprezece ani de la istoricul 23 August 1944, piatră de hotar în istoria poporului român, ziua eliberării patriei noastre de sub jugul fascist, începutul revoluției populare care avea să ducă, cu trecerea anilor, la schimbări structurale în economia țării, la cuceriri tot mai înalte în domeniul științei, culturii și artelor.

Răsturnînd dictatura militaro-fascistă, forțele patriotice din țara noastră au deschis la 23 August 1944 căi salvatoare pentru instaurarea unei vieți noi, înlăturînd definitiv exploatarea omului de către om.

În răstimpul celor nouăsprezece ani care au trecut de atunci, și cu deosebire după înlăturarea monarhiei, țara noastră a înregistrat salturi uriașe în toate domeniile de muncă și de creație. Dintr-o țară înapoiată economiceste, cu o agricultură și o industrie cu totul rudimentare, în acești ani țara și-a schimbat radical înfățișarea prin dezvoltarea unei industrii multilaterale și prin socializarea agriculturii, bine utilată și cu o mare capacitate de producție. Datorită acestor schimbări în structura economică a țării, venitul național a sporit considerabil, iar viața locuitorilor patriei, din sate și orașe, a cunoscut bunăstarea și belșugul.

Priveliștea care uimește mai mult decît orice pe cel ce a cunoscut fața de altădată a țării o constituie construcțiile din ultimii ani : pădurea masivă de blocuri înalte de locuințe mai ales în vechile cartiere orașenești mărginașe, pe locuri unde altădată se aflau cocioabe mizere ; localuri de școală, încăpătoare și luminoase, înzestrate cu biblioteci, laboratoare, săli și terenuri de sport ; cămine și case de cultură, cu săli de teatru și cinematografe ; spitale, dispensare medicale și case de naștere ; întreprinderi industriale, cu construcții care se întind pe mari suprafețe de pămînt, pe hectare întregi ; spuza de sonde din regiuni în subsolul cărora nimeni nu bănuia în trecut că s-ar afla adevărate fluviu de petrol ; cabanele din vîrfurile munților, complexele turistice din stațiunile balneo-climaterice, salba de perle arhitectonice de pe litoralul Mării Negre.

Tot așa de mult ne umple de bucurie progresul cultural al țării. Nu ne gândim numai la faptul că, încă de mai mulți ani, a fost înlăturată neștiința de carte — una din tristele moșteniri ale trecutului regim —, ci avem în vedere generalizarea învățămîntului elementar de opt ani, numărul mare de clevi și studenți, mai ales din mediul rural, care se pregătesc în școli medii de cultură generală și în institute de învățămînt superior, ne gândim la creația culturală propriu-zisă materializată în opere de înalt nivel artistic și ideologic, la lucrul editurilor care tipăresc anual mii de titluri în milioane de exemplare, la pasiunea pentru frumosul artistic care a pătruns adînc în conștiința maselor populare.

Cununa tuturor acestor înnoiri și progrese o constituie politica externă a Statului român, o politică de pace, pentru coexistență pașnică a statelor cu orînduiri sociale diferite — politică slujită cu fermitate de conducătorii patriei noastre iubite și susținută cu ardoare de întregul nostru popor. Pretutindeni în lume sînt cunoscute astăzi chemările adresate de Președintele Consiliului de Stat al țării noastre, Domnul Gheorghe Gheorghiu-Dej, de la tribuna Organizației Națiunilor Unite cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a ideilor păcii și buneî înțelegeri între popoare și cu privire la realizarea pe plan regional a unor pacte de neagresiune între state cu sisteme sociale diferite. Împlinirea acestor chemări ar putea deschide căi largi pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale, pentru instaurarea în lume a unei epoci în care să nu mai fie cunoscute ororile războiului cu tot cortegiul său de nefericiri.

Legată de slujirea păcii prin însuși rostul său cel mai înalt și conștientă că de toate prefacerile și progresele realizate în cuprinsul țării pe plan economic și cultural se bucură fiii săi spirituali, Biserica Ortodoxă Română — ierarhii, slujitorii și credincioșii ei — au întîmpinat cu îndreptățită însuflețire ziua aniversării eliberării patriei. Iar acum, cînd s-a intrat în anul de încheiere al celui de-al doilea deceniu de la înfăptuirea marelui act istoric, privim cu încredere spre viitor, siguri în biruința forțelor păcii, întrezărind conturul grandios al unor noi și trainice realizări puse în slujba omului.

REDACȚIA

CU PRILEJUL VIZITEI PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN LA MUNTELE ATOS

În anul acesta s-au împlinit o mie de ani de la întemeierea Lavrei, a primei minăstiri mari și bine organizate din Muntele Atos, de către Sfântul Atanasie Atonitul. Cu această ocazie s-au desfășurat acolo mari festivități bisericești interortodoxe, la care au participat mai mulți conducători și reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de o delegație compusă din I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Husilor, Arhimandritul Nicolae Mladin, profesor la Institutul teologic din Sibiu, Pr. Ioan G. Coman, profesor la Institutul teologic din București, Pr. Olimp Căciulă și Diac. M. Marinescu.

Prezentînd în acest număr un reportaj al acestei vizite, am socotit că e bine să-l introducem prin cîteva considerații referitoare la geografia Atosului, la întemeierea Lavrei și la însemnătatea generală a Atosului pentru viața Bisericilor Ortodoxe.

Geografic, Muntele Atos reprezintă cea mai de răsărit din cele trei ramuri egale ale peninsulei Calcidice, care înaintează în Marea Egee între Tracia și Salonic, sub forma unei mîini cu trei degete. El are aproximativ o lungime de 60 km și o lățime între 6 și 8 km. E despărțit de baza peninsulei printr-un istm tăiat de regele Xerxe al persilor (la 484—481 a. Hr.), din motive de strategie maritimă. Așezarea lui, oarecum izolată sau în stare de a fi izolată de lume, îl face propriu pentru o viață monahală. Un lanț de munți, pornind de la istm traversează întreg acest promontoriu lunguiet și îngust, prin miilocolul lui, înălțîndu-se spre capătul ce sfîrșește în Mare pînă la vreo 1800 m. Peninsula (sau insula artificială) atonită este vestită prin salubritatea climatului ei și autorii vechi pretindeau că oamenii trăiesc acolo pînă la adînci bătrînețe. Aproape toată așezarea e acoperită de păduri ; izvoare abundente țîșnesc din loc

în loc ; în afară de ele, apeductele construite duc apa în toate punctele locuite, pînă la extremitatea peninsulei. Pădurile furnizează materialele necesare construcțiilor. Cresc acolo înfrățiți pinul, stejarul, ulmul, castanul. Se vede adesea cipresul, alunul, măslinele, portocalul, lămîiul, caisul și vița de vie. Călătorul francez Pierre Belon declară că «nu e în toată lumea un loc mai bun pentru minăstiri»¹. Nichifor Gregora, polihistorul bizantin din secolul al XIV-lea, deși adversar al Atosului, descrie acest loc astfel : «Dulceața temperaturii, varietatea vegetației care bucură vederea și îmbălsămează aerul, ciripitul pasărilor, murmurul izvoarelor, zumzetul albinelor, vederea mării întinse, liniștea văilor, tăcerea și singurătatea pădurilor, toate acestea alcătuiesc o țesătură de voluptăți care răpesc simțirile și ridică spre Dumnezeu sufletul recules în cugetări evlavioase» (*Hist. byz.* libr. XIV, cap. VII—VIII).

Frumusețea peisajului și moderația climei este un lucru rar în regiunea aceea care înaintează spre Mediterana. Solul în mare parte pietros n-a permis culturi mari și lesnicioase. Adesea pentru amenajarea unui teren de cîțiva metri pentru legume, viețuitorii au trebuit să care de jos de lingă mare pămîntul necesar în traistă. Alternarea de locuri cu vegetație plăcută cu altele stîncioase și aspre, au oferit condiții pentru trepte și elanuri spirituale variate.

Geografia Atosului a fost și ea favorabilă rolului căruia i-a servit.

În ce privește începuturile vieții monahale în Atos, nu se pot spune lucruri sigure și nu se pot indica date fixe. E un domeniu în care abundă legende. Documentele vorbesc despre o viață minăstirească în el numai din secolul al IX-lea încôace. Înainte de secolul al IX-lea nu se aflau probabil în el decît pustnici împrăstiați prin ascunzișul pădurilor. Între asceții de la începutul secolului al IX-lea se socotește că s-ar fi aflat și celebrul Petru Atonitul. De la anul 862 se pomenesc de chinovia lui Eftimie cel tînăr, pe vremea împăratului bizantin Vasile Macedoneanul. Dar ea n-a avut autoritate peste toți călugării din Atos. Un ucenic al lui Eftimie, Ion Colobos, a fondat între 869—873 o altă minăstire. Toți sihaștrii recunoșteau în acea vreme o oarecare autoritate a unui Protos².

Adevăratul fondator al regulei minăstirești în Atos este un personaj aparținînd unei familii din clasa nobililor din Trapezund, numit Avramios. Acesta, devenind călugăr sub numele de Atanasie, a zidit, cu ajutorul împăratului Nichifor Foca, în jurul anului 963, Minăstirea Lavra, care s-a numit mai tîrziu, după numele fondatorului, Lavra Sfintului Atanasie.

Din cele ce se povestesc în *Viata curiosului Atanasie* și din relațiile strînse pe care le-a avut, după toată verosimilitatea, cu Nichifor Foca (împărat bizantin între 963—969), se poate admite că începuturile vieții minăstirești solid organizate în Atos sînt legate de episodul unui război

1. *Observations des plusieurs singularités trouvées en Grèce*, c. XVI, la I. Lécierq, art. *Mont Athos*, în «Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie», fasc. CXXII—CXXIII. Paris, 1933, p. 239.

2. C. Korolevski, *Athos*, în «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastiques», fasc. XXV—XXVI, 1930, col. 72—73.

pe care Nichifor Foca, pe atunci general, l-a purtat victorios împotriva arabilor, ajutat de rugăciunile lui Atanasie.

Se prea poate ca în viața lui Atanasie să fie unele înfloriri, adăugate de admirația posterioară, cum se întâmpla de obicei în trecut cu mai toate viețile celor ce au avut un rol remarcabil în viață. Dar chiar și în cazul acesta, ar fi indubitabil că atoniții au legat începuturile vieții mînăstirești din Atos de un moment de luptă patriotică și au considerat-o ca un titlu de laudă pentru aceste începuturi. Poate că exemplul acesta a devenit un leit-motiv de origine și pentru atîtea din mînăstirile moldovenești ale lui Ștefan cel Mare, iar exemplul Sfîntului Atanasie Atonitul a fost determinant poate pentru o întreagă tradiție. Adeseori călugării din țările ortodoxe, amenințate sau cotopte de turci sau de tătari, au însuflețit lupta de apărare sau de eliberare patriotică a popoarelor din care făceau parte. Cazul Sfîntului Serghie de Radonej, care îndeamnă poporul rus la lupta de eliberare de sub jugul mongol, este cel mai elocvent în privința aceasta. Iar spiritul a devenit general, între urmașii lui. P. Urjumțev spune : «Sfinții ruși din acea vreme se pot numi prin excelență patrioți bisericești». «Un puternic deșteptător și un înzestrat educator al spiritului bisericesc-patriotic s-a arătat în acest timp Sfîntul Serghie de Radonej». Duhul lui transmis ucenicilor săi, trăiește pînă azi. Iar legăturile lui Serghie cu Atosul se pot vedea din faptul că unul din ucenicii lui, Atanasie, a copiat la Atos un sbornic cu vieți de sfinți pentru Lavra Sfintei Treimi a Sfîntului Serghie³.

Dar să dăm în concret datele respective din viața Sfîntului Atanasie Atonitul. Nichifor Foca avea un unchiu, după mamă, cu numele Mihail Maleinos, egumenul mării Mînăstiri Cymina din Tesalia, vestit pentru evlavia lui. Aci la unchiul său, Nichifor Foca, pe cînd era încă numai general, a cunoscut pe tînărul Atanasie, călugărit în această mînăstire și ajuns fiu duhovnicesc al lui Mihail Maleinos. El s-a atașat sufletește atît de mult de Atanasie, încît unchiul său i l-a dat, la cerere, ca însoțitor duhovnicesc.

Dar Atanasie, după o vreme, a fugit pe furiș de lîngă Nichifor Foca, pentru a se dedica vieții de sihăstrie în Atos. Generalul s-a întristat foarte mult de dispariția prietenului său și a însărcinat pe comandantul militar din Salonic să-l caute. Acesta a scris Protosului din Atos, care, după descrierea dată de Nichifor Foca, l-a descoperit cu ocazia sărbătorilor Crăciunului, cînd toți sihaștrii s-au adunat la Caryae, în centrul Atosului. După ce l-a aflat, Nichifor Foca s-a legat și mai mult de Atanasie, care se vede că era o personalitate capabilă să impresioneze și să țină sub înfrurire a lui pe alții. În acea vreme Nichifor Foca a fost trimis comandant de oști să zdrobească regatul arab din Creta, de unde porneau piratii saracini și pustiau toate țărmurile grecești, stingherind greu imperiul bizantin. Se știe cîte lupte sîngeroase a trebuit să poarte Nichifor Foca pînă a putut distruge acest cuib de piraiți (961) și a eli-

3. P. Urjumțev, *Puterea binecuvîntării*, în «Revista Patriarhiei din Moscova», 1963, nr. 3, p. 62.

berat ținuturile grecești de această plagă, asigurând liniștea imperiului bizantin pe o lungă perioadă de timp, și făcând posibilă o viață de libertate pentru creștini. În cursul acestei expediții Nichifor Foca a simțit de multe ori lipsa sfaturilor înțeleptului și evlaviosului său prieten și necesitatea prezenței lui pentru a insufla ostașilor săi curaj și încredere în victorie. În sfârșit, după multe rugăminți din partea lui Nichifor Foca, Atanasie a sosit în Creta și nu l-a mai părăsit pe general pînă la deplină eliberare a insulei.

Nichifor Foca a atribuit marea lui biruință ajutorului dumnezeiesc și rugăciunilor lui Atanasie. Întru pomenirea acestei biruințe și drept expresie a recunoștinței, a hotărît să ridice o mare minăstire în Atos, unde cuviosul lui prieten se simțea atît de bine. Acesta este începutul zidirii vestitei mari Lavre a Atosului, ale cărei clădiri puternice se păstrează pînă azi. Viața minăstirească din Atos a fost în orice caz o urmare a biruinței asupra arabilor, pentru că prin ea s-a asigurat liniștea țărmurilor Mării Egee, unde este așezat Atosul.

Din Creta, Nichifor Foca s-a dus în Constantinopol unde a fost primit în triumf și în scurtă vreme a ajuns împărat. Iar Atanasie s-a retras în chilia din Atos. Propunerea lui Nichifor Foca de-a ridica o minăstire în Atos n-a găsit prea mare entuziasm la Atanasie, care înclina mai mult spre liniștea unei vieți pustnicești. A trebuit multă stăruință din partea lui Nichifor Foca spre a-l cîștiga pentru o minăstire de proporții imperiale în pădurile Atosului, ce i se păreau mai potrivite pentru o viață retrasă, singuratică. Dar în sfârșit zidirea a început. Porțile de aramă care împodobesc pînă azi nartexul bisericii Marii Lavre sînt darul împăratului. Iar hrîsovu l ce se păstrează în biblioteca minăstirii relatează că împăratul a dăruit și două sfinte moaște : o bucată din Cinstitul Lemn și craniul Sfîntului Vasile.

Locul pe care s-a înălțat minăstirea era pustiu încă (acolo își avea chilia Atanasie) și a trebuit să se scoată din rădăcini mulți arbori, să se facă săpături și transporturi de pămînt și de pietre. Atanasie a trebuit să întreprindă lucrări mari nu numai pentru a zidi minăstirea, ci și pentru a-i da un caracter civilizat, demn de o citorie împărătească. Aceasta a provocat revolta bătrînilor sihaștri și a vechilor viețuitori ai Atosului. Ei priveau opera lui Atanasie ca pe o înnoire, ce nesocotește tradițiile. Drept aceea au trimis o delegație la împăratul Ion Țimiskes, urmașul lui Nichifor Foca la tron, plîngîndu-se că Atanasie calcă vechile rînduieli și obiceiuri ale locului. «Căci a ridicat clădiri luxoase și turnuri și a făcut porturi, a abătut cursuri de ape și a folosit boi înju gați și a prefăcut Atosul în lume. Căci a semănat ogoare și a sădit vii... ; mișcă din loc vechile legi și preface vechile obiceiuri și rînduieli». Precum se vede fapta lui Atanasie înscrisa un moment de progres pentru viața simplă confundată cu natura, a viețuitorilor din Atos.

Împăratul Ion Țimiskes, trimițînd pe învățatul călugăr Epifanie Studitul din Constantinopol la Atos, acesta a adunat pe toți monahii din peninsulă și arătîndu-le că nu au dreptate, a dat primul tipicon,

adică primul regulament al Muntelui Atos, întărit la 971 de Ion Țimiskes. Viața de obște și conducerea de sine au fost cele două principii caracteristice al organizării introduse prin acest regulament. Atanasie, introducând viața de obște, deodată cu aceasta a introdus în Atos și bunurile civilizației de atunci. Atanasie a fost astfel nu numai un monah cuvios, ci și un «civilizator», cum au fost și alți contemporani de ai lui : cuviosul Luca, cuviosul Nikon ș. a.

Atanasie n-a ridicat numai clădiri, chilli, biserici, ci o amenajat și porturi și magazii, a sădit vii, a semănat ogoare, a cultivat pământul, a adus apă prin apeducte și a început să folosească boi înjugați pentru a ușura muncile oamenilor. De la el a început și obiceiul ca tot ce se construia la Atos să fie de o înaltă valoare artistică, fie că era vorba de arhitectură, de pictură, de țesături, de lucrături în lemn, de înfloriri de manuscrise, sau de alte obiecte de cult. Așa s-au acumulat în Atos monumente artistice de mare preț⁴, care au servit ca model sau cel puțin ca impuls pentru arta bisericească din toate țările ortodoxe. S-a arătat, de pildă, influența Atosului asupra picturii celebrului pictor bisericesc rus de la începutul secolului al XV-lea, Rublev⁵.

De la Atanasie a început și îndeletnicirea cărturărească a copierii de cărți în Atos, mai precis a copierii artistice de manuscrise nu numai bisericești, ci și de cultură clasică. Atosul a fost unul din factorii care au salvat, prin copiere, în mare măsură, operele lui Platon, Euripide, Homer. Apărarea împotriva coterpirii pustiitoare de cultură a mohamedanismului turcesc a fost susținută de Atos nu numai prin însuflețirea popoarelor ortodoxe la rezistență și luptă, ci și prin salvarea vestigiilor culturii eline și bizantine.

Alături de patriotism și de interesul pentru cultură, care au fost imprimate de la început Atosului de personalitatea lui Atanasie, a mai fost cultivată, în cea mai mare parte din istoria lui, o a treia caracteristică pozitivă demnă de remarcat : spiritul de comuniune interortodoxă. În Lavra Sfintului Atanasie de la început au fost primiți nu numai călugări greci, ci din toate națiunile ortodoxe. Ideea aceasta a lui Atanasie a făcut și ea mare carieră în Atos. Foarte curînd s-a întemeiat acolo o mînăstire a georgienilor (Ivirul), a bulgarilor (Zografu), a sîrbilor (Hilandarul). Încă din vremea lui Atanasie, unul din călugării ruși aflători la Atos, întorcîndu-se de acolo, cu binecuvîntarea unui stareț, a întemeiat la Kiev marea Lavră Pecerska. E vorba de Antonie. Urmînd spiritul lui Atanasie, Atosul a devenit în curînd o comunitate frățească interortodoxă, cu mînăstiri și credincioși greci, bulgari, sîrbi, ruși, romîni, bucurîndu-se de drepturi egale, și totîmpreună de o anumită autonomie. Frățietatea aceasta de indivizi și nații, în care fiecare se simțea la largul său, și respecta pe ceilalți, a fost posibilă pentru că

4. Ad. Adamantliou, *Istoria Atosului și a celei monahale din el*, în «Μεγάλη Ἑλληνική Εγκυκλοπαίδεια» Atena, t. II, p. 342—247

5. A. S. Lihacev, *Unele probleme ale studiului celor de a doua influențe sud-slăve în Rusia*, în «Academia de Științe a U.R.S.S. Referate ale învățătorilor sovietici la al IV-lea Congres al slaviștilor», 1960, p. 134.

nu erau acolo ambiții șovine și deosebiri de bogați și săraci, ci toți erau egali. Desigur au fost și minăstiri îmbogățite de pe urma averilor închinatelor, dar de ele nu profitau decât prea puțini conducători de minăstiri. Marea mulțime de viețuitori n-a beneficiat de aceste venituri.

Amintim numai câteva momente culminante din această influență a Atosului, astfel înțeleasă, asupra diferitelor Biserici Ortodoxe.

Viața cărturărească și artistică a Bisericii Bulgare s-a resimțit de influența Atosului datorită marii personalități a patriarhului Eftimie de la sfârșitul secolului al XIV-lea, care a fost prin maestrul său, patriarhul Teodosie de Tirnova, ucenicul lui Grigorie Sinaitul, reînnoitor al vieții spirituale din Atos. Curentul literar care s-a inițiat prin Eftimie și s-a continuat prin ucenicii lui a avut o puternică influență și asupra vieții religioase ruse⁶. Trecând peste toată perioada istorică intermediară, menționăm că la 26 iulie 1962, Biserica Ortodoxă Bulgară a canonizat pe cuviosul Paisie, fost stareț la Hilandar, în Atos, în secolul al XVIII-lea. El este autorul *Istoriei slavo-bulgare*, prin care a contribuit enorm la trezirea națională a poporului bulgar și la introducerea limbii bulgare în operele de cultură și de literatură⁷.

Fiul cneazului Ștefan Nemanja, organizatorul statului sîrb, destinat să urmeze la conducerea statului sîrb după moartea tatălui său, cucerit de descrierile vieții monahale din Atos de niște călugări ruși veniți din Atos la curtea lui Ștefan Nemanja după ofrande, fuge cu ei în Sfîntul Munte și se așează acolo în Minăstirea rusească Sfîntul Panteleimon. Prin scrisori îl convinge și pe tatăl său să predea scaunul de domnie fiului său Ștefan și să vină la Atos să se călugărească. Împreună ctitoresc apoi Minăstirea sîrbească Hilandar pe ruinele unei minăstiri părăsite cu același nume. Cneazul Ștefan, după călugărie Simion, moare peste trei ani (în 1199) și e înmormîntat în ctitoria sa, iar la un an după aceea e canonizat de soborul Atosului. În scurtă vreme au izbucnit în Serbia lupte între frații săi, Vucan și Ștefan, pentru tron și amîndoi au cerut ajutorul papii cu promisiunea că vor trece țara la catolicism. Sava vine în țară, aducînd și moaștele tatălui său, și vesește să împace pe frați, care împlinesc vointa tatălui lor, recunoscînd pe Ștefan ca țar. Cît timp stă în țară, Sava ridică multe biserici și minăstiri pentru întărirea Ortodoxiei, împotriva intrigilor catolice. Trimite mulți compatrioți la Atos pentru ca învățînd acolo slujbele să se întoarcă apoi pregătiti în Serbia. Zidite împreună cu fratele său Minăstirea Jič. da Minăstirii Studenita, ctitorie a tatălui său, un regulament ca cel din Hilandar și scrie viața tatălui său, *Viața Sfîntului Simeon*, ale cărui moaște fuseseră așezate în Stu-

6. A se vedea despre aceasta și despre aprecierea pozitivă ce o face mișcării isihaste din Atos, ca un curent al prerenasterii, care subliniază importanța experienței individuale împotriva formalismului regulilor exterioare, A. S. Lihačev, *op. cit.*, p. 95—155. O amănunțită recenzie a ei a făcut Dumitru Gh. Rađu: *A doua influență sud-slavă în Rusia*, în „Glasul Bisericii”, 1962, nr. 11—12, p. 1161—1189.

7. Pr. I. Kusminov, *Die Heiligsprechung des hochwürdigen Paisii von Chilandar*, în „Stimme der Orthodoxie”, Berlin, 1963, nr. 6, p. 6—7.

denița. Această *Viața* a devenit cu vremea unul din cele mai valoroase documente ale istoriei sirbești.

Cînd fratele său Ștefan s-a hotărît să se căsătorească cu Ana, fiica dogelui venețian Enrico Dondolo și la orizont se desemnau noi pericole pentru Ortodoxie, Sava după ce și-a epuizat toate celelalte mijloace pentru a abate pe fratele său de la această hotărîre, a plecat din nou la Atos. Fratele său Ștefan în fața acestui fapt, a renunțat la hotărîrea sa, rugîndu-l pe Sava să se întoarcă. Dar Sava voind să asigure mai bine pe viitor Ortodoxia în Serbia, s-a dus la Niceea, ca să obțină de acolo ridicarea Bisericii Sirbe la rangul de arhiepiscopie și să i se recunoască autocefalia. Ambele aceste lucruri le-a obținut Sava, iar el a devenit primul arhiepiscop al Bisericii Sirbe autocefale, la a cărei organizare și întărire a lucrat cu multă râvnă de la 1220, pînă la moartea sa întîmplată în 1235, după ce mai făcuse cîteva drumuri la Atos și la Locurile Sfinte din Palestina ⁸.

Influența continuă a Atosului asupra vieții bisericești din Rusia, asupra literaturii religioase de acolo asupra marilor personalități ale Bisericii și teologiei ruse — începînd cu Antonie, întemeietorul Lavrei Pecerska din Kiev, continuînd cu Serghie de Radonej, cu Nil Sorski și sfîrșind cu Paisie Velicicovski, — a fost expusă de curînd de P. Urjumțev în articolul : *Puterea binecuvîntării* în «Revista Patriarhiei din Moscova». Autorul menționează, de sigur, și faptul că influența Atosului în domeniul trăirii religioase, a scrisului bisericesc, a artei picturale, gravurii etc., n-a fost primită fără modificări, ci a suferit în Rusia o adaptare la spiritul credincioșilor de acolo. Pe lîngă citatele date mai înainte în acest sens, mai dăm unul : «Dar Serghie (de Radonej), spre deosebire de isihastă din Orient, nu rupea legătura cu nevoile și năzuințele lumii contemporane lui. Pentru viața spirituală rusă în general e caracteristică nu numai iubirea de Dumnezeu, ci și cea de om, ca făptură a lui Dumnezeu ; ei îi sînt proprii și motive sociale. Și dacă a avut loc o influență a mișcării isihaste, ea a fost prelucrată în acest spirit propriu vieții religioase rusești» ⁹. Aceeași prelucrare a influenței atonite prin accentuarea și mai puternică a iubirii de oameni Urjumțev o vede la Nil Sorski, la Paisie Velicicovski, la Serafim de Sarov și în teologia mai nouă rusă, care a copleșit cu totul o direcție teologică mai veche, influențată de scolastica rece și formalistă ¹⁰.

O înrîurire similară a avut Atosul și asupra vieții religioase, a scrisului bisericesc, a picturii și arhitecturii bisericești din țările romîne. Nicodim, întemeietorul primelor mînăstiri romînești, a venit din Serbia, dar a trăit și la Atos și a dat Vodiții și Tismanei întemeiate de el statutul de autonomie, pe care îl au numai mînăstirile din Atos ¹¹. De la el s-au

8. P. Cuturev, *Sf. Sava, primul arhiepiscop sirb*, în «Revista Patriarhiei din Moscova», 1962, nr. 3, p. 29—35.

9. P. Urjumțev, *op. cit.*, p. 61.

10. P. Urjumțev, *op. cit.*, p. 65—66.

11. *Istoria Bisericii romîne*, Manual pentru Institutele teologice, vol. I, București, 1958, p. 202—203.

păstrat și câteva scrisori dintr-o corespondență cu învățatul patriarh bulgar, Eftimie de Tîrnova, ale cărui legături cu spiritualitatea atonită din secolul al XIV-lea sînt cunoscute.

Cărțile bisericești copiate în țările romîne, sau tipărirea mai târziu, gravurile din ele, pictura și arhitectura bisericească vădesc adevseori o influență atonită. Primele trei cărți tipărite în Muntenia la 1508, 1510, 1512, sînt tipărite de meșterul sîrb Macarie, care a fost egumen la Hilandar, unde a scris și o lucrare succintă : *Despre Dacia și hotarele ei*, un fel de geografie prescurtată cu o toponimistică foarte bogată. În vremea lui Neagoe Basarab a avut loc, în general, o mare «afluență a hilandaristilor la Curtea de Argeș».

Bogata ornamentație a manuscriselor moldovenesti, de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, are legătură cu Hilandarul, ca de exemplu *Evangelhiarul moldovenesc*, fost odinioară în proprietatea bisericii Sfîntul Gheorghe din Hîrlău (actual la Cetinje) care are pe prima pagină a Evangheliei lui Marcu un ornament ce se găsește și în *Triodul de Hilandar* de la 1380 ; acest *Evangelhiar* a fost scris cu cheltuiala lui Ștefan cel Mare, legat apoi din nou și îmbrăcat în argint cu cheltuiala lui Bogdan Vodă, fiul lui Ștefan ¹².

Se știe apoi că marele curent de traduceri și tipăriri bisericești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, numit paisian, pentru că a avut ca promotor pe călugărul rus Paisie Velicicovski, a luat naștere sub influența Atosului, unde Paisie a stat mulți ani în tinerețe. Curentul acesta a dat Bisericii noastre personalități marcante prin activitatea lor cultural-bisericească și de trăire spirituală ca mitropolitul Grigorie IV Dascălul, al Ungrovlahiei, Veniamin Costachi al Moldovei, Calinic de la Cernica etc. Și putem nota că așa cum în Rusia influența atonită s-a adaptat spiritului poporului rus, tot așa s-a adaptat la noi spiritului poporului român. O adaptare la viața reală a societății omenești a suferit spiritualitatea atonită mai întîi trecînd prin personalitatea lui Paisie, despre care P. Urjuntev spune : «La Paisie aflăm același spirit, aceeași adaptare liberă de exagerare a experienței spirituale a Răsăritului la evlavia rusească» ¹³, caracterizată printr-o mare iubire de oameni. Dar ucenicii romîni ai lui Paisie, însușindu-și această iubire de oameni au manifestat-o în activitatea lor printr-un practicisim adaptat nevoilor locului și momentului istoric în care trăiau. Așa s-a manifestat această spiritualitate prin personalitatea de o atît de activă milostenie și de atîta neodihnită putere constructivă, a starețului și episcopului Calinic, canonizat de Biserica Ortodoxă Romînă în 1955.

12. M. S. Rădojic, *Rapports artistiques serbo-roumaines de la fin du XIV jusqu'à la fin du XVI siècle à la lumière des nouvelles découvertes faits en Yougoslavie*, în : «Actes et Colloque international de civilisations balkaniques, organisé par la Commission nationale roumaine pour l'Unesco et l'Académie de la République Populaire Roumaine», Sinaia, 8—14 juillet 1962, p. 23—77.

13. *Op. cit.*, p. 65.

«Curentul paisian se unește la începutul secolului al XIX-lea, cu curentul național venit din Transilvania, datorită căruia ia avânt noua îndrumare a literaturii teologice și bisericești din întâia jumătate a secolului al XIX-lea¹⁴.

*

Dacă fiecare epocă reține din laturile activității trecute a instituțiilor și personalităților ceea ce îi este mai necesar, noi putem reține din importanta activitate trecută a Atosului două lucruri : a) Atosul a fost cetățuia în care s-a putut păstra o mare parte din comoara creației culturale și artistice a Bizanțului, distrusă în Constantinopol și în aproape toate celelalte părți de cotropirea turcească. b) A dat impuls prin Biserica primelor începuturi de viață culturală la popoarele ortodoxe, prin mijlocirea bunurilor culturii bizantine și antice. Pentru toate acestea Biserica Ortodoxă Română a adus prin Prea Fericitul Patriarh Justinian un binemeritat omagiu Atosului, cu prilejul împlinirii unui mileniu de viață monahală organizată.

REDACTIA

14. *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 376.

VIZITA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN LA SFINTUL MUNTE ÎN FRUNTEA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMÎNE

Cu prilejul împlinirii unui mileniu de la întemeierea Marii Lavre din Atos, Patriarhia Ecumenică, sub a cărei jurisdicție canonică se află Atosul, împreună cu statul grec, pe teritoriul căruia se găsește acest centru al monahismului ortodox, a organizat pentru sfârșitul lui iunie a. c. mari festivități, la care au fost invitate toate Bisericiile Ortodoxe.

Răspunzînd invitației, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu o delegație compusă din I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, profesorii de teologie, Pr. Ioan G. Coman și Arhim. Nicolae Mladin, inspectorul patriarhal, Pr. Olimp Căciulă și Arhid. Mihail Marinescu, au plecat din București în ziua de 20 iunie a. c., orele 12, pe calea aerului, fiind conduși la aeroport de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei, P. S. Antim, Vicar Patriarhal, Pr. Alex. Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, consilieri patriarhali și mitropolitanii, profesori de teologie și preoți din Capitală.

La plecarea delegației au fost de față Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri și Domnul A. C. Argyropoul, ambasadorul Greciei la București.

După o escală la Sofia, unde s-a urcat în avion Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, cu delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare, avionul și-a continuat cursa ajungînd la Atena la orele 16,40.

Delegația romînă a fost întîmpinată la aeroport de ambasadorul R.P.R. la Atena, Dl. Mircea Bălănescu, de Mitropolitul locțiitor al I. P. S. Arhiepiscop Hrisostom al Atenei, care se afla la Atos împreună cu Patriarhul Ecumenic Atenagora, de reprezentanții autorităților grecești ș. a.

O companie din aviația greacă a dat onorurile. Delegația, găzduită la hotel «Cecil» din Kifissia, s-a întîlnit acolo cu Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului, cu Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei, cu I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, cu

I. P. S. Mitropolit Porfirie al Sinaiului, cu ierarhi ai altor Biserici Ortodoxe, cu conducători ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Fry și Visser't Hooft, cu celebri bizantinologi din toată lumea etc.

Toate delegațiile au plecat din Pireu la 21 iunie cu vaporul Politikos, pus la dispoziția delegațiilor de statul grec. Pe vapor, Prea Fericitul Patriarh Justinian și delegația română s-au bucurat de o atenție specială din partea tuturor celorlalte delegații străine. Pe seară, s-a săvârșit pe vapor o vecernie la care s-au dat răspunsurile în toate limbile ortodoxe.

Vaporul a ajuns în portul Dafni, în zorii zilei de 22 iunie, dar debarcarea s-a făcut numai pe la orele 10,30, pe bărci cu motor. O companie din marina greacă a dat onorurile și un delegat al Epistasei Atosului a salutat delegațiile cu un cuvânt de bun sosit.

Un convoi de mașini a dus apoi delegațiile în orașelul Caryae, din centrul Atosului, pe o șosea construită în ultimul timp. La marginea orașului Caryae, oaspeții au fost întâmpinați de guvernatorul Sfântului Munte, de membrii Epistasei și ai Koinotitei, de numeroși monahi și de elevii școlii Atoniada. O companie militară a dat onorurile. S-a format apoi un convoi impresionant, având în frunte crucea, ripidele, corul călugărilor, urmat de oaspeți în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului. În sunetul clopotelor, convoiul s-a îndreptat spre biserica Protatului. Acolo, s-a săvârșit o slujbă de laudă lui Dumnezeu, după care reprezentantul Epistasei a salutat pe oaspeți și a răspuns Patriarhul Benedict.

La orele 12, a avut loc primirea oficială a delegațiilor ortodoxe și a celorlalți invitați, de către Patriarhul Ecumenic Atenagora, în sala festivă a Protatului. Patriarhul Benedict al Ierusalimului a adresat un scurt cuvânt de salut Patriarhului Ecumenic, la care acesta a răspuns salutând delegațiile ortodoxe și pe toți oaspeții. Au urmat convorbiri prietenești, Patriarhul Ecumenic ținând să aibă la dreapta sa pe Prea Fericitul Patriarh Justinian, iar la stînga pe Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului. Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic l-a îmbrățișat cu căldură pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și i-a adresat o mulțime de laude, pentru rodnicia sa activitate bisericească.

În ziua următoare, la 23 iunie, a sosit la Atos și regele Paul al Greciei, însoțit de diadohul Constantin. A început apoi Sfînta Liturghie, în biserica Protatul, săvârșită de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora, înconjurat de patru patriarhi, 11 mitropoliți și episcopi și de numeroși ieromonahi și diaconi. Era o adevărată imagine a Ortodoxiei Ecumenice. Ecteniile și ecfonisele s-au rostit în mai multe limbi. Liturghia a fost retransmisă prin radio-televiziunea ateniană. După citirea evangheliei, a vorbit din tronul arhieresc Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora, arătînd însemnătatea Atosului în viața Ortodoxiei. A urmat un parastas pentru întemeietorii, donatorii și monahii răposați ai Sfîntului Munte. S-a înconjurat apoi biserica, într-o impresionantă proce-

siune, în frunte cu patriarhii, ierarhii și toți oaspeții. S-a trecut apoi în sala Sfintei Sinaxe, unde a avut loc o masă comună.

La orele 18, în aceeași zi, a avut loc o recepție la școala Atoniada, în timpul căreia capii delegațiilor ortodoxe au oferit daruri Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic și membrilor Epistasierii. Darurile oferite de Prea Fericitul Patriarh Justinian au impresionat în mod deosebit.

La lăsarea serii, oaspeții s-au înapoiat la Dafni cu mașinile și s-au îmbarcat pe vaporul Politikos, pe care au dormit și care în zorii zilei de 24 iunie a ajuns în micul port al Marii Lavre. Debarcarea s-a făcut la orele 6 dimineața, pe bărci cu motor. Mai multe mașini au transportat pe oaspeți, în câteva minute, la minăstire. La orele 8, patriarhii și capii delegațiilor s-au îmbrăcat pentru Sfânta Liturghie. Către orele 9, au sosit de pe vapoare și oficialitățile, întâmpinate în fața bisericii de Patriarhul Ecumenic. După liturghia oficiată de toți patriarhii, de mulți mitropoliți și monahi, s-a săvârșit un parastas pentru toți cei ce au contribuit la înflorirea vieții monahale din Atos. Egumenul Marii Lavre a citit apoi actul de aniversare, emis de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, iar acesta din urmă a rostit o cuvîntare. Tot soborul, împreună cu oaspeții, au mers apoi la cripta Sfîntului Atanasie Atonitul, unde au îngenunchiat.

La orele 13, minăstirea a oferit o masă în trapeză, la care au luat parte oficialitățile, patriarhii și toate delegațiile. Îndată după masă, mulți oaspeți au plecat. Delegația romînă a vizitat la orele 16 muzeul-tezaur al Marii Lavre, unde se află icoane vechi, începînd din secolul al XII-lea, odoare bisericești, manuscrise de mare valoare etc.

După cină, în sala de recepții a Marii Lavre, a urmat o consfătuire între căpeteniile Bisericilor Ortodoxe, la care Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost invitat să ia loc la dreapta Patriarhului Atenagora. Consfătuirea a fost deschisă de acesta din urmă, care a vorbit de pregătirile în vederea convocării Prosinodului ortodox și de necesitatea unui sinod panortodox permanent, pentru rezolvarea problemelor comune ale Ortodoxiei, ridicate de diferitele împrejurări.

În ce privește Atosul, Patriarhul Atenagora a spus că toate minăstirile din el aparțin întregii Ortodoxii, spunînd că Atosul trebuie să devină din nou un centru de iradiere pentru toată Ortodoxia.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut o serie de propuneri constructive în ceea ce privește unele relații interortodoxe. Prea Fericirea Sa a pledat pentru înființarea unei comisii panortodoxe permanente, pentru care a făcut încă mai de mult propuneri Patriarhiei Ecumenice. A adus laude Sanctității Sale Patriarhului Atenagora pentru convocarea Conferinței panortodoxe de la Rodos și pentru prilejuirea acestei întâlniri la Atos și a stăruit ca temele fixate la Rodos să fie temeinic studiate în fiecare Biserică și publicate în reviste, ceea ce în Biserica Ortodoxă Romînă a și început să se facă.

Atît Prea Fericitul Patriarh Gherman, cît și Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei au subliniat necesitatea ca Patriarhia Ecumenică să

pună în discuția tuturor Bisericii Ortodoxe problemele care se ridică în contactele acestei Patriarhii cu reprezentanții Bisericilor ertodoxe.

I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului a declarat de asemenea că este necesară crearea unei comisii panortodoxe și a anunțat că Biserica Ortodoxă Rusă se gîndește să facă propuneri pentru crearea unei organizații ortodoxe mondiale, cum au celelalte confesiuni (Federația Luterană Mondială etc.), cu întruniri regulate, pentru discutarea problemelor ce se pun în fața Ortodoxiei.

După ce au mai vorbit și alți ierarhi ortodocși, consfătuirea a fost încheiată de Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora, care a mulțumit pentru propunerile făcute și a declarat : «Să ne străduim să găsim un timp potrivit pentru crearea unei comisii panortodoxe permanente».

A doua zi, delegații Bisericilor Sîrbă, Bulgară și Rusă au părăsit Marea Lavră, plecînd să viziteze mînaștirile lor : Hilandar, Zografu și Sfîntul Panteleimon.

Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora, rămas la Marea Lavră și în ziua de 25 iunie, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, au luat masa de prînz și cina laolaltă cu suitele lor și au continuat după cină consfătuirea din ziua precedentă, într-un cerc mai restrîns. De data aceasta, Patriarhul Atenagora a ridicat problema unor noi metode misionare și a insistat asupra necesității unei mai strînse colaborări între teologi și Biserică, așa cum este în Biserica Ortodoxă Romînă. Prea Fericitul Patriarh Justinian a precizat că teologii trebuie să îmbine știința teologică cu evlavia, să trateze problemele într-un spirit care să promoveze viața de pietate în Biserică. Biserica Ortodoxă Romînă propune ca teologii să se adune într-un congres la București, pentru a cerceta împreună problemele contemporane ale Bisericii. Patriarhul Atenagora a salutat ideea ca congresul profesorilor de teologie ortodoxă să aibă loc la București.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit Sanctității Sale Patriarhului Atenagora pentru înaltele bucurii duhovnicești ce le-a prilejuit delegațiilor ortodoxe prin organizarea festivităților de la Atos și l-a asigurat de dragostea Sfîntului Sinod și al credincioșilor Bisericii Ortodoxe Romîne. La rîndul său, Patriarhul Atenagora a subliniat sporul de mîreție ce l-a adus acestor festivități prezența delegației romîne și a apreciat mult colaborarea atît de rodnică a teologilor cu Biserica în Romînia.

La 26 iunie, delegația romînă a vizitat --- folosindu-se de barca cu motor pusă la dispoziție — Mînaștirile Iviron, Pantocrator și Vatoped. La toate a fost primită cu cinstiri deosebite. Căpeteniile mînaștirilor întîmpinau delegația la debarcader, iar soborul de monahi aștepta în fața mînaștirii cu icoane, cu Sfînta Evanghelie, cu sfînta cruce și cu cădelnițe. Prea Fericitul Patriarh Justinian era îmbrăcat în mantie, apoi se intra în biserică, unde se săvîrșea o doxologie și starețul adresa o cuvîntare de bun venit, la care răspundea Prea Fericitul Patriarh Justinian. La toate mînaștirile s-a evocat vechea dărnicie voievodală

și legăturile istorice dintre țările române și Sfântul Munte și s-au arătat vestigiile acestor legături în chipuri de voievozi, în odoare de mare artă, în inscripții și documente. La fiecare mănăstire, s-a vizitat biblioteca bogată în vechi codici în manuscris și muzeul plin de prețioase și vechi odoare. Fiecărei mănăstiri, Prea Fericitul Patriarh i-a făcut daruri de vase sfinte, de cruci și de alte obiecte bisericești, lucrate în atelierele Bisericii Ortodoxe Române.

La 27 iunie, delegația română a plecat de la Vatoped la chiliile românești de la Sfântul Ipatie, așezate pe teritoriul Mănăstirii Vatoped. Aci, a fost întâmpinată de cei patru călugări de acolo și de cei trei de la Cociu. În cuvîntul de bun sosit rostit de ieromonahul Diomid, acesta a istorisit cum au ajuns românii în posesia acestui sfânt locaș. Biserica și chiliile au fost cumpărate de trei călugări români veniți de la Cheia. Bisericiuța în forma actuală a fost clădită la 1875, de brațele călugărilor români, care au cărat în spate pietre și var. A răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, dîndu-le o seamă de sfaturi părintești. Întorcîndu-se în aceeași zi la Vatoped, delegația a vizitat biblioteca bogată în manuscrise și tezaurul mănăstirii.

În aceeași zi, delegația română a vizitat Mănăstirea sîrbă Hilandar, unde s-a întîlnit din nou cu Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei și cu Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora. Pe seară, delegația s-a întors cu barca cu motor la Marea Lavră.

În dimineața următoare, 28 iunie, delegația română a plecat la Schitul românesc Prodromul, întemeiat acum 100 ani.

În cuvîntul său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit lui Dumnezeu că, în urma invitației Sanctității Sale Patriarhului Atenagora, a putut veni la Sfântul Munte și cu această ocazie, a putut vizita Schitul Prodromul. Prea Fericirea Sa, înconjurat de membrii delegației române, a săvîrșit, începînd de la orele 10, Sfînta Liturghie în biserica schitului. După masă, starețul Visarion Popa a prezentat pe călugări Prea Fericirii Sale, care i-a îndemnat la pace întreolaltă, la ascultare față de Patriarhul Ecumenic și loialitate față de statul grec, ai cărui cetățeni sînt. Cu această ocazie, Prea Fericirea Sa a lăsat schitului frumoase daruri.

Întorcîndu-se pe seară la Marea Lavră, delegația — după ce și-a luat rămas bun de la soborul mănăstirii — a plecat cu barca cu motor să viziteze mai multe mănăstiri de pe partea sudică a Atosului. În aceeași seară, a ajuns la Mănăstirea Dionisiu, unde a și dormit.

A doua zi, 29 iunie, s-a făcut primirea oficială după rînduiala obișnuită, apoi s-a vizitat mănăstirea plină de amintirea patriarhului Nifon II, organizatorul Bisericii Române, și a multor voievozi români, ca Neagoe Basarab, Petru Rareș etc.

În aceeași zi, delegația a plecat la Mănăstirea Grigoriu, unde după primirea oficială, a intrat în altar și a sărutat moaștele de pe sfînta masă : capul și mîna Sfîntului Grigorie de Nazianz, mîna Sfîntului Ignatie Teoforul. Mănăstirea are ca ctitor pe Grigore Sinaitul din secolul al

XIV-lea și mai mulți voievozi români : Ștefan cel Mare, Ștefăniță Vodă, Alexandru Lăpușeanu etc.

Tot în aceeași zi, delegația a vizitat Mănăstirea rusească Sfântul Panteleimon, una din cele mai mari din Atos, care acum însă are numai 30 călugări. Delegației i s-a făcut o primire foarte călduroasă. Așezământul acesta are printre ctitori și voievozi români, începînd cu Vlad Tepeș și sfîrșind cu Scarlat Calimachi, care a rezidit între 1812—1820 biserica din temelie.

Spre amiaza aceleiași zile, delegația romînă a ajuns la Mănăstirea Dochiariu, care de asemenea are mulți ctitori romîni.

De la mănăstirea aceasta, delegația romînă s-a îmbarcat pe un torpilor al armatei grecești, trimis în mod special, și a fost dusă pînă la micul orașel Uranopole, dincolo de limita de nord a Sfîntului Munte. De aci, după ce a luat masa, a plecat cu două autoturisme la Salonic, pe o șosea în bună parte asfaltată și trecînd printr-un ținut foarte pitoresc.

A doua zi, 30 iunie, delegația a vizitat celebra biserică Sfîntul Dimitrie, refăcută după o biserică veche și păstrînd numeroase vestigii ale aceleia ; se pot vedea urmele închisorii unde a fost închis Sfîntul Dimitrie și locul chinurilor și al morții sale, mozaicuri și coloane din secolele IV—V-lea. A vizitat apoi biserica Sfînta Sofia, refăcută de asemenea pe temelia unei biserici anterioare, zidită între 690—730, cu mozaicuri din secolul al IX-lea. Între timp, aflînd de sosirea Prea Fericitului Patriarh Justinian în Salonic, Mitropolitul Pantelimon l-a vizitat la hotel, în după-amiaza aceleiași zile. După aceea, Prea Fericirea Sa a primit vizita D-lui Prof. univ. H. Frankistas, ministrul Greciei de Nord, venit să salute pe Patriarhul Romîniei și să-și arate satisfacția pentru cîntea ce face orașului Salonic prin prezența Sa în acest oraș.

Luni, 1 iulie, la orele 9,30, delegația romînă a vizitat Mitropolia Salonicului, unde a fost întîmpinată călduros de I. P. S. Mitropolit Pantelimon. La orele 10,30 a întors vizita D-lui Ministru Frankistas. Profesorii Ion Coman și Nicolae Mladin au făcut o vizită la Facultatea de teologie, unde au întîlnit pe profesorii Caloghiru și Teodoru.

La orele 13,30, ministrul Greciei de Nord a oferit o masă oficială în cîntea Prea Fericitului Patriarh Justinian și delegației romîne, la care au participat Mitropolitul Pantelimon al Salonicului, rectorul Universității locale, decanul Facultății de teologie, I. Caloghiru. A toastat Dl. Ministru Frankistas, în cîntea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a răspuns Prea Fericirea Sa, vorbind despre necesitatea bunelor relații dintre poporul grec și romîn.

Mărti, 2 iulie, înainte de masă, delegația a vizitat muzeul orașului și mai multe biserici vechi, iar la orele 14, a plecat cu avionul la Atena, fiind însoțită la aeroport de Dl. Ministru Frankistas și de I. P. S. Mitropolit Pantelimon, cu suitele.

La aeroportul din Atena, delegația romînă a fost întîmpinată de I. P. S. Arhiepiscop al Atenei, Hrisostom, cu suita și de personalul Ar-

basadei R.P.R. la Atena, în frunte cu Dl. Ambasador Mircea Bălănescu. La Atena se găsea și Patriarhul Ecumenic Atenagora. La orele 19, delegația română a fost condusă de Arhiepiscopul Hrisostom la Mînăstirea Penteli (22 km de Atena), unde Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost întîmpinat cu un călduros cuvînt de bun sosit de starețul mînăstirii, la care a răspuns Prea Fericirea Sa. S-a continuat slujba vecerniei care începuse. După aceea, a sosit Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora, însoțit de Patriarhul Benedict al Ierusalimului, a căror reîntîlnire cu Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost foarte emoționantă.

La orele 21, au sosit la Penteli primul ministru Pipinelis și ministrul învățămîntului Stratos. A urmat o masă oficială, oferită de Sfîntul Sinod al Bisericii Grecești, în cinstea Patriarhului Atenagora. Au participat la ea ierarhi ortodocși de pretutindeni și înalți demnitari ai Greciei. Nu s-au ținut cuvîntări, ci au avut loc numai convorbiri prietenești. Au fost prezentați Prea Fericitului Patriarh Justinian profesorii de teologie din Atena, Alivizatos, Kellas, Ioanidis, cu care a discutat problema în legătură cu proiectatul congres teologic.

După o vizită la Ambasada Romîna la Atena, delegația a luat parte la masa de prînz oferită de Arhiepiscopia Atenei în cinstea Patriarhului Atenagora la școala teologică «Rizarion» a Arhiepiscopiei din Atena.

Joi, 4 iulie, orele 18, s-a făcut în catedrala mitropolitană din Atena primirea oficială a Prea Fericitului Patriarh Justinian. Biserica era plină de ierarhi, preoți și credincioși. La sosire, Prea Fericirea Sa a fost îmbrăcat în mantie arhierească. După oficierea doxologiei, Arhiepiscopul Hrisostom l-a salutat pe Patriarhul Romîniei cu cuvinte alese, subliniind energia și priceperea cu care conduce Biserica Ortodoxă Romînă, ale cărei realizări impunătoare le-a cunoscut cu ocazia vizitei pe care a făcut-o în România în 1955.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, exprimîndu-și mulțumirea pentru cele două mari evenimente de afirmare panortodoxă : Conferința de la Rodos și aniversarea Mileniului atonit.

Seara, delegația romînă a participat la cina oferită de Dl. Ambasador Mircea Bălănescu, iar a doua zi, 5 iulie, pe la orele 11, a plecat cu avionul spre patrie, fiind condusă la aeroport de Arhiepiscopul Hrisostom. La aeroport, erau de față demnitari bisericești, reprezentanți ai Ministerului Afacerilor Externe grecești, Dl. Ambasador Mircea Bălănescu și colaboratorii săi.

După o escală la Sofia, unde delegația romînă a fost salutată de Prea Fericitul Patriarh Chiril, de ambasadorul R.P.R. la Sofia și de alți demnitari civili și bisericești, a sosit în țară, fiind întîmpinată la Băneasa de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei, împreună cu alți membri ai Sfîntului Sinod, consilieri patriarhali și mitropolitani, profesori de teologie, preoți din Capitală.

Au fost de față Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, precum și Domnul E. P. Kerkiros din partea Ambasadei Greciei la București.

În catedrala patriarhală s-a oficiat o slujbă de mulțumire, după care I. P. S. Mitropolit Iustin a rostit un cuvânt de bun sosit, cu prețioase considerații asupra istoriei și semnificației Sfintului Munte. A răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, făcînd o cuprinzătoare relatare a celor văzute la Atos, a urmelor dărnicii românești la toate mînistirile de acolo, precum și a stării în care se află Schitul romînesc Prodrumul. A amintit de consfătuirea interortodoxă ce a avut loc cu această ocazie la Atos, la care Prea Fericirea Sa a stăruit să se realizeze propunerea mai veche a Sfintului Sinod romîn pentru înființarea unei comisii panortodoxe permanente.

Astfel, vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian și a delegației romîne la Atos, Atena și Salonic a contribuit la activarea unității ecumenice a Bisericilor Ortodoxe și la întărirea prieteniei între poporul romîn și cel grec. Sînt de așteptat de la ea frumoase roade pentru colaborarea viitoare a Bisericilor Ortodoxe, pentru rezolvarea problemelor comune ce stau în fața lor.

REDACTIA

VIZITA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN LA MOSCOVA

FESTIVITĂȚILE ORGANIZATE CU PRILEJUL IMPLINIRII A 50 DE ANI
DE LA HIROTONIA ÎN ARHIEREU A SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI
AL MOSCOVEI

În anul acesta, Sanctitatea Sa Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii a împlinit 50 ani de la hirotonia în arhiereu. Vreme de o jumătate de secol, înființătorul de azi al mării Biserici surori a desfășurat, pe diferite trepte ale ierarhiei superioare, o bogată și rodnică activitate care i-a creat un înalt prestigiu, atât în fața clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse, cât și în fața celorlalte Biserici Ortodoxe și altor confesiuni creștine. De aceea, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse a luat hotărârea să cinstească această îndelungată și devotată slujire a înființătorului său, în săptămâna de la 14—21 iulie a. c., printr-o binemeritată sărbătorire.

La aceste festivități au luat parte ca invitați pe lângă ierarhii și reprezentanții clerului rus, înființătorii Bisericilor Ortodoxe surori, reprezentanții diferitelor Biserici creștine, precum și ai unor organizații creștine mondiale. Astfel, acest praznic a devenit un prilej de întâlnire a reprezentanților tuturor Bisericilor Ortodoxe și a numeroase confesiuni și organizații creștine mondiale, o expresie a spiritului ecumenist al vremii noastre.

Astfel, din partea Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, a luat parte o delegație compusă din I. P. S. Mitropolit Calinic al Vereei, P. S. Episcop Emilian de Melos și alți membri. Sanctitatea Sa Patriarhul Hristofor al Alexandriei a fost reprezentat de o delegație în frunte cu I. P. S. Mitropolit Partenie al Pelusiei. De la Damasc a participat însuși Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei și întregului Orient, împreună cu I. P. S. Mitropolit Elie Karam al Libanului, I. P. S. Mitropolit Alexandru al Emesei și alți ierarhi și clerici. Patriarhul Antiohiei a reprezentat și pe Sanctitatea Sa Patriarhul

Benedict al Ierusalimului. Biserica Ortodoxă a Georgiei a fost reprezentată de venerabilul Patriarh-Catolicos Efrem II, împreună cu o delegație de ierarhi și preoți. Delegația Bisericii Ortodoxe Sîrbe a fost condusă de Prea Fericitul Patriarh Gherman. Biserica noastră a fost reprezentată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Vicar Patriarhal, avînd ca interpret pe P. C. Pr. Simion Neaga. Din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare a participat Prea Fericitul Patriarh Chiril, însoțit de I. P. S. Mitropolit Maxim al Loveciului, P. S. Episcop Partenie, Vicar Patriarhal ș. a. I. P. S. Mitropolit Antim al Kitiei a reprezentat Biserica Ortodoxă a Ciprului, iar Primatul Greciei a fost reprezentat de I. P. S. Mitropolit Hrisostom al Argolidei. Au fost prezenți de asemenea I. P. S. Mitropolit Ioan, întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, I. P. S. Arhiepiscop Ștefan de Bielostok din partea Bisericii Ortodoxe Poloneze și I. P. S. Arhiepiscop Pavel al Carliei și întregii Finlande.

S-a constatat cu satisfacție și prezența unei delegații din partea Papii Paul VI, compusă din Eminența Sa François Charrière, Episcop de Geneva și Lausanne și Abatele Christophe Dumont de la Centrul de studii «Istina» de la Paris. Arhiepiscopul Saak a reprezentat pe Catolicosul Vasghen I al Bisericii Armene. I. P. S. Mitropolit Daniel Philoxenos a reprezentat, în fruntea unei delegații, Biserica Creștină Siriană din Malabar.

Episcopul Falkner Allison de Winchester (Anglia) a reprezentat Biserica Anglicană, iar Arhiepiscopul de Utrecht, Dr. Andreas Rinckel, Biserica Vechilor Catolici. Au fost de asemenea prezenți delegați ai Bisericilor Luterane și Reformate din diferite țări. Menționăm pe Episcopul N. Mitzenheim (Biserica Evanghelică Luterană din Thuringia-R.D.G.), Pastorul Dr. Martin Niemöller (Biserica Evanghelică din Nassau-R.D.G.), Pastorul Uffe Hansen (Biserica Luterană din Danemarca) etc.

Din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor a fost de față Dr. Leslie Cooke ; de la Conferința Creștină pentru Pace de la Praga, președintele acesteia, Prof. Dr. I. Hromadka, și Pastorul Jan Ondra, secretarul ei. Au mai participat I. P. S. Arhiepiscop Serghie, exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa Centrală ; I. P. S. Arhiepiscop Antonie, exarhul Patriarhiei Moscovei pentru Europa Occidentală ; trei preoți din Exarhatul Patriarhiei Moscovei pentru America de Nord și Sud etc.

Delegația Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, a plecat din București, pe calea aerului, în după-amiaza zilei de 12 iulie a. c., fiind însoțită de președintele Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, Prof. Dr. I. Hromadka, și de secretarul acesteia, Jan Ondra, care în trecere spre Moscova, au făcut o vizită Prea Fericirii Sale.

Delegația a fost condusă la aeroportul Băneasa de I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Valerian al Oradiei, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, preoți consilieri, profesori de la Institutul teologic, protoierei și preoți din Capitală.

Au fost de față Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, precum și D-nii G. E. Cebotariov, consilier și A. V. Papkin, atașat al Ambasadei Sovietice la București.

În aceeași zi seara, delegația a sosit la Moscova. Pe aeroportul Șerechetovo, delegația a fost întâmpinată de I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului și Ladogei, președintele Comisiei de organizare a festivităților jubiliare, I. P. S. Arhiepiscop Leonid al Mojaiskului, P. S. Episcop Ciprian al Dmitrovului, P. S. Episcop Alexei al Talinului și Estoniei, P. S. Episcop Metodie al Voliniei, P. C. Protoiereu Alexei Ostapov, docent al Academiei duhovnicești din Moscova ș. a.

Au fost de față membri ai Ambasadei Române din Moscova și ai Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri.

În numele Sanctității Sale Patriarhului Alexei, I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului a adresat un scurt cuvânt de bun sosit delegației române, la care a răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian. Delegația a fost condusă apoi la hotelul «Ucraina», unde a fost întâmpinată de I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, președintele Departamentului pentru legăturile Patriarhiei din Moscova cu Bisericile străine.

A doua zi, sîmbătă 13 iulie, Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației române, a făcut o vizită de prezentare Sanctității Sale Patriarhului Alexei, la care au fost prezenți I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului și Ladogei, I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, și alți ierarhi și clerici. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a întreținut frățește cu înființătorul Bisericii Ortodoxe Ruse, căruia i-a înmînat prețioase daruri.

În aceeași zi, a avut loc la hotelul «Ucraina», vizita de răspuns în numele Sanctității Sale Patriarhului Alexei, făcută de președintele Comisiei pentru organizarea festivităților, I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului și Ladogei, și de P. S. Episcop Alexei al Talinului și Estoniei.

Duminică, 14 iulie, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de membrii delegației, a asistat la Sfînta Liturghie săvîrșită în biserica cu hramul «Bucuria tuturor scîrbiților», de la Ordinka, de P. S. Episcop Ciprian al Dmitrovului, Vicar Patriarhal. La aceeași Sfîntă Liturghie a participat și delegația Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia.

La sfîrșitul slujbei, delegațiile română și cehoslovacă au fost salutate și prezentate credincioșilor de către P. S. Episcop Ciprian. A răspuns Prea Fericitul Patriarh Justinian, arătînd că a sosit la Moscova pentru a opta oară, spre a participa la sărbătorirea a 50 ani de rodnică activitate a Sanctității Sale Patriarhului Alexei, care a adus o substan-

țială contribuție la opera de apropiere a Bisericilor Ortodoxe și de întărire a păcii în toată lumea. Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit în dar bisericii un rind de sfinte vase, lucrate în atelierele Patriarhiei Române.

În dimineața zilei de luni 15 iulie a.c., Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de membrii delegației, a făcut o vizită la Consiliul pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri, unde a fost primit de președintele V. A. Kuroedov. În aceeași zi, Prea Fericirea Sa, împreună cu membrii delegației, a vizitat Ambasada R.P.R. din Moscova, unde au fost întâmpinați cordial de Dl. Ambasador Nicolae Guină.

Punctul culminant din programul vizitei și al festivităților l-a constituit ședința solemnă ce a avut loc în ziua de miercuri 17 iulie, în marea Lavră de la Zagorsk, în spațioasa biserică a Academiei duhovnicești.

După alcătuirea prezidiului, format din căpeteniile tuturor delegațiilor, ortodoxe și neortodoxe, întreaga asistență primește cu emoție, ridicându-se în picioare, pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care este condus la masa prezidială, unde ocupă locul de onoare.

Ședința solemnă a început cu rugăciunea «Împărate Ceresc», după care I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului și Ladogei, președintele Comisiei pentru organizarea festivităților jubiliare, a rostit un scurt cuvânt de deschidere, arătând scopul și importanța sărbătoririi și subliniind prezența numeroșilor reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe și ai altor multe culte creștine, ca simbol al unității creștine.

I. P. S. Arhiepiscop Nicodim al Iaroslavului și Rostovului a înfățișat într-un amplu raport viața și activitatea Sanctității Sale Patriarhului Alexei, insistând cu deosebire asupra activității Sanctității Sale în slujba Ortodoxiei Ecumenice, în opera de apropiere și unire a tuturor creștinilor și în slujba păcii. Apoi, I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului și Ladogei a dat citire actului omagial întocmit de Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în cinstea sărbătoritului.

Conducătorii delegațiilor au adresat apoi pe rînd cuvîntări omagiale Sanctității Sale. Seria acestor cuvîntări a fost deschisă de Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei. Evocînd momentul hironiei ca episcop a sărbătoritului, prin antecesorul său, patriarhul Grigorie IV al Antiohiei, vorbitorul a enumerat serviciile importante aduse de Patriarhul Alexei unității creștine și cauzei păcii.

După cuvîntările rostite de întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe a Georgiei și a Serbiei, a vorbit Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a spus următoarele :

«Sanctitatea Voastră,

Prea iubite și venerabile Părinte Patriarh Alexei,

Bunul Dumnezeu, care V-a călăuzit, V-a luminat și V-a ocrotit în toate zilele Sanctității Voastre, a rînduit din nou pașii noștri spre tronul

patriarhal al Bisericii Ortodoxe Ruse, în această zi de mare sărbătoare din viața Sanctității Voastre.

În duhul dragostei frățești, ne socotim fericiți că împărtășim azi bucuria aniversării a 50 ani de slujire arhierească a Sanctității Voastre, când ați învins toate greutățile și ați dezlegat cu bine toate problemele, slujirii lui Dumnezeu, în condițiile atât de schimbătoare ale unei jumătăți de veac de muncă neîntreruptă, ca arhiereu-vicar, ca episcop, ca mitropolit și ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse.

După cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel către Timotei, ați urmat «dreptatea, evlavia, credința, iubirea, răbdarea, blîndețea». V-ați luptat «lupta cea bună a credinței» și ați mărturisit «mărturisirea cea bună înaintea multor martori» (I Tim. VI, 11—12). Iar după cuvîntul marelui Apostol către Tit, sînteți «iubitor de oaspeți, iubitor de bine, cuminte, drept, cuvios, înfrînat», «ținîndu-vă de cuvîntul cel adevărat al învățăturii, spre a îndemna la învățătura cea sănătoasă și a mustra pe cei potrivnici» (Tit I, 8, 9).

Din îndemnul inimii și al promiei divine, care V-a condus pe toate căile vieții, ați preferat smerita, spinoasa și trudnica slujire a apostolatului creștin și ați îmbrățișat-o cu o dragoste și cu un devotament de suflet ales și închinat cu totul Domnului. Ați studiat în școli bisericesti și ați dobîndit multe titluri teologice; ați intrat fără întîrziere în slujba Bisericii, ați primit treptat numeroase încredințări și V-ați distins deosebit în toate.

Ați educat și ați învățat elevi seminariști; ați format și îndrumat viitori preoți. Ați păstorit, ați predicat, ați liturghisit, ați luminat, ați mîngîiat, ați păzit sufletele credincioșilor ca preot. Ați condus, ați organizat, ați chivernisit și ați administrat clerul ca episcop, ca mitropolit, ca patriarh.

Ați purtat grija eparhiilor, ați întărit și mărit Biserica Voastră prin readucerea uniților și V-ați alăturat Biserica Rusă din diaspora. Ați organizat învățămîntul preoțesc și teologic și ați împodobit locașuri sfinte. Ați tipărit cărți bisericesti și ați pregătît și ridicat oamenii trebuitori Bisericii. Străinii care vin în marea voastră țară admiră nu numai marile înfăptuiri de tot felul ale conducerii statului, ci și buna rînduială bisericească și frumoasele slujbe divine din bisericile cu credincioși.

O mare revoluție a schimbat toate condițiile vieții și a creat stări noi; un mare și greu război V-a adus griji și greutăți mari, ruine, orfani și lipsuri multe. Biserica Ortodoxă Rusă a știut să se încadreze în aceste condiții noi de viață și a putut face față tuturor sarcinilor, fiindcă Biserica Ortodoxă Rusă are în fruntea sa nu numai un mare ierarh, un venerabil și bun conducător, ci și un mare patriot. Nouă sute de zile și nopți au bubuit tunurile și au explodat bombele inamicului asupra Lenin-gradului; nouă sute de zile și nopți pline de primejdii, lipsuri și mizerii ale războiului — foame, frig, morți, ruine și groază — ați stat ca mitropolit, de strajă în mijlocul poporului, îndurînd cu luptătorii și cu

locuitorii marelui oraș toate suferințele asediului. Ați rămas în mijlocul turmei, ați ajutat-o, ați încurajat-o, ați întărit-o sufletește, i-ați dat nădejdea biruinței și ați avut bucuria ei.

Împreună cu Biserica voastră, cu poporul vostru rus pravoslavnic al Uniunii Sovietice, Vă cunosc, Vă cinstesc și Vă respectă toate Bisericile Ortodoxe, unite azi în dragoste și în rugăciune pentru Sanctitatea Voastră.

Una din cele mai mari năzuințe a Sanctității Voastre a fost strângerea legăturilor, colaborarea și unirea Bisericilor Ortodoxe. Ați făcut din acest gând o mare cauză ortodoxă și ați servit-o ca pe un scop sfânt. Sînt memorabile cuvintele Sanctității Voastre rostite cu prilejul vizitei făcute anul trecut Bisericii Ortodoxe Romîne: «Bisericile noastre de aceeași credință au fost și sînt în nezdruccinată unitate de trăire duhovnicească și împreună cu Biserica Ortodoxă universală, constituie în fața întregii lumi chipul unității în rugăciune, în propovăduire, în cucernicie, în slujirea binelui obștească».

Ați vizitat în acest scop cele mai multe Biserici Ortodoxe autocefale — toate patriarhatele vechi și noi, precum și Biserica Greciei.

Începutul plin de nădejdi l-a făcut Conferința conducătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe autocefale de la Moscova, în anul 1948 și o dovadă a legăturilor strînse și a unității ortodoxe din vremea noastră a fost, fără îndoială, Conferința panortodoxă de la Rodos din anul 1961. Binecuvîntată fie această mare idee și faptă de unire și întărire a Ortodoxiei, atît de mult necesară azi, și nouă înșine și creștinătății întregi!

Colaborarea cu Mișcarea Ecumenică, pe plan creștin universal, pentru unirea Bisericilor și pentru slujirea înaltelor țeluri ale omenirii contemporane, a dus la intrarea Bisericilor Ortodoxe Rusă, Romînă, Bulgară și Polonă în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, din 1961.

Dar activitatea Sanctității Voastre nu s-a mărginit numai la interesele pur bisericești, ci s-a întins la marile probleme actuale ale omenirii, în fruntea cărora stă, imperioasă și urgentă, marea problemă a păcii. Ați făcut totul pentru izbînda ideii păcii în lume. Marea «Chemare către toți creștinii lumii» a Conferinței bisericești de la Moscova, din anul 1948, participarea activă a delegaților Bisericii Ortodoxe Ruse la toate conferințele Consiliului Mondial al Păcii, la Mișcarea Creștină pentru Pace de la Praga, ca și la conferințele asemănătoare ale organizărilor creștine, precum și atîtea cuvîntări și mesaje ale Sanctității Voastre în favoarea păcii, arată lumii întregi că sînteți un mare și neobosit luptător în marile front pentru apărarea păcii.

Fericit de a fi putut săvîrși o operă bisericească mare și trainică, într-o viață lungă și o păstorire de rară întindere în timp și în spațiu;

Fericit de a ști că ați păstorit «turma lui Dumnezeu care Vi s-a încredințat, veghind asupra ei, nu cu silnicie, ci de bună voie, după Dumnezeu, nu pentru cîștig urît, ci pentru dragoste, nu ca stăpîn al păstoriților, ci pildă făcîndu-Vă turmei» (I Petru V, 2—3);

Fericit de a fi înscris în istoria Bisericii Ortodoxe Ruse, ca și în istoria Bisericii în general, un mare și cinstit nume;

Fericit de dragostea și cinstea cu care sînteți sărbătorit și omagiat în această zi mare a vieții și a bucuriilor Sanctității Voastre;

În numele Bisericii Ortodoxe Romîne, cu care ați stabilit, încă de la alegerea și înscăunarea ca Patriarh, legăturile atît de strînse pe care le avem și azi, și alăturîndu-ne ierarhiei, clerului întreg și credincioșilor Bisericii noastre, care Vă prețuiesc și Vă cinstesc atît de mult, — am marea bucurie de a exprima Sanctității Voastre cele mai călduroase felicitări și de a Vă ura din toată inima încă mulți și fericți ani de rodnică arhipăstorie, în bună sănătate și putere de muncă, rugînd pe bunul Dumnezeu să Vă ocrotească, să Vă întărească și să reverse peste Sanctitatea Voastră și peste pravoslavnica Biserică Rusă ajutorul și binecuvîntarea Sa, acum și în vecii vecilor. Amin !»

A urmat cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei. Cu deosebită atenție a fost ascultată cuvîntarea Episcopului catolic François Charrière, care a amintit pașii de apropiere ce s-au făcut în ultimul timp între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă și a urat sărbătoritului noi succese în continuarea operei de apropiere a creștinilor.

În numele Bisericii Armene și al Catolicosului Vasghen I, a vorbit I. P. S. Arhiepiscop Saak. Episcopul Falkner Allison de Winchester a felicitat pe sărbătorit în numele Arhiepiscopului de Canterbury, dr. Arthur Michael Ramsey. I. P. S. Mitropolit Daniel Philoxenos a prezentat omagiile Catolicosului Vasile II, conducătorul Bisericii Ortodoxe Siriene din Malabar.

După cuvîntarea Arhiepiscopului dr. Andreas Rinckel, care a vorbit despre relațiile dintre Biserica Ortodoxă și cea Veche Catolică, a vorbit Dr. Leslie Cooke, din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor. «*Minunea vremii de azi — a spus el — este că Bisericile vor să se adune laolaltă. În acest sens, s-a considerat un mare eveniment intrarea Bisericii Ortodoxe Ruse în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Această intrare a sporit prestigiul Mișcării Ecumenice și a adus după sine o schimbare de atitudine față de Ortodoxie.*

Ca urmare a acestui fapt, însăși Biserica Romano-Catolică a adoptat o nouă atitudine față de acest for».

A luat apoi cuvîntul Prof. Dr. L. Hromadka, în numele Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, după care a vorbit Pastorul Dr. Martin Niemöller, care a prezentat omagii Patriarhului Alexei pentru ceea ce a făcut în favoarea păcii, spunînd : «*Pentru aceasta, noi Vă cinstim și Vă iubim, socotindu-Vă omul care a mers totdeauna pe drumul cel adevărat*».

După alte cuvîntări, a vorbit la sfîrșit Dl. V. A. Kuroedov, președintele Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., care a subliniat contribuția Sanctității

Sale Patriarhului Alexei în lupta pentru pace, fapt pentru care a fost distins cu trei înalte ordine din partea guvernului U.R.S.S.

Tuturor vorbitorilor le-a răspuns Sanctitatea Sa Alexei, cu mulțumiri pentru omagiile aduse.

După terminarea cuvântărilor omagiale Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, subliniind atmosfera de unitate și de înțelegere în care s-a desfășurat această întâlnire, propune să se întocmească un comunicat în care să se arate unitatea de credință ortodoxă, semnificația ecumenică a acestei adunări și voința de pace a Bisericii.

Episcopul Tibor Bartha din Ungaria a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Chiril pentru această inițiativă și a sprijinit-o. La fel a făcut Pastorul Dr. Martin Niemöller. În urma discuțiilor la care au luat parte numeroși reprezentanți ai Bisericii creștine, adunarea și-a însușit propunerea Patriarhului Bulgariei și a hotărât ca o comisie să alcătuiască proiectul de comunicat, ceea ce s-a și făcut.

A urmat o agapă frățască în încăperile Academiei duhovnicești, după care delegațiile s-au înapoiat la Moscova.

În ziua următoare, prăznuindu-se hramul Lavrei, închinat aducerii moaștelor prea cuviosului Serghie de Radonej, delegațiile au plecat din nou la Zagorsk. S-a săvârșit o Sfântă Liturghie de un sobor alcătuit din patriarhi, mitropoliți, episcopi și un număr de preoți și diaconi, în frunte cu Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei. Din Sfânta Liturghie, s-a oficiat o slujbă de mulțumire în curtea mănăstirii, în mijlocul credincioșilor. La masa oficială, care a avut loc după aceea în trapeza mănăstirii, au toastat Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI și Catolicosul Efrem II — primul în cinstea oaspeților, iar ultimii pentru întăritătorul Bisericii Ortodoxe Ruse.

În seara de 19 iulie, delegațiile au luat parte la recepția oferită de Consiliul pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri, la hotelul Praga. Cu acest prilej, au toastat Dl. V. A. Kuroedov, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Patriarhul Teodosie VI.

Duminică 21 iulie, delegațiile au participat la Sfânta Liturghie săvârșită în catedrala patriarhală din Moscova. Protosul marelui sobor de slujitori a fost Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei, înconjurat de patriarhi, mitropoliți și episcopi de peste hotare și din țară, de 14 preoți și 17 diaconi din toate delegațiile. La sfârșitul Liturghiei, s-a făcut o rugăciune de mulțumire, la care a luat parte și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei.

Seara, a avut loc la hotelul Ucraina, o recepție oferită de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, în cadrul căreia Mitropolitul Pimen al Leningradului și Ladogei a evidențiat personalitatea multilaterală a sârbătoritului. Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a mulțumit tuturor participanților la festivitățile jubiliare. Ultimul a luat cuvântul Sanctitatea Sa Patriarhul Teodosie VI al Antiohiei, scoțând în evidență rezultatele acestei

întîlniri și exprimîndu-și nădejdea pentru sporirea unor asemenea contacte în viitor.

Cu această recepție, programul festivităților s-a terminat. Oaspeții și-au luat rămas bun de la Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, precum și unii de la alții.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu delegația romînă, a plecat spre patrie în dimineata zilei de 22 iulie a.c., fiind condus la aeroportul Vnukovo II din Moscova de I. P. S. Mitropolit Pimen al Leningradului și Ladogei, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Iaroslavului și Rostovului și de alți ierarhi ruși. A fost prezent de asemenea Dl. I. Macarțev, reprezentantul Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri.

Sosind la București, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Patriarhul Gherman al Serbiei — în trecere prin țara noastră —, împreună cu membrii delegațiilor respective, au fost întîmpinați la aeroport de I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, Vicar Patriarhal, P. S. Pr. Alexandru Ionescu, Vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, consilierii patriarhali și mitropolitani, profesori de teologie și preoți din Capitală.

Au fost de față Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, precum și reprezentanți ai Ambasadei Iugoslave la București.

În timpul escalei, a avut loc în salonul oficial al aeroportului o scurtă recepție, în cinstea Prea Fericitului Patriarh Gherman. Delegația Bisericii Ortodoxe a Serbiei a fost condusă apoi la avion, iar Prea Fericitul Patriarh Justinian și membrii delegației romîne au fost conduși la reședința patriarhală.

REDACȚIA

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

LA DUMINICA A XX-a DUPĂ RUSALII

«Nu plînge» ! (Luca VII, 13)

Nainul este un orășel așezat în apropiere de muntele Taborului. Spre acest orășel se îndrepta Mîntuitorul într-una din zile venind din Capernaum, unde vindecase pe sluga sutașului. Desigur că Mîntuitorul, știind de mai înainte ce avea să se întîmple, nu pornise pe această cale la voia întîmplării. El era urmat de ucenicii Săi și de mulțimea care îl însoțea pretutindeni spre a-I asculta învățătura și pentru ca El să vindece pe cei bolnavi. Cînd Mîntuitorul și însoțitorii Săi s-au apropiat de orășelul Nain, un cortegiu mortuar ieșea pe poarta orășelului : o mulțime mare de oameni petrecea spre locul cel de veci, pe un mort. Oricare dintre noi știe cît de dureroasă este moartea și cîtă jale lasă ea în familii și între prieteni la pierderea unei ființe iubite. De aceea o asemenea procesiune produce totdeauna întristare în inima oricărui om care o întîlnește în calea sa. Și întristarea aceasta este cu atît mai mare cu cît cel răpit de moarte este mai tînăr și n-a avut vreme să se bucure, îndeajuns, de frumusețile și bucuriile vieții. Așa era și mortul pe care-l duceau : un tînăr. Ceea ce mărea și mai mult durerea era însă faptul că el era singurul copil al mamei sale, și aceasta era văduvă. Această văduvă însoțise deci la mormînt pe tovarășul său de viață — adică pe bărbatul său — și aceasta desigur cu mult înainte, iar acum însoțea și pe unicul său fiu. Acest fiu era pentru această mamă singura mîngiere a vieții, singurul sprijin în care nădăjduia. Cu moartea lui însă se năruiseră deodată și mîngierea pe care o simțea la vederea lui și nădejdea ce-și punea în el. Ne putem dar închipui cîtă jale era pe această femeie văduvă, rămasă singură pe lume fără nici un sprijin. Un număr mare de oameni, rude, prieteni și cunoscuți, o însoțea petrecînd la mormînt pe fiul ei. Desigur că toți aceștia împărtășeau durerea ei, o înțelegeau și căutau să-i facă această durere mai ușoară prin prezența lor. Toți plîngeau, privind la chipul fraged și curat al tînărului, care zăcea neînsuflețit pe patul mortuar. Moartea mai mult decît

oricare altă împrejurare din viața oamenilor, dă naștere unui sentiment de apropiere, de îndușoare, de compătimire. Așa ne explicăm de ce Sfântul Evanghelist Luca spune despre Mîntuitorul : «Și văzînd-o pe dînsa Domnul, I s-a făcut milă de ea și a zis : «Nu plînge !» (VII, 13). Cît de apropiat de firea noastră omenească se arată Mîntuitorul în acest moment ! El simte la fel ca oricare dintre noi. El are o inimă la fel cu a noastră, se îndușoară în fața suferinței și suferă împreună cu cel care suferă. El se arată, în partea Sa omenească, la fel ca oricare dintre oameni. Dar dacă noi oamenii în fața morții sîntem neputincioși, Mîntuitorul își arată deplin puterea Sa dumnezeiască, dovedind prin aceasta că El nu era numai om ca noi, care să se mărginească la compătimire în fața durerii și a morții, ci avea și puterea să înlăture durerea și chiar să înfrîngă moartea. Și împotriva obiceiului iudaic care nu îngăduia atingerea de mort sau de patul în care era purtat, Mîntuitorul se atinge de patul acestui mort și zice : «Tînărul ție zic scoală-te». La aceste cuvinte, tînărul care pînă aci era cu ochii închiși, în stare de nemișcare și galben la față, se îmbujorează, deschide ochii, privește în jur, se ridică în sus și începe a vorbi. La porunca Mîntuitorului el înviașe, viața revenind în trupul neînsuflețit.

Moartea este un fapt general, pentru că omul este muritor. Omul n-a fost creat de Dumnezeu nemuritor, dar putea deveni așa, dacă rămînea în ascultare deplină față de ziditorul său. Omul însă lăsîndu-se ispitit de diavol și dorind să fie asemeni cu Dumnezeu, să cunoască binele și răul, a călcat porunca ascultării căzînd în păcat, iar păcatul săvîrșit i-a adus moartea, după cuvîntul Apostolului Iacob : «Pofta zămislindu-se naște păcat, iar păcatul săvîrșindu-se, naște moarte» (I, 15). Moartea este deci o urmare a păcatului, lucru pe care îl arată și mai lămurit Sfîntul Apostol Pavel cînd spune romanilor : «Plata păcatului este moartea» (VI, 23). Atît păcatul cît și moartea ca urmare a acestuia, au pătruns în lume printr-un singur om — Adam cel dintîi zidit — și prin el s-au transmis la toți oamenii, care ca urmași ai acestuia, au păcătuit prin el. «Precum printr-un om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea și așa la toți oamenii moartea a trecut, întru acel prin care toți au păcătuit» (Rom. V, 12).

Moartea, ca urmare a păcatului strămoșesc, a stăpînit deplin asupra neamului omenesc pînă la venirea Mîntuitorului. Acesta luînd însă asupra Sa acest păcat și ispășindu-l pentru noi prin jertfa de pe cruce, înfrînge moartea, rupe lanțurile acesteia și biruitor înviază din mormînt. Prin Adam cel întîi zidit s-a adus păcatul și moartea, prin al doilea Adam, Iisus Hristos — ispășirea, iertarea și învierea. «Că de vreme ce printr-un om s-a făcut moartea, printr-un om și învierea morților. Că precum întru Adam toți mor, așa întru Hristos toți vor învia», spune Sfîntul Apostol Pavel (I Cor. XV, 22). Învierea Mîntuitorului este cheazășia învierii noastre, căci spune același Sfînt Apostol : «Și de nu este învierea morților, nici Hristos n-a înviat. Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică dar este propovăduirea noastră, zadarnică este și credința voastră» (I Cor. XV, 13—14). Pentru aceasta noi creștinii nu

mai trăim sub puterea deplină a morții, fiind încredințați că ea nu este decât o trecere spre o altă viață și așa precum Hristos a înviat și noi vom învia la glasul trâmbiței arhanghelului, la judecata cea de obște, când trupul nostru, risipit în țărina pământului, se va uni din nou cu sufletul și împreună vor forma iarăși făptura noastră, trăind o viață veșnică, trupul stricăcios devenind și el nestricăcios și nemuritor ca și sufletul, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel care spune că «se cade ca acest trup stricăcios să se îmbrace întru nestricăciune și acest trup muritor să se îmbrace întru nemurire» (I Cor. XV, 53). Cînd se va întîmpla aceasta se împlinește întru toul cuvîntul scris : «înghițitu-s-a moartea întru biruință» (I Cor. XV, 54). La această biruință deplină se referă Sfîntul Apostol Pavel, cînd adaugă : «Unde îți este, moarte, boldul tău ? Unde-ți este, iadule, biruința ta ? (I Cor. XV, 55).

Mîntuitorul voind să încurajeze pe surorile lui Lazăr, care plîngeau moartea fratelui lor și să le arate putința învierii lui, le spune : «Cel ce crede în Mine, chiar dacă va muri, viu va fi. Și tot cel ce este viu și crede în Mine nu va muri în veac» (Ioan XI, 25—26). Acest lucru se realizează prin jertfa Mîntuitorului, pentru că : «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat, ca tot cel ce crede întru El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). Mîntuitorul aseamănă moartea cu un somn. Lui Iair, care plîngea pentru că unica sa fiică murise, Mîntuitorul, încurajîndu-l, îi spune : «N-a murit, ci doarme» (Luca VIII, 52) ; iar despre Lazăr care murise, Mîntuitorul spune ucenicilor : «Lazăr prietenul nostru a adormit, ci merg ca să-l deștept pe el» (Ioan XI, 11). Sfîntul Apostol Pavel spune tesaloniceștilor să nu se întristeze cu privire la cei adormiți «ca cei ce nu au nici o nădejde», adică nu cred în înviere «pentru că de credem că Iisus a murit și a înviat, așa și Dumnezeu pe cei adormiți întru Iisus aduce-i-va împreună cu El» (I Tes. IV, 14), lucru pe care Mîntuitorul l-a spus desul de clar prin cuvintele : «Amin grăiesc vouă, că vine ceasul... cînd morții vor auzi glasul Fiului lui Dumnezeu și care vor auzi vor învia» (Ioan V, 25). La acest glas toți morții vor învia și vor fi judecați după faptele lor, de aceea adaugă Mîntuitorul că : «vor ieși cei ce au făcut cele bune întru învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele întru învierea judecății» (Ioan V, 29).

Moartea este un moment greu pentru noi oamenii. Este o scadență care, mai curînd sau mai tîrziu, urmărește pe fiecare dintre noi și n-avem nici-o putință de a scăpa de ea. Nimic nu este mai sigur pentru noi oamenii ca moartea și totuși la nimic nu ne gîndim mai puțin în viață ca la moarte. Trăim și ne purtăm așa ca și cînd am fi nemuritori. Dacă încredințarea că sîntem muritori ne-ar stăpîni într-o măsură mai mare, noi ne-am orîndui viața cu totul altfel, îngrijindu-ne ca ea să fie mai ordonată, mai curată, mai dreaptă, mai bună. Mai ordonată — pentru că ne-am feri de multe neorînduieli care duc la slăbirea trupului și deci la grăbirea morții ; mai curată — pentru că ne-am feri de multe păcate care întinează și duc la moartea sufletului ; mai dreaptă — pentru că

în legăturile cu semenii noștri ne-am călăuzi, nu după interesele noastre egoiste ci după dreptate și adevăr ; mai bună -- pentru că față de ceilalți oameni am arăta mai multă înțelegere și iubire și mai puțină ură, mai puțin dispreț sau egoism.

Noi oamenii am fi o familie de frați buni, care se iubesc și se ajută între ei. Minciuna, cearta, ura, dușmănia, furtul, crima, războiul ar dispărea dintre oameni. Aceștia ar duce o viață plină de înțelegere, de pace, de fericire.

Păcatul ar fi izgonit din viața omului și o dată cu el și suferința. Dar nu se întâmplă aceasta în lume pentru că omul, deși știe că este muritor, se gîndește foarte puțin la moarte, sau nu se gîndește de loc. El se simte zguduit, în sufletul și inima sa, cînd o ființă iubită părăsește lumea aceasta : un frate, o mamă, un tată, un prieten, un tovarăș de viață. În fața morții se cutremură, își dă seama de zădărnicia strădaniilor sale egoiste, dar zguduirea este de moment, ea se încheie și dispăre cu ultimul bulgăre de pămînt, aruncat peste trupul ființei iubite. Nimic nu arată mai grăitor nimicnicia vieții decît moartea. Pentru aceasta, Biserica, plină de înțelepciune și înțelegere a vieții, cîntă astfel la înmormîntare : «Toate sînt deșertăciuni căci nimic nu rămîne după moarte. Nu ne însoțește mărirea, nu ne însoțește bogăția, căci acestea toate pier». Iar în fața oaselor goale din morminte, neștiind dacă au fost ale unui împărat sau ale unui simplu soldat, ale unui bogat sau ale unui sărac, zice : «...cine este împăratul sau ostașul, bogatul sau săracul, dreptul sau păcătosul ?»

Și atunci pentru ce ura, pentru ce dușmănia, pentru ce minciuna, pentru ce furtul, pentru ce jurămîntul nedrept, pentru ce jefuirea celui slab de către cel tare, pentru ce neînțelegerile dintre oameni și războaiele dintre popoare ? Pentru ce nu dispar toate acestea din viața oamenilor ?

Și atunci dacă nimic din bunurile materiale pentru care se străduiește omul atît de mult în viață, nu rămîn în fața morții, cu ce păsește omul dincolo de această viață ? Oare viața lui să fie o irosire zadarnică de energie ? Nu !, pentru că îi rămîne o bogăție care niciodată nu se va lua de la el : bogăția faptelor bune, a virtuților, a purtării alese, a bunătății pe care a arătat-o semenilor, a muncii dezinteresate pusă în slujba celor mulți. Numele cel bun nu părăsește niciodată pe cel plecat din mijlocul semenilor săi. Omenirea este recunoscătoare tuturor oamenilor de bine, celor care s-au jertfit pentru ea într-un fel sau altul, care au arătat dragoste de om, care au lăsat lucrări nemuritoare din care se vede munca lor, dragostea lor pentru cei mulți. Viața este cel mai mare dar al lui Dumnezeu și noi nu sîntem vrednici de acest dar, cînd trăim această viață în chip egoist. Să trăim nu pentru noi ci pentru cei din jurul nostru, pentru cei mulți, așa cum au trăit marii binefăcători ai omenirii. Și atunci moartea nu mai este o scadență de

temut, dureroasă, ci o clipă când omul mulțumit de binele pe care l-a făcut, simte conștiința datoriei împlinite și moare fericit că nu și-a irosit viața în strădanii egoiste, ci pentru binele tuturor. Așa au murit toți sfinții Bisericii pe care îi cinștim azi cu laude și cu o amintire neperitoare, așa mor toți creștinii care duc o viață aleasă, plină de fapte bune. Ei părăsesc această lume bogăți, dar cu o bogăție care niciodată nu se va lua de la ei : bogăția bunătății și a faptelor bune. Așa vom părăsi și noi această viață dacă vom trăi nu pentru noi, ci pentru cei din jurul nostru, pentru semenii noștri, pentru cei mulți, dacă în locul urii vom pune iubirea, dacă în locul minciunii vom pune adevărul, dacă în locul neînțelegerii vom pune înțelegerea, pacea.

Este o moarte a trupului și o moarte a sufletului. De moartea trupului nu scapă nimeni, pentru că chiar dacă omul nu și-o grăbește singur printr-o viață necumpătată, ea va veni ca o urmare a vârstei, a bătrâneții. Moartea sufletului, adică pierderea lui pentru fericirea veșnică, poate fi înlăturată însă de oricare dintre noi credincioșii, printr-o viață îmbunătățită, plină de fapte bune, adică lipsită de păcat. De această moarte să ne temen și să ne ferim, iar în fața ei să plîngem cu lacrimi amare, căci pierderea pe care o aduce ea, este de nereparat, sufletul fiind bunul cel mai de preț, care nu poate fi răscumpărat cu nimic din lumea aceasta. «Căci», spune Mîntuitorul, «ce va folosi omul de ar dobîndi lumea toată, iar sufletul și l-ar pierde ? Sau ce va da omul în schimb pentru sufletul său ?» (Matei XVI, 26). Noi creștinii să nu plîngem deci moartea trupului, așa cum ne arată Mîntuitorul când oprește pe văduva din Nain, cu cuvintele «Nu plînge» ! — pentru că ea plîngea moartea trupeișcă a fiului său — și cînd în același chip oprește pe Iair și pe femeia sa, care plîngeau moartea unicei lor fiice ; ci să plîngem moartea sufletului, lucru pe care-l arată Mîntuitorul destul de lămurit femeilor mironosițe care plîngeau în urma lui, cînd mergea spre moarte, spunîndu-le : «Pentru ce plîngeți ? Fiice ale Ierusalimului, nu Mă plîngeți pe Mine, ci pe voi să vă plîngeți și pe copiii voștri» (Luca XXII, 28). Adică să nu-l plîngă pe El, căci chiar dacă merge spre moarte, El este fără de păcat, iar moartea celui fără păcat nu trebuie plînsă, ea nefiind spre durere, ci spre fericire ; ci să se plîngă pe ele și pe copiii lor, adică viața lor plină de păcat și să se îngrijească să nu moară în păcatele lor în care trăiesc, căci moartea păcătosului este spre durere și nefericire. Pentru aceasta și Biserica, prin glasul slujitorilor săi sfințiți, se roagă neîncetat pentru credincioșii săi să le dea Dumnezeu «sfîrșit creștinesc vieții, fără durere, neînfruntat, în pace și răspuns bun la înfricoșata judecată a lui Hristos».

Dacă sufletul moare nu mai este nici o nădejde nici pentru trup, iar dacă sufletul viază și trupul se va bucura împreună cu el la învierea cea de obște, cînd din nou se vor uni împreună, căci unii vor învia spre fericire, iar alții spre osîndă, după faptele bune sau rele pe

care le-au săvârșit în viață, după spusa Mîntuitorului : «Căci va veni Fiul Omului în slava Tatălui cu îngerii Săi și atunci va răsplăti fiecăruia după faptele sale» (Matei XVI, 27) — pentru că «cei ce au făcut cele bune vor învia întru învierea vieții iar cei ce au făcut cele rele întru învierea judecății» (Ioan V, 29).

Pr. GH. IORDĂCHESCU

LA ADORMIREA MAICII DOMNULUI

Praznicul de astăzi, al Adormirii Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria, ne pune înaintea icoana plină de înfrustrare de acum aproape două mii de ani, cînd Sfinții Apostoli au dus la mormînt trupul Maicii Domnului.

Prilej de pîaoasă reculegere pentru creștini, Adormirea Maicii Domnului a devenit însă prilej de bucurie și de nestrămîtată fericire. Căci, deși este vorba de moarte, moartea Maicii Domnului n-a fost decît un somn în care Sfînta Fecioară s-a odihnit la sfîrșitul vieții ei vremelnice, trecînd prin ea spre viața veșnică.

De aceea, pe lîngă amintirea de pîaoasă reculegere a întregului neam creștinesc, în legătură cu Adormirea Maicii Domnului, inima noastră are prilejul să-și reîmprospăteze hrana credinței cu privire la viața veșnică și la nădejdea în ajutorul pe care Maica Domnului ni-l poate da acum, după ce a trecut din moarte la viață, fiind Maica Vieții, și prin rugăciunile sale, izbăvește din moarte sufletele noastre.

Să privim astăzi, cu ochii gîndului, în cetatea Ierusalimului la aceea care a fost Mama Cuvîntului întrupat și care încredințată de Fiul său Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan a devenit Maica noastră a tuturor creștinilor. În timpul cît Mîntuitorul a trăit pe pămînt, ea a fost nedeslîpită de Fiul său, urmîndu-L ca umbra dumnezeieștii Sale făpturi, în tot locul misiunii Sale. Era toată numai inimă, ca să tresară și să se frîngă pentru El, numai ochi care să vegheze și să plîngă pentru El, numai suflare care să se mistuie în durerea cea fără de margini a dragostei de mamă pentru dumnezeiescul său Fiu.

După înălțarea Mîntuitorului la cer, ființa ei prea curată a devenit numai dor. Dor după Fiul ei, dor după pruncul dumnezeiesc pe care L-a crescut și cu lapte L-a hrănit, dor după Fiul ei cel dumnezeiesc și mai frumos decît toți fiii omenesți. Dor după Hristosul cel bun și blînd care a devenit lumii Păstorul cel Bun ; dor după Învățătorul și Mîntuitorul cel slăvit și lăudat, dar prins și legat, răstignit și îngropat ; dor după Hristosul cel înviat și acum înălțat la cer.

Il dorea tinjind ca floarea ce cu petalele deschise ca un potir soarbe razele soarelui, iar la apusul lui și le închide într-o tristețe negrăită. Il dorea nespus și-L aștepta mereu. De câte ori se deschidea ușa sau privea la geam, se aștepta să-L vadă venind, așa cum de atâtea ori se întorcea de la propovăduire spre casa îngrijită de ea, la masa așternută de ea pentru dumnezeiescul ei Fiul, lumina ochilor și a vieții ei.

Il dorea să vină să o ia și pe ea la El, ca să fie mereu cu El, cu blîndul și dumnezeiescul ei mieluşel. Și El n-a întîrziat. Într-una din rugăciunile Bisericii noastre, se perpetuează din vremuri apostolice tradiția că îngerul cel mai înțistător din cer a fost trimis să-i spună Născătoarei de Dumnezeu mutarea ei la cele fără de grijă și să-i vestească venirea către Dînsa a Fiului ei și Dumnezeu, care în minile cele purtătoare de viață vrea să ia sufletul Maicii Sale.

Sfînta Fecioară era singură. Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan, fiul ei cel adoptiv unde locuia ea, era dus departe la propovăduire; Luca, cel care a scris despre cel dintîi «bucură-te» de la Bunavestire, era și el departe. Departe erau toți ceilalți Sfînți Apostoli, împărțiți ca stelele pe cerul cel întunecat al lumii, la propovăduire. De aceea, la această veste, cu bucurie pentru această clipă mult dorită și cu dragoste pentru ucenicii lui Hristos, deveniți acum toți fiii ei cei de pe pămînt, a început Prea Curata dulcea ei chemare, zicînd: «Apostoli de la margini, veniți aici măcar cu gîndul și vă adunați în satul Ghetsmani, ca să îngropați trupul meu, iar Tu, Fiul meu și Dumnezeul meu, primește duhul meu».

Așa a răsunat, ca și cîntecul lebedei, glasul Maicii lui Dumnezeu, care a adunat din cele patru vînturi ale lumii pe Sfînții Apostoli, ca să fie de față la îngroparea ei.

Marii Ierarhi: Dionisie tănuitorul de Dumnezeu, cu Epifanie și Timotei cel încuviințat cu dumnezeiasca preoție, văzînd ceata ucenicilor venind de pretutindeni la îngroparea Maicii Domnului, cu inima frîntă de marea durere și cu mare jale, au pornit cîntarea de înmormîntare, străbunul Haleluiah, și în viers tînguitor, cu multe lacrimi ridicînd trupul neînsuflețit al Sfintei Fecioare, au dus la mormînt pe aceea care a fost Chivotul cel sfințit și Biserica vie a Celui prea înalt pe acest pămînt.

Tristă icoană, îndurerată și plină de jale s-a văzut atunci la Muntele Măslinilor. Apostolii învierii încă o dată au fost asaltați de deznădejdea morții; au văzut cîndva pe Stăpînul vieții zăcînd în mormînt, dar L-au văzut și izvorînd din mormînd ca un Mire. Acum, iată, a murit izvorul din care a curs viață. Cea plină de dar, cea care a născut lumii pe Mîntuitorul și biruitorul morții, se dă îngropării de obște.

Trist și împovărat de durere mergea Sfîntul Petru cel grabnic și arzător la credință, gîndindu-se la zborul păsărilor, al căror drum se șterge o dată cu aripile care au frămîntat văzduhul; la mirosul florilor ce se vestejesc, lăsînd în ființa noastră nostalgică simțire care ne farmecă și ne învăluie în giulgiuri de veșnicie. Îngîndurați și copleșiți de

durere, mergeau ceilalți apostoli ai Celui înviat, ducînd pe umerii lor sicriul de îngropare al Mamei Celui pururea viu.

Nemîngiați și setoși de nemurire strigăm și noi, orfanii, fiii din această lume ai Maicii Domnului : «O tristă soartă a omului ! O, neînțeleasă și crudă hotărîre, și nemilos destin al vieții noastre omenești ! Cum ? Și pe cea fără prihană, și pe cea plină de Har, și pe aceea pe care a ales-o Dumnezeu ca să-I fie Maică pe pămînt, și pe ea a cosit-o ca pe un crin înflorit nemiloasa moarte, și pe ea a înghițit-o nesățiosul și lacomul mormînt ?»

Așa, cu adevărat, pentru că viața veșnică se plătește cu prețul morții acestei vieți trecătoare. La plinirea vremii fiecăruia dintre noi, urmașii lui Adam, noi plătim cu moartea veșnicia în care ne ducem. Dovada că viața veșnică se cîștigă prin moartea acestei vieți ne-a dat-o însuși Mîntuitorul, care cu moartea Sa a zdrobit puterea morții și prin învierea Sa a deschis porțile vieții veșnice tuturor.

Însă, pentru ca moartea acestei vieți să poată plăti vrednicia vieții veșnice, pentru ca în schimbul morții vieții de aici să putem cîștiga și merita viața veșnică, și nu nefericirea veșnică, trebuie ca moartea aceasta de pe pămînt să ne găsească în strînsă legătură cu izvorul vieții veșnice, cu Dumnezeu care a omorît moartea.

Pentru ca să putem fi părtași acelei vieți veșnice, ca să putem să trăim viitorul în veșnicie, ca acest viitor să nu se mai facă trecut și să nu ne mai întîlnim niciodată cu răul și cu suferința, noi trebuie să fim în legătură cu Hristos, care este Dumnezeu coborît în timp și în lume, ca să ne dea harul să putem trăi în veșnicie și în afară de lumea trecătoare.

Legătura cu El începe cu credința și se desăvîrșește în unirea dragostei Lui. De aceea a spus El : «Cel ce crede în Mine, de va și muri, viu va fi» !

O încredințare puternică și o dovadă nestrămutată a acestui adevăr este Prea Sfînta Fecioară Maria, căci dacă a fost pe pămînt vreo ființă care să poată crede cu toată puterea și din toată inima în Hristos, această ființă, fără îndoială, a fost și este Mama Lui care L-a născut în chip minunat, a trăit în nemișcitate apropiere cele mai intime clipe și cele mai convingătoare dovezi ale dumnezeirii Lui. A fost Prea Sfînta Fecioară Maria, care L-a iubit și L-a cuprins la sînul și în inima ei de mamă cum nimeni altul pe fața pămîntului n-a putut să-L cuprindă. În ea s-au plinit în mod desăvîrșit cuvintele Mîntuitorului cu privire la cîștigarea veșniciei după moarte : «Cel ce crede în Mine, viu va fi de va și muri și va trece din moarte la viață».

Ea a crezut de la Bunavestire și pînă la moartea sa în Fiul lui Dumnezeu ; a crezut și L-a iubit în chip nemărginit și de aceea, cînd a murit, ea a devenit nemuritoare, a intrat în veșnicie, mutîndu-se la viață, fiind Maica Vieții, și acum, de acolo, prin rugăciunile sale izbăvește din moarte sufletele noastre.

Rostul acestei tainice iconomii, Sfinții Apostoli l-au aflat după trei zile de la înmormântarea Maicii Domnului, când, venind Sfântul Apostol **Toma**, care nu s-a întâmplat în ziua înmormântării acolo, plecându-se în mormînt ca să o vadă moartă, n-a mai aflat trupul Maicii Domnului.

Mormîntul gol al Maicii Domnului, de la Muntele Măslinilor din Ierusalim — unde se află o mînăstire — ne dă astăzi încredințarea că există o viață veșnică și că pentru cei dreπți și fără de prihană există posibilitatea de a trăi veșnic și în unirea cu Dumnezeu cea dătătoare de fericire. Sfînta Fecioară n-a murit, ci a adormit și a trecut din moarte la viață, mutîndu-se la cer.

Cerul cel pămîntesc care a cuprins în sînul și brațele sale pe Dumnezeu în această lume s-a mutat la locașurile cele de sus, încredințîndu-ne că toți cîți vor crede și se vor uni cu Hristos vor putea să ajungă în aceste locașuri de viață veșnică.

În fruntea tuturor, ca o pîrgă a firii, ca oglinda care cuprinde strălucirea soarelui ceresc, ca luna strălucitoare prin soarele Hristos, stă Sfînta Fecioară, covîrșind cu slava pe îngeri și pe sfinți, mai cinstită fiind decît heruvimii și mai slăvită fără de asemănare decît serafimii.

«Fecioara n-a murit, ci doarme» — a spus Mîntuitorul despre fiica lui Iair, pe care a înviat-o. «Fecioara n-a murit, ci doarme» — spune astăzi Sfînta Biserică, care proslăvește prin praznicul de astăzi Adormirea ei. Acum s-a plinit în întregime dorința proorocului David, care spunea : «Scoală-Te, Doamne, întru odihna Ta, Tu și chivotul sfințirii Tale». S-a sculat Domnul din odihna mormîntului, după osteneala patimilor, prin înviere, iar acum a sculat și Chivotul sfințirii Sale, adică pe Maica Sa, care ca un chivot dumnezeiesc a cuprins pe Hristos în ființa sa prea curată și astfel, ea, care a fost întru naștere Fecioară, acum este după moarte, vie. Așa, chivotul lui Dumnezeu cel însuflețit a ajuns în raiul cel ceresc, acolo unde sălăsluiește lumina cea neapropiată a slavei Sfintei Treimi și unde cetele îngerești neîncetat slavoslovesc fericirea ale cărei ecouri noi le putem auzi numai cu credința, cu nădejdea și cu dorul.

La intrarea ei, ca oarecînd împăratul Solomon la intrarea mamei sale în sala tronului, Fiul lui Dumnezeu și al Sfintei Fecioare a întîmpinat-o și luînd în mîinile Sale cele începătoare de viață ființa Maicii Sale, a așezat-o pe tronul mării, la dreapta puterii Sale, zicînd — ca și oarecînd Solomon către mama sa Berșeba : «Cere, o, Maica Mea, orice va dori inima Ta și Fiul Tău va împlini tot ce vei cere».

Cel care a scris pe tablele legii porunca a cincea : cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, a adus acum El însuși la îndeplinire această poruncă : a cinstit și a proslăvit pe Mama Sa, umplînd-o de daruri pe pămînt și în cer, și înălțînd-o la El, a făcut-o împărăteasa și mama întregii lumi. Împăratul David a văzut-o și a strigat : «stătuț-a împără-

teasa de-a dreapta Ta, în haină aurită, împodobită și prea înfrumusețată», iar fiul Ei adoptiv, Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, scrie în Apocalipsă că a văzut-o «îmbrăcată în scare avînd luna sub picioare, iar pe cap cunună de 12 stele».

Văzînd cetele cele de sus tronul cel prea înalt al dumnezeirii dăruit Sfintei Fecioare, cu glasuri de bucurie au cîntat slavă Maicii Domnului, au căzut pe fețele lor serafimii și heruvimii și cu nespusă dulceață au început lauda care nu se sfîrșește în veci pentru această împărăteasă a cerurilor și a pămîntului, căci «acolo, acum se slăvește Treimea care are pe Fiul cu trup și care încununează pe aceea care I-a dat Fiului trup din prea curatul ei trup».

De aceea, deși trist oarecînd evenimentul Adormirii Maicii Domnului, el este astăzi și în veșnicie pricină de bucurie și nestrămutată fericire. Bucurați-vă, așadar, toți creștinii că Maica lui Dumnezeu, care este și Maica noastră, a creștinilor, este astăzi în ceruri și în lumea de dincolo mijlocește pentru fiecare din noi un loc și un rost în veșnicie.

Astăzi, la praznicul Adormirii Maicii Domnului, ridicați-vă porțile sufletului, deschizîndu-le larg și primiți cu sărbătorească însuflețire în inima voastră pe cerul cel pămîntesc care ne-a mijlocit pe Dumnezeu și ne mijlocește mereu harurile de milă și de pace ale acestui Dumnezeu.

Să nu fie casă de creștin care să nu aibă pe pereții ei icoana Maicii Domnului și să nu treacă nici o zi fără a-i înălța rugăciuni și paraclise și în inima noastră nicicînd să nu se stingă candela iubirii pentru prea scumpa, prea curata și dumnezeiasca Mamă a noastră, a tuturor creștinilor.

S-o primim, s-o îmbrățișăm și să ne închinăm ei în toată vremea vieții noastre, pentru ca, la sfîrșitul acestei vieți, să ne învrednicim de harul vieții celei veșnice.

Viața noastră să devină curată, ca să oglindească virtuțile ei cele fără de prihană. Rugăciunea noastră către ea să fie o convingere care să ne pună veșnic sub ocrotirea ei de mamă.

Iar acum, la praznicul de astăzi, aducîndu-i ca dar hotărîrea noastră de a sluji Fiului ei ca fii ai luminii și ai păcii s-o lăudăm cu aceste cuvinte, zicînd :

«Bucură-Te, Biserică în care ne rugăm Fiului Tău !»

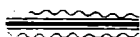
«Bucură-Te, Altarul pe care tronează El !»

«Bucură-Te Ușa prin care intrăm la Hristos !»

«Bucură-Te scara pe care ne suim la ceruri !»

«Bucură-Te Cea plină de Dar, care nici întru adormirea Ta nu ne lași pe noi !» Amin !

Arhm. JUSTINIAN DALEA

PANEGIRIC LA TĂIEREA CINSTITULUI CAP AL ÎNAINTEMERGĂTORULUI ȘI BOTEZĂTORULUI IOAN

Cu cuvinte din buze întinate, cum este cu puțință a lăuda numele tău, dumnezeiescule Ioane, profetule care ești înger întîistătător al celor dreptilor, soare purtător de lumină, sfeșnicule cu lucire de aur ?

Veniți să laudăm pe trîmbița cea cu glas mare, care vestește oamenilor pe Domnul, împăratul cel ce s-a născut negrăit din cea Curată.

Veniți să laudăm pe cel care s-a născut din cea stearpă, pe cel care mergător înaintea darului s-a arătat marginilor, pe cel care, cu nașterea sa a dezlegat tăcerea tatălui și a umplut lumea de bucurie.

Veniți să laudăm pe cel ce cu limba lui neîntinată de vorbire propovăduia pocăința și împărăția cerurilor.

Veniți să laudăm hotarul profeților, odrasla celei sterpe, pe locuitorul pustiei, pe îngerul cel pămîntesc și omul cel ceresc, pe glasul cuvîntului, pe ostașul și mergătorul înaintea lui Hristos.

Veniți să laudăm pe cel despre care Zaharia a zis strigînd «profet al lui Dumnezeu va să fie pruncul și înaintemergătorul dumnezeiescului Cuvînt, pe sfeșnicul luminii care gătește calea înaintea venirii Cuvîntului lui Dumnezeu ca o stea luminoasă.

Veniți toți credincioșii să cinstim după vrednicie pe Mergătorul înainte Ioan și botezătorul lui Hristos, căci acesta este profet care profețește cele ce vor să fie, ca o slugă și înțelegător bine încuviințat al minunilor lui Hristos cele negrăite.

Dar, ce te vom numi profetule ? Înger, că ai trăit ca un om fără de trup ? Apostol, că ai învățat pe păgîni ; și mucenic, că s-a tăiat capul tău pentru Hristos ?

Acesta era feciorul lui Zaharia arhiereul și al Elisabetei, născut fiind din făgăduința lui Gavriil. Acesta este care mai înainte a săltat în pîntecele maicii sale și a predicat pe Hristos celor de pe pămînt. Despre acesta s-a spus de Hristos că este mai presus decît toți cei născuți din femei și mai mare decît profeții. Acesta este cel care din pîntece era îmbrăcat în sfințenie, avea sălășluită în sine curăția, iubit-a înțelepciunea, nevoitu-s-a cu nehrana, și era depărtat de toată amestecătura și vorba omenească, a locuit în pustiu ca în cer, petrecut-a cu fiarele, acoperit era cu păr de cămilă și încins cu brîu de curea.

Hrana lui era cea a păsărilor zburătoare. El a trecut peste hotarele firii și a botezat pe Hristos cel neîntinat și mai presus decît toată firea. Acesta este cel care striga în pustie : «gătiți calea Domnului, dreptefaceți cărările Lui».

Prilej de desfătare este sărbătoarea zilei de naștere. Într-o astfel de sărbătoare se găsea și Irod cînd a promis Salomeei, fiica Irodiadei, pînă la jumătate din regatul său.

Ziua nașterii lui Irod tuturor s-a arătat necuvioasă, cînd în mijlocul celor ce se dezmiardau, s-a pus înainte capul postitorului, ca o mîncare.

Irod a făcut aceasta căci neputînd a răbda tăria muștrărilor tale,

sluga lui Hristos, prea fericite Ioane, a gătit împotriva ta nedreaptă ucidere, căci înfierbîntîndu-se spre desfrînare și cu băutură îmbătîndu-se nedreptul împărat, pe tine prea fericite te-a dat fără lege la judecată aducătoare de moarte, profetule, nerușinîndu-se de cîntea ta.

Tăierea capului Mergătorului înainte a fost o oarecare rînduială dumnezeiască, pentru ca să se tînguiască Irodiada care a cerut uciderea fărădelege crezînd atît ea cît și Irod, că limba ta va tăcea. Dar aceasta chiar prin tăcerea ei mai mult îi mustra, prea lăudate.

Pe Mergătorul înaintea lui Hristos, pe botezătorul și profetul să-l cinstim, o credincioși, cu cunoștința curată, ca pe un mărit predicator și al pocăinții învățător și ca pe un mucenic cu totul adevărat al Mîntuitorului, că nebunia lui Irod muștrînd, capul i s-a tăiat.

Jucat-a necuviința împinsă de a tot vicleanul diavol și a luat plată capul tău Mergătorule-înainte. O, ospaț plin de sînge ! Mai bine ar fi fost de nu te-ai fi jurat Iroade fărădelege, fiule al minciunei ; însă n-a încetat cunoscătorul venirii lui Hristos a defăima amestecarea lor, cea urîtă lui Dumnezeu, ci, defăimînd-o a strigat zicînd : nu se cade, ție să fii în desfrînare cu femeia fratelui tău Filip.

Nu ți s-a căzut ție, o Iroade, pe văditorul desfrînării să-l osîndești spre moarte pentru pofta diavolească și pentru înfierbîntarea spre urîtă desfrînare. Nu ți s-a căzut ție să dai cu greșală femeii celei fărădelege prea cinstit capul lui, pentru jurămîntul dat dănuitoarei.

Desfrînata Irodiada iarăși se înfurie, iarăși se tulbură și îndeamnă pe fiica sa să ceară lui Irod capul lui Ioan. O, joc amăgitor și băutură cu înșelăciune ! Botezătorul s-a tăiat și Irod s-a tulburat.

Iar noi cu gînd bine credincios, întru tăierea Mergătorului înainte prăznuim tăria lui de suflet și-i cerem să se roage Treimii să ne mîntuiască pe noi de ocara patimilor și să mîntuiască sufletele noastre. Amin.

Pr. ILIE D. NEGOIȚA
Magistrand în Teologie

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(iulie—august)

REZOLUȚIA CONGRESULUI COMITETULUI NAȚIONAL DE LUPTA PENTRU PACE DIN JAPONIA. — Presa centrală din țara noastră ne informează că, la 1 iulie a. c., au luat sfârșit, la Tokio, lucrările Congresului Comitetului național de luptă pentru pace din Japonia. Cu acest prilej s-a adoptat o rezoluție prin care partizanii păcii din Japonia protestează împotriva intrării submarinelor atomice americane în porturile japoneze și a amplasării avioanelor purtătoare de arme atomice pe teritoriul japonez. Totodată Congresul a lansat un apel către popor, în care declară că sprijină conferința internațională pentru interzicerea armei nucleare, care va avea loc la Hiroșima în luna august 1963.

ANUL COLABORĂRII INTERNAȚIONALE. — După cum se știe anul 1965 a fost desemnat ca an al colaborării internaționale. În acest sens ziarele din țara noastră publică fragmente din scrisoarea ministrului afacerilor externe al U.R.S.S. Andrei Gromiko înmînată la 15 iulie a. c. secretarului general al O.N.U., U Thant. În scrisoare se arată că «organizarea Anului colaborării internaționale se va bucura de succes numai în cazul cînd statele vor depune acum, nemaiășteptînd anul 1965, toate eforturile pentru îmbunătățirea radicală a situației internaționale, pentru întărirea încrederii și înțelegerii reciproce între state, pentru rezolvarea pașnică a problemelor principale nereglementate, care provoacă încordare în relațiile dintre state». Totodată se arată că «după părerea Uniunii Sovietice, anul 1965 trebuie să devină : 1) Anul lichidării totale și definitive a rușinosului sistem colonial... 2) Anul creării zonelor denuclearizate în punctele de contact dintre forțele armate ale țărilor N.A.T.O. și ale țărilor Tratatului de la Varșovia : în Europa centrală și de nord, în Marea Mediterană, în Balcani, precum și în alte regiuni ale globului, dacă pînă în anul 1965 nu va fi rezolvată problema dezarmării

generale și totale. 3) Anul normalizării comerțului internațional între toate regiunile și țările lumii, fără nici un fel de barieră artificială și discriminări, pe baza principiului egalității și avantajului reciproc.

PENTRU PACE ȘI DEZARMARE. — După cum ne anunță ziarele, în ziua de 15 iulie la Moscova au început tratativele cu privire la interzicerea experiențelor nucleare. Omenirea întreagă așteaptă cu viu interes desfășurarea discuțiilor ce se vor purta între U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie.

Secretarul general al O.N.U., U. Thant, a adresat președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., președintelui John Kennedy, și primului ministru al Marii Britanii Harold Macmillan, mesaje identice, exprimându-și speranța că tratativele purtate la Moscova vor fi încununate de succes. Ziarele, care au apărut în țara noastră în ziua de 17 iulie a. c., reproduc din mesaj fragmentul în care se arată că «Organizația Națiunilor Unite, ținând seama de interesele vitale ale umanității, și-a exprimat în mod constant, în repetate rezoluții, convingerea că încetarea experiențelor nucleare este urgentă și indispensabilă progresului pe calea unei destinderi și încetării cursei înarmărilor».

O MASURA CIT SE POATE DE ÎMBUCURATOARE. — Într-o cronică a evenimentelor internaționale apărută în presa noastră din 25 iulie a. c. se arată că opinia mondială urmărește cu atenție tratativele de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor nucleare. Prof. John Bernal, președintele executiv al Consiliului Mondial al Păcii, adresându-se printr-o scrisoare participanților la tratative, spune, printre altele : «...un acord cu privire la interzicerea experiențelor nucleare ar constitui o măsură cit se poate de îmbucurătoare... ar genera noi sentimente de încredere».

SPRE DESTINDEREA INCORDĂRII INTERNAȚIONALE ȘI ÎNTĂRIREA PACII. — Tratativele tripartite care au început la Moscova în ziua de 15 iulie a. c. s-au terminat cu încheierea Tratatului privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă, care a fost parafat la 25 iulie a. c. de A. A. Gromîko, Dl. Harriman și lordul Hailsham.

Textul Tratatului publicat în ziarele noastre din 26 iulie a. c. cuprinde acordul asupra principalelor puncte puse în discuție, constituind «un prim pas important spre destinderea încordării internaționale și întărirea păcii». Dar, așa cum a declarat președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., Nichita Hrușciiov, într-un interviu acordat ziarelor «Pravda» și «Izvestia», este nevoie să se depună noi eforturi care să ducă pas cu pas la consolidarea păcii, la înfăptuirea dezarmării generale și totale, de care trebuie să se ocupe de urgență, în primul rînd, marile puteri».

TOTALA ADEZIUNE LA TRATATUL TRIPARTIT DE LA MOSCOVA. — Ziarele din 3 august a. c., publică Declarația Guvernului Republicii Populare Române prin care se exprimă satisfacția cu prilejul realizării acordului între U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă. Apreciind că acest acord este o expresie a politicii de coexistență pașnică între state cu sisteme sociale diferite și că el corespunde cerințelor exprimate cu insistență timp de ani de zile de opinia publică mondială, Declarația subliniază că, deși s-a făcut un pas înainte «în direcția destinderii internaționale, totuși acordul încheiat nu rezolvă problemele majore ale luptei menite să preîntâmpine primejdia pe care o creează pentru pacea lumii goana înarmărilor și stocarea armelor atomice și cu hidrogen». De aceea «conștiente de pericolul grav pe care l-ar reprezenta un război termonuclear pentru destinele omenirii, statele socialiste, alte state iubitoare de pace, popoarele lumii militează cu perseverență pentru încetarea cursei înarmărilor, crearea de zone denucleaizate în diferite părți ale lumii, interzicerea și distrugerea armelor atomice și cu hidrogen, dezarmarea generală și totală».

În încheiere Declarația arată că «prin activitatea sa în O.N.U. și în alte organisme internaționale, prin întreaga sa politică externă, Guvernul Republicii Populare Române, alături de guvernele celorlalte țări socialiste, și-a adus și își va aduce și pe viitor întreaga sa contribuție la rezolvarea acestor probleme vitale pentru cauza păcii», declarând că este gata «să devină parte la Tratatul privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă».

PENTRU CONSOLIDAREA PACII: SEMNAREA TRATATULUI PRIVITOR LA INTERZICEREA EXPERIENȚELOR CU ARMA NUCLEARĂ ÎN ATMOSFERA, ÎN SPAȚIUL COSMIC ȘI SUB APĂ. — La 5 august 1963, la Moscova A. A. Gromîko, ministrul afacerilor externe al Uniunii Sovietice, Dl. Dean Rusk, secretarul de stat al Statelor Unite ale Americii și lordul Home, ministrul afacerilor externe al Marii Britanii, au semnat tratatul privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă. În cuvântările rostite cu acest prilej s-a arătat însemnătatea istorică a acestui tratat pentru menținerea și consolidarea păcii, care «poate deschide calea spre rezolvarea altor probleme internaționale importante nerezolvate încă, inclusiv a problemei dezarmării», după cum a subliniat A. A. Gromîko.

Luînd cuvîntul la această festivitate, secretarul general al O.N.U., U Thant, a declarat, printre altele : «nădăjduiesc în mod sincer că în același spirit de înțelegere reciprocă, care a caracterizat tratativele încheiate, vor fi depuse toate eforturile pentru realizarea unui acord cu privire la încetarea pentru totdeauna a oricăror experiențe cu arma

nucleară. Acest lucru este menționat în mod limpede în preambulul la Tratat și este exact ceea ce speră fierbinte și cer în rugăciunile lor popoarele întregii lumi».

PE CALEA DESTINDERII INTERNAȚIONALE ȘI A ÎNTĂRIRII PACII. — După cum ne informează ziarele, la 7 august a. c., Dl. Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe al Republicii Populare Române, a sosit la Moscova pentru a semna Tratatul privitor la interzicerea experiențelor cu arma nucleară în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă. Cu acest prilej Dl. Corneliu Mănescu, răspunzând unui corespondent al Agenției TASS, a spus printre altele : «Tratatul reprezintă un prim și important pas pe calea destinderii încordării internaționale și a întăririi păcii. Guvernul Republicii Populare Române consideră că în prezent au fost create condiții pentru rezolvarea problemelor de mare importanță internațională și înainte de toate a problemei dezarmării generale și totale». Declarând că Guvernul țării noastre «susține propunerile privind încheierea unui pact de neagresiune între țările participante la tratatul de la Varșovia și țările N.A.T.O., de creare a zonelor denuclearizate în special în Balcani», Dl. Corneliu Mănescu a încheiat afirmând că «toate problemele internaționale oricât ar fi de complicate pot fi rezolvate cu chibzuință și succes, prin bunăvoință sinceră de pace».

Solemnitatea semnării Tratatului a avut loc la 8 august, la Moscova. După semnare, Dl. Corneliu Mănescu a făcut o declarație prin care a subliniat însemnătatea Tratatului, perspectivele pe care le deschide, precum și adeziunea țării noastre, la rezolvarea problemelor vitale pentru cauza păcii». Totodată a arătat că acest acord confirmă ideea că «oricât de spinoase ar fi problemele internaționale în litigiu, ele pot și trebuie să fie rezolvate, prin soluții pașnice, într-un spirit de bunăvoință și înțelegere reciprocă».

PENTRU OBTINEREA DEZARMĂRII GENERALE. — Ziarele din 8 august a. c. ne aduc știri că partizanii păcii din New York au comemorat 18 ani de la bombardamentul atomic asupra Hiroșimei manifestând sub lozincile : «Să nu permitem repetarea Hiroșimei !» și «Să obținem ratificarea Tratatului cu privire la interzicerea experiențelor nucleare — primul pas pe calea spre dezarmare !»

PENTRU SALVGARDAREA PACII. — În cuvîntarea rostită la Adunarea festivă consacrată zilei de 23 August, Dl. Nicolae Ceaușescu, membru al Biroului Politic și secretar al C.C. al P.M.R., a spus printre altele : «Lupta pentru salvagardarea păcii a devenit cauza celor mai largi mase ale tuturor popoarelor. Succesul în această luptă poate și trebuie să fie obținut prin eforturile comune ale țărilor lagărului socialist, ale celor-

lalte state iubitoare de pace, prin acțiunea energică a maselor muncitoare din toate țările, prin unirea forțelor păcii din întreaga lume».

SCRISOARE PENTRU PACE. — Ziarele din 28 august 1963 publică un fragment din scrisoarea pe care Albert Schweitzer, laureat al Premiului Nobel, a trimis-o președintelui Statelor Unite, John Kennedy. Apreciind pozitiv însemnătatea istorică a Tratatului tripartit încheiat la Moscova, cunoscutul om de știință afirmă : «Tratatul dintre Est și Vest cu privire la renunțarea la experiențele nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă, constituie un eveniment de mare importanță în istoria mondială. El ne dă speranța că războiul cu arme atomice între Est și Vest poate fi evitat».

În încheiere Albert Schweitzer arată că prin acest tratat «lumea a înfăptuit un prim pas pe calea spre pace».

REDACȚIA

IN APARĂREA PĂCII

În despărțământul cu titlul : «În apărarea păcii», Revista Patriarhiei din Moscova prezintă, în nr. 3 și 4 pe anul 1963, referate și dări de seamă asupra activității creștine pentru pace, dintre care socotim necesar a ne opri îndeaproape asupra următoarelor : pacea generală și sarcinile Bisericii, și lucrările comisiilor permanente ale Conferinței Creștine pentru Pace.

I. *Pacea generală și sarcinile Bisericii.* — Pornind de la adevărul că pentru munca și lupta în comun pentru pace, este în primul rînd necesară unitatea de gîndire și de acțiune a tuturor celor ce iau parte la această slujire ; socotind că cea mai indicată cale pentru înfăptuirea acestei unități o constituie contactul direct, prin întîlniri și discuții între creștinii din diferite țări și de diferite confesiuni ; și apreciind că prin asemenea contacte directe, nu numai că se realizează cunoașterea și înțelegerea între confesiunile creștine, ci că — o dată cu înlăturarea barierelor artificiale între creștini — asemenea contacte directe contribuie la apropierea între popoare și la slăbirea încordării internaționale ; și, întrucît, sub această perspectivă, contactul direct între Bisericiile din Uniunea Sovietică și cele din Statele Unite ale Americii ar prezenta o excepțională importanță, — Biserica Ortodoxă Rusă a organizat întîlniri între reprezentanții săi și reprezentanții Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite ale Americii. Ţelul acestor întîlniri este dublu : «realizarea unei depline comunități de idei în înțelegerea esenței slujirii creștine în cauza împăciuirii omenirii, ceea ce ar demonstra lumii întreagă măreția, frumusețea, puritatea și puterea de creație a învățăturii creștine, în care, într-adevăr, «nu există nici înșelătorie, nici gînduri necurate, nici vicleșug» (I Tes. II, 3) ; și realizarea unei coordonări a străduințelor creștinilor și ale Bisericilor creștine din aceste mari țări, ceea ce ar putea duce la întărirea temeliilor coexistenței pașnice a popoarelor și la construirea unui scut de nebiruit care să fie pavază împotriva tuturor forțelor răului, care urmăresc să arunce omenirea într-o nouă catastrofă militară».

În legătură cu aceasta, e prezentat referatul prot. L. Voronov, susținut la 31 august 1962, în timpul discuțiilor între delegația Bisericii Ortodoxe Ruse și delegația Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite ale Americii (R.P.M., nr. 3, p. 19—28).

Vom prezenta în rezumat cuprinsul lui, stăruind mai ales asupra întemeierii scripturistice a argumentării ideilor.

Primul capitol, intitulat «*Pacea, libertatea și dreptatea*», înfățișează necesitatea și posibilitatea realizării acestor idealuri în lumea contemporană.

Scopul intrupării Mântuitorului a fost recrearea lumii, în care să se poată înfăptui sensul inițial al creației : neîntrerupta descoperire a slavei lui Dumnezeu (II Cor. III, 18 ; Ps. LXXI, 19), cu cea mai înaltă exprimare a acesteia în îndeplinirea voii lui Dumnezeu de către credincioși în chip liber și rațional. Pentru că «săvârșind opera Sa mântuitoare, incredințată de Tatăl (Ioan XVII, 11), Domnul a pus temelie tare împărăției lui Dumnezeu (I Cor. III, 11) în Biserica întemeiată de El (II Tim. II, 19) și a lăsat ca sarcină ucenicilor, și în general tuturor celor ce vor crede în El, să continue în lume (Ioan XVIII, 18) slujirea începută de El pentru înfăptuirea împărăției lui Dumnezeu (I Cor. III, 10), care, începînd în inima credinciosului (Luca XVII, 21), trebuie, pe nesimțite, să se extindă (Luca XVII, 20) și să îmbrățișeze întregul domeniu al raporturilor și condițiilor materiale ale existenței pămîntești a oamenilor. Așadar, «împărăția lui Dumnezeu nu constă în hrană și băutură, ci în dreptate și pace, și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom. XIV, 17). Ea constituie supremul bun pentru creștin, devenind țelul și limita tuturor străduințelor, dorințelor și faptelor lui (Matei XIII, 44—46). Și se înfăptuiește împărăția lui Dumnezeu prin iubirea către Dumnezeu și către aproapele — singura după care se și cunosc adevărații ucenici ai lui Hristos (Ioan XIII, 35). Însă iubirea aceasta nu este sentimentalismul molliu, sau blîndețea indiferentă, ci ea este împreunată cu ura față de rău (Rom. XII, 9 ; Ps. XCVI, 10), și este de neconceput fără lupta activă împotriva răului» (I Ioan III, 8 ; Efes. IV, 27).

Pacea și dreptatea constituie elemente esențiale ale împărăției lui Dumnezeu și sînt strîns legate una de alta ; pentru că, dacă este adevărat că «pacea adevărată nu este cu puțință fără dreptate» și că pacea adevărată și trainică «trebuie să fie precedată de biruința asupra răului în viața personală, socială și internațională» (*Biserica Ortodoxă Rusă — Organizare, situație, activitate*, Moscova, 1958, p. 229), tot atît de adevărată este și situația contrarie că numai pacea dă naștere celor mai prielnice condiții în care se pot desăvîrși roadele multilaterale ale adevăratei dreptăți» (Iacob III, 18).

Din punct de vedere creștin, pacea pe pămînt (Luca II, 14) reprezintă, în înțelesul larg, starea normală de existență a societății omenеști, în care toate mijloacele materiale și energia spirituală sînt folosite pentru înfăptuirea unei orînduiri corecte a vieții, orînduire care să realizeze, în chipul cel mai deplin cu puțință în condițiile de existență pămîntească, ideea evanghelică a împărăției lui Dumnezeu. Pacea pe

pământ constituie ajutorul plin de har dumnezeiesc acordat oamenilor care doresc binele și care depun toate eforturile lor pentru statornicirea în societatea omenească a fraternității, a egalității reale, a libertății adevărate și a dreptății.

Războiul împotriva constituie cea mai mare calamitate, care în locul roadelor dreptății aduce oamenilor doar «plingere, tânguire și jale» (Ier. II, 10). Pentru aceea, orice încălcare conștiință a păcii este condamnată de învățătura creștină nu numai ca o nedreptate revoltătoare, ci și ca o acțiune potrivnică lui Dumnezeu, ca o cutezătoare negare a dreptății în împărăția lui Dumnezeu și a poruncii iubirii (I Ioan III, 11—12). Pentru aceea, în cuvintele Mântuitorului «cei ce ridică sabia, de sabie vor pieri» (Matei XXVI, 52) trebuie să vedem înspăimîntătoare sentință de condamnare dată de justiția dumnezeiască împotriva tuturor dușmanilor păcii.

Însă nu numai războiul agresiv este imoral și nedrept, ci însăși pregătirea pentru un astfel de război este imorală și nedreaptă, mai ales în condițiile progresului tehnic contemporan. Pentru că «dacă Domnul a poruncit să nu disprețuim pe nici unul dintre cei mici (Matei XVIII, 10), pentru că fiecărui om El i-a dat viața pămîntească drept vreme prielnică pentru înfăptuirea mîntuirii (II Cor. VI, 2), atunci cît de urît trebuie să fie în fața lui Dumnezeu însuși gîndul despre posibilitatea exterminării atîtor milioane de oameni, pentru care Dumnezeu nu a cruțat pe însuși Fiul Său (Rom. VIII, 32) ; cît de criminal lucru este intenția de a pune în primejdie viața mulțimii de copii nevinovați, a căror blîndețe și lipsă de răutate trebuie să fie modelul de realizat de către oricine dorește să intre în împărăția lui Dumnezeu» (Marcu X, 15).

Pregătirea pentru război este imorală și nedreaptă, de asemenea, pentru că acționează în chip corupător asupra conștiinței și moravurilor oamenilor, căci «cum poate rămîne neșovăitor sentimentul demnității omenești, dacă în curs de mulți ani, oamenii trăiesc într-o situație politică întemeiată pe pregătirea de a distruge cele mai importante centre populate ale altei țări ? Obişnuința de a gîndi despre oameni ca despre jertfe potențiale ori ca despre ucigași potențiali în războiul termoneuclear, fără îndoială că micșorează sentimentul valorii vieții omenești» (din Referatul Secției Servirii ținut la cea de-a III-a Adunare generală a Consiliului Mondial al Bisericilor, la New-Delhi, la 4 decembrie 1961).

Pregătirea pentru război reprezintă totodată o revoltătoare nedreptate, pentru că lipsește omenirea de cea mai mare parte din bună starea pe care progresul general i-ar pune-o la dispoziție.

Așadar, ca și războiul în sine, pregătirea pentru război constituie o crimă împotriva păcii, mai ales în împrejurările actuale, cînd, împotriva voii lui Dumnezeu și aspirațiilor enormei majorități a oamenilor, lumea este încă lipsită de o pace adevărată și, cît de cît, trainică. În această situație poate, oare, creștinul să treacă nepăsător pe lângă astfel de manifestări ? Nu este, oare, obligat a interveni în apărarea dreptății, care constituie elementul integrant al împărăției lui Dumnezeu, pe care

creștinul este chemat s-o înfăptuiască ? Nu este, oare, datoria directă și sfântă a creștinului de a apăra pacea pe pământ, pacea care, ca și dreptatea, constituie parte integrantă a însăși esenței împărăției lui Dumnezeu ?

De asemenea, creștinul nu poate să nu ia parte la lupta împotriva discriminării rasiale și a oprimirii coloniale. Pentru că «omul, purtător al chipului lui Dumnezeu, a fost creat ființă liberă și orice oprire a lui, ori privare de libertate umilește personalitatea lui, paralizează puterile lui, înfrânează dezvoltarea lui sufletească, și, ca urmare, îl împiedică în realizarea adevăratei libertăți dăruită omenirii de Hristos (Ioan VIII, 36). De aceea, colonialismul și discriminarea rasială sînt condamnate de creștini ca împotrivire la gîndul și voia Creatorului în legătură cu omul și ca negare a unuia din cele mai importante principii, care definesc raporturile între oameni în împărăția lui Dumnezeu, unde nu este nici iudeu, nici elin, barbar sau scit, unde nu este rob și nici liber, ci totul și în toți — Hristos» (Gal. III, 28 ; Col. III, 11).

În situația actuală, cînd încălcarea libertății și dreptății nu poate rămîne nepedepsită, revine creștinilor sarcina de a apăra libertatea și dreptatea ca elemente indispensabile întemeierii păcii generale. Pentru că «creștinismul este religia dreptății și a păcii. Propovăduind Evanghelia împărăției (Matei IX, 35), creștinismul cheamă întreaga omenire să promoveze, să întrețină cu grijă și să întărească prin toate mijloacele raporturile de dreptate și pace între oameni — aceste mari bunuri strîns legate între ele și care reprezintă criteriul esențial al împărăției lui Dumnezeu. Raporturile de dreptate și pace favorizează nu numai dezvoltarea materială, pămîntească, ci, îndepărtînd multe piedici din calea dezvoltării spirituale libere a oamenilor, ele ajută acestora să priceapă mai limpede dragostea lui Hristos, care întrece orice pricepere (Efes. III, 19), care biruiește răul în lume ; ajută oamenilor să se apropie mai adînc de cunoașterea Adevărului dumnezeiesc și prin această cunoaștere să devină părtași ai celei mai mari din toate bucuriile — bucuria în Sfîntul Duh, care constituie cel de-al treilea și cel mai important element integrant al împărăției lui Dumnezeu» (Rom. XIV, 17).

Într-adevăr, cel care sădește și întărește între oameni pacea și raporturile de dreptate, deschizînd în acest fel drum spre cunoașterea Adevărului lui Hristos și către dobîndirea bucuriei în Sfîntul Duh, «acela slujește lui Hristos, acela devine plăcut lui Dumnezeu, acela este vrednic de laudă din partea oamenilor» (Rom. XIV, 18).

Cel de-al doilea capitol, intitulat «*Sarcinile Bisericii creștine în acțiunea de păstrare și întărire a păcii generale*», demonstrează denaturarea învățăturii creștine de către cei care, pornind de la cuvîntul că «împărăția lui Dumnezeu nu este din lumea aceasta» (Ioan XVIII, 36), în chip forțat mărginesc voia lui Dumnezeu numai la domeniul mistic, în chip artificial separă viața interioară de cea exterioară, întreținînd în creștinul închis în sine indiferentismul față de lumea ce-l înconjoară,

și prin aceasta întrerup acțiunea împărăției lui Dumnezeu asupra societății omenești.

«Creștinii nu trăiesc în vid, în izolare de restul omenirii. Făcînd parte nu numai din trupul Bisericii, ci și din trupul statului și al societății în care trăiesc, creștinii nu pot rămîne străini față de omenire și față de nevoile, suferințele și durerile ei». Ci, ca adevărați ucenici ai lui Hristos, creștinii trebuie să slujească în chip jertfelnic oamenilor, urmărind cu răbdare și statornicie realizarea în viață a ideilor de dreptate și pace dumnezeiască. De aceea, nici o manifestare a vieții sociale și nici o problemă a lumii acesteia nu pot fi pentru creștin, și pentru Bisericile creștine, străine ori vrednice de trecut cu vederea.

De aceea, creștinii trebuie să participe la străduințele omenirii pentru înfăptuirea unei orînduiri sociale în care să poată fi realizate, în care să domnească pacea și dreptatea și în care oamenii să trăiască în dragoste unii cu alții, ca frați egali ai aceluiasi Hristos. Pentru că ei știu că «Hristos, ca împărat al dreptății (Evrei VII, 2—3), urăște orice violență și nedreptate (Ps. X, 5), condamnă atitudinea lipsită de dragoste față de aproapele» (Matei XXV, 41—46 ; Iacob II, 15—16) ; ei știu că «în împărăția lui Dumnezeu nu poate exista discordie națională ori discriminare rasială sau robie (Col. III, 11) și nici un fel de ură și intoleranță» (Isaia XI, 6 ; Rom. XII, 10).

Pentru că în creștini este «înnăscută dragostea de viață, nu numai față de viața veșnică, viitoare și tainică cu Hristos în Dumnezeu (Col. III, 2—3), ci și față de viața pămîntească (Efes. V, 29), unde trebuie să se maturizeze și să rodească principiile ei, unde au fericita posibilitate de a-și desăvîrși mîntuirea (Filip. II, 12), de a deveni fii ai lui Dumnezeu (Ioan I, 12), părtași și împreună ziditori ai împărăției lui Hristos». Este natural deci ca creștinul «să vrea să trăiască și să-și doarească zile bune (Ps. XXXIII, 12) ; ca dreptul la viață să fie apărat de porunca dumnezeiască (Ieș. XX, 13), a cărei încălcare este condamnată de justiția dumnezeiască» (Matei V, 21 ; II Împ. IV, 11).

Creștinii știu că stăruința lumii pentru pace are întreaga îndreptățire din partea învățăturii creștine, întrucît «Dumnezeu nu este Dumnezeu neorînduieții, ci al păcii (I Cor. XIV, 33) ; iar Fiul lui Dumnezeu, Domnul păcii (Isaia IX, 6) a lăsat apostolilor Săi pacea Sa (Ioan XIV, 27) ca fericită moștenire și dar dumnezeiesc. Pentru aceasta, toți creștinii sînt chemați să imite pe Mîntuitorul lor în dragoste (Ioan XV, 12) unul față de altul și față de toți (I Tes. III, 12) ; fiind obligați să se preocupe de pacea generală dumnezeiască și omenească, adică să caute căile către pace (Rom. XIV, 19), să o înrădăcineze și să o întretină (Marcu IX, 50 ; I Cor. VII, 15), să o binecuvînteze (Matei X, 12 ; Isaia LII, 7), iar dacă este nevoie, atunci să o apere cu curaj».

Analizînd în lumina celor de mai sus situația grea în care se găsește în prezent omenirea, în ceea ce privește pacea, se prezintă pe larg următoarele sarcini pentru creștini și pentru Bisericile creștine.

1. În primul rînd, toți creștinii trebuie să ajungă la stabilirea fără întârziere a unei depline unități de gîndire în ce privește problema păcii și a războiului. Aceasta este cu atît mai necesar cu cît există în prezent unii creștini «care susțin politica de intimidare, alții care visează la o distrugere pe neașteptate a țărilor comuniste, printr-un război preventiv, iar alții care identifică creștinismul cu anticomunismul». De aci apare acea nuanță de creștini care, «socotind apărarea păcii ca o acțiune exclusiv comunistă», se abțin de la susținerea păcii, întrucît «orice contact politic între credincioși și necredincioși (ateiști) ar constitui după ei un păcat». Desigur că sub acest raționament, creștinii, care afirmă că «apără creștinismul și civilizația creștină», dar refuză să participe la lupta pentru instaurarea păcii creștine în lume — ascund atitudinea lor politică anticomunistă, atitudine agresivă acoperită cu false lozinci creștine.

«Creștinii însă nu pot admite o astfel de denaturare a învățăturii creștine despre pace și dreptate și trebuie ca toți creștinii, indiferent de deosebirile confesionale dintre ei, să ajungă la un acord deplin în problema războiului și a păcii».

2. După înfăptuirea acordului deplin în problema războiului și a păcii, Bisericele creștine trebuie să-și unească forțele în acțiunea mărturisirii neîntrerupte, prin fapte, că creștinismul este religia dreptății și a păcii, care neagă orice fel de înrobire, violență asupra libertății și care se străduiește să unească pe oameni în duhul păcii, al dragostei și al raporturilor de dreptate între oameni. «...și veți fi Mie martori... pînă la marginile pămîntului» (Fapte I, 8). Mărturia creștină înfăptuită prin cuvînt, prin exemplu și activitate jertfelnică, după dragostea care o însuflețește, nu trebuie să caute la fața oamenilor (Iacob II, 8—9), trebuie să fie străină de spaimă (I Ioan IV, 18) și de complăcerea în neadevăr (Gal. I, 10); mărturia creștină trebuie făcută cu statornicie și convingere și în supunere față de Dumnezeu (Fapte V, 29).

De aceea, sarcina Bisericilor creștine este de a educa pe păstoriții lor ca să devină mărturisitori curajoși ai adevărului creștin, știind că înfăptuirea mîntuirii lor personale este în directă dependență de activitatea lor în sînul societății omenesti care-i înconjoară. «Creștinul nu este chemat să ducă numai o luptă lăuntrică cu patimile și poftele sale (Gal. V, 24), smulgînd și răstignind în sine pe omul cel vechi (Col. III, 9; Rom. VI, 6), ci să și întreprindă o activitate binefăcătoare, vestind prin faptele sale oamenilor care-l înconjoară, perfecțiunea Celui care ne-a chemat din întuneric la minunata Sa lumină» (I Petru II, 9, 12).

Creștinul trebuie să fie nu numai înfăptuitor al cucerniciei și rîvnitor după virtuțile duhovnicești, ci și un muncitor neobosit în societate, luptător pentru pace, dreptate și libertate. «În ceilalți oameni, creștinul trebuie să vadă pe frații săi, dacă nu după credință, după comunitatea de naștere din același sînge (Fapte XVII, 26) și după comunitatea primirii aceluiași dar al îndreptării (Rom. V, 18), prețuind în fiecare om, înainte de orice, același chip al lui Dumnezeu dăruit lui de Creator».

Creștinul trebuie, cu sinceritate în dragoste, să caute ceea ce slujește împăcării, nu ceea ce desparte pe oameni și distruge armonia. Ca apărător al păcii în Hristos, care, după mărturia Sfintului Grigorie al Nissei, este «o stare sufletească plină de dragoste», creștinul nu se poate închide în sine, ci este obligat a fi promotor al păcii, pretutindeni : acasă, în cercul de prieteni, în societate, în legături internaționale — pretutindeni unde este chemat de Hristos să îndeplinească mărturia și slujirea sa de creștin».

3. Pe lângă activitatea lor internă, Bisericile creștine au sarcina ca, în deplin acord și comunitate de gândire, să înfăptuiască acțiunea de mare importanță și responsabilitate de a apăra pacea, pe calea mărturisirii externe, participând la acțiunile cu caracter social, atît pe plan național cît și internațional, și urmărind ca, prin permanenta lor preocupare, să ajute înfăptuirea rezolvării tuturor conflictelor internaționale pe cale pașnică.

În prezent, în preocuparea aceasta, Bisericile creștine sînt chemate să acționeze pentru rezolvarea următoarelor probleme cardinale în viața internațională : a) interzicerea tuturor experiențelor cu arme nucleare ; b) înfăptuirea înțelegerii asupra dezarmării totale și generale ; c) paralel cu lupta pentru rezolvarea primelor două probleme, Bisericile să acționeze pentru luarea de măsuri care să ducă la slăbirea încordării internaționale, ca : respectarea Declarației internaționale despre interzicerea propagandei de război, crearea de zone denuclearizate în diferite regiuni ale lumii, preîntîmpinarea răspîndirii mai departe a armelor nucleare ; d) rezolvarea problemei germane.

Bisericile creștine, fiind chemate să asigure «pacea pe pămînt și bunăvoința între oameni», sînt datorate să facă aceasta «cu inimă largă» (II Cor. VI, 11), discutînd împreună «tot ceea ce slujește păcii (Rom. XIV, 19) pentru înfăptuirea căreia au fost chemate de Hristos» (I Cor. VII, 15), «acționînd împreună și străduindu-se să păzească unitatea Duhului în legătura păcii (Efes. IV, 1—3), pentru ca Dumnezeu să fie cu noi, cu toți» (Rom. XV, 33).

*

II. Comisiile permanente ale Conferinței Creștine pentru Pace au fost create, la inițiativa Comitetului Consultativ al Conferinței, în timpul Primului Congres pancreștin pentru apărarea păcii, în iunie 1961, ca organe teologice, cu scopul amănunțitei pregătiri a celui de-al II-lea Congres pancreștin pentru apărarea păcii.

Comisiile (în număr de 10) urmăresc prelucrarea celor mai actuale probleme de teologie și de activitate practică a Mișcării pentru a putea demonstra mărturia în fața lumii creștine a datoriei slujirii făcătoare de pace a Bisericilor și importanța acestei slujiri pentru generalizarea păcii în lumea întreagă. În acest scop, comisiile vor studia «problemele teologice, filozofice, sociale, economice, politice, legate cu misiunea împăcării lumii».

Fiecare comisie cuprinde în mediu 20 membri «care aparțin în chip proporțional confesiunilor și Răsăritului și Apusului», avînd un birou de conducere, format din : președinte, vicepreședinte și secretar.

Comisiile sînt obligate a ține anual o adunare generală, la care trebuie : să se facă generalizarea lucrărilor efectuate de membrii comisiei, să se discute problemele actuale ale Mișcării și prelucrarea propunerilor pentru organele conducătoare ale Conferinței și, de asemenea, să discute directivele activității comisiei.

Comisiile permanente ale Conferinței Creștine pentru Pace sînt următoarele :

Comisia pentru : «Pace și dreptate» (președinte I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei) ; «Pace și libertate» ; «Pacea și războiul rece» ; «Pacea și noile state» ; «Pacea și problema germană» ; «Pacea și abuzarea de creștinism» ; «Pacea și dezarmarea» ; «Tineretul în slujba păcii» ; «Pacea și ecumenismul» ; «Pacea și armele de distrugere în masă».

În «Revista Patriarhiei din Moscova» (nr. 3) sînt prezentate lucrările adunărilor anuale, pe anul 1963, a 4 comisii :

Comisia pentru «Pace și războiul rece» a ținut adunarea anuală la Erfurt (R.D.G.), între 11—13 februarie 1963, «examinînd, în amănunțite discuții teologice problema «războiului rece sub diferitele ei forme». Comisia a fixat următoarele teme, pentru a fi pregătite pînă la sesiunea următoare a comisiei : 1. Istoria «războiului rece» ; 2. Alternativele «războiului rece» ; 3. Temeiuri teologice folosite ca mijloace pentru «războiul rece» ; 4. Ispita ce decurge pentru Biserici din legăturile sociale și politice cu «războiul rece» ; 5. Biruirea războiului rece prin propovăduire, rugăciune, îngrijirea de suflet, declarații și acțiuni în viața comunităților.

Comisia pentru «Pace și dreptate» a ținut adunarea anuală în orașul Tabortz (R.D.G.), între 14—17 februarie 1963, sub președinția I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei. «În cuvîntările membrilor comisiei, s-a subliniat că ideea de dreptate presupune ideea egalității oamenilor în fața lui Dumnezeu. Iisus Hristos este Mintuitorul tuturor ; El este : Adevărul, Pacea și Mintuirea ; în slujirea către El, prin slujirea către aproapele, constă înfăptuirea dreptății. Creștinii sînt datori a se strădui pentru făurirea dreptății — în conformitate cu legea dumnezeiască — atît în viața lor individuală cît și în viața socială ; trebuie să lupte ca, în toate domeniile vieții să se rezolve toate problemele după principiul iubirii de oameni și după principiul dreptății, adică în duhul Evangheliei. Dintr-un sistem teologic, creștinismul trebuie să devină un sistem de viață».

«...Pornind de la convingerea că pacea trainică nu este cu putință de realizat, fără înfăptuirea unei dreptăți adevărate, comisia a examinat în amănunt și a indicat liniile fundamentale de lucru pentru viitorul Congres pancreștin. În legătură cu aceasta, comisia a propus următoarele teme : I. Dreptatea și pacea : a) dreptatea dumnezeiască și drep-

tul omenesc ; b) dreptatea și solidaritatea (înțelesul teologic al solidarității) ; c) dreptatea și rolul Bisericii ca apărătoare a păcii. II. Dreptatea în relațiile internaționale : d) coexistență și colaborare ; e) contacte, schimburi și tratative ; f) referate ; g) compromisul ca mijloc de rezolvare a crizelor. III. Dreptatea ca bază a vieții sociale : h) dreptatea în legătură cu toți oamenii (problema revoluției, evoluției și restaurației)».

Comisia pentru «*Pace și problema germană*» a ținut adunarea anuală în orașul Matrahaz (Ungaria), între 5—7 martie 1963, «analizînd în discuții sincere și frățești diferitele aspecte ale problemei germane, care, rămînînd pînă în prezent nerezolvată, amenință pacea și viața nu numai a poporului german».

Comisia pentru «*Pace și libertate*» a ținut adunarea anuală în orașul Bukov (R.D.G.), între 12—15 martie 1963, «analizînd temeiurile biblice ale noțiunilor «pace» și «libertate» și interdependenței lor».

Pentru lucrările în vederea noii sesiuni, s-au fixat următoarele teme : 1. Pacea și libertatea în Vechiul Testament ; 2. Responsabilitatea practică generală a Bisericilor și a creștinilor în legătură cu problemele politice ce se pun în lumea contemporană ; 3. Varietatea responsabilității creștine în timpul prezent, în condițiile existenței diferitelor sisteme sociale ; 4. Iubirea de aproapele în societatea cu o înaltă industrializare, apărută după modul individual de gospodărire».

*

În același despărțămînt intitulat : «În apărarea păcii», mai sînt prezentate :

Biserica Ortodoxă Bulgară și apărarea păcii (nr. 2, p. 30—31), sub semnătura prot. I. Stoilov-Bulgaria, în care este înfățișată participarea și contribuția Bisericii Ortodoxe Bulgare la acțiunile generale creștine și sociale în interesul înfăptuirii, păstrării și întăririi păcii pe pămînt.

Despre noua carte a Mitropolitului Nifon Saba din Biserica Ortodoxă Antiohiană, intitulată «*Vino și vezi*» (în limba arabă, 1962, 20 pagini), în care este prezentată necesitatea cunoașterii între popoare, pentru a face cu putință acțiunea comună de apărare a păcii. Cartea se oprește îndeaproape asupra descoperirii adevăratului chip lăuntric al Uniunii Sovietice, ai cărei 45 ani de existență se confundă cu lupta și cu victoria marilor idei despre pace și prietenie. Pentru aceea, autorul invită pe toți cei ce vor să cunoască adevărul să «vină și să vadă».

Conferința Bisericilor europene, care a avut loc la Geneva între 31 ianuarie—1 februarie 1963, prezintă pe scurt (nr. 4, p. 45—46) lucrările Prezidiului și ale Comitetului de lucru, în ședințele cărora, între alte probleme, a fost analizat «Proiectul de regulament care cuprinde precizări asupra Conferinței Bisericilor europene, lămurește scopul, componența și raporturile Conferinței față de Consiliul Ecumenic al Bisericilor».

*

În rubrica cu acest titlu «Revista Patriarhiei din Moscova» publică în nr. 5/1963 (p. 34—37) comunicatele asupra : 1) «*sesiunii Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace*» și 2) asupra «*primei sesiuni a Comisiei permanente «Pace și Ecumenism» a Conferinței Creștine pentru Pace*», iar în nr. 6/1963 (p. 36—49) publică o dare de seamă amănunțită asupra lucrărilor sesiunii Comisiei permanente «Pace și Ecumenism» (semnată de Prot. L. Voronov).

În cele ce urmează vom prezenta lucrările celor două sesiuni folosind materialul publicat atât sub forma de comunicate, cât și sub cea de dare de seamă.

1. La «*Sesiunea Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace*», care a avut loc la Dresda în Republica Democrată Germană, între 28 martie și 3 aprilie 1963, au fost discutate probleme în legătură cu «lucrarea Mișcării», atât sub aspectul teoretic, cât și sub cel practic.

Pornind de la necesitatea lărgirii din ce în ce mai mult a activității și a întăririi influenței Conferinței Creștine pentru Pace, și concentrându-și atenția în primul rînd asupra problemelor teologice, Comitetul executiv socotește că «este absolut necesar ca în continuare să medităm, să analizăm și să adîncim baza teologică a lucrării noastre».

Trecînd la analiza problemelor de ordin practic, Comitetul executiv, discutînd referatele cu privire la situația internațională contemporană, s-a oprit îndeosebi asupra : rezolvării pe cale pașnică a problemelor internaționale, dezarmării generale, lichidării armelor atomice și interzicerii experimentării lor. De asemenea au fost luate în discuție unele succese obținute, și perspectivele ce se deschid pentru viitor în lupta pentru înfăptuirea acestor cerințe. Comitetul, ascultînd referatul asupra vizitei delegației Conferinței Creștine pentru Pace în Etiopia, a hotărît continuarea contactelor directe cu diferite Biserici creștine.

Comitetul executiv a precizat, mai departe, programul de lucru al Comisiilor permanente, în vederea pregătirii 1) Sesiunii Comitetului consultativ pentru continuarea lucrării Conferinței Creștine pentru Pace (ce va avea loc la Praga, între 4 și 9 iunie 1963) și 2) Sesiunii celui de-al II Congres pancreștin pentru Pace (ce va avea loc la Praga în cursul anului 1964).

Între alte hotărîri luate de Comitetul executiv în sesiunea aceasta merită a fi semnalate : scrisorile către oamenii de răspundere politici și bisericești din ambele Republici Germane, cu privire la necesitatea rezolvării pe cale pașnică a problemei germane ; și scrisoarea de felicitare adresată papii Ioan XXIII cu prilejul premierii sale cu premiul Baltzan pentru pace și umanism.

2. La «*prima sesiune de lucru a Comisiei permanente «Pace și Ecumenism» a Conferinței Creștine pentru Pace*», care a avut loc la Moscova, în localul Academiei duhovnicești, între 22 și 24 aprilie 1963, sub conducerea președintelui ei, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, au luat parte reprezentanții Bisericilor creștine, membri ai Comisiei. Din partea Bisericii Ortodoxe Romine a luat parte Pr. Prof.

Dr. Ioan Coman. Au luat parte de asemenea, ca oaspeți, reprezentanți ai Bisericilor creștine dinafara și dinăuntru Uniunii Sovietice și membri ai clerului și ai învățămîntului teologic.

În cuvîntarea la deschiderea sesiunii, în ziua de 22 aprilie 1963, Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului, după un scurt istoric al formării Comisiei permanente «Pace și Ecumenism», analizînd activitatea ce urmează să o desfășoare Comisia, s-a oprit în chip deosebit asupra «raporturilor între Conferința Creștină pentru Pace și între Mișcarea Ecumenică», pentru ca în partea a doua a cuvîntării sale să se ocupe de «propunerile practice destinate să înlesnească și să asigure succesul lucrărilor Comisiei și să ajute membrilor ei să pătrundă și să precizeze scopurile, sarcinile și importanța Comisiei. Au fost puse la dispoziția membrilor Comisiei «tezele special pregătite» de către reprezentanții Bisericilor Rusă, Romînă, Cehoslovacă, Germană și Ungară, pentru «a ușura munca de prelucrare a problematicii Comisiei permanente «Pace și Ecumenism». Arhiepiscopul Nicodim a accentuat că «în lucrările sale Comisia nu poate lăsa la o parte un atît de important document ca Enciclica «Pacem in terris» dată publicității, nu de mult, de papa Ioan XXIII».

În cele trei ședințe din ziua de 23 aprilie 1963 au fost discutate tezele propuse de diferite Biserici. Vom înfățișa ideile principale din aceste teze.

Tezele ruse se împart, după cuprins, în trei părți : *prima parte* (Tezele 1—3) este închinată lămuririi termenilor «pace», «ecumenicitate», «slujirea împăcării» și «ecumenism» și arătării temeiurilor biblico-teologice a acestor termeni. *Pacea* este «urmarea jertfelnică a lui Hristos, mărturia deplinei noastre supunerii «Stăpînului Păcii» (Isaia IX, 6), a dedicării noastre neprecupețite «Pacificatorului» popoarelor (Fac. XLIX, 10). *Ecumenicitatea* este «simbolul fraternității pancreștine, școala practică a nefățarniceii iubiri creștine de frate (I Petru I, 22), care va conduce pas cu pas creștinătatea împărțită la făgăduita stare a deplinei unități de gîndire... «unitatea duhului în unirea păcii» (Efes. IV, 3).

«Slujirea operei de împăcare» ne-a fost dată de la Dumnezeu cel care ne-a împăcat cu Sine prin Iisus Hristos (II Cor. V, 18) și constituie trăsătura esențială a titlului de creștin (I Cor. VII, 15). Dumnezeuiescul întemeietor și Cap al Bisericii, Domnul Iisus Hristos, venit «să slujească» și «să-și pună sufletul Său pentru răscumpărarea multora» (Matei XX, 28), a împăcat omenirea cu Dumnezeu și a binevestit pacea celor de aproape și celor de departe (Efes. II, 16—17). Sfinții Apostoli, așezați de El «slujitori al Noului Așezămînt» (II Cor. III, 6), urmînd Domnului și Învățătorului lor, au fost de asemenea neobosiți binevestitori ai păcii (Rom. X, 15). Pacea este legea fundamentală, de nestrămutat a împărăției lui Dumnezeu (Rom. XIV, 17), temelia vieții în Hristos (Filip. IV, 17). Natural că și toți creștinii, chemați să «slujească unul altuia, fiecare cu darul pe care l-a primit» (I Petru IV, 10), trebuie să fie totdeauna pregătiți să binevestească pacea (Efes. VI, 15). Mergînd pe căile

păcii (Luca I, 79), creștinii sînt obligați ca pe toate căile să rîvnească după pacea dumnezeiască (II Cor. V, 20) și omenească (Matei IX, 50 ; Rom. XII, 18), adică să caute căile către ea (Rom. XIV, 19), să o propage și să o păzească (Matei V, 9), iar, dacă trebuie, să o susțină și să o apere cu bărbăție (Efes. IV, 27 ; Ioan VIII, 44 ; I Ioan III, 10, 15)».

«Ecumenismul» este aspirația celor ce urmează învățătura lui Hristos de a înfăptui fraternitatea lor pancreștină printr-o varietate de forme a slujirii colective a omenirii.

Ecumenismul a luat naștere ca rezultat al recunoașterii păcatului din care s-au născut despărțirile apărute în sînul creștinătății, ca o încercare de a pune capăt ispitelor de continuare a împărțirii spirituale și de a se întoarce la starea adîncii unități interne (Ioan XVII, 21 ; Filip. II, 2). Ecumenismul este chemat să slujească tuturor. Ecumenismul este năzuința către Biserica lui Hristos — una singură, universală.

Partea a doua (Tezele 4—12) este închinată analizei adîncii legături reciproce dintre «slujirea păcii» și «Ecumenism» — în înțelesul larg al cuvîntului. Slujirea păcii și unitatea creștină sînt strîns legate între ele (II Cor. XIII, 11) cu observația că în chiar unitatea creștină însemnătatea dominantă revine acțiunii făcătoare de pace : «Să domnească în inimile voastre pacea lui Dumnezeu, către care ați fost chemați într-un trup» (Col. III, 15). Așadar, «Ecumenismul devine cu puțință numai pe baza slujirii creștine a păcii».

Din această esențială legătură reciprocă, decurge adîncă legătura între Mișcarea Creștină pentru Pace și Mișcarea Ecumenică. Ca «expresie a slujirii păcii în condițiile actuale» Mișcarea Creștină pentru Pace vădește caracterul său ecumenic «creînd bazele pe care se poate dezvolta multilaterală colaborare ecumenică». Permanenta purtare de grijă pentru pace, pentru susținerea «unei dispoziții pe deplin pătrunsă de dragoste» (așa precizează Sfîntul Grigorie de Nissa esența noțiunii de «pace») creează condiții excepțional de favorabile pentru aprofundate discuții teologice cu caracter general...» în lumina ideii creatoare de pace însăși teologia creștină, cu toate adevărurile ei dogmatice și morale, devine teologia dragostei și a păcii, capabilă să «robească orice cugetare în supunerea față de Hristos» (II Cor. X, 5). Iar Ecumenismul sub aspectul său de «frățietate și colaborare intercreștină» nu poate rămîne în afara celei mai arzătoare probleme a contemporaneității — problema păstrării și întăririi păcii în întreaga lume.

Partea a treia (Tezele 13—17) este închinată concluziilor și «unei scurte treceri în revistă a formelor posibile de colaborare între Conferința Creștină pentru Pace și întreg domeniul Ecumenicității creștine, în special cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor», care prin scopul lor sînt obligate la împreună-lucrare pentru «adîncirea conștiinței și simțirii responsabilității întregii creștinătăți pentru pacea în toată lumea». Pe calea acțiunilor comune în apărarea păcii, creștinii sînt datori să dea exemplu de unitate de gîndire cu adevărat evanghelică, înlăturînd cu

desăvîrşire ura, vrajba şi împărţirea şi să se arate gata de slujire jertfelnică adevărului, dragostei şi păcii (II Tim. II, 22).

«Pacea şi Ecumenismul, slujirea păcii şi fraternitatea pancreştină — constituie calea dublă pentru cei care se străduiesc să fie cu adevărat urmaşi ai Domnului Iisus Hristos, pentru că pe drumul acesta într-adevăr «credinţa noastră creşte şi se înmulţeşte dragostea fiecăruia — unul către altul» (II Tes. I, 3).

După prezentarea tezelor propuse de reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Ruse, sînt înfăţişate *tezele prezentate de reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române* «al căror sens fundamental constă în demonstrarea că lupta pentru pace este lupta pentru tot ce este mai de preţ pe pămînt — pentru viaţa omului. «Omul este creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu; el este chemat să fie purtătorul lui Hristos — Hristofor (Sfîntul Ignaţiu Teoforul şi alţi sfinţi părinţi), el atinge perfecţiunea prin mijlocirea muncii, creaţiei, cercetărilor neobosite, în faptele mari ale dragostei, prin împăcarea cu Dumnezeu, prin creaţie şi viaţă — şi nicidecum prin distrugere şi moarte. Omul este cununa creaţiei. Fără el viaţa pierde valoarea şi istoria încetează». De la sine înţeles că dezvoltarea Mişcării Creştine pentru Pace constituie o problemă de excepţională însemnătate, care nu poate fi amînată. Ecumenismul, ca străduinţă către unirea Bisericilor, de asemenea, favorizează consolidarea societăţii omeneşti, şi ca urmare favorizează şi susţinerea păcii, întrucît stimulează procesele de apropiere între oameni deosebiţi după apartenenţa naţională, după convingerile politice, însă care mărturisesc un singur Domn Iisus Hristos, iar prin aceasta favorizează înţelegerea reciprocă între oameni în genere.

Tezele prezentate de Bisericile Cehoslovace au stăruit asupra importanţei studierii diferitelor forme de activitate creatoare de pace înfăptuite în domeniul Ecumenismului, mai ales asupra străduinţelor depuse în apărarea păcii de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi asupra necesităţii lărgirii contactului între Conferinţa Creştină pentru Pace şi toate asociaţiile şi mişcările creştine.

În tezele prezentate de Bisericile Germane şi Ungare, s-a accentuat «dorinţa ca activitatea creatoare de pace să nu se manifeste numai cu ocazia întîlnirilor şi contactelor oficiale între creştini, ci şi în viaţa de fiecare zi a credincioşilor, în comunităţile creştine locale».

Discutarea tezelor prezentate a dus la stabilirea «particularităţilor specifice ale Conferinţei Creştine pentru Pace şi ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi a necesităţii de colaborare între ele».

«Mişcarea Creştină pentru Pace a luat naştere ca rezultat al renaşterii depline de către cercurile largi ale Răsăritului şi ale Apusului a necesităţii imediate de a mobiliza toată forţa influenţei învăţăturii morale a urmaşilor lui Hristos, indiferent de apartenenţa lor confesională, pentru ca fără întîrziere să se creeze o rezistenţă puternică împotriva forţelor răului, ale duşmăniei şi ale distrugerii, care se străduiau

să arunce din nou omenirea în prăpastia războiului mondial, în infernul nenorocirilor, al chinurilor și suferințelor fără număr.

Ideea păcii și a coexistenței pașnice a popoarelor, care însuflețește și definește activitatea Mișcării Creștine pentru Pace este la fel de scumpă inimii fiecărui om. Ea este total umană prin esența ei, nu este dependentă de deosebirile social-politice, este străină de intoleranță și își află reazemul în sentimentul dragostei frățești firești. Pentru aceasta Mișcarea Creștină pentru Pace abordează problema păcii omenirii din cele mai largi poziții general creștine. Mișcarea Creștină pentru Pace concentrează întreaga sa atenție în chip exclusiv asupra coordonării efective a eforturilor active pentru pace ale tuturor, fără nici un fel de excepție — ale bisericilor creștine, ale asociațiilor și ale creștinilor individuali, nelegându-i în această acțiune prin nici un fel de formule de mărturisire de credință».

Năzuința către unirea tuturor creștinilor a dat naștere procesului ecumenic, care la început s-a făcut simțit și s-a manifestat mai ales în sînul Bisericilor Protestante, pentru ca, în timp, să ajungă la formarea Consiliului Mondial al Bisericilor. Dar înfăptuirea ideii unității creștine în toată plinătatea ei — către care nu poate să nu tindă Mișcarea Ecumenică — cere o obișnuire din ce în ce mai adîncă cu supunerea față de Adevăr (I Petru I, 22). Unirea mecanică pe baza doar a unui acord minimal dogmatic nu constituie o unitate reală, și îngăduirea unui astfel de indiferentism ar fi egală cu moartea Mișcării Ecumenice.

Așadar, întrucît cea mai mare parte a energiei Mișcării Ecumenice trebuie să fie folosită pentru adîncirea unității de credință, este cu totul natural ca Consiliul Ecumenic al Bisericilor să poată ataca problemele existenței pașnice a omenirii, doar fragmentar și numai într-o anumită măsură, în același timp cu alte probleme privind viața și activitatea practică creștină.

Toate aceste particularități specifice ale Mișcării Creștine pentru Pace — de o parte, și ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor — de altă parte, demonstrează că «între ele nu poate fi vorba de concurență, ci, dimpotrivă, există toate temeiurile pentru o rodnică și strînsă colaborare între ele în acțiunea de apărare a păcii și de întărire a temeliiilor unității creștine».

În cadrul discuțiilor s-a acordat multă atenție importanței declarațiilor papii Ioan XXIII pentru apărarea păcii, și îndeosebi cuprinsului Enciclicii «Pacem in terris», care se ocupă în special de problema păcii între oameni. Comisia a subliniat îndeosebi însemnătatea următoarelor declarații ale papii Ioan XXIII : «Dreptatea, înțelepciunea și sentimentul de omenie impun încetarea cursei înarmărilor, acordul asupra reducerii forțelor armate, interzicerea armelor atomice și dezarmarea, realizată printr-un acord general și sub control efectiv. Este absolut necesar ca prin toate mijloacele să se împiedice aruncarea omenirii pentru a treia oară în vîltoarea războiului mondial cu toate urmările lui distructive... Socotesc o datorie sfîntă pentru mine de a în-

demna pe toți oamenii și în special pe conducătorii lor să nu cruțe nici un efort pentru a îndrepta dezvoltarea evenimentelor pe calea conformă cu înțelepciunea și umanitatea».

S-a accentuat, de asemenea, că papa este de acord cu «colaborarea catolicilor cu toți oamenii de bună credință, fără excepție». În Enciclică se spune că : «creștinii catolici sînt datori să colaboreze loial, la toate acțiunile care pot aduce roade bune, atît cu creștinii necatolici, cît și cu oamenii care trăiesc în afara credinței creștine, care însă conducîndu-se după lumina înțelepciunii, păzesc cu corectitudine regulele morale naturale».

Comisia a studiat, de asemenea, problema contactului între Conferința Creștină pentru Pace și asociațiile creștine, și a stabilit formele concrete pe care le poate lua această colaborare în slujirea păcii a toată lumea. S-au discutat probleme în legătură cu esența și forma lucrărilor viitoare ale Comisiei «Pace și Ecumenism» și s-a redactat textul «Recomandărilor Comisiei «Pace și Ecumenism» către Comitetul consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace, programul asupra lucrărilor viitoare ale Comisiei «Pace și Ecumenism», a cărei următoare sesiune de lucru a fost hotărîtă pentru primul trimestru al anului 1964, ca și textul comunicatului oficial asupra lucrărilor actualei sesiuni de lucru» ce a fost dat publicității.

ION V. GEORGESCU

ARTICOLE ȘI STUDII

LITURGHIA SFÎNTULUI IACOB, VERSIUNEA GREACĂ-ORTODOXĂ *

În calendarul sfintei noastre Biserici, se face amintire despre trei apostoli ai Mîntuitorului, cu numele de Iacob, și anume : Sfîntul Apostol Iacob — zis cel Mare — fratele Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan, fiii lui Zevedei ; Sfîntul Apostol Iacob al lui Alfeu — zis și cel Mic, și Sfîntul Apostol Iacob, fratele Domnului — zis și cel Drept.

1. Despre Sfîntul Apostol Iacob al lui Zevedei, Sfînta Scriptură vorbește cel mai mult (Matei X, 2 ; XVII, 1 ; XXVI, 37 ; Marcu I, 19 ; I, 29 ; III, 17 ; V, 37 ; IX, 2 ; X, 35 ; X, 41 ; XIV, 33 ; Luca V, 10 ; VI, 14 ; VIII, 51 ; IX, 28 ; IX, 54 ; Ioan XXI, 2 ; Fapțe I, 2 ; XII, 2)

Sfîntul Iacob al lui Zevedei se bucura de o deosebită prețuire din partea Mîntuitorului, ceea ce a și contribuit, poate, în mare parte la faptul că în sufletul lui și al fratelui său Ioan, a încolțit dorința ca să ceară Mîntuitorului favoarea de a ședea unul de-a dreapta și altul de-a stînga în mărirea lui Iisus, la care dorință, Mîntuitorul a răspuns : «Nu știți ce cereți» (Marcu X, 38).

Cu toate că în Sfînta Scriptură, cum am arătat mai sus, se vorbește în multe locuri despre Sfîntul Iacob al lui Zevedei, nu se poate desprinde totuși îndeajuns de clar activitatea desfășurată de el în răspîndirea învățaturii Mîntuitorului Hristos, cum și sfîrșitul vieții lui.

Nici alte mărturii nu ajută mai mult documentarea în această privință.

Astfel, episcopul dr. Gherasim Timuș, în *Dicționarul aghiografic*, ediția 1898, p. 353—354, spune :

«După înălțarea Mîntuitorului, apostolii lucră împreună, spre a răspîndi învățătura Lui. Dar scriitorii din veacul I nu ne-au lăsat amă-

* În revista «Glasul Bisericii», an. XXII (1963), nr. 5—6, am publicat în traducere textul Liturghiei Sfîntului Iacob, folosită de Biserica din Malabar (India).

nunte despre lucrările Sfântului Iacob ; se pare numai că el a părăsit Iudeea îndată după martiriul Sfântului Ștefan. Fericitul Ieronim ne spune că el a predicat iudeilor ce erau împrăștiați printre celelalte națiuni.

«Cu toate că apostolii au predicat numai prin vecinătatea Iudeei, timp de 12 ani, totuși o tradiție foarte veche mărturisește că Sfântul Apostol Iacob a predicat și în Spania».

După cum se arată în Faptele Apostolilor (XII, 1—2), Sfântul Apostol Iacob a fost omorât de craiul Irod-Agripa ; se crede că aceasta s-a întâmplat cu prilejul sărbătoririi Paștilor din anul 44 d. H.

Biserica Ortodoxă prăznuiește pe acest sfânt apostol la 30 aprilie.

2. Al doilea apostol cu același nume este Sfântul Iacob al lui Alfeu, zis cel Mic.

Acesta a făcut parte din numărul celor 12 apostoli (Matei X, 3 ; Marcu III, 18 ; XV, 40 ; Luca VI, 15 ; Fapte I, 13).

«Primind cu ceilalți — (Sfinți Apostoli) — Sfântul Duh care a pogorât în limbi de foc, a mers la neamuri ca să propovăduiască pe Hristos și să povățuiască pe cei rătăciți la calea mântuirii ; a sfărâmat idolii și le-a risipit capștile, a tămăduit multe boale, a izgonit din oameni durerile viclene și a adus la Iisus Hristos mulțime de noroade, de la care și-a cîștigat numele «cel Nou» : sămînță dumnezeiască. Căci semănînd în inimile omenești dumnezeiescul cuvînt, a sădit și a sporit dreapta credință ; pentru aceea s-a numit sămînță dumnezeiască. Și înconjurînd multe țări, a semănat sămînța cea cerească și adunînd spicele mântuirii omenești, a sfîrșit alergarea sa pe urmele lui Hristos, pentru că s-a făcut următor patimilor Lui ; și fiind pironit pe cruce, și-a dat lui Dumnezeu duhl său» (din *Viețile Sfinților*, ediția 1902, vol. II, p. 256—257).

Se face afirmația că ar fi fost frate cu Sfântul Apostol Iuda Tadeul (Lebeul), iar de către alții că ar fi fost frate cu Sfântul Apostol și Evanghelist Matei Vameșul (vezi *Istoria bisericească universală*, editată de Institutul Biblic, București, 1956, p. 37 și *Viețile Sfinților*). Socotim însă că amîndouă afirmațiile nu au temeiuri suficiente pentru a se primi ca dovedit acest lucru.

Eusebiu Popovici, în *Istoria bisericească*, arată că acest Sfânt Apostol Iacob al lui Alfeu ar fi predicat în sudul Palestinei și în Egipt și că ar fi fost răstignit în Egiptul de Jos, în orașul Osrhoene — Egiptul de Jos¹.

Biserica Ortodoxă prăznuiește pe acest sfânt apostol la 9 octombrie.

3. Cel de-al treilea apostol cu același nume este Sfântul Iacob, fratele Domnului, zis cel Drept, pe care Biserica Ortodoxă îl prăznuiește la 23 octombrie, cinstindu-l cu laude și cîntări ca acestea : «Cu raza cea de foc a dumnezeiescului Duh luminîndu-te, creștinătății te-ai arătat dumnezeiesc. rîvnitor frate al lui Dumnezeu, Iacobe ; pentru aceasta și cu haina mai cinstită decît a preoției legii, ca pre Aaron cel de demult, te-a îmbrăcat cel ce pentru milostivire întru frăție te-a primit. Pre Acela

1. Eusebiu Popovici, *Istoria Bisericească Universală*, ed. 1900, vol. I, p. 155.

roagă-l, mărite apostole, să mintuiască sufletele noastre», sau : «adunarea apostolilor te-a ales pre tine a fi întâi sfințitor în sfântul Sion al lui Hristos, făcătorului de bine, ca pre cel ce ai fost rudenie nașterii Lui cea după trup și frate și împreună călător și următor urmelor lui Hristos, Iacobe» (vezi slujba sfântului din Mineiul pe octombrie).

Acest apostol nu face parte din numărul celor 12, ci se crede că din al celor 70.

În Sfânta Scriptură se face vorbire despre el în mai multe rînduri, și anume : Matei XIII, 55 ; Marcu VI, 3 ; Fapte I, 14 ; XII, 17 ; XV, 13 ; XXI, 18 ; I Corinteni XV, 7 ; Galateni I, 18 ; II, 9, 12 ; Iacob I, 1.

«Biserica Romano-Catolică identifică pe Sfântul Apostol Iacob al lui Alfeu cu Sfântul Iacob, fratele Domnului. În calendarul ei, sînt prăznuiri numai doi Iacobi (Iacob al lui Zevedei și Iacob, fratele Domnului). Sinodul din Trident a luat chiar o hotărîre în privința identificării lor. Această identificare este însă eronată și purcede desigur din faptul că despre Sfântul Iacob al lui Alfeu nu ni s-au păstrat știri mai amănunțite în izvoarele tradiției creștine.

«Cărțile Noului Testament fac deosebirea netă între «apostolii» și «frații Domnului» (cf. Ioan II, 12 ; VII, 2 și urm. ; Matei XII, 46 și urm. ; Marcu III, 31 și urm. ; Luca VIII, 4, 9, 19 și urm. ; Fapte I, 12 și urm.). Aceștia din urmă, cel puțin pînă la o vreme, s-au arătat ostili Mintuitorului. Or, în rîndurile Apostolilor n-au existat asemenea elemente ostile, exceptînd pe Iuda Iscarioteanul. Dacă Mintuitorul și-ar fi recrutat apostoli și dintre «frații» Săi — și în acest caz ar fi vorba nu numai de Iacob, ci și de fratele său Iuda (cf. Iuda v. 1), și eventual de Simon — se făcea desigur mențiunea cuvenită în listele apostolilor, ca pentru frații Iacob și Ioan, fiii lui Zevedei.

«O bună parte din exegeții romano-catolici, de la Fericitul Ieronim încoace, înclină să identifice numele proprii Alfeu și Cleopa (Clopă), argumentînd astfel : tatăl «fraților» Domnului se pare că era Cleopa. bărbatul Mariei, «sora (= verișoara)» Maicii Domnului (cf. Ioan XIX, 25). Cum în unele părți ale Palestinei, Alfeu s-ar fi pronunțat Calfeu, din care ar fi ieșit apoi Cleopa, rezultă că Apostolul Iacob al lui Alfeu și Sfântul Iacob «fratele» Domnului sînt una și aceeași persoană. Dar explicația aceasta este nesatisfăcătoare. Alfeu derivă din cuvîntul semit Alefai (= învățat, doctus), iar Cleopa este o prescurtare a grecescului Kleopatos. «Pretinsa trecere a cuvîntului Alfeu în Cleopa este nu numai contra tuturor regulilor fonetice, ci și în special contra spiritului limbii ebraice» (Dr. V. Gheorghiu, *Introducere în Noul Testament*, 1929, p. 639)².

Aceeași confuzie o face și episcopul dr. Gherasim Timuș, în *Dicționarul aghiografic*, despre care am vorbit mai sus, unde se arată că Apostolul Iacob al lui Alfeu este aceeași persoană cu Iacob, fratele Domnului ; confuzia aceasta o face probabil influențat de izvoarele romano-catolice.

Ceea ce nu se poate tăgădui este că Sfântul Apostol Iacob, fratele

2. *Studiul Noului Testament*, ed. Inst. Biblic, 1954, p. 177.

Domnului, a avut un mare rol în viața bisericească a primelor comunități creștine.

Eusebiu Popovici — citind diferite izvoare — admite că acest apostol a fost omorât de iudei înainte de dărimarea Ierusalimului ³.

El este autorul Epistolei sobornicești care-i poartă numele.

Ca întâi arhiereu și păstor al comunităților creștine din Ierusalim, lui i se atribuie întocmirea primului serviciu liturgic necesar bunei desfășurări a activității acestor comunități.

Dar dacă datorită faptului că marea majoritate a exegeților și cercetătorilor fiind de acord că Sfântul Iacob fratele Domnului este autorul Epistolei ce-i poartă numele — această epistolă face parte din canonul cărților sfinte —, nu același lucru se poate spune în ce privește Liturghia ce-i poartă numele, căci nefiind dovezi suficiente că Sfântul Iacob este într-adevăr autorul ei, aceasta nu face parte din canonul cărților sfinte ⁴.

Pentru cei ce s-au ocupat cu studiul acestei Sfinte Liturghii, nu există nici o îndoială că la Ierusalim a luat ființă un serviciu liturgic încă din timpul trăirii Sfinților Apostoli (despre acest lucru vorbesc lămurit Faptele Apostolilor) și că acest serviciu liturgic și-a luat forma primă după sfatul și îndrumările Sfântului Iacob, întâiul păstor al primelor comunități creștine din această cetate.

Numai într-o atît se poate numi el autorul Liturghiei ce-i poartă numele, așa după cum serviciul liturgic care a luat ființă la comunitățile creștine din Alexandria, s-a numit Liturghia Sfântului Marcu, care se crede a fi fost primul episcop al Bisericii de acolo.

Cu trecerea anilor, acestui prim serviciu liturgic i s-au adăugat rugăciuni, imnuri, mărturisiri de credință, care privesc evenimente și fapte petrecute în veacurile de mai târziu : cîntarea «Unule Născut», «Sfinte Dumnezeule», «Heruvicul», «Simbolul Credinței», «Cuvine-se cu adevărat» etc.

Dar faptul adăogirii acestora nu poate contesta adevărul că Sfântul Iacob este autorul cel dintîi al acestei Sfinte Liturghii.

Socotim îndreptățită afirmația dr. T. Tarnavski, cînd spune : «în liturghia Bisericii ierusalimitene, trebuie să deosebim deci două părți constitutive : acelea care provin de la Apostolul Iacob și altele care s-au adăugat mai târziu.

«Care cuvinte însă ale formularului liturgic s-au întrebuintat de apostol, predîndu-se apoi Bisericii prin grai viu, care și cite și de la cine s-au adăugat — corespunzător dezvoltării dogmelor și disciplinei bisericești mai târziu — nu se mai poate ști cu siguranță».

Cuvintele ce se rostesc de preot după sfințirea darurilor : «Îți aducem această jertfă, Stăpîne și pentru sfintele Tale locuri pe care le-ai slăvit cu arătarea Hristosului Tău și cu venirea prea Sfântului Tău Duh»

3. Eusebiu Popovici, *op. cit.*, vol. 1, ed. 1925, p. 188.

4. Dr. Teodor Tarnavski, *Despre Liturghiile Bisericilor Orientale*, în «Candela», 1892, p. 324.

pot fi invocate în sprijinul afirmației că acestea se referă la Ierusalim și că prin urmare aparțin Liturghiei ierusalimitene, însă nu se știe precis dacă sînt ale Sfîntului Iacob, căci nu există un text scris al Liturghiei din acea vreme.

«Întrebuințindu-se Liturghia noastră — zice dr. T. Tarnavski — în Biserica din Ierusalim și nefiind ea cum se concede în comun străplîntată aici din alt loc, a trebuit să-și iee tipul original, forma primă, de la primul episcop al Ierusalimului, de la Apostolul Iacob.

Numai cît în acest înțeles se poate numi el autorul Liturghiei noastre»⁵.

În legătură cu Liturghia Bisericii din Ierusalim, socotim potrivit să arătăm că unii cercetători care s-au ocupat cu studiul serviciilor liturgice ale primelor comunități creștine orientale, afirmă că toate liturghiile orientale ar aparține la trei familii.

Împărțirea aceasta ar privi nu atît diferențele caracteristice, care sînt neînsemnate, cît mai vîrtos modelul după care acestea au fost prelucrate.

După dr. T. Tarnavski, cele trei familii liturgice ar aparține celor trei Biserici cu deosebită autoritate în primele trei secole, și anume :

1. Familia Bisericii din Ierusalim, sau familia Liturghiei grecești materne a Sfîntului Iacob ;

2. Familia Bisericii din Alexandria, sau familia Liturghiei materne a Sfîntului Marcu ;

3. Familia Bisericii din Edesa, sau familia Liturghiei materne a Sfîntului Apostol Tadeu.

Din familia ierusalimiteană fac parte : a) Liturghiile bizantine, folosite astăzi în Bisericile Ortodoxe ce sînt în legătură canonică cu Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului ; b) Liturghia Bisericii Armene ; c) Liturghiile Bisericii Iacobite ; d) Liturghiile Bisericii Maronite.

Din familia alexandrină, fac parte : a) Liturghiile Bisericii Copte ; b) Liturghiile Bisericii Abisinienilor.

Din familia edesiană fac parte : a) Liturghia lui Teodor de Mopsuestia (+ 429) ; b) Liturghia lui Nestorie (+ 440) ; c) Liturghia Bisericii din Malabar (India)⁶.

Cu prilejul publicării Liturghiei Sfîntului Iacob, de rit sirian, a Bisericii din Malabar, în «Glasul Bisericii» (an. XXII (1963), nr. 5—6), am arătat că abatele F. Cabrol face o altă categorisire a Liturghiilor Bisericii Orientale.

Explicația acestei deosebiri socotim că s-ar datora faptului că dr. T. Tarnavski — cînd a făcut categorisirea de mai sus — s-a informat mai mult de la cercetători protestanți (germani), pe cînd abatele Cabrol de la cercetători catolici.

5. *Ibidem*, p. 325.

6. Dr. T. Tarnavski, *op. cit.*

Oricare ar fi însă această categorisire, esențial este că din nefericire nu există mărturii care să ne arate precis ce a scris Sfântul Iacob și nici cum era fixată în scris Liturghia aceasta în primele secole ale erei creștine, cu atât mai puțin în timpul păstoririi acestuia.

Se pot invoca totuși multe mărturii în sprijinul afirmației că această Liturghie a existat încă din primele secole.

Astfel, între Liturghia Sfântului Iacob și între Liturghia din *Constituțiile Apostolice* — o Liturghie tot așa de veche, atribuită de unii autori Sfinților Apostoli, iar după alții lui Clement Romanul (+ 100) — există multă asemănare.

Mai târziu, Sfântul Chiril al Ierusalimului (+ 386) explică în *Catehezele IV și V mistagogice* serviciul Sfintei Liturghii, — și cercetătorii sînt de părere că Liturghia comentată în aceste cateheze este cea a Sfântului Iacob.

Se consideră iarăși că Sfântul Vasile cel Mare, atunci cînd a alcătuit Liturghia ce-i poartă numele, a avut în vedere și Liturghia Sfântului Iacob.

De asemenea, faptul că multe scrieri despre serviciul liturgic, despre obiceiurile liturgice, despre sărbătorirea Paștilor, despre moravurile religioase ale unor creștini, lucrări ale unor părinți și scriitori bisericești care au trăit în primele patru secole ale erei noastre — ca de pildă : Sfântul Justin Martirul, Meliton episcop de Sardes, Clement al Alexandriei, Ipolit, episcop al cetăților de la gurile Tibrului, Tertulian, preot în Cartagina, Ciprian, episcop al Cartaginei, Dionisie al Alexandriei, Grigorie Taumaturgul, Eusebie, episcopul Cezareei Palestinei, Eustatie, episcopul Antiohiei, Atanasie cel Mare, episcopul Alexandriei, Sfântul Ioan Gură de Aur și mulți alții —, lucrări în care se menționează existența unui serviciu liturgic, a îndreptățit părerea că acest serviciu nu putea fi altul decît Liturghia Sfântului Iacob.

Patriarhul Proclu al Constantinopolului (+ 447), în secolul al V-lea, în lucrarea sa *Despre tradiția dumnezeieștii Liturghii*, atestă cel dintîi în scris autenticitatea Liturghiei Sfântului Iacob, cînd zice : «Și mulți alți dumnezeiești păstori și învățători ai Bisericii dintre cei ce au urmat Sfinților Apostoli, au transmis în scris Bisericii expunerea Liturghiei tainice, dintre care dumnezeiescul Iacob»⁷.

Cu aproape trei secole mai târziu, sfinții părinți ai Sinodului Trulan, luînd în cercetare practica armenilor, care nu amestecă vinul cu apa la Sfînta Euharistie și hotărînd ei că la această dumnezeiască taină vinul trebuie să fie amestecat cu apă, aduc în sprijinul acestei susțineri faptul «căci și Iacob, fratele Domnului nostru cel după trup, care cel dintîi a fost pus pe tronul Bisericii din Ierusalim, precum și Vasile, arhiepiscopul Cezareei, a cărui faimă s-a răspîndit în toată lumea, arătînd nouă în scris lucrarea tainei, au învățat că sfîntul pahar, cînd se săvîrșește Sfînta Liturghie, trebuie să fie cu apă și cu vin»⁸.

7. Dr. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, vol. I, p. 31, nota 4.

8. Pr. Dr. C. Dron, *Canoanele cu comentarii*, vol. II, ed. 1935, p. 278—279.

În afară de aceste două mărturii, dr. Badea Cireșeanu în *Tezaurul liturgic*, redă părerea abatelui Prosper Guéranger (+ 1875) din *Institutions liturgiques* (ediția II, tom. 1, p. 215), care arată că «Liturghia apostolică a Sfintului Iacob este principala și cea mai autentică, cel puțin în ce privește generalitatea conținutului ei. Ea a fost mult timp oficiată în Biserica Ierusalimului, cu excluderea oricăreia alta și se vede destul de clar că aceasta este Liturghia pe care Sfintul Chiril o explică în catehezele sale.

«Pare demonstrat că Biserica Ierusalimului o păstra încă în secolul al IX-lea, deoarece Carol Pieșuvul, într-o scrisoare adresată clerului din Ravenna, atestă că s-ar fi oficiat în prezența sa sfintele mistere, *slujindu-se Liturghia Ierusalimului, compusă de Sfântul Apostol Iacob*.

«De pe atunci, autoritatea patriarhului de Constantinopol a interzis chiar și la Ierusalim folosirea acestei Liturghii, în afară de 23 octombrie, zi în care Biserica prăznuiește amintirea Sfintului Iacob»⁹.

Iată, așadar, presupuneri temeinice și mărturii scrise care dovedesc că Liturghia Sfintului Iacob exista și în scris, în primele secole, cel puțin la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea.

«În timpul acesta — afirma dr. T. Tarnavski — era Liturghia noastră cu puține excepții de bună seamă așa cum este astăzi, era scrisă și se bucura de întrebuințare publică. Probă ne este Liturghia Sfintului Vasile, care — cum ne putem încredința din compararea Liturghiilor și din mărturia lui Proclu — este o lucrare căreia i-a servit de bază Liturghia Sfintului Iacob.

«Tot așa ne servește ca probă și Liturghia cea Siriacă a Sfintului Iacob. Aceasta s-a prelucrat după cea Ierusalimiteană și s-a tradus din limba greacă în cea siriacă, înainte de Sinodul din Calcedon (451) și a ereziei monfizitice, deoarece se întrebuințează de melchiți (sirieni-ortodocși) și de iacobiți (sirieni monofiziți).

«Vasăzică, aceștia din urmă, despărțindu-se de Biserica Ortodoxă, au luat cu dinșii și Liturghia întrebuințată în Biserica lor de mai înainte. Liturghia aceasta a trebuit însă să fi fost scrisă pe atunci (451), căci altminterea, n-ar putea fi liberă de toate cuvintele și învățăturile ce le-a produs erezia. Dacă era însă Liturghia lui Iacob, scrisă înainte de Sinodul Calcedonian, acum în limba siriacă, apoi în limba cea greacă a trebuit să fi fost fixată în scris și mai de timpuriu»¹⁰.

Ca mărturie doveditoare asupra autenticității Liturghiei Sfintului Iacob, adăugăm și părerea lui Don Henri Leclercq, din «Dicționarul de Arheologie creștină și de Liturghie» :

«Liturghia pusă sub numele Sfintului Iacob, Episcop al Ierusalimului este veche. Leo Allatius¹¹ a tratat despre ea într-o *Scrisoare către*

9. Dr. Badea Cireșeanu, *op. cit.*, vol. I, p. 31, nota 3.

10. Dr. Teodor Tarnavski, *op. cit.*

11. Leo Allatius (1586—1669) s-a născut în Hios (Grecia), și a trăit la Roma, fiind bibliotecar al Vaticanului. A scris multe lucrări, privind viața Bisericilor Orientale, îndeosebi cea a Bisericii Grecești.

Bartholdus Nihusius, unde dovedește și demonstrează că această lucrare este opera chiar a lui Iacob ; motivul principal pe care îl invocă este credința Bisericii Grecești, care a socotit-o în toate timpurile autentică. Și iată că sirienii — căci cu o floare nu se face primăvară — vin să confirme părerea grecilor ; cel puțin despre aceasta ne asigură Abraham Echellensis ¹², într-o notă științifică, la lucrarea *Despre scriitorii chaldaici* a lui Ebed Jesus ¹³, unde se acoperă cu autoritatea lui Jean Maron ¹⁴ și el ar putea să citeze și mulți alți autori, fără a-și întări poziția.

«Bona ¹⁵ nu se arată mai sever decât Allatius ; el vorbește de manuscrise foarte vechi, care conțin această Liturghie, amintește că Sinodul Trulan, în canonul 32, se sprijină pe aceasta pentru a-i combate pe cei care refuză să se servească de mînă pentru oferirea sacrificiului și pare să creadă că această Liturghie a fost folosită pînă în timpul Sfințului Vasile și se regăsește în parte în *Cateheza V mistagogică* a Sfințului Chiril al Ierusalimului.

«Protestanții au răsturnat ușor această opinie, pentru că această Liturghie, așa-zisă apostolică, conținea cuvîntul : «*homousios*», care nu este anterior Sinodului de la Niceea, și cuvîntul : «*theotokos*», care este contemporan Sinodului din Efes.

«La acestea, Bona amintește că Sfîntul Atanasie a adunat pasajele unde se citește *homousios* înainte de Niceea și că Teodoret a afirmat că părinții Sinodului de la Niceea, departe de a inventa acest cuvînt, l-au primit de la înaintașii lor.

«Obiecțiunile scoase din prezența trisaghionului și a doxologiei i se par lui Bona tot așa de neînsemnate, ceea ce nu este surprinzător din partea unui erudit care descoperă trisaghionul în cap. VI din Isaia ; totuși, Bona spune la sfîrșit : «Concedem că unele sînt adăugate de autori mai recentî» — dar are mare grijă să adauge : «cum se obișnuiește în cazuri asemănătoare» ; dar această mică concesie nu-l zdruncină de loc : «așadar, nimic nu dovedesc obiecțiile scoase din noutățile (părțile noi) din Liturghia lui Iacob».

«Eusebe Renaudot ¹⁶ este tot atît de binevoitor ; el declară că Liturghia siriacă a lui Iacob este printre cele mai vechi, dacă nu le în-

12. Abraham Echellensis — Avraam de Cha Kel sau Ekhel (+ 1664), liturgist, a studiat la colegiul maronitic, înființat la Roma la 1584. A publicat unele lucrări despre Bisericile Orientale, se pare pe la anul 1600. A tradus, nu prea fidel, o Liturghie copiată de pe un text arab.

13. Ebed Jesu, mitropolit de Nisibi al nestorienilor (+ 1318) a alcătuit o scriere intitulată *Mărgăritarul adevăratei credințe*, în care deslășoară un mare număr de învățături liturgice.

14. Jean Maron a fost patriarh al maroniților, de la care aceștia au împrumutat probabil denumirea lor. Este autorul a citorva imne și al unei cărți *Despre preoție*. Se crede că a alcătuit și un comentariu la Liturghia siriacă a Sfîntului Iacob.

15. Cardinalul Bona (+ 1674) s-a ilustrat prin cele două scrieri ale sale, mult citate în cercetările ritualiste : *Rerum Liturgicarum, libri duo*, apărută în Roma la 1671 și *De divina psalmodia*, publicată în Paris la anul 1663. Prima lucrare conține mult material liturgic oriental.

16. Abatele francez Eusebius Renaldatus (Eusebe Renaudot) (? + 1720) a fost un

trece pe toate prin vechime. El nu aduce altă mărturie decât această remarcă a cardinalului de Perron, că Iacob, fiind episcop la Ierusalim, evident că-i trebuia o Liturghie la Ierusalim, cum îi trebuia una lui Marcu la Alexandria. Primii credincioși din Ierusalim erau oameni simpli, care vorbeau limba poporului; ei au avut simplitatea să vrea să se roage în această limbă, care a devenit prima limbă liturgică.

«În realitate, Liturghia Sfântului Iacob ține aproximativ locul ordinarului «missei» din ritul roman. În zilele noastre, ea nu se slujește decât o dată pe an, la Ierusalim, Cipru și alte câteva localități, mai precis la 23 octombrie, când se prăznuiește ziua apostolului. În restul anului, se slujesc exclusiv liturghiile Constantinopolului.

«Liturghia Sfântului Iacob poate deci să fie citată de canonul 32 al Sinodului Trulan, ținut la 692, care nu pune la îndoială originea ei apostolică. Ea este în mod sigur mai veche de sfârșitul secolului al VII-lea.

«Faptul că iacobitiții au păstrat-o în siriacă drept liturghie fundamentală, dovedește că ea era deja de multă vreme folosită, pe la mijlocul secolului al VI-lea, când acești schismatici s-au despărțit».

În continuare, se arată că Fericitul Ieronim pare că a cunoscut această Liturghie; cel puțin el citează un pasaj — «cel singur fără de păcat» — ce se rostește la pomenirea morților și care citat se găsește și în Liturghia Sfântului Iacob, atît în versiunea greacă, cît și în cea siriacă.

De asemenea, Leclercq arată textele tipărite și manuscrisele în care se găsește cuprinsul acestei Sfinte Liturghii¹⁷.

În limba română, textul acestei Sfinte Liturghii a fost publicat pentru prima oară de către prof. dr. T. Tarnavski, în revista «Candela» din anul 1892.

Dat fiind faptul că în țara noastră se urmează o cale de apropiere între Biserici și popoare, în vederea statornicirii păcii în lume, lucrare inițiată de către Conducerea Bisericii noastre, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, și urmărită cu asiduitate de către slujitorii și credincioșii sfintei noastre Biserici, am găsit cu cale — în vederea unei cît mai bune cunoașteri între Biserici — să arăt în revista «Glasul Bisericii» cuprinsul Liturghiei Sfântului Iacob, așa cum o folosește Biserica din Malabar-India.

I. P. S. Dr. Iustin Moisesescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, care în mai multe rînduri — ca delegat al Prea Fericitului Patriarh Justinian și al Sfântului Sinod — a reprezentat Biserica noastră în diferite conferințe internaționale și interortodoxe, cu scopul apropierii și cunoașterii între Bisericile creștine, m-a încurajat în lucrarea de față, punîndu-mi

celebru orientalist și temeinic critic; prin valoroasa sa lucrare *Collectio liturgiarum orientaliŕum*, apărută în 2 volume, a adus un mare folos liturgicii. Prima ediție a apărut la Paris, în 1716, iar a doua la Frankfurt, în 1847.

17. «Dicționarul de arheologie creștină și de liturghie», publicat de abatele Fernand Cabrol și Dom Henri Leclercq, ed. 1927, tom. VII, col. 2116—2118. Articol semnat H. Leclercq.

pentru aceasta la dispoziție, din biblioteca personală, un exemplar al Liturghiei Sfântului Iacob folosită de Biserica Ortodoxă Greacă și un altul cu Liturgia Sfântului Iacob, folosită de Biserica Iacobită.

I. P. S. Dr. Mitropolit Iustin, distins teolog, cunoscător al limbii grecești — I. P. S. Sa și-a făcut studiile teologice pentru licență și doctorat la Atena — și al limbilor slave — I. P. S. Sa a fost profesor cîțiva ani la Facultatea de teologie din Varșovia — se bucură, pe bună dreptate, de un deosebit prestigiu în fața întregii ierarhii a Bisericilor Ortodoxe.

S-a vădit acest lucru cu prilejul Conferinței Panortodoxe de la Rodos, din toamna anului 1961, cum și la Conferința Consiliului Mondial al Bisericilor, din noiembrie-decembrie 1961, de la New-Delhi (India), unde am participat ca însoțitor al I. P. S. Sale și cînd am avut bucuria să constat personal această atmosferă de distinsă prețuire a I. P. S. Sale din partea reprezentanților ortodocși, cum și ai celorlalte confesiuni creștine.

Exemplarul grecesc al Liturghiei este tipărit de Serviciul Apostolic al Bisericii Greciei ; el a fost tradus de un bun cunoscător al limbii grecești, Pr. Nicloae Tănăsescu, slujitor al bisericii Băneasa din București și a fost revăzut de către Pr. Dumitru Stăniloae.

În prefața ediției grecești a Liturghiei Sfântului Iacob se arată că tipărirea s-a făcut pe temeiul a doi codici : de la Mesina Siciliei și de la Rosano-Calabria (Italia) ¹⁸.

Se arată de asemenea în prefață că «se păstrează o traducere siriacă a Liturghiei Sfântului Iacob într-un codice din secolul al VIII-lea și ea a fost publicată de A. Rückert (1923). Textul grec mai vechi al acesteia se păstrează în codicele bibliotecii din Mesina Siciliei, din secolul al X-lea.

«Copii similare cu acesta se află în codicele 476 al Bibliotecii din Paris, în codicele 1039 al Bibliotecii Sinai cum și în codicele Bibliotecii Mănăstirii Hilandar din Sfîntul Munte.

«După o asemenea copie au publicat Assemani și Zwainson această Liturghie. Alt text vechi al Liturghiei se păstrează în codicele din secolul al XI-lea al Bibliotecii din orașul Rosano din Calabria, publicat la 1560 de către Morel, apoi de către Daniel, Zwainson, A. Petrovski și la urmă de Brightam, după o copie asemănătoare din Biblioteca din Paris, sub nr. 2509.

«Codicele din Rosanno provine din Antiohia, în timp ce cel din Mesina mai degrabă din Ierusalim. Se păstrează însă și codici de mai tîrziu, în diferite biblioteci. Codicele din Ierusalim nr. 321 aparține secolului al XVI-lea».

¹⁸ Dr. T. Tarnavski, vorbind despre acest codice, afirmă că faptul că au fost găsiți în Italia înseamnă că grecii din Sicilia și din Calabria au folosit Liturgia Sfîntului Iacob. În continuare, el afirmă că codicele din Mesina datează din secolul al X-lea ; cel din Rosanno din secolul al XII ; că cel din Mesina nu e complet, începînd cu trisaghioul și că acești codici se deosebesc în unele părți de Liturgia Bisericii Ierusalimite, iar în unele părți consună cu Liturgia Bisericii Constantinopolitane.

Prof. dr. Teodor Tarnavski arată că atunci cînd a tradus această Liturghie în limba romînă, a avut în fața sa ediția lui Assemani, a lui Daniel și Zwainson.

Traducerea de față este făcută după textul editat de Serviciul Apostolic al Bisericii Greciei, ediția VII, Atena, 1959.

*

Iată cuprinsul acestui text :

Preotul (după proscomidirea Sfintelor Daruri la Masa Punerii înainte, săvîrșită simplu și fără rugăciunea Proscomidiei, care se zice mai tîrziu, stînd în fața sfintei mese, fiind închise încă ușile împărătești, zice în taină această rugăciune) :

Stăpîne, Dcamne, Dumnezeuul nostru, nu mă pierde pe mine, cel intinat de mulțimea păcatelor, căci, iată, m-am apropiat de această dumnezeiască și cerească taină a Ta, nefiind vrednic, însă avînd nădejde în bunătatea Ta ; către Tine ridic glasul meu, Dumnezeuule, milostiv fii mie, păcătosului ; am greșit la cer și înaintea Ta și nu sînt vrednic să privesc spre această sfîntă și duhovnicească masă a Ta, pe care tainic stă de față Unul-Născut Fiul Tău și Domnul nostru Iisus Hristos, spre jertfă pentru mine, păcătosul și străpunsul de toată înțînăciunea.

Pentru aceasta, îți aduc această rugăciune și mulțumire, ca să trimiți peste mine Duhul Tău, Mîngietorul, ca să mă întărească și desăvîrșească, spre lucrarea aceasta și mă învrednicește ca cuvîntul Tău, vestit de Tine poporului Tău prin mine, fără de osîndă să-l fac cunoscut iarăși întru Domnul nostru Iisus Hristos, cu care ești binecuvîntat împreună cu prea Sfîntul, bunul, de viață făcătorul și de o ființă Duhul Tău, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin !

(După aceea, deschizîndu-se ușile împărătești, rostește cu voce tare :)

Preotul : Slavă Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, luminii celei întreprinse și unice a dumnezeirii, cea care este una în Treime și care se împarte fără să se despartă. Căci, Treime, Dumnezeuul cel Unul Atotțiitorul, cerurile spun slava Lui, iar pămîntul stăpînirea și marea putere a Lui și toată făptura văzută și nevăzută, pururea vestește mărirea Sa. Că Lui se cuvine toată slava, cîntea, puterea, gloria și mărirea, acum și pururea și în vecii vecilor.

Poporul : Amin !

Preotul *(cu voce tare) :*

Binefăcătorule și Împărate, Făcătorul veacurilor și a toată zidirea, primește Biserica Ta, dăruită Ție prin Hristosul Tău, împlinește fiecărui ce este spre folos, adu pe toți la desăvîrșire și fă-ne pe noi vrednici de harul sfințeniei Tale, adunîndu-ne în sfînta, soborniceasca și apostoleasca Ta Biserică, pe care păzește-o cu cînstitul sînge al Unuia-Născut Fiului Tău, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, cu care ești binecuvîntat și slăvit, cu prea Sfîntul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin !

Diaconul (totdeauna întors către popor, rostește):

Domnului să ne rugăm !

Preotul (cu voce tare):

Dumnezeule, Cel ce ai primit darurile lui Avel, jertfa lui Noe și Avraam, tămia lui Aaron și Zaharia, primește și din mîinile noastre, ale păcătoșilor, tămia aceasta întru miros de bună mireasmă și spre iertarea păcatelor noastre și a tot poporul Tău, că binecuvîntat ești și Ție slavă se cuvine, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

(După aceasta, preotul cădește sfînta masă, apoi luînd de pe aceasta Sfînta Scriptură și dînd-o diaconului, în timp ce purtătorul de lumină merge înainte, iese din sfîntul altar și face Intrare, cîntînd cu diaconul troparul: «Unule-Născut, Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu». Cei ce intră, ajungînd în mijlocul naosului, unde se află amvonul, pun pe acesta Sfînta Scriptură și înaintează spre sfîntul altar și stînd în fața ușilor împărătești, zic cu voce tare următoarea rugăciune):

Dumnezeule, Atotîitorule, Domnul cel cu nume mare, Cel ce ne-ai dat nouă intrare în Sfintele Sfintelor prin venirea Unuia-Născut Fiului Tău, Domnul și Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, cerem și rugăm bunătatea Ta; sîntem înfricoșați și cutremurați, avînd să stăm înaintea sfîntului Tău jertfelnic, trimite peste noi, Dumnezeule, harul Tău cel bun și sfîntește sufletele și trupurile și duhurile și întoarce gîndurile noastre întru smerenie, ca în cuget curat să-Ți aducem Daruri, jertfe, prinoase pentru ștergerea păcatelor noastre și ispășirea a tot poporului Tău, cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu care ești binecuvîntat în vecii vecilor,

Poporul (corul): Amin !

Preotul (după aceasta, intrînd în sfîntul altar, închinîndu-se, rostește în taină rugăciunea):

Îndurate și mult milostive, îndelung răbdătorule și mult miluitorule, adevăratule Doamne, privește din sfîntul Tău locaș și ne auzi pe noi care ne rugăm Ție și ne izbăvește de toată ispita diavolească și ome-nească și nu depărta de la noi ajutorul Tău, nici nu ne încerca peste puterile noastre, căci nu sîntem vrednici să biruim cele potrivnice. Dar Tu ești puternic, Doamne, să ne izbăvești de toate împotrivirile. Mîntuiește-ne, Dumnezeule, de toate necazurile lumii acesteia, după bunătatea Ta, ca intrînd cu cuget curat în sfîntul Tău jertfelnic împreună cu cereștile Puteri fără osîndă, să-Ți înălțăm fericita și întreit sfînta cîntare și săvîrșind dumnezeiasca și bineplăcuta Ție Liturghie, să ne învrednicim de viața veșnică. Amin !

(În timp ce preotul intră în altar, întorcîndu-se către popor, zice:)

Diaconul: Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Poporul (după fiecare cerere a diaconului cîntă):

Doamne, miluiește !

Diaconul: Pentru pacea de sus și pentru iubirea de oameni a lui Dumnezeu și pentru mîntuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea și pentru unirea tuturor sfintelor lui Dumnezeu Biserici, Domnului să ne rugăm.

Pentru ajutorul și mîntuirea Prea Sfințitului Părintelui și Arhiepiscopului nostru (...), a tot clerul și a iubitorului de Hristos popor, Domnului să ne rugăm.

Pentru lăsarea păcatelor și iertarea greșelilor noastre și pentru ca să ne izbăvim noi de tot necazul, mînia, primejdia și nevoia, Domnului să ne rugăm.

Pe Prea Sfînta, Prea Curata, Prea Slăvita, Binecuvîntata, Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria, pe Sfințul slăvitul prooroc Ioan Botezătorul și înaintemergătorul, pe dumnezeieștii și întru totul lăudații Apostoli, pe slăviții Prooroci și purtători de biruință mucenici și pe toți sfinții și dreptii să-i pomenim, ca toți să fim miluiți cu rugăciunile și solirile lor.

Poporul: Doamne, miluiește !

Preotul: Că sfînt ești, Doamne, Dumnezeu nostru și între sfinți locuiești și Te odihnești și Ție slavă și cîntare întreit sfîntă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh acum și pururea și în vecii vecilor.

Poporul: Sfinte Dumnezeule (și celelalte ale imnului trisaghion).

(În timp ce se cîntă imnul trisaghion, iese cu diaconul prin ușile împărătești ale sfîntului altar către amvonul din mijlocul bisericii și stînd pe acesta, zice după completarea imnului trisaghion :)

Preotul: Pace tuturor !

Poporul: Și duhului tău !

(Citețul citește Apostolul, stînd lîngă amvon și diaconul cădește, iar în taină zice :)

Preotul: Ție, Celui ce ești plin de toată buna mireasmă și bucurie, Doamne, Dumnezeu nostru, din care ne-ai dăruit și nouă, îți aducem tămîia aceasta ; ne rugăm să fie primită în cinstea Ta din mîinile noastre sărăcicioase în sfîntul și cel mai presus de ceruri al Tău jertfelnic, întru miros de bună mireasmă, spre lăsarea păcatelor și ispășirea a tot poporul ; cu harul și cu îndurările și cu iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu care ești binecuvîntat, cu prea Sfîntul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin !

(După terminarea Apostolului :)

Poporul: Aliluia (de 3 ori).

Diaconul: Să zicem toți, Doamne, miluiește !

Poporul: Doamne, miluiește !

Diaconul: Doamne, Atotîitorule, Cerescule, Dumnezeuul părinților noștri, rugămu-ne Ție, auzi-ne.

Pentru pacea a toată lumea și unirea tuturor sfintelor Tale Biserici, să ne rugăm.

Pentru ajutorul și mîntuirea Prea Sfințitului Arhiepiscopului Părintelui nostru (...), pentru tot clerul și iubitorul de Hristos popor, să ne rugăm.

Pentru ca să ne izbăvim noi de tot necazul, mînia, primejdia și nevoia, robia, moartea cea năpraznică și fărădelegile noastre, să ne rugăm.

Pentru poporul ce stă de față și așteaptă de la Tine mare și bogată milă, Te rugăm pe Tine, îndură-Te și ne miluiește pe noi.

Mîntuiește, Dumnezeuule, poporul Tău și binecuvîntează moștenirea Ta. Cercetează lumea Ta cu milă și cu îndurări.

Înalță fruntea creștinilor, cu puterea cinstitei și de viață făcătoarei cruci, cu solirile Prea Sfintei, Prea Binecuvîntatei, Stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoarei, cu ale înaintemergătorului și ale Apostolilor și cu ale tuturor sfinților Tăi, Te rugăm, mult milostive Doamne, auzi-ne pe noi, cei ce ne rugăm Ție, și ne miluiește.

Poporul: Doamne, miluiește (*de 3 ori*).

(*În timp ce diaconul zice cele de mai sus, se roagă în taină :*)

Preotul: Strălucește în inimile noastre, iubitorule de oameni, Doamne, lumina cea curată a cunoașterii și deschide ochii minții noastre spre înțelegerea evanghelicelor Tale învățături ; pune în noi și frica fericitelor Tale porunci, ca, zdrobind poftele trupului, să petrecem viața duhovnicească, cugetînd și împlinind toate cîte sînt spre bună plăcerea Ta.

(*Și după ce completează poporul cu «Doamne, miluiește», zice cu voce tare :*)

Preotul: Tu ești bună vestirea și luminarea, mîntuitorul și păzitorul sufletelor și trupurilor noastre, Dumnezeuule și Unul-Născut Fiul Tău și Prea Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Diaconul: Să luăm aminte la sfînta citire.

(*Și diaconul citește îndată Evanghelia, după care preotul predică cuvîntul lui Dumnezeu, de pe amvonul din mijlocul bisericii, apoi înaintează împreună cu diaconul spre sfîntul altar și intrînd înăuntru, se roagă în taină :*)

Preotul: Dumnezeuule, Cea ce ai sădit în noi dumnezeieștile și mîntuitoarele Tale cuvinte, luminează sufletele noastre, ale păcătoșilor, spre înțelegerea celor ce au fost citite mai înainte, ca să ne arătăm nu numai ascultători ai duhovniceștilor cuvinte, ci și săvîrșitori ai faptelor bune, agonisindu-ne credință neprefăcută, viață nepătată, o viețuire neabătută în Iisus Hristos, Domnul nostru, cu Care ești împreună binecuvîntat și slăvit cu prea Sfîntul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

(*În timp ce preotul intră în sfântul altar, stînd în fața ușilor împărătești, zice întors cu fața spre popor :*)

Diaconul : Să slăm cu luare aminte. Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea de sus și pentru iubirea de oameni a lui Dumnezeu și mîntuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea și pentru unirea tuturor sfintelor lui Dumnezeu Bisericii, Domnului să ne rugăm.

Pentru ajutorul și mîntuirea Prea Sfințitului Arhiepiscopului Părintelui nostru (...), pentru tot clerul și iubitorul de Hristos popor, Domnului să ne rugăm.

Pentru lăsarea păcatelor și iertarea greșelilor noastre și pentru ca să ne izbăvim noi de tot necazul, mînia, primejdia și nevoia, ridicarea vrăjmașilor, Domnului să ne rugăm.

Ziua toată desăvîrșită, sfîntă, cu pace și fără de păcat a petrece, de la Domnul toți să cerem.

Înger de pace, credincios, îndreptător, păzitor sufletelor și trupurilor noastre de la Domnul să cerem.

Iertarea și lăsarea păcatelor și greșelilor noastre de la Domnul să cerem.

Cele bune și de folos sufletelor noastre și pace lumii de la Domnul să cerem.

Cealaltă vreme a vieții noastre în pace și cu sănătate a o săvîrși, de la Domnul să cerem.

Sfîrșit creștinesc vieții noastre, fără durere, neînfruntat și răspuns bun la înfricoșătoarea și cutremurătoarea judecată a lui Hristos să cerem.

Pe Prea Sfînta, Prea Curata, Prea Slăvita, Binecuvîntata Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria ; pe Sfințul, slăvitul Prooroc Ioan Botezătorul și înaintemergătorul ; pe dumnezeieștii și prea lăudații Apostoli, slăviții Prooroci, pe purtătorii de biruință mucenici, cu toți sfinții și dreptii pomîndu-i, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Poporul : Ție, Doamne.

Preotul (în taină) : Stăpîne, Făcătorule de viață și Dătătorule al bunătăților, Cel ce ai dat oamenilor fericita nădejde a vieții veșnice, pe Domnul nostru Iisus Hristos, învrednicește-ne pe noi, Bunule, întru sfințenie a-Ți aduce Ție și această dumnezeiască Liturghie, spre dobindirea vieții ce va să fie. (*cu voce tare*) :

Ca sub stăpînirea Ta, totdeauna fiind păziți și la lumina adevărului fiind călăuziți, Ție slavă și mulțumire înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Diaconul : În pace lui Hristos să cîntăm.

Nimeni din cei chemați, nimeni din cei nebotezați, nimeni din cei ce nu pot să se roage împreună cu noi. Unii pe alții să vă cunoașteți ; ușile ; toți drepti.

Poporul: Să tacă tot trupul (și celelalte).

(Preotul cu diaconul, în timpul cântării imnului, tăcînd, aduc cinstitele daruri la sfînta masă. Înainte de așezarea acestora pe sfînta masă și în fața ușilor sfîntului altar, stînd cu diaconul și ținînd sfîntul potir, întrerupîndu-se cîntarea imnului la «cu toată stăpînirea și puterea», zice cu voce tare rugăciunea punerii înainte:)

Preotul: Dumnezeu, Dumnezeul nostru, Cel ce pîinea cea cerească, hrana a toată lumea, pe Domnul nostru Iisus Hristos L-ai trimis Mîntuitor și Răscumpărător, care ne binecuvîntează și ne sfințește pe noi, însuși binecuvîntează această punere înainte și o primește pe dînsa întru jertfelnicul Tău cel mai presus de ceruri. Pomenește, ca un bun și de oameni iubitor, pe cei ce au adus-o și pe cei pentru care s-a adus, iar pe noi ne păzește fără osîndă, întru cinstita lucrare a dumnezeieștilor Tale Taine. Că s-a sfințit și s-a preaslăvit prea cinstitul și de mare cuviința numele Tău: al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

(Continuîndu-se psalmodia de la «Heruvimii cei cu ochii mulți», intră preotul cu diaconul în sfîntul altar și punînd cinstitele Daruri pe sfînta masă, le cădește, rostind în taină rugăciunea:)

Preotul: Stăpîne Atotîitorule, Împăratul slavei, Dumnezeule, Cel ce cunoști toate înainte de a lua ființă, Însuși vino împreună cu noi, cei ce ne rugăm Ție în ceasul acesta și ne izbăvește de toată rușinea păcatelor; curățește mintea și gîndurile noastre de poftele cele spurcate, de toată înșelăciunea lumească și de toată lucrarea diavolului și primește din mîinile noastre, ale păcătoșilor, tămîia aceasta, precum ai primit jertfa lui Avel și Noe, Aaron și Samuel și a tuturor sfinților Tăi, izbăvindu-ne de tot lucrul rău și ajutîndu-ne a bineplăcea totdeauna Ție și a ne închina și a Te slăvi pe Tine Tatăl și Unul-Născut Fiul Tău și prea Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin!

Diaconul: Cu înțelepciune, lui Dumnezeu să luăm aminte.

Poporul: Cred într-unul Dumnezeu... (și celelalte).

Preotul (tăinic): Dumnezeule și Stăpînul tuturor, învrednicește-ne pe noi, nevrednicii, de ceasul acesta, Miluitorule de oameni, ca fiind curățiți de tot vicleșugul și fățărnicia, să ne unim unul cu altul în legătura păcii și a iubirii, întăriți fiind în sfințenia cunoașterii dumnezeirii Tale prin Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, cu care ești binecuvîntat împreună cu prea Sfîntul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Diaconul: Să stăm bine. Cu pace Domnului să ne rugăm.

Poporul: Amin!

Preotul: Pace tuturor.

Poporul: Și duhului tău.

Diaconul: Să ne iubim unii pe alții cu sărutarea sfîntă (și după îmbrățișare): Capetele noastre Domnului să le plecăm.

Preotul (*închinându-se, zice în taină*) : Unule Doamne și Milos-tive Dumnezeu, celor ce-și pleacă grumajii înaintea sfântului Tău jertfelnic și cer de la Tine daruri duhovnicești, trimite-le harul Tău cel bun și binecuvîntează-ne pe noi toți cu toată binecuvîntarea duhovni-cească și neîmpuținată, Cel ce locuiești în ceruri și spre cele de jos privești. Că laudat și închinat și prea slăvit este prea sfînt numele Tău, al Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin !

Diaconul (*către preot*) : Doamne, miluiește.

Preotul : Domnul să binecuvînteze și împreună cu noi să slu-jească și vrednici să ne facă de a sta înaintea sfîntului Său jertfelnic și de venirea Sfîntului Său Duh, cu harul și miluirea Sa de oameni, tot-deauna, acum și pururea și în vecii vecilor.

(*După aceea, preotul stînd, înseamnă Darurile, zicînd*) : Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace (*de 3 ori*).

Doamne, buzele mele vei deschide și gura mea va vesti lauda Ta (*de 3 ori*).

Să se umple de laudă gura mea, Doamne, ca să laud slava Ta, toată ziua mărirea Ta (*de 3 ori*).

(*Și în timp ce face semnul crucii, vestește*) :

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, Amin !

(*Și închinându-se într-o parte și alta, zice cu voce melodioasă*) : Slăviți pe Domnul împreună cu mine și să înălțăm numele Lui împreună.

Poporul (*răspunde melodios*) : Duhul Sfînt să coboare peste tine și puterea Celui Prea Înalt să te umbrească.

(*Apoi rostesc slujitorii împreună sau numai diaconul*) :

Să ne pomenească Domnul întru împărăția cerurilor, totdeauna, acum și pururea și în vecii vecilor.

(*După aceasta, zice rar* :))

Diaconul : Cu pace, Domnului să ne rugăm.

Apără, mîntuiește, miluiește și ne păzește pe noi, Dumnezeu, cu harul Tău.

Pentru pacea de sus și pentru iubirea de oameni a lui Dumnezeu și pentru mîntuirea sufletelor noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea și pentru unirea tuturor sfîntelor lui Dumnezeu Biserici, Domnului să ne rugăm.

Pentru sfînta, soborniceasca și apostoleasca Biserică, cea de la marginile și pînă la marginile pămîntului, Domnului să ne rugăm.

Pentru ajutorul și mîntuirea Prea Sfînțitului Arhiepiscopului și Părintelui nostru (...), pentru tot clerul și de Hristos iubitorul popor. Domnului să ne rugăm.

Pentru prea evlavioșii și de Dumnezeu iubitorii împărați, pentru toată curtea și ostașii lor și pentru ajutorul de sus și biruința lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru sfînta și împărăteasca cetate a lui Hristos Dumnezeu nostru, pentru toate orașele și satele și pentru cei ce cu dreaptă credință și

evlavie lui Dumnezeu locuiesc într-însele, pentru pacea și apărarea lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei ce aduc daruri și fac bine în sfintele lui Dumnezeu biserici și pentru cei ce-și aduc aminte de cei sărmani, de văduve și orfani, pentru cei străini și care sînt întru nevoi și pentru cei ce ne-au poruncit ca să-i pomenim în rugăciunile noastre, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei bătrîni și neputincioși, pentru cei bolnavi, pentru cei în suferință, pentru cei supărați de duhuri necurate și pentru grabnica lor tămăduire de la Dumnezeu și mîntuire, Domnului să ne rugăm.

Pentru cei ce petrec în fericire și curăție și în nevoințe și căsătorie cinstită petrec, pentru cuvioșii părinți și frați care se ostenesc prin munți și peșteri și în crăpăturile pămîntului, Domnului să ne rugăm.

Pentru creștinii care călătoresc pe apă și pe uscat..., și pentru întoarcerea lor acasă, cu pace și bucurie, Domnului să ne rugăm.

Pentru părinții și frații noștri ce sînt de față și se roagă împreună cu noi în acest sfînt ceas și în tot timpul, pentru sîrguința, truda și rîvna lor, Domnului să ne rugăm.

Pentru tot sufletul creștinesc necăjit și întristat, care are nevoie de mila și ajutorul lui Dumnezeu, pentru întoarcerea celor rătăciți, pentru sănătatea celor bolnavi, pentru izbăvirea celor robiți, pentru odihna părinților și fraților noștri mai înainte adormiți, Domnului să ne rugăm.

Pentru lăsarea păcatelor și iertarea greșelilor noastre și pentru ca să ne izbăvim noi de tot necazul, mînia, primejdia, nevoia și ridicarea neamurilor, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fie auzită și bine primită rugăciunea noastră înaintea lui Dumnezeu și să ne trimită nouă milele și îndurările Sale cele bogate.

Pe Prea Sfînta, Prea Curata, Prea Slăvita, Binecuvîntata Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria, pe sfinții și fericii: slăvitul Prooroc Ioan Botezătorul și înaintemergătorul, Ștefan întîiul diacon și întîiul mucenic, pe proorocii Aaron, Ilie, Elisei, Samuil, David, Daniil și pe toți sfinții și drepții să-i pomenim, ca să fim miluiți toți cu rugăciunile și mijlocirile lor.

Mai cu osîrdie pentru buna întocmire a văzduhurilor, pentru vremuri pașnice, ploi folositoare, îmbelșugarea de roade și buna rodire a pămîntului și pentru încoronarea anului cu belșug, Domnului să ne rugăm.

Și pentru cinstitele, cereștile, negrăitele, curatele, slăvitele, înfricoșătoarele și cutremurătoarele dumnezeiești Daruri ce stau înaintea și pentru mîntuirea celui ce este de față și le aduce pe ele cinstitul Părintele și Arhiepiscopul nostru (sau preotul nostru), pe Domnul Dumnezeu nostru să-L rugăm.

Poporul: Doamne, miluiește (de 3 ori).

(În timp ce zice diaconul ectenia generală de mai sus, închinîndu-se, zice următoarele rugăciuni :)

Preotul: Cele ce ne-ai cercetat pe noi cu milă și îndurare, Stăpîne Doamne, și ne-ai dăruit îndrăznire nouă, umiliților și nevrednicilor păcătoșilor robilor Tăi, și fără de sînge jertfă pentru păcatele noastre și neștiințele poporului, caută spre mine, nevrednicul robul Tău, și șterge greșelile mele pentru îndurarea Ta și-mi curățește buzele și inima de toată întinăciunea trupului și a duhului și îndepărtează de la mine tot gîndul necurat și neucetat și fă-mă vrednic de această Liturghie cu puterea prea Sfîntului Tău Duh ; primește-mă pentru bunătatea Ta să mă apropii de sfîntul jertfelnic și binevoiește, Doamne, să fie primite aceste Daruri ce se aduc de mîinile noastre și fiind îngăduitor neputințelor mele, nu mă arunca de la fața Ta, nici Te scirbi de nevrednicia mea, ci miluiește-mă, Dumnezeu, și după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărădelegile mele, ca neosîndit venind înaintea slavei Tale, să mă învrednicească de acoperămîntul Unuia-Născut Fiului Tău și de strălucirea prea Sfîntului Tău Duh și să nu fiu respins ca un rob al păcatului, ci ca un slujitor al Tău să aflu har, milă și lăsarea păcatelor, în veacul de acum și în cel viitor. Așa, Stăpîne, Atotîitorule, Atotputernice Doamne, ascultă rugăciunea mea, că Tu ești Cella ce toate le lucrezi în toți și toți cerem în toate împrejurările ajutorul și apărarea Ta și a Unuia-Născut Fiului Tău și a Duhului de viață făcător, acum și pururea și în vecii vecilor.

Dumnezeule, Cella ce pentru multa și negrăita Ta iubire de oameni ai trimis în lume pe Unul-Născut Fiul Tău, ca să întorci oia cea rătăcită, nu-Ți întoarce fața de la noi păcătoși, care îți aducem Ție această înfricoșătoare și fără de sînge jertfă, căci nu ne punem nădejdea în dreptățile noastre, ci în mila Ta cea bună, prin care tot neamul omenesc îl mîntuiești. Iar acum, Te rugăm și chemăm bunătatea Ta, ca să nu fie spre osîndă poporului Tău această taină dăruită nouă spre mîntuire, ci spre iertarea păcatelor, spre înnoirea sufletelor și trupurilor, spre bunăplăcerea Ta, a lui Dumnezeu și Tatăl.

Doamne, Dumnezeul nostru, Cel ce ne-ai zidit pe noi și ne-ai adus în această viață, Cel ce ne-ai arătat calea mîntuirii, dăruindu-ne descoperirile tainelor cerești, Tu ești Cel ce ne-ai rînduit întru slujirea aceasta cu puterea prea Sfîntului Tău Duh ; binevoiește, Stăpîne, să fim slujitorii noului Tău așezămînt, lucrători ai tainelor Tale cele neprihănite și primește-ne pe noi, cei ce ne apropiem de sfîntul Tău jertfelnic, după mulțimea milei Tale, spre a fi vrednici să-Ți aducem Ție daruri și jertfe pentru noi înșine și pentru neștiințele poporului, și dă-ne nouă, Doamne, cu toată frica și cu cuget curat să-Ți aducem această duhovnicească și fără de sînge jertfă, pe care primind-o în sfîntul și cel mai presus de ceruri al Tău jertfelnic, întru miros de bună mireasmă, dăruiește-ne harul prea Sfîntului Duh. Așa Dumnezeu, caută spre noi și ia aminte la această slujire duhovnicească a noastră și primește-o pe dînsa cum ai primit darurile lui Avel, jertfele lui Noe, arderile de tot ale lui Avraam, prinoasele preotești ale lui Moisi și Aaron, jertfele de împăcare ale lui Samuil, pocăința lui David, tămîia lui Zaharia ; cum ai

primit din mâna Sfinților Tăi Apostoli această slujire adevărată, astfel primește și din miinile noastre, ale păcătoșilor, aceste Daruri ce sînt puse înainte, cu bunătatea Ta, și fă să fie bine primită aducerea noastră, sfințită cu Sfîntul Duh, pentru ispășirea greșelilor noastre și a neștiințelor și spre odihna sufletelor celor mai înainte adormiți, ca și noi, păcătoșii și nevrednicii robii Tăi, învrednicindu-ne, să slujim fără violenție sfîntul Tău jertfelnic, să luăm plata credincioșilor și înțelepților economi, și să aflăm har și milă în ziua cea înfricoșată a răsplătirii Tale celei bune și drepte.

Mulțumim Ție, Doamne, Dumnezeuul nostru, că ne-ai dăruit îndrăznire spre intrarea Sfintelor, pe care ai făcut-o pentru noi cale nouă și vie, prin catapeteasma trupului Hristosului Tău. În vrednicindu-ne dar să intrăm în locul sălășluirii slavei Tale, să ajungem înăuntru Catapetesmei și să privim Sfintele Sfintelor, să cădem la a Ta bunătate, Stăpîne, ca să ne miluiești pe noi ; și pentru că sîntem înfricoșați și cutremurați, avînd a sta înaintea sfîntului Tău jertfelnic și a-Ți aduce această înfricoșătoare și fără de sînge jertfă pentru păcatele noastre și neștiințele poporului, trimite, Dumnezeuule, peste noi harul Tău cel bun și sfințește sufletele, trupurile și duhurile noastre și schimbă gîndurile noastre întru evlavie, ca cu cuget curat să-Ți aducem milă, pace și jertfă de laudă.

(Cu voce tare) :

Cu mila și cu îndurările și iubirea de oameni a Unuia-Născut Fiului Tău, cu care ești binecuvîntat, împreună cu prea Sfîntul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Pace tuturor !

Diaconul : Să stăm bine ; să stăm cu evlavie ; să stăm cu frică și căință, să luăm aminte sfînta jertfă cu pace a o aduce lui Dumnezeu.

Poporul : Mila păcii, jertfa laudei.

Preotul (în taină) : Și descoperind acoperămintele Tainelor ce înconjoară închipuit această sfîntă lucrare, luminează-ne pe noi și umple vederea noastră duhovnicească de lumina Ta cea necuprinsă și curățind smerenia noastră de toată întinăciunea trupului și a duhului, fă vrednică de această înfricoșătoare și cutremurătoare stare de față, că milostiv și mult îndurat Dumnezeu ești și Ție slavă înălțăm, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

(Cu voce tare) :

Dragostea lui Dumnezeu Tatăl și harul Domnului și Dumnezeuului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și împărtășirea și darul prea Sfîntului Duh să fie cu noi cu toți.

Poporul : Și cu duhul tău.

Preotul : Sus să avem mintea și inimile.

Poporul : Avem către Domnul.

Preotul : Să mulțumim Domnului.

Poporul : Vrednic și drept.

Preotul (închinându-se, se roagă în taină) : Cu adevărat vrednic și drept, cuviincios și trebuincios este a Te lăuda, a-Ți cînta, a Te închina, a Te mări, a-Ți mulțumi Ție, Făcătorului a toată zidirea văzută și nevăzută, comoara bunătăților veșnice, izvorul vieții și al nemuririi, Dumnezeu și Stăpînul tuturor ; pe care-L laudă cerurile și cerurile cerurilor și toate puterile acestora, soarele și luna și toată mulțimea stelelor, pămîntul, marea și toate cele ce sînt într-insele ; Ierusalimul, adunarea cerească a celor aleși, Biserica celor întii născuți, scriși în ceruri ; duhurile dreptilor și proorocilor ; sufletele mucenicilor și apostolilor, îngerii, tronurile, domniile, începătoriile, stăpînirile și puterile înfricoșătoare, heruvimii cu ochi mulți și serafimii cu cîte șase aripi, care cu două își acoperă fețele, cu două picioarele, iar cu două zboară, chemîndu-se unul pe altul, cu graiuri neîncetate și cu cîntări ed laudă nesfîrșită.

(Cu voce tare) :

Cîntarea de biruință a slavei Tale celei preamărite, cu glas puternic cîntînd, strigînd, mărînd, glas înălțînd și grăînd.

Poporul : Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot, plin este cerul și pămîntul de mărirea Lui ; osana întru cei de sus. Bine este cuvîntat Cel ce vine întru numele Domnului. Osana întru cei de sus.

Preotul (stînd, face cruce peste Daruri, zicînd în sine) : Sfînt ești, Împărate al veacurilor, Domn și dătător a toată sfințenia ; Sfînt și Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, prin care toate le-ai făcut ; Sfînt și Duhul Tău cel prea Sfînt, cel ce cercetează toate și adîncurile Tale, ale lui Dumnezeu și Tatăl.

Sfînt ești, Atotputernice, Înfricoșătorule, Bunule, mult îndurate, Cel ce ai milă de făptura Ta ; Cel ce ai făcut pe om din pămînt, după chipul și asemănarea Ta și i-ai dăruit desfătarea raiului ; pe care, călîcînd porunca Ța și căzînd, nu l-ai trecut cu vederea și nici nu l-ai părăsit, Bunule, ci l-ai povățuit pe el ca un părinte îndurat, chemîndu-l prin lege, călăuzindu-l prin prooroci, mai pe urmă trimițînd în lume pe însuși Unul-Născut Fiul Tău, Domnul nostru Iisus Hristos, ca prin venirea Lui, să ridice și să înnoiască chipul Tău, care, coborîndu-se din cer și intrupîndu-se din Duhul Sfînt și din Sfînta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară Maria și împreună cu oamenii petrecînd, toate le-a iconomisit, pentru mîntuirea neamului nostru. Apoi, avînd Cel fără de păcat să primească moartea de bună voie și de viață făcătoare prin cruce, pentru noi, păcătoșii, în noaptea în care a fost predat, mai virtos în care El însuși s-a predat pe Sine, pentru viața și mîntuirea lumii.

Preotul (după cuvintele acestea, luînd cu mîna sfînta pîine și făcînd cruce, zice în taină) :

Luînd pîinea în sfintele și prea curatele Sale miîni, privind spre cer și arătînd-o Ție, Dumnezeul și Tatăl, mulțumînd, binecuvîntînd-o, sfințînd-o și frîgînd-o, a dat-o sfinților și fericitelor Săi apostoli și ucenici zicînd *(cu voce tare) :*

Luați, mincați ; acesta este trupul Meu, care pentru voi se frînge și se dă spre iertarea păcatelor.

Poporul : Amin !

Preotul (*punînd la loc sfînta piine și luînd potirul în mîini, zice în taină*) :

Asemenea după cină, luînd paharul și amestecînd vin cu apă, privind spre cer și arătîndu-l Ție, Dumnezeu și Tatăl și mulțumind, binecuvîntîndu-l, sfințindu-l, umplîndu-l de Duhul Sfînt, a dat sfinților și fericîților Săi apostoli și ucenici, zicînd (*cu voce tare*) :

Beți dintru acesta toți ; acesta este singele Meu, al Legii celei noi, care pentru voi și pentru mulți se varsă și se dă spre iertarea păcatelor.

Diaconul : Credem și mărturisim.

Poporul : Doamne, moartea Ta o vestim și Învierea Ta o mărturisim.

Preotul (*în taină*) :

Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea ; căci de cîte ori veți minca piinea aceasta și veți bea paharul acesta, moartea Fiului Omului vestiți și Învierea Lui mărturișiți, pînă cînd va veni.

(*Apoi, făcînd semnul crucii și îngenunchînd, zice rugîndu-se*) :

Aducîndu-ne amînte și noi, păcătoșii, de patimile Sale cele de viață făcătoare, de crucea mîntuitoare, de moartea și îngroparea și de învierea Sa cea de a treia zi din morți și de înălțarea la ceruri și de șederea de-a dreapta Ta, a lui Dumnezeu și Tatăl, și de a doua și înfricoșătoarea Lui venire, cînd va veni cu slavă să judece viii și morții, cînd va răsplăti fiecăruia după faptele sale, cruță-ne pe noi, Dumnezeule (*de 3 ori*) : mai vîrtos după marea Ta milostivire, aducem Ție, Stăpîne, această înfricoșătoare și fără de sînge jertfă, rugîndu-ne, ca nu după păcatele noastre și nici după fărădelegile noastre să ne răsplătești pe noi, ci după bunătatea și negrăita Ta iubire de oameni, trecînd cu vederea și ștergînd zapisul cel împotriva noastră a celor ce ne rugăm Ție, să ne dăruiești cereștile și veșnicele Tale daruri, pe care ochiul nu le-a văzut, urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe care le-ai pregătit Dumnezeule, celor ce Te iubesc pe Tine, și să nu pierzi pentru păcatele mele poporul Tău, iubitorule de oameni, Doamne.

(*Cu voce tare și melodios*) :

Că poporul Tău și Biserica Ta Te roagă pe Tine.

Poporul : Miluiește-ne pe noi, Doamne Dumnezeule, Părinte Atotîiitorule (*de 3 ori*).

Preotul (*ridicîndu-se, zice în sine*) :

Miluiește-ne pe noi, Dumnezeule Atotstăpînitorule ; miluiește-ne pe noi, Dumnezeule, Mîntuitorul nostru ; miluiește-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta și trimite peste noi și peste Darurile acestea ce stau înaintea, Duhul Tău cel prea Sfînt, Doamne, și de viață făcătorul, cel ce împreună cu Tine, Dumnezeu și Tatăl și cu Unul-Născut Fiul Tău stă

pe scaun ; cel ce împreună stăpânește, cel de o ființă și împreună veșnic, care a grăit prin lege și profeți și prin noul Tău așezământ, care a coborât în chip de porumb peste Domnul nostru Iisus Hristos în riul Iordanului și a stat deasupra Lui, care a coborât apoi peste sfinții Tăi apostoli, în chipul limbilor de foc, în foișorul sfântului și slăvitului Sion, în ziua Cincizecimii ; pe prea Sfântul Duhul Tău acesta trimite-L, Stăpîne, peste noi și peste aceste Sfinte Daruri ce sînt puse înainte, ca cercetîndu-le cu sfînta, buna și slăvita Lui venire, să sfințească și să facă pîinea aceasta sfîntul trup al lui Hristos.

Diaconul : Amin !

Preotul : Și paharul acesta cîstit singele lui Hristos.

Diaconul : Amin !

Preotul (stînd și însemnînd Darurile, zice în sine) : Ca să fie tuturor celor ce se vor împărtăși dintr-insele spre iertarea păcatelor și spre viață veșnică.

Diaconul : Amin !

Preotul (în sine) : Spre sfințirea sufletelor și trupurilor, amin ; spre săvîrșirea de fapte bune, amin ; spre sprijinirea sfintei Tale sobornicești, apostolești Biserici, pe care ai întemeiat-o pe piatra credinței, ca să n-o poată birui porțile iadului ; izbăvind-o de tot eresul și sminteala celor ce lucrează fărădelegea și păzind-o pînă la sfîrșitul veacurilor.

Diaconul : Amin !

Preotul (făcînd semnul crucii, se roagă în timp ce poporul cîntă de mai multe ori : Pomeneste, Doamne, Dumnezeuul nostru) :

Îți aducem această jertfă, Stăpîne, și pentru sfintele Tale locuri pe care le-ai slăvit cu arătarea Hristosului Tău și cu venirea prea Sfîntului Tău Duh ; mai întîi pentru sfîntul și slăvitul Sion, maica tuturor Bisericilor ; și pentru sfînta Ta sobornicească, apostolească Biserică de pe tot pămîntul ; dăruiește-i și acum, Stăpîne, darurile cele bogate ale prea Sfîntului Tău Duh. Adu-Ți aminte, Doamne, și de sfinții noștri părinți și episcopi, care se află într-însa, care drept învață cuvîntul adevărului Tău în toată lumea. Întîi pomeneste, Doamne, Dumnezeuul nostru, pe cuviosul Părintele nostru, înalt Prea Sfîntitul nostru Arhi-episcop (...), dăruiește-i bătrînețe cîstită, păzește-l întru ani îndelungați, ca să păstorească poporul Tău cu toată evlavia și sfințenia.

Pomeneste, Doamne, cinstita preoțime de aici și de pretutindeni, cea întru Hristos diaconime, pe toți ceilalți slujitori, toată tagma bisericească și pe toți frații noștri, cei întru Hristos și tot poporul iubitor de Hristos.

Pomeneste, Doamne, pe preoții cei împreună de față cu noi, care slujesc în această sfîntă oră înaintea sfîntului Tău jertfelnic, la aducerea sfintei Tale și celei fără de singe jertfe, și le dă lor și nouă cuvînt întru deschiderea gurii noastre, spre slava și lauda prea sfîntului Tău nume.

Pomenește-mă Doamne, după mulțimea milei și îndurărilor Tale, și pe mine, umilitul, nevrednicul și păcătosul robul Tău și acoperă-mă cu milă și cu îndurări ; izbăvește-mă și scapă-mă de cei ce mă izgonesc, Doamne, Domnul puterilor, și să nu intri la judecată cu robul Tău, iar pentru că a sporit întru mine păcatul, să prisosească harul Tău. Pomenește, Doamne, pe diaconii care înconjoară sfântul Tău jertfelnic, dăruiește-le viață nepătată, neîntinată păstrează slujirea lor, moarte bună hărăzindu-le.

Pomenește, Doamne, sfinta și împărăteasca cetate a Ta, a Dumnezeului nostru și toate orașele și satele și pe cei ce cu dreaptă credință și cu evlavie locuiesc într-insele, pentru pacea și apărarea lor.

Pomenește, Doamne, pe prea evlavioșii și de Hristos iubitorii noștri împărați, toată curtea și ostașii lor, pentru ajutorul și biruințele lor de la Dumnezeu.

Pune mâna pe cruce și pavază și ridică-Te întru ajutorul lor și su-pune lor neamurile barbare care vin cu război ; călăuzește voile lor, ca să petrecem viață pașnică și netulburată, cu toată evlavia și cuviința.

Pomenește, Doamne, pe creștinii ce călătoresc pe ape, pe uscat..., și întoarce-i cu pace acasă.

Pomenește, Doamne, pe cei bătrâni și neputincioși, pe cei bolnavi și trudiți și pe cei supărați de duhuri necurate și pentru grabnica lor tămăduire de la Tine, Dumnezeule, și pentru mîntuirea lor.

Pomenește, Doamne, tot sufletul creștinesc cel necăjit și întristat, care are nevoie de mila și ajutorul Tău, Dumnezeule, și pentru întoarcerea celor rătăciți.

Pomenește, Doamne, pe cei ce petrec în fericire și evlavie și nevoințe, pe cuvioșii părinți și frați ai noștri ce se nevoiesc în munți și peșteri și în crăpăturile pămîntului, pentru numele Tău.

Pomenește, Doamne, pe toți spre tot binele ; pe toți miluiește, Stă-pine ; împacă-Te cu noi toți ; împacă mulțimile poporului Tău ; risipește neînțelegerile, oprește războaiele ; pune capăt schismelor Bisericilor ; zdrobește degrabă răzvrătirea eresurilor ; doboară mîndria păgînilor ; înalță crucea creștinilor ortodocși ; dăruiește-ne nouă pacea și iubirea Ta, Dumnezeule, Mîntuitorul nostru, nădejdea tuturor marginilor pămîntului.

Adu-Ți aminte, Doamne, de buna întocmire a văzduhului, de vremuri pașnice, de ploi folositoare de îmbelșugarea și buna rodire a pămîntului și de încoronarea anului cu bunătatea Ta ; căci ochii tuturor spre Tine nădăjduiesc și Tu le dai hrană la timpul potrivit ; deschizi Tu mâna Ta și toată vietatea o umpli de bună voină.

Pomenește, Doamne, și pe cei ce-au adus și aduc daruri în sfintele lui Dumnezeu biserici și-și aduc aminte de cei lipsiți și pe cei care ne-au poruncit să ne aducem aminte de ei în rugăciunile noastre.

Binevoiește încă, Doamne, să-Ți aduci aminte de cei ce au adus aceste daruri în ziua de azi la sfântul Tău jertfelnic și pentru care fiecare a adus sau îi are în gînd, și pe cei ce acum au fost pomeniți.

Pomenește, Doamne, și pe părinții, rudele și prietenii noștri (...). Adu-Ți aminte de toți dreptmăritorii creștini pe care i-am pomenit și pe care nu i-am pomenit ; dă-le în locul celor pămîntești, cele cerești ; în locul celor stricăcioase, cele nestricăcioase ; în locul celor vremelnice, cele veșnice, după făgăduința Hristosului Tău, pentru că Tu ai puterea morții și vieții. Binevoiește încă, Stăpîne, să-Ți aduci aminte de cei ce din veac bine Ți-au plăcut Ție, în neam și în neam, sfinții părinți, patriarhi, prooroci, apostoli, mucenici, mărturisitori, învățători, apostoli, și de tot sufletul drept adormit în credință. Adu-Ți aminte, Doamne, de îngerescul glas care zice : Bucură-Te Cea plină de dar, Domnul este cu Tine, binecuvîntată ești Tu între femei și binecuvîntat este rodul pîntecelui Tău, că ai născut pe Mîntuitorul sufletelor noastre.

(Cu voce tare) :

Mai ales pe Prea Sfînta, Prea Curata, Prea Binecuvîntata Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria.

Poporul : Pomenește, Doamne, Dumnezeuul nostru.

Preotul *(în taină)* : Pe sfîntul, slăvitul Prooroc Ioan Botezătorul și înaintemergătorul, pe sfinții apostoli și prooroci, pe patriarhi și drepti, pe sfinții mucenici și mărturisitori. Pomenește, Doamne, Dumnezeuule, pe sfinții părinții noștri arhiepiscopi și tot trupul, pe care i-am pomenit și pe care nu i-am pomenit. Odihnește-i acolo în locul celor vii, în împărăția Ta, în desfătarea raiului, în sînul lui Avraam, Isaac și Iacob, sfinții părinții noștri, de unde a fugit durerea, întristarea și suspinarea, unde privește și strălucește de-a pururi lumina feței Tale.

Sfîrșitul vieții noastre, Doamne, creștinește, bine plăcut și fără de păcat îl călăuzește, adunîndu-ne pe noi sub picioarele aleșilor Tăi, ceea ce voiești și cum voiești, numai fără de rușine și păcate ; prin Unul-Născut Fiul Tău, Domnul și Dumnezeuul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Căci numai El s-a arătat pe pămînt fără de păcat.

Diaconul : Și pentru pacea și bună starea a toată lumea și a sfîntelor lui Dumnezeu Biserici și pentru acei pentru care fiecare a adus jertfe sau îi are în gînd și pentru poporul ce se află de față și pentru toți și pentru toate.

Preotul *(cu voce tare)* : Dă-ne nouă și lor, ca un stăpîn bun și de oameni iubitor.

Poporul : Ușurează, lasă, iartă, Dumnezeuule, păcatele noastre, cele de voie și cele fără de voie, cele cu știință și cu neștiință.

Preotul *(cu voce tare)* : Cu mila și cu îndurărilor și cu iubirea de oameni a Hristosului Tău, cu care ești binecuvîntat și preaslăvit, cu prea Sfîntul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Poporul : Amin !

Preotul : Pace tuturor.

Poporul : Și duhului tău.

Diaconul: Iară și iară, cu pace, totdeauna Domnului să ne rugăm.

Pentru cinstitele, negrăite, prea curatele, slăvitele, înfricoșătoarele, cutremurătoarele, dumnezeieștile Daruri ce s-au adus și s-au sfințit, Domnului să ne rugăm.

Ca Domnul Dumnezeu nostru, Cel ce le-a primit pe dinsele în sfântul, cel mai presus de ceruri, înțelegătorul și duhovnicescul Său jertfelnic întru miros de bună mireasmă, să ne trimită dumnezeiescul har și harul prea Sfântului Duh, să ne rugăm.

Unirea credinței și împărtășirea prea Sfântului și prea închinatului Său Duh cerind, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos, Dumnezeului nostru să o dăm.

Poporul: Ție, Doamne.

Preotul (în taină): Dumnezeu și Tatăl Domnului și Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Domnul Cel cu nume mare, ființa prea fericită, bunătate nesfârșită, Dumnezeu și Stăpînul tuturor, Care ești binecuvîntat în vecii vecilor, Cel ce șezi pe heruvimi și slăvit ești de serafimi, Tu, căruia îi stau împrejur mii de mii și zeci de mii de oști îngerești și de arhangheli, ai primit întru miros de bună mireasmă darurile, prinoasele și roadele aduse și ai binevoit a sfinți și desăvirși, Bunule, cu harul Hristosului Tău și al prea Sfântului Tău Duh, sfințește, Stăpîne, și sufletele, trupurile și duhurile noastre, pătrunde în gîndurile noastre, cercetează cugetele noastre; depărtează de la noi tot gîndul rău, toată cugetarea neînfrînată, pofta și smintirea rușinoasă, tot cuvîntul necugetat, toată pisma, trufia și fățarnicia, toată amărăciunea și viclenia, minia, ținerea minte a răului, hula, iubirea de argint, trîndăvia și toată mișcarea trupului și duhului potrivnică sfințeniei Tale.

(cu voce tare):

Și ne învrednicește pe noi, Stăpîne, iubitorule de oameni, Doamne, cu îndrăzneală fără de osîndă, cu inimă curată, cu suflet luminat, cu față neînfruntată, cu buze sfințite, să îndrăznim a Te ruga pe Tine, Dumnezeu cel Sfînt în ceruri, Tată, și a zice:

Poporul: Tatăl nostru...

Preotul (stînd, zice în sine): Și nu ne duce pe noi în ispită, Doamne, Dumnezeu al puterilor, care cunoști neputința noastră, ci ne izbăvește de cel rău și din lucrările lui, și de toată defăimarea și uneltirea lui pentru numele Tău cel sfînt, chemat asupra smereniei noastre.

(cu voce tare):

Că a Ta este împărăția și puterea și mărirea a Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Poporul: Amin!

Preotul: Pace tuturor.

Diaconul: Ție am plecat, Doamne, noi, robii Tăi, grumajii noștri, în fața sfîntului jertfelnic, așteptînd milele Tale cele bogate; tri-

mite-ne și acum harul Tău cel bogat și binecuvîntarea Ta, Stăpîne, și sfințește sufletele, trupurile și duhurile noastre, ca să ne învrednicim să ne facem părtași și primitori ai Sfintelor Tale Taine, spre iertarea păcatelor și spre viață veșnică.

(cu voce tare) :

Că tu ești închinat și prea slăvit, Dumnezeu nostru și Unul-Născut Fiul Tău și Duhul Tău prea Sfînt, acum și pururea și în vecii vecilor.

(După aceasta, întorcîndu-se spre popor, zice) :

Harul și îndurările sfintei și celei de o ființă, neziditei și nedespărțite și închinătei Treimi, să fie cu voi cu toți.

Poporul : Și cu duhul tău.

Diaconul : Cu frica lui Dumnezeu, să luăm aminte.

Preotul *(ridicînd pîinea, zice în sine)* : Doamne Sfinte, Cea ce întru sfinți Te odihnești, sfințește-ne pe noi cu cuvîntul harului Tău și cu venirea prea Sfîntului Tău Duh, că Tu ai zis, Stăpîne : «Fiți sfinți, că sfînt sînt Eu, Domnul Dumnezeu vostru».

(și următoarea rugăciune) :

Dumnezeule necuprins, Cuvinte, Cel de o ființă cu Tatăl și cu prea Sfîntul Duh, împreună veșnicule și nedespărțite, primește de la mine, păcătosul, cîntarea cea curată lîngă sfînta și fără de sînge jertfa Ta, ca împreună cu heruvimii și serafimii, să strig și să zic *(apoi rostește)* :

Sfintele sfinților.

Poporul : Unul Sfînt, Unul Domn Iisus Hristos, întru slava lui Dumnezeu Tatăl, împreună cu Sfîntul Duh, căruia I se cuvine slava în vecii vecilor.

Diaconul : Pentru ajutorul și mîntuirea Prea Sfințitului Părintelui și Arhiepiscopului nostru (...) și pentru tot sufletul întristat și necăjit, care are nevoie de milă și ajutorul lui Dumnezeu, pentru întoarcerea celor rătăciți, tămăduirea celor bolnavi, eliberarea celor robiți, odihna celor mai înainte adormiți părinți și frați ai noștri, toți cu osîrdie să zicem, Doamne miluiește.

Poporul : Doamne, miluiește.

(În timp ce diaconul rostește cele de mai sus, preotul frînge pîinea și ținînd cu dreapta jumătate și cu stînga cealaltă jumătate, cufundă pe cea din dreapta în potir și zice) :

Unirea prea sfîntului trup și cîstitului sînge al Domnului și Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

(Și îndată începe a tăia bucați și punînd o pîrtică simplă în potir, zice) :

Unitu-s-au, sfințitu-s-au și desăvîrșitu-s-au aceste Sfinte Daruri, în numele Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, căruia i se cuvine mărirea și puterea în veci.

(După acestea, toarnă apă caldă în potir).

Diaconul: Cu pace, lui Hristos să cîntăm.

Poporul (*chinonical*): Gustați și vedeți că Hristos este Domnul. Aliluia.

Preotul (*se roagă în taină, înainte de împărtășanie*): Stăpîne, Hristoase Dumnezeu nostru, pîinea cea cerească, hrana a toată lumea, greșit-am la cer și înaintea Ta și nu sînt vrednic a mă împărtăși cu sfintele și prea curatele Tale Taine; dar pentru bunătatea Ta și îndelunga Ta răbdare negrăită, învrednicește-mă ca fără de osîndă și neînfruntat să mă împărtășesc cu prea sfîntul trup și cinstitul sînge, spre iertarea păcatelor și spre viața de veci.

(*După aceasta, se împărtășește preotul cu trupul și sîngele și dă apoi și diaconului. Cînd ridică diaconul discul și potirul ca să-l arate poporului, zice:*)

Diaconul: Doamne, miluiește.

Preotul (*cu voce tare*): Slavă lui Dumnezeu, Celui ce ne-a sfințit și ne sfințește pe toți.

Diaconul: Înălță-Te peste lumi, Dumnezeule, și peste tot pămîntul; slava și împărăția Ta rămîn în vecii vecilor.

Preotul (*cu voce tare*): Binecuvîntat este numele Domnului Dumnezeului nostru în vecii vecilor.

Diaconul: Cu frica lui Dumnezeu să vă apropiați.

Poporul (*după împărtășire cîntă*): Uplete gura mea de lauda Ta, Doamne, și de bucurie buzele mele, ca să laud slava Ta. Mulțumim Ție, Hristoase Dumnezeu nostru, că ne-ai învrednicit a ne împărtăși cu trupul și sîngele Tău, spre iertarea păcatelor și viață veșnică. Ne rugăm să ne păzești pe noi neosîndiți, ca un bun și iubitor de oameni.

Preotul (*după ce s-au împărtășit toți, zice următoarea rugăciune a tămîierii*): Veselitu-ne-ai pe noi, Dumnezeule, întru unirea cu Tine și Ție îți aducem laudă de mulțumire, rodul buzelor, mărturisind harul Tău. O dată cu tămîia aceasta, să se înalțe către Tine, Dumnezeule, și să nu se întoarcă deșartă, ci dăruiește-ne prin aceasta bunul miros al prea Sfîntului Tău Duh, mirul cel prea curat, neîmputînat; umple gura noastră de laudă și buzele noastre de veselie și inima de bucurie și desfătare în Iisus Hristos, Domnul nostru, cu care împreună bine ești cuvîntat și cu prea Sfîntul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Diaconul: Iară și iară, cu pace, totdeauna Domnului să ne rugăm.

Ca să ne fie împărtășirea sfintelor Sale spre depărtarea a tot lucrul rău, spre merinde a vieții veșnice, spre împărtășirea și dobîndirea Sfîntului Duh, să ne rugăm.

Pe Prea Sfînta, Prea Curata, Prea Slăvita, Binecuvîntata Stăpîna noastră, de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria, cu toți

sfinții și dreptii pomenind-o, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.

Poporul: Ție, Doamne.

Preotul (*în timp ce diaconul zice cele de mai sus, se roagă în taină*): Dumnezeu, Cea ce pentru multa și negrăita milostivire Te cobori la slăbiciunea robilor Tăi, învrednicindu-ne a fi părtași la această masă cerească, să nu ne osindești pe noi păcătoșii, Stăpîne, pentru împărțășirea de prea curatele Tale Taine, ci păzește-ne, Bunule, întru sfințenie, ca învrednicindu-ne de prea Sfintul Tău Duh, să avem parte în moștenire cu toți sfinții care din veac bine au plăcut Ție în lumina feții Tale, prin îndurările Unuia-Născut Fiului Tău, Doamne și Dumnezeu și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, cu care împreună ești binecuvântat, cu prea Sfintul și bunul și de viață făcătorul Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

(*cu voce tare*):

Că s-a binecuvântat și s-a sfințit și s-a preamărit prea cinstitul și de mare cuviință sfânt numele Tău, al Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Poporul: Amin!

Preotul: Pace tuturor.

Diaconul: Capetele noastre Domnului să le plecăm.

Poporul: Ție, Doamne.

Preotul (*în sine*): Dumnezeu cel mare și minunat, caută pe robii Tăi, că Ție am plecat grumajii, și tinde mîna Ta cea puternică și plină de binecuvîntări și binecuvîntează poporul Tău și păzește moștenirea Ta, ca pururea și fără încetare să Te slăvim pe Tine, singurul Dumnezeu nostru viu și adevărat, sfinta și cea de o ființă Treime, Tatăl, Fiul și Sfintul Duh.

(*cu voce tare*):

Că Ție se cuvine și se cade de la noi toți toată slava, cinstea, închinăciunea și mulțumirea Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

Poporul: Amin!

Diaconul: Cu pacea lui Hristos să plecăm.

Preotul (*stînd pe amvonul din mijlocul bisericii, zice*): Din putere în putere mergînd și plinind toată dumnezeiasca Liturghie în Biserica Ta și acum, ne rugăm Ție, Doamne, Dumnezeu nostru, învrednicește-ne pe noi de desăvîrșita Ta iubire de oameni; învață-ne pe noi calea dreptății, întărește-ne întru frica Ta, pe toți ne miluiește și vrednici ne arată de cereasca Ta împărăție întru Hristos, Domnul nostru, cu care Ți se cuvine slava, cinstea și puterea, împreună și cu prea Sfintul Duh, acum și pururea și în vecii vecilor.

(*După aceasta, preotul intră în sfîntul altar*).

Diaconul (*către popor, în chip solemn și cu seninătate*) : Mergeți cu pace.

Preotul (*în sine*) : S-a binecuvîntat Dumnezeu, Cel ce ne binecuvîntează și ne sfințește pe noi prin împărtășirea sfintelor și prea cunoscutei Sale Taine, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin !»

*

Ne propunem să dăm în traducere, în viitor, textul Liturghiei Sfintului Iacob, folosită de Biserica Iacobită, iar după aceea să facem o comparare între aceste trei versiuni ale Liturghiei Sfintului Iacob, spre a putea cunoaște asemănările și deosebirile dintre ele, cu convingerea că o mai bună cunoaștere ajută înțelegerea, apropierea și iubirea între cei care cred și mărturisesc pe Domnul Iisus Hristos ca Domn al vieții și al păcii.

Pr. ALEXANDRU IONESCU

OFICIUL UTRENIEI

1. *Vremea oficiului.* — Dintre toate cele șapte laude bisericești înscrise în orologiu — trei dintre ele fiind prevăzute și în liturghier —, utrenia are oficiul cel mai dezvoltat și mai solemn. Ea este ultimul dintre cele trei servicii divine, care s-au format prin scindare din slujba de toată noaptea, obișnuită în Biserica primară, prima fiind vecernia, iar a doua miezonoptica. În cadrul privegherii antice, utrenia se desfășura în ultima parte din declinul nopții, adică spre revărsatul zorilor. Ora sau mai bine zis vremea oficiului ei se vede indicată prin însăși denumirea de utrenie ὄρθρος (zorii zilei, aurora). Ea și-a luat astfel numele, ca și celelalte laude bisericești, de la momentul zilei, în care se oficia. Uthrenia a mai purtat și numele de *laude* (laudes, αἵνοι), pentru motivul că o bună parte din oficiu îl formau psalmii de laudă, recitați la finele ei, adică tocmai spre faptul dimineții. La acest serviciu divin se referea, desigur, Pliniu cel Tânăr, când informa pe împăratul Traian că creștinii obișnuiau să se adune într-o anumită zi «ante lucem» (înainte de ziuă), pentru a cînta un imn lui Hristos, ca unui zeu¹.

Din canonul 27 al lui Hippolyt (+ d. 235) și din jurnalul peregrinei Aetheria (Silvia, pe la 385 d. Hr.), rezultă că, în vechea practică creștină, serviciul divin al dimineții făcea parte din privegherea de noapte. Ea se desfășura în intervalul desemnat sub denumirea de *gallicinium*, după chipul de împărțire a zilei civile. Începea deci la primul cîntat al cocoșilor (ad gallicinium, tempore, quo canit gallus — Hippolyt ; de pullo primo, a pullo primo), deci cam cu două-trei ore înainte de auroră, ținînd pînă la ivirea zilei sau revărsatul zorilor (usque in luce ; ubi coeperit lucescere), cînd, precum menționa Aetheria, se intonau imnele dimineții². Negreșit, în sistemul orarului solar, ora începutului varia după anotimp, ea putînd să

1. Caius Plinius Secundus, *Epist.* X, c. 96 (7).

2. *Silviae vel potius Aetheriae peregrinatio ad loca sancta* (ed. III, W. Heraeus), XXIV, 1—2, 8—9.

fie 1, 1 $\frac{1}{2}$ după miezul nopții în timpul verii, între 3 și 4 primăvara și toamna, iar iarna între 5 și 6³.

Această practică a Bisericii vechi cu privire la vremea oficiului utreniei se găsește confirmată pînă astăzi, prin numeroase expresii din înseși rugăciunile ei, ca de exemplu: «Pomenește pe cei ce strigă către Tine noaptea» (rugăc. VI), «Pomenește, Doamne, pe cei ce priveghează și cîntă spre slava Ta...» (rugăc. V), «...ne-ai chemat ca și noaptea să ridicăm minile noastre... și ne dă nouă să ajungem la începutul zilei...» (rugăc. VIII), «...Cela ce ne-ai odihnit în somnul cel de noapte...» (rugăc. IV), «...că ne-ai odihnit pe noi în măsura nopții cei trecute...» (rugăc. VI), «de noapte mincă duhul nostru către Tine, Dumnezeu nostru» (rugăc. II și III), «...dă-ne nouă a vedea dimineața și ziua întru bucurie» (rugăc. III), «...primește rugăciunile de dimineață (τὰς ἑωθινὰς δεήσεις) ale noastre ale tuturor, ca tîmîia înaintea Ta...» (rugăc. V). Din aceste texte reiese clar că rugăciunile utreniei aveau loc în timpul nopții și anume după ce s-a scurs prima jumătate sau puterea ei, în care omul își satisface nevoia imperioasă de odihnă. Se precizează chiar că este un oficiu îndeplinit «de cu noapte» (ἐκ νυκτὸς ὁρτοριζέμε... πρὸς Σε ὁ Θεός), în așteptarea zilei propriuzise, adică dis-de-dimineață sau înainte de răsăritul soarelui.

În practica ierusalimiteană din a doua jumătate a secolului al IV-lea, descrisă în jurnalul Aetheriei, se disting două părți în serviciul dimineții. Prima începea la miezul nopții sau, mai exact, îndată după acesta și anume înainte de cîntatul cocoșilor (ante pullorum cantum) și de venirea episcopului la slujbă. Serviciul se compunea din psalmi, imne, antifoane și rugăciuni, la care participau asceții, fecioarele și credincioșii plini de rîvnă, iar dintre membrii clerului numai preoții și diaconii (cîte 2—3) anume desemnați sau de rînd la oficiu. Rugăciunile continuau astfel pînă ce începea să se crape de ziua (ubi coeperit lucescere), timp nimerit pentru a se cînta imnele dimineții («tunc incipiunt matutinos hymnos dicere»). La acestea din urmă se găsea însă de față și episcopul, care, înspre zilele de duminică, venea în biserică îndată ce cînta primul cocoș; în aceste zile, episcopul citea el însuși o pericopă a Evangheliei, privitoare la învierea Domnului. Rugăciunile începute în acest chip înainte de cîntatul cocoșilor și continuate pînă la ziua («ex ea hora usque in luce»), adică ceea ce numim miezonoptică și utrenie, mergeau deci în continuare una după alta, așa cum se săvîrșesc pînă astăzi. După mărturiile lui Ioan Cassian, aceeași practică se obișnuia și în bisericile Egiptului⁴.

Toată această slujbă avînd loc după miezul nopții, adică în a doua jumătate a ei, era considerată ca o rugăciune a dimineții. Lucrul apare firesc, deoarece această parte a nopții este înclinată spre dimineață, așa precum se găsește considerată situația și de către Constituțiile Apostolice, cartea VIII, 34, care recomandă rugăciunile «la cîntatul cocoșilor, pentru că acest ceas vestește sosirea zilei, spre a face lucrurile luminii». De aceea,

3. Cf. Dom Suijbert Bäumer, *Histoire du bréviaire*, traduction française par Dom Réginald Biron, t. I, Paris, 1905, p. 25 și 72.

4. Vezi Ioan Cassian, *De institutis coenobiorum*, cart. III, cap. 5 și 6.

pînă astăzi miezonoptica împreună cu utrenia, în care se include și ora întîia, reprezintă în cadrul serviciului bisericesc din cursul unei zile, ciclul slujbelor dimineții. Oficierea lor în timpul nopții a rămas însă numai o practică mînăstirească, în timp ce în bisericile din lume (parohii) ele sînt săvîrșite dimineața, după răsăritul soarelui. Oficierea utreniei în timpul nopții se obișnuiește în parohii numai cu ocazia privegherilor, îndeosebi spre sărbătoarea hramului bisericii, dar în prima iar nu în a doua jumătate a nopții. Serviciul utreniei se găsește astfel atras spre vecernie, miezonoptica fiind omisă, precum deja am menționat cu altă ocazie. Utrenia se mai menține, de asemenea, ca un oficiu legat de noapte, dar tot în prima parte a ei, la serviciul deniilor din postul mare sau al păresimilor. Ca serviciu pur al dimineții se practică însă în noaptea Paștelui, care reprezintă în istoria cultului creștin privegherea clasică, originea și primul model, din care s-a inspirat oficiul privegherii la celelalte sărbători.

2. *Vechea schemă a oficiului și motivele ei de inspirație.* — Pentru motive atît din ordinea naturală cît și din cea supranaturală, instituirea unui serviciu de rugăciuni în faptul dimineții s-a impus în chip firesc Bisericii, pe de o parte ca jertfă «de mulțumire Celui ce aduce lumina și Celui ce a risipit întunericul înșelăciunii și ne-a dat lumina dreptei credințe»⁵, iar pe de altă parte ca cereri de har și ajutor în legătură cu activitatea, ce trebuie reluată în ziua care începe. Ivirea zorilor sau a primelor semne ale răsăritului soarelui, care, topind întunericul, revărsă speranța și bucuria în spirite, a apărut în fața conștiinței creștine ca o parabolă sugestivă a bucuriei dăruită lumii prin venirea Mîntuitorului, numit în textele biblice și în imnele bisericești «Soarele dreptății» (Mal. IV, 2) și «Răsăritul cel de sus» (troparul Nașterii). Hristos, Soarele cel veșnic, «Soarele cel mai înainte de soare» (icosul din canon. Paștelui) a răsărit lumii o dată cu nașterea Sa în peștera Betleemului. Învierea Sa, așa precum cîntă Biserica în canonul Paștelui, este, de asemenea, considerată ca un nou răsărit, după ce «a apus oarecînd în mormînt», El, «Lumina cea fără de ani, din mormînt trupește tuturor a strălucit» (peasna VII, trop. 4), «Hristos de voie pentru toți s-a jertfit... și iarăși frumos din mormînt Soarele dreptății nouă ne-a strălucit» (peasna IV, trop. 3). Faptul că atît nașterea cît și învierea Mîntuitorului s-au petrecut noaptea, înainte de ziua, a fost considerat astfel ca un motiv în plus de ordin istoric, pe lîngă cel simbolic, pentru care serviciul utreniei a fost rînduit la momentul corespunzător din noapte. «Este cu cale», zicea în legătură cu acest subiect Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, «a se face noaptea închipuirea nașterii și arătării Mîntuitorului cea după trup, de vreme ce noaptea s-a născut»⁶. Pe de altă parte, Sfîntul Ciprian sublinia că «trebuie să ne rugăm și dimineața, pentru că prin rugăciunea de dimineață se pomenește învierea Domnului»⁷.

5. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sfintele Rugăciuni*, cap. 299 (în trad. rom. *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, București, 1865, p. 197, col. 1).

6. Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 309 (trad. rom., p. 205, col. 1).

7. Sfîntul Ciprian, *De oratione*, XXXV, P. L., t. IV, col. 559

De aceea, utrenia se referă la ivirea și răspîndirea creștinismului, adică la acea epocă din istoria misterului creștin, schițată de Sfîntul Apostol Pavel în proza ritmată din 1 Timotei III, 16 : «Mare este Taina creștinătății : Dumnezeu s-a arătat în trup, a fost adevărat de Duhul, a fost văzut de îngeri, a fost propovăduit popoarelor, lumea a crezut în El...» Într-o formulă generală, se poate spune deci că utrenia închipuiește «începutul și raza creștinismului»⁸, nu numai sub forma venirii efective sau intrupării istorice a Mîntuitorului, ci și în faza răspîndirii Evangheliei Lui în lume. De această semnificație simbolică se vede adînc inspirat întregul oficiu al utreniei. În cea mai mare parte însă ea este afirmată îndeosebi în imnele din rolul strănilor ; faptul nașterii și învierii Domnului precum și răspîndirea credinței creștine prin eroii ei (apostoli, martiri, mărturisitori și sfinți) sînt celebrate într-un ton de biruință prin numeroase genuri ale imnograției creștine (tropare și prochimene-tropare, binecuvîntări ale învierii, antifoane, canoane, luminînde sau exapostularii, laude și voscresne sau stihiri ale învierii etc.), care împodobesc serviciul utreniei mai mult decît al oricărei alte laude bisericești.

Oficiul liturghisitorilor în rînduiala utreniei, așa cum se afla întocmită aceasta spre finele epocii primare din istoria Bisericii, se găsește consemnat sub formă schematică, în cartea VIII, 38 și 39 din Constituțiile Apostolice. După psalmul dimineții (ψαλμὸς ὁρθρινός, C. Ap., II, 59), diaconul rostea o ectenie pentru catehumeni, energumeni, pentru candidații la botez și penitenți, care erau apoi concediați. Urma îndată ectenia diaconului pentru credincioși (cei botezați), la finele căreia episcopul rostea rugăciunea de mulțumire a dimineții (εὐχαριστία ὁρθρινή) ; adresîndu-se către «Dumnezeul duhurilor (Num. XVI, 22) și a tot trupul..., Cel ce a dat soarele spre stăpînirea zilei, luna și stelele spre stăpînirea nopții», el cerea : «Însuți și acum caută spre noi cu ochi binevoitori și primește mulțumirile noastre de dimineată și ne miluiește..., Tu cel veșnic și nemuritor, care prin Hristos ne-ai dăruit ființă și tot prin El ne-ai dăruit și fericirea, Însuți și acum ne învrednicește prin El și de viața veșnică» (cap. 38). Diaconul invita după aceea pe cei prezenți să-și plece capetele, pentru ca episcopul să le citească rugăciunea pentru punerea mîinilor de dimineată (Χειροθεσία ὁρθρινή), paza și păstrarea lor «în pietate și dreptate». Acum adunarea înceta, fiecare putînd să plece după ce diaconul anunța «ieșiți în pace» (cap. 39). Este probabil că înainte de aceasta se cînta doxologia cea mare («Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu...»), care se găsește consemnată în cartea VII, 47 a aceleiași colecții bisericești, imn pe care Sfîntul Atanasie cel Mare îl recomandă să fie cîntat dimineată, afară de Psalmul LXII, ș. a.⁹. S-ar putea spune că, în principiu, această schemă se găsește în concordanță cu însemnările Aetheriei despre serviciul dimineții la Ierusalim, în a doua jumătate a secolului al IV-lea.

În această perioadă încă fluidică a cultului creștin, nu domnea pretutindeni o uniformitate absolută, dusă pînă la amănunte, în serviciul

8. Dr. Vasile Mitrofanovici și dr. T. Tarnavski, *Liturgica*, 1909, p. 422.

9. *De Virginitate*, atribuită Sfîntului Atanasie cel Mare, P. L., t. XXVIII, col. 265.

laudelor bisericești ; dar, precum rezultă din mărturiile Sfântului Vasile cel Mare ¹⁰ și ale lui Ioan Cassian ¹¹, afară de Psalmul LXII, se mai citeau la serviciul de dimineață și Psalmii L și LXXIX. Rînduiala din Constituțiile Apostolice nu se oprește însă asupra acestor amănunte, ea fiind preocupată în special de rolul liturghisitorilor, așa precum am remarcat în legătură cu vecernia.

3. *Principiile generale ale planului actual al oficiului.* — Planul aplicat în forma dezvoltată de astăzi a utreniei este condus în liniile lui generale de aceleași principii ca și cel al vecerniei. Multe din considerațiile făcute în studiul nostru privitor la aceasta din urmă, fiind deci valabile și în cazul utreniei, nu ne vom mai opri asupra lor în capitolul de față. Negreșit, elementele care alcătuiesc conținutul planului utreniei au fost alese și rînduite în concordanță cu semnificația de la baza acestei laude bisericești. Variantele impuse acestui cuprins, pentru adaptarea oficiului la calendarul anului liturgic, a dat naștere în practică la grade diferite de solemnitate în săvîrșirea lui. În consecință, se deosebesc :

a) Utrenia de toate zilele, adică din zilele din cursul săptămîinii, în care nu se întîmplă vreo sărbătoare ;

b) Utrenia duminicii, pe care, prin analogie cu vecernia mare, am putea-o numi utrenia mare ; ca o altă formă a acesteia poate fi considerată :

c) Utrenia oficiată în bisericile minăstirești la privegherea de noapte și în legătură cu diferite sărbători.

Ultimele două feluri ale oficiului utreniei sînt, am putea spune, aproape identice. Deosebirea dintre ele nu are decît însemnătatea unei simple nuanțe, marcată, precum vom vedea, pe de o parte, prin omiterea începutului obișnuit al utreniei, cînd ea este oficiată la priveghere, iar pe de altă parte prin înlocuirea, în aceste ocazii, a anumitor imne ale duminicii cu altele, potrivite cu caracterul sărbătorii.

La baza tuturor acestor feluri ale oficiului stă de fapt rînduiala utreniei din zilele de rînd ale săptămîinii, care, în comparație cu celelalte, se caracterizează în cea mai mare parte printr-o imnologie simplificată nu numai cantitativ, ci și în solemnitatea executării ei, deoarece multe din compozițiile cîntate la utrenia mare sînt numai citite la cea de toate zilele, ca de exemplu : canoanele, lăudările și doxologia mare. Chiar pentru cele intonate muzical se folosește la utrenia de toate zilele un tact muzical mai grăbit (irmologic).

Caracteristica utreniei din diferitele ocazii și anumite aspecte ale semnificației ei fundamentale stînd în legătură cu imnologia, vor face obiectul capitolului referitor la «Serviciul stranei explicat». Ca atare, în conformitate cu scopul ce ne-am propus, aici nu vom urmări oficiul utreniei decît în rînduiala sa schematică, oprindu-ne din cînd în cînd asupra anumitor părți din rolul stranei numai în măsura în care se găsesc

10. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola* 207 către clericii din Neocezarea, nr. 3, P. G., t. XXXII, col. 764.

11. *Op. cit.*, cart. III, cap. 6.

Cu ecfonisul «*Că Dumnezeu milostiv și iubitor de oameni ești...*» al acestei ectenii se încheie prima parte a utreniei, care este un fel de exordiu, comun utreniei din zilele obișnuite de peste săptămână, celei din zilele de duminică și sărbători fără priveghere. Această parte de la începutul utreniei se omite însă la priveghere.

5. *Cele 12 rugăciuni și serviciul imediat următor.* — Adevăratul oficiu al utreniei, sau utrenia propriu-zisă, începe abia acum, cu a doua parte a ei, pentru care strana cere binecuvîntarea specială a preotului : «*Întru numele Domnului binecuvîntează, Părinte*». Preotul începe îndată serviciul părții a doua, prin intonarea solemnă a doxologiei «*Slavă Sfintei și celei de o ființă și făcătoare de viață și nedespărțitei Treimi, totdeauna, acum și pururea*», cădînd în același timp de trei ori în chipul crucii, înaintea sfintei mese, «*întru slava Sfintei Treimi*»¹⁷. La priveghere, utrenia începe de-a dreptul prin această binecuvîntare, pe care preotul o dă îndată după formula «*Binecuvîntarea Domnului... cu al său har...*» de la finele litiei.

Ca răspuns, la strănă se rostește, «*cu evlavie și cu frica lui Dumnezeu*»¹⁸ cîntarea care a răsunat prin graiul îngerilor la nașterea Mîntuitorului : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*». Semnificația oficiului utreniei apare astfel dintru început exprimată lămurit, prin însăși această doxologie îngerească.

În timp ce la strănă se continuă citirea celor șase psalmi ai utreniei, după orînduiala din orologiu, preotul își descopere capul și începe citirea în taină a celor 12 rugăciuni din liturghier, a căror urzeală se desfășoară în general în spiritul acelorasi dispozițiuni sufletești din psalmii utreniei. Făcîndu-se ecoul simțirii religioase și al dorințelor comunității, exprimate în lectura acestor psalmi, preotul este în același timp și solitorul ei, «*aducînd rugăciunile de dimineată prin sine lui Dumnezeu, căci prin preoție se săvîrșesc toate*»¹⁹. Se cuvine deci ca, la înălțarea acestor rugăciuni, să se afle în condițiile unei depline concentrări sufletești, pătrunzîndu-se adînc de sensul fiecăruia din motivele euhologice pe care le parcurge cu ochii și cu mintea. El se roagă pentru toți cei ce se află prezenți în biserică la rugăciunile de dimineată, precum și pentru toți credincioșii, care, la acea vreme, se găsesc în orice parte a pămîntului cu diferite în-deletniciri (rugăc. V). Lăudînd pe Dumnezeu și mulțumindu-I pentru că ne-a îngăduit să gustăm din odihna nopții și ne-a ajutat să ne deșteptăm pentru rugăciune, el se roagă ca Dumnezeu să-și aducă aminte de fiecare și de toți laolaltă, fiindu-le ajutor și sprijinitor pentru sfărîmarea împotrivorilor văzuți și nevăzuți. Apelează totodată la binecuvîntarea și harul divin, pentru ca, prin luminarea ochilor minții și curăția inimii, să ajungă fiecare a se feri de păcat și a conlucra la mîntuirea lui. Făcînd apoi mărturisiri de pocăință și cereri de iertare pentru întreaga comunitate, se roagă pentru primirea rugăciunilor înălțate și ca pe toți să-i

17. Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 309.

18. Orogliu.

19. Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 309.

arată «fii ai luminii și ai zilei», adică ai lui Hristos, pe care trebuie să-L aibă în inimi²⁰, răsplătindu-i cu darurile bunătăților Sale. Ca și la vecernie, ultima din aceste rugăciuni se înfățișează ca o sinteză a conținutului celorlalte 11 dinaintea ei : «Lăudăm, cîntăm, binecuvîntăm și mulțumim Ție, Dumnezeuul părinților noștri, că ai depărtat umbra nopții și iarăși ne-ai arătat lumina zilei. Cî rugăm bunătatea Ta : milostiv fii față de păcatele noastre și primește rugăciunea noastră întru marea milostivirea Ta, că la Tine scăpăm, Dumnezeuul cel milostiv și atotputernic. Strălucește întru inimile noastre soarele cel adevărat al dreptății Tale ; luminează mintea noastră și simțirile toate le păzește, ca, umblînd în zi cu bună cuviință pe calea poruncilor Tale, să ajungem la viața veșnică, că la Tine este izvorul vieții, și să ne învrednicim a fi întru desfătarea luminii Tale celei neapropiate. Că tu ești Dumnezeuul nostru și Ție mărire înălțăm : Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor».

Insemnările din liturghier și din orologiu recomandă ca citirea acestor rugăciuni să înceapă abia după ce s-a rostit «Slavă și acum» la finele celui de-al treilea psalm al utreniei, cînd preotul trebuie să iasă din altar în fața sfîntelor uși. După obiceiul practicat însă îndeobște și consemnat în unele manuale, preotul începe să le citească fiind încă în altar, o dată cu citirea primilor psalmi, continuîndu-le apoi afară din altar după al treilea psalm. Această rînduială se găsește pe de o parte în concordanță cu rolul preotului de susținător al cererilor și rugăciunilor comunității, iar pe de alta îi lasă răgazul necesar unei rugăciuni în spirit de reculegere.

Ținîndu-se pe linia semnificației utreniei, preotul nu apare de la început în fața ușilor împărătești, ci în cursul citirii psalmilor, amintind astfel timpul, în care a fost așteptată venirea lui Mesia, Lumina, care a fost descoperită neamurilor la plinirea vremii. Caracterul sacerdotal al acestor rugăciuni este subliniat în chip particular în unele părți prin faptul că preotul le înalță fiind înveșmîntat nu numai în epitrahil, cum este practica cea mai răspîndită, ci și în felon²¹.

Precum se constată din manuscrisele dintre secolele X—XI-lea și XIII—XIV-lea, nici numărul acestor rugăciuni, care a variat între 1 și 14, nici ordinea, nici locul așezării lor în rînduiala utreniei, nu au fost întotdeauna și pretutindeni absolut la fel cu cel de astăzi²². Numărul de 12 rugăciuni pare să fi fost indicat de numărul orei 12, cu care se încheie noaptea, în clipa în care se arată soarele, în sistemul împărțirii în 12 ore a timpului de la un apus la un răsărit de soare.

În duminica Paștelui și în zilele săptămînii luminate, cele 12 rugăciuni ale utreniei nu se mai citesc, rînduiala ei fiind întocmită în între-

20. Cf. Sfîntul Ciprian, *De oratione*, 35.

21. Vezi însemnările de tipic de la începutul Liturghierului, ed. București, 1902, 1950 etc., cu privire la utrenie.

22. Vezi textul și schema diferitelor manuscrise la Ambrozios Stavrinos, *Μελέτη ἐπὶ τῶν ἐρωῶν ἀκολουθίῳ τοῦ λυχνικοῦ καὶ τοῦ ὁρθροῦ*, Constantinopol, 1924, p. 85—102.

gime pentru aceste ocazii în scopul special de a vesti și a sărbători marea minune a învierii Domnului și de a exprima accentele de adincă bucurie ale creștinătății. În restul anului, odată terminată citirea celor șase psalmi la strană și a rugăciunilor utreniei, preotul își acoperă capul și, în locul în care se găsește în fața sfintelor uși, unifică și sistematizează rugăciunea comunității prin rostirea ecteniei mari, credincioșii participând la ea prin răspunsul «Doamne miluește». Dispoziția lor sufletească se găsește pregătită în acest scop prin lectura psalmilor, care propriu-zis nu sînt rugăciuni directe, ci în cea mai mare parte cugetări și reflecții religioase, mărturisiri și dorințe exprimate sub forma personală sau individuală. Prin ectenie, se afirmă precis spiritul comunitar, care formează caracterul specific al cultului divin public creștin.

Mai departe, oficiul decurge în nota simbolismului caracteristic utreniei. O astfel de notă este marcată prin însuși aparatul extern al serviciului, căci deja în timpul ecteniei mari, precum subliniază Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, se aprind toate făcliile, pentru a aminti slava lui Dumnezeu, care a strălucit peste păstori, cînd li s-a arătat îngerul vestindu-le nașterea Domnului ²³ (Luca II, 9). La acest eveniment se referă troparul-prochimen «Dumnezeu este Domnul și s-a arătat nouă, binecuvîntat este cel ce vine întru numele Domnului» (Ps. CXVII, 26, 27), pe care încep să-l cînte strănile îndată după ce preotul a rostit ecfonisul ecteniei mari și a intrat în altar. Urmînd regulile din tipic, strănile continuă să intoneze celelalte tropare, prin care se preamărește evenimentul serbat în legătură cu opera divină pentru mîntuirea omului prin Iisus Hristos sau faptele persoanelor sfinte, ca roade ale venirii lui Hristos în lume. În acest timp, preotul face pregătirile cuvenite pentru îmbrăcarea tuturor veșmintelor liturgice, în vederea lucrărilor proscomidiei, dacă după utrenie va urma Liturghia.

La străni, se continuă citirea *catismelor* din psaltire împreună cu *sedelnele* respective, preotul rostind printre ele ecteniile mici din liturghier (prima cu ecfonisul «Că a Ta este stăpînirea...», iar a doua cu ecfonisul «Că Dumnezeu bun și iubitor de oameni ești...»), dacă este sîmbătă ori sărbătoare, «înainte» ori «După serbare»; în celelalte zile obișnuite din cursul săptămîinii, aceste ectenii nu se zic. Perdeaua ușilor împărătești stă închisă în timpul citirilor din psaltire, începînd anume după cîntarea troparelor de la «Dumnezeu este Domnul...»

În zilele obișnuite de peste săptămînă, partea a doua din slujba utreniei se încheie cu Psalmul L («Miluește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta...»). În zilele de sărbătoare însă, ea este mai bogată. Astfel, duminica, după ectenia de la sfîrșitul ultimei catisme, urmează la strană «binecuvîntările învierii», tropare precedate de stihul 12 al Psalmului CXVIII («Binecuvîntat ești, Doamne...»), în care se descriu împrejurările și se amintesc personajele menționate de Sfintele Evanghelii în legătură cu învierea Domnului. În timpul cîntării acestor imne, preotul face cădere mare, închipuind în acest fel și aromatele pe care le aduceau cu ele miro-

23. Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 309.

noștele, spre a completa ungerea trupului Domnului. La sărbătorile cu polieleu, căderea mare începe o dată cu «mărimurile», preotul fiind îmbrăcat și cu felonul, dacă utrenia se săvârșește în cadrul privegherii de noapte. În unele părți, dar mai ales în bisericile din minăstiri, solemnitatea utreniei de la priveghere este accentuată în acest moment prin scoaterea icoanei sărbătorii pe analoghion, în mijlocul bisericii. Anume, la începutul «mărimurilor», preotul îmbrăcat în felon și precedat de diacon cu cădelnița, iar afară din altar și de purtătorul de sfeșnic, iese prin ușile împărătești purtând icoana, pe care o așează pe analoghion; după ce o cădește împrejur, face apoi căderea mare începând din altar.

6. *Prochimenul și Evanghelia învierii*. — Când s-au încheiat «binecuvântările» și «mărimurile», diaconul sau preotul rostește ectenia mică cu ecfonisul «*Că s-a binecuvântat numele Tău...*», după care se începe la străni cântarea antifoanelor respective. La sfârșitul acestora, preotul sau diaconul, deschizând sfintele uși, rostește «*Să luăm aminte, înțelepciune!*», pentru ca la străni să se răspundă cu intonarea «prochimenului». Potrivit principiului aplicat la vecernie în legătură cu acest stih, trebuie să ne așteptăm la o lectură biblică. Într-adevăr, în zilele de duminică și sărbători se citește așa numita *Evanghelia a utreniei*. Duminica, ea este una din cele 11 pericope desemnate sub numele de Evanghelii ale învierii, pentru că ele istorisesc învierea Mântuitorului sau una din arătările Lui după înviere²⁴. Introducerea în vederea lecturii Evangheliei utreniei este pregătită printr-o serie de formule. În primul rînd, după ce s-a încheiat la strănă cântarea prochimenului, preotul sau diaconul dă îndemnul «*Domnului să ne rugăm*», iar după răspunsul credincioșilor preotul intonează ecfonisul «*Că sfînt ești Dumnezeuul nostru și întru sfinți Te odihnești...*» Strănilile, la rîndul lor, se asociază la pregătirea dispoziției sufletești a credincioșilor în vederea ascultării Sfintei Evanghelii, cîntînd «*Toată suflarea să laude pe Domnul...*», pe Domnul Hristos, Soarele dreptății, Cel ce iarăși frumos ne-a strălucit din mormînt. Diaconul ori, în lipsa lui, preotul stăruiește din nou asupra stării de suflet, cu care se cuvine să întîmpinăm vestea cea bună, stare de suflet ce trebuie s-o cerem în har de la Domnul. De aceea îndeamnă: «*Și pentru ca să ne învrednicim noi*» (să fim învredniciți, adică să fim socotiți vrednici) «*a asculta Sfînta Evanghelia, pe Domnul Dumnezeu să-L rugăm*». Pentru că ascultarea Sfintei Evanghelii face necesară încordarea sau concentrarea întregii noastre ființe, diaconul ori preotul adaugă: «*Înțelepciune! Drepti să ascultăm Sfînta Evanghelia!*», preotul dorind, urînd sau mai bine zis cerînd «*Pace tuturor*» sufletelor, în aceste clipe. Abia acum, după această stăruitoare pregătire, se anunță locul sau autorul, din care este aleasă pericopa respectivă: «*Citire din Sfînta Evanghelia de la...*» (nu-

24. Cele 11 pericope ale învierii, extrase din textul Evangheliilor și grupate în ordinea succesiunii lor, se află așezate în partea de la finele Evangheliarului. Citirea lor urmează și se reia succesiv în cursul anului liturgic, în ordinea duminicilor, care decurg de la duminica tuturor sfinților, afară de cele șapte duminici din timpul penticostarului (Cincizecimii), cînd este înlocuită o altă ordine pentru citirea lor. Cf. Dr. V. Mitrofanovici și Dr. T. Tarnavschii, *op. cit.*, p. 549.

mele evanghelistului). După intonarea doxologiei mici, cu care poporul întâmpină acest anunț, preotul citește textul pericopei evanghelice, iar la sfârșit strănile dau slavă lui Dumnezeu prin aceeași formulă doxologică, pentru mărirea arătată de El prin înviere.

Ca și ritul vohodului de la vecernie, citirea Evangheliei învierii constituie un adevăr episod înăuntrul utreniei de duminică. Evanghelia din această zi formează, am putea spune, nucleul în jurul căruia se găsesc coordonate toate ceremoniile (acțiuni, imne și ectenii) ce urmează pînă la catavasii. Rînduiala acestora se află inspirată de preocuparea de a simboliza unele amănunte în legătură cu actul istoric al învierii Domnului, precum și dispoziția, pe care ea a determinat-o în sufletele creștine. Astfel, se cuvine să remarcăm în primul rînd că Evanghelia utreniei este citită de către preot, iar nu de diacon, cum se obișnuiește la Liturghie; trebuie să adăugăm, de asemenea, că în timpul lecturii ei preotul nu stă cu fața spre credincioși, între ușile împărătești, ca la Liturghie și la utrenia din zilele de sărbătoare, ci pe latura de miazănoapte a sfintei mese. Citind dinăuntrul altarului Evanghelia utreniei din duminici, preotul amintește în acest chip că învierea Mîntuitorului nu s-a petrecut în fața lumii, ci înainte de zori, deci încă noapte fiind. Pe de altă parte, stînd pe latura de miazănoapte a sfintei mese, el închipuiește pe îngerul, pe care femeile mironosițe l-au văzut șezînd în dreapta mormîntului (Marcu XVI, 5) și vestindu-le învierea, căci sfînta masă simbolizează între altele și mormîntul, în care a fost pus și din care apoi a înviat Domnul²⁵. Numai în duminica Paștelui, cînd utrenia se săvîrșește noaptea, avînd o semnificație, rînduială și solemnitate cu totul aparte, Evanghelia ei se citește nu numai afară din altar, ci afară din sfîntul locaș, în fața lui și în mijlocul credincioșilor, amintind astfel întreaga mișcare produsă între apostoli și ucenici, de vestea învierii Domnului, care a umplut de bucurie inimile tuturor credincioșilor.

Rînduiala utreniei din duminici stăruiește sub diferite forme asupra simbolizării învierii Domnului, așa cum este în primul rînd prin cîntarea «Învierii lui Hristos văzînd, să ne închinăm Sfîntului Domnului Iisus...»; acest imn, deși se poate intona și la strană, de regulă este totuși executat de preot în altar, întrucît el continuă astfel rolul îngerului în vestirea acestei mărite minuni, prin care s-a arătat puterea dumnezeiască a Mîntuitorului. Evangheliile învierii relatează deci un fapt legat strict de persoana Mîntuitorului, a cărei reprezentare în serviciu divin public aparține numai preoției, adică arhierului și preotului. Ca atare, aceste Evanghelii nu pot fi citite de către diacon, întrucît, precum vom vedea îndată, în ceremoniile ce se desfășoară după citirea Sfintei Evanghelii, preotul apare în rolul Mîntuitorului, care iese din mormînt. Pericopele evanghelice de la Liturghie și de la utrenia sărbătorilor expun în general învățăturile și actele din activitatea publică a

25. Cf. Pseudo-Gherman, *Teoria mistică...*, P. G., t. XCVIII, col. 388 C. și Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre tîrnosirea sfîntei bisericii*, cap. 132 (în trad. rom. cit., p. 122).

Mintuitorului, pe care le-au propovăduit după El apostolii, ucenicii, misionarii și clericii de toate gradele. De aceea, Evangheliile de la Liturgia și utrenia din orice sărbătoare de sfinți sau praznice le poate citi și diaconul, cu binecuvîntarea arhiereului sau a preotului. Întrucît predica și în general activitatea Mintuitorului a avut un caracter public, pericopele evanghelice din ultimul gen se citesc în fața poporului, adică dintre sfintele uși.

Sub impresia minunii vestită prin Evanghelia învierii ori a faptelor și învățăturilor dumnezeiești din pericopele de la utrenia sărbătorilor mari, sufletul credincios este pătruns de un adînc sentiment de smerire în fața nemărginitei puteri și înțelepciuni a Fiului lui Dumnezeu, sentiment care se traduce prin recitarea la strună a Psalmului L («Miluiește-mă, Dumnezeu, după mare mila Ta...»); duminica, aceasta constituie în același timp și o pregătire sufletească a credincioșilor, spre a întîmpina cu inimă curată pe Mintuitorul înviat. Într-adevăr, preotul acoperindu-și capul în acest timp, ia în mîini sfînta carte și ținînd-o la piept, cînd aude pasașul «că iată adevărul ai iubit» din Psalmul L, iese cu ea prin sfintele uși, precedat de aci înainte de purtătorul de sfeșnic și ajungînd în mijlocul naosului o așează pe analog. În acest chip, el reprezintă și ne arată pe Hristos, Soarele dreptății, «Cel ce iarăși frumos din mormînt nouă ne-a răsărit». «Preotul iese ca din mormînt din înfricoșătorul jertfelnic și de la mormîntul sfintei mese», zice Simion, arhiepiscopul Tesalonicului, «ținînd ca un înger Evanghelia și arătînd pe Hristos, pe care L-a propovăduit»²⁶. Este natural, deci, ca preotul să îndeplinească personal tot ceea ce stă în legătură cu reînnoirea persoanei și activității Mintuitorului și, în consecință, și citirea Evangheliei utreniei. Ceremonia așezării ei pe analoghion, duminica, nu poate fi considerată un vohod propriu-zis, întrucît ea este de fapt scoaterea Sfintei Evanghelii, care închipuiește pe Mintuitorul înviat, spre a fi sărutat de credincioși. Exemplul evlaviei îl dă în primul rînd preotul, care, după ce a depus sfînta carte pe analoghion, face două închinăciuni, o sărută, iar după a treia închinăciune se înapoiază în altar tot prin ușile împărătești, pe care le închide.

La praznice și sărbători de sfinți, Evanghelia utreniei se citește între sfintele uși; ea este aleasă dintre pericopele al căror conținut se referă la evenimentul sărbătorii sau al căror înțeles vine în vreun fel oarecare în legătură cu viața și virtuțile sfinților serbați. Cînd aceste sărbători nu cad duminica, Evanghelia este așezată îndată pe sfînta masă, după citirea pericopei respective, închizîndu-se apoi sfintele uși²⁷.

26. Simion, arhiep. Tesalonicului, *Despre Sfintele Rugăciuni*, cap. 336.

27. În unele minăstiri și mai ales în unele Biserici naționale, după Evanghelia utreniei de la sărbătorile cu priveghere, urmează miruirea sau ungerea credincioșilor, care se face înaintea icoanei de pe analoghiu, cu untdelemn binecuvîntat la litie, ca un semn al împărtășirii milei dumnezeiești manifestată prin evenimentul sărbătorit. Practica aceasta, care, în alte părți, începe de la lăudîndu înaintea, este motivată de dorința de a se termina miruirea pînă la finele privegherii. Vezi pe larg în studiul nostru, *Miruitul*, în «Studii Teologice», an. V (1953), nr. 9—10.

Părțile ce cad în rolul stranei îndată după pericopa duminicală a Evangheliei, sînt pătrunse de sentimentul trezit de faptul învierii relatat prin citirea ei. Impresia adîncă produsă de minunea prin care Mîntuitorul și-a arătat în chip strălucit desăvîrșita Sa putere dumnezeiască, trezește în conștiința creștină mai întii speranța pentru curățirea sufletelor de mulțimea greselilor și o mină să-și exprime bucuria că, prin înviere, Domnul ne-a dăruit mila Sa cea bogată și viață veșnică. Acesta este sensul, care vibrează în scurtele imne «Pentru rugăciunile Sfinților Apostoli...», «Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu...» și «Înviind Iisus din mormînt...». Mai pe larg, cererile comunității pentru împărțirea de binecuvîntările revărsate peste lume prin învierea Mîntuitorului, sînt exprimate prin rugăciunea-ectenie: *«Mîntuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvîntează moștenirea Ta, cercetează lumea Ta cu milă și cu îndurări...»*, pe care o rostește diaconul în fața icoanei Maicii Domnului ori, în lipsa lui, preotul în altar. În practică însă, mai ales cînd nu este diacon și vecernia a fost însoțită de litie, cererea «Mîntuiește, Dumnezeu, poporul Tău...», care face parte din serviciul litiei, nu se mai rostește la utrenie, ci este rezumată în ecfonisul *«Cu mila și cu îndurările și cu iubirea de oameni a unuia născut Fiului Tău...»*, pe care preotul îl rostește îndată după ce s-a încheiat la strănă cîntarea stihirii «Înviind Iisus din mormînt...»

Cu acest vosglas, partea a doua din oficiul utreniei în zilele de duminică și alte sărbători s-a terminat. Nu este greu de observat că în piesele de la începutul acestei părți, ideea arătării Domnului în lume, care stă la baza simbolismului utreniei, a fost afirmată sub aspectul nașterii Sale, pe cînd spre sfîrșitul ei semnificația aceasta este subliniată prin elemente privitoare la înviere.

7. *Partea ultimă a oficiului.* — În partea a treia, arătarea Mîntuitorului în lume este prezentată prin referințe în legătură cu propovăduirea Evangheliei și răspîndirea credinței în Fiul lui Dumnezeu. Cîntînd triumful creștinismului, slujba din această ultimă parte îmbracă prin însuși acest fapt un caracter solemn, care vine la expresie îndeosebi prin imnele de la străni. De aceea, partea a treia sau mai exact a doua din rînduiala utreniei propriu-zise este considerată ca partea ei solemnă. Preamărind anumite evenimente din istoria mîntuirii sau persoane sfinte cu un rol ales în afirmarea credinței și vieții creștine, aceste imne variază în legătură cu calendarul bisericesc, potrivit regulilor și învățăturilor înscrise pentru străni în tipic, octoih, mineie și triod. În ceea ce privește rînduiala oficiului, deosebiri între utrenia din zilele obișnuite de peste săptămîină și între cea din duminici și sărbători sînt cu totul neînsemnate. Precum am menționat la vreme, diferența o stabilește de fapt gradul de solemnitate accentuată, prin care se caracterizează executarea slujbei în zilele de duminică și sărbători.

În principiu, partea a treia se deschide atît în zilele de rînd cît și în cele de duminică și sărbători, prin poemul imnografic, cunoscut sub numele de «canon», ale cărei părți sînt citite ori intonate melodic de

cîntăreți, după cum este zi obișnuită, duminică ori sărbătoare. Rolul preotului și diaconului se reduce în legătură cu acest imn, la rostirea ecteniilor și vosglasurile respective, arătate în liturghier după odele a III, VI și IX-a. La sfîrșitul cîntării sau odei a VIII-a însă, preotul sau diaconul formulează îndemnul : «*Pre Născătoarea de Dumnezeu și Maica Luminii cu cîntări cinstind-o, să o mărim*», în vederea executării la strănă a imnelor pentru cinstirea Sfintei Fecioare, care a fost organul întrupării sau venirii Domnului în lume. În același timp se începe tămîierea sau cădirea mare, iar strănila cîntă în zilele de rînd și duminica imnul «*Ceea ce ești mai cinstită decît heruvimii...*», prefătat de șase ori cu stihuri luate din cîntarea înălțată sub inspirație divină de către Sfînta Fecioară, cu ocazia vizitei la ruda sa Elisabeta (Luca I, 46—55) ; la sărbători însă, locul acestor imne îl ia cîntarea IX-a a canonului, consacrată de regulă Născătoarei de Dumnezeu.

În urma ecfonisului «*Că pe Tine Te laudă toate puterile cerești...*» al ecteniei, rostit de diacon ori preot după cîntarea IX-a a canonului, stranele încep «*luminîndele*» (svetilnele) sau «*exapostilariile*» de la octoih și minei, combinate după regulile prescrise de tipic. Denumirea de «*exapostilarii*» (trimiteri) provine de la propoziția «*ἐξαποστείλον τὸ φῶς, Κύριε*» (trimite lumina Ta, Doamne) din textul celor mai multe exapostilarii din păsimesi, care, preamărind pe Hristos, lumina lumii, sînt exapostilarii prin excelență. Ele se mai numesc «*luminînde*» (svetilne), din cauza cuvintelor φῶς (lumină) și φωτίζον (luminează), care se întîlnesc în toate aceste imne²⁸. Exapostilariile din octoih în număr de 11, care sînt specifice utreniei din zilele de duminică, se mai numesc și ἐξαποστειλάρια ἀναστάσιμα (exapostilariile învierii), deoarece cuprinsul fiecăreia din ele se referă la Evanghelia învierii citită în duminica respectivă. După exapostilarii, stihurile trec direct la lauda Domnului prin cîntarea Psalmilor CXLVIII, CXLIX și CL, precum și la preamărirea evenimentelor sau sfinților serbați. În zilele de rînd însă, mai ales cînd sfinții menționați de calendar în aceste zile nu au stihiri compuse în onoarea lor, acești psalmi sînt citați iar nu cîntați.

Duminica, stihira care se cîntă cu «*mărire*» la sfîrșitul laudelor, are la baza compoziției ei ideea principală a Evangheliei învierii din ziua respectivă. De aceea, ea poartă numele de «*stihira Evangheliei*» de la utrenie. Ca și exapostilariile, aceste stihiri sînt 11, după numărul pericopelor evanghelice de la utreniile duminicale și se mai numesc cu termenul slav de «*voscresne*» sau cu cel de origine greacă, eotinale — ἐωθινὰ ἀναστάσιμα (imnele de dimineată ale învierii). Luminîndele și voscresnele sînt, am putea spune, adevărate comentarii ale Evangheliilor învierii de la utrenia de duminică. Precum rezultă din însăși denumirea lor, eotinalele sau stihurile Evangheliei (voscresnele) sînt prin excelență imne ale aurorii. Denumirea de eotinale le provine, desigur, tocmai de la momentul cînd erau intonate la oficiul utreniei din Biserica veche, adică la ivirea primelor semne ale luminii sau zilei.

28. Cf. Léon Clugnet, *Dictionnaire grec-français de noms liturgiques*, p. 48—49.

Un astfel de moment este subliniat, de altfel, prin interjecția «*Slavă Tie Celui ce ne-ai arătat nouă lumina!*», pe care o intonează diaconul sau preotul, din altar în zilele ordinare, sau între ușile împărătești duminică și în zilele de sărbători, imediat după eotinale. Precum se vede, în această formulă vibrează nu numai un accent de bucurie, pe care-l încearcă în chip natural sufletul omenesc la ivirea luminii, ci în același timp și sentimentul de recunoștință față de puterea divină, care ne învrednicește să vedem o nouă zi. Cum însă pentru creștini lumina fizică nu este decît simbolul Mîntuitorului, «Soarele cel adevărat și ziua cea adevărată»²⁹, înțelesul acestui ecfonis doxologic rostit de diacon sau de preot se ridică la Dumnezeu, ca mulțumire, pentru că ne-a trimis pe Fiul Său spre luminarea și mîntuirea lumii. Ideea aceasta își găsește o exprimare amănunțită în doxologia cea mare, cîntată la străni în chip cu totul solemn duminică și în zilele de sărbători, pentru a mări și a lăuda pe Dumnezeu în Treimea persoanelor, pentru că «scăpare s-a făcut nouă în neam și în neam» și pentru că «întru lumina Lui vom vedea lumină».

Duminică, în timpul cîntării trisaghionului («Sfinte Dumnezeule») de la finele doxologiei mari, preotul iese prin sfintele uși în naos, de unde ridică Sfinta Evanghelie de pe analoghion, după ce a făcut o închinăciune în fața ei. Venind apoi cu ea în dreptul sfintelor uși și întorcîndu-se spre credincioși, o înalță în semnul crucii; intrînd după aceea în altar, o așează pe sfînta masă.

În zilele obișnuite de peste săptămînă, doxologia mare este numai citită pînă la versetul «Doamne, scăpare Te-ai făcut nouă...», de unde se combină cu rugăciunea «Învrednicește-ne, Doamne, în ziua aceasta...», potrivit indicațiilor din orologiu. În aceste zile, cînd nu urmează liturgia după utrenie, preotul avînd culionul pe cap, rostește afară din altar, înaintea sfintelor uși, ectenia «*Să plinim rugăciunile noastre cele de dimineuță Domnului...*», care se zice, cu adaptarea corespunzătoare, și la vecernie, după «Învrednicește-ne, Doamne, în seara aceasta...». Potrivit principiului și regulilor aplicate la vecernie, după ecfonisul acestei ectenii («*Că Dumnezeu milui și al îndurărilor... ești*»), urmează salutul preotului «*Pace tuturor*», îndemnul «*Capetele noastre Domnului să le plecăm*», după care preotul citește în taină și cu capul descoperit rugăciunea «*Doamne Sfinte, carele întru cele de sus locuiești...*». Este o ultimă solire a preotului pentru comunitate, în care se rezumă rugăciunile pentru obținerea binecuvîntării lui Dumnezeu și «a bunătăților Sale cele lumești și a celor mai presus de lume». După ecfonisul «*Că al Tău este a ne milui și a ne mîntui pe noi...*», preotul intră în altar, iar la străni încep cîntările «stihoavnei laudelor», în care se preamăresc evenimentele și sfinții din istoria credinței creștine.

La finele acestei cîntări, strana rostește «Bine este a ne mărturisi Domnului și a cînta numelui Tău, Prea înalte, a vesti dimineaua mila Ta și adevărul Tău în toată noaptea» (Ps. XCI, 1—2), după care

²⁹. Sfîntul Ciprian, *De oratione*, 35

urmează ca și la vecernie rugăciunile scurte «Sfinte Dumnezeule...», «Prea Sfintă Treime» și «Tatăl nostru», iar după ecfonisul acesteia din urmă, cântarea troparelor. Când acestea s-au terminat, preotul iese din altar în fața sfintelor uși unde, dacă nu este postul cel mare, rostește ectenia «*Miluește-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta...*», iar după ecfonisul ei («*Că milostiv și iubitor de oameni Dumnezeu ești...*») se face apolisul, observându-se regulile însemnate în liturghier la finele utreniei. Terminînd, se retrage apoi în altar.

Subliniem încă o dată că această rînduială se observă la utrenia din zilele de rînd, adică de peste săptămînă. Duminica și la sărbători însă, după doxologia cea mare, fie preotul în altar ori diaconul (cînd este) afară din altar, rostește mai întîi ectenia «*Miluește-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta...*» și îndată după ea «*Să plinim rugăciunea noastră cea de dimineață, Domnului*», deci într-o ordine inversă față de cea obișnuită în zilele ordinare. (Această inversiune am văzut-o — cu alt prilej — aplicată și în slujba vecerniei³⁰, locul ecteniei «*Miluește-ne pe noi, Dumnezeule...*» fiind în principiu, după tropare, în zilele obișnuite). Pe de altă parte, rugăciunea tainică cu plecarea captelor, care urmează după ultima din aceste două ectenii, este citită în altar, deoarece duminica și sărbătorile preotul se găsește în acest timp complet îmbrăcat, înăuntrul altarului. Rînduiala care conduce la rugăciunea finală a apolisului, este alcătuită din aceleași formule ca și cele întrebunțate la vecernie. Textul rugăciunii apolisului este însă acomodată, precum se vede în liturghier, caracterului zilei respective (duminică, praznic ori celelalte zile).

Pr. Prof. PETRE VINTILESCU

30. Vezi «Glasul Bisericii», an. XX (1961), nr. 7—8 (iulie—august), p. 583—584.

TÎRGOVIȘTE BISERICI DIN EPOCA LUI MATEI BASARAB (Secolul XVII)

În timpul domniei lui Matei Basarab (1632—1654), Tîrgoviștea a atins culmea strălucirii sale. Cu o populație de aproape 60.000 locuitori și cu «peste 80 de biserici și monastiri, cele mai multe de piatră»¹; gospodarul și înțeleptul voievod și-a veșnicit numele nu numai prin tipări-turile scoase din tiparnița de la Dealu și Tîrgoviște, ajutat de soția sa, doamna Elena și cumnatul său, învățatul Udriște Năsturel², ci și prin rezidiri și renovări a vechilor ctitorii tîrgoviștene³.

Cum multe din aceste locașuri sînt în ființă și astăzi, iar valoarea lor istorică este cu totul deosebită, o privire retrospectivă asupra trecu-tului lor poate servi nu numai de ghid, ci și de cunoaștere mai amplă a «bătrînei Tîrgoviște».

Secolul al XVII-lea, adică epoca lui Matei Basarab, este perioada cînd la Tîrgoviște se construiesc în special biserici, ca : Sfîntul Dumitru (1639), Stelea (1646), Sfînții Împărați (1651), Tîrgului, scoasă din ruină de cămi-

1. B. P. Hașdeu, *Arhiva Istorică a Romîniei*, t. I, partea II, București, 1865, p. 93.

2. Din tiparnița de la Dealu s-au dat la iveală : *Evanghelia învățătoare* (1644), *Îmi-larea lui Hristos*, de Thomas a Kempis (1647), traducere din latinește în slavonește, de Udriște Năsturel. Ținîndu-se seama de caracterul literelor asemănătoare mult cu cele ale acestei tiparnițe, se crede că și *Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc*, dat de mitropolitul Varlaam, s-ar fi tipărit tot la Dealu. Alături de *Triod-Penticostar în slavonește* (1649), din tipografia Tîrgoviștei a apărut în romînește *Indreptarea legii* (1652) și *Tir-nosenie* (1652).

3. Numele lui Matei Basarab se găsește în pomelnicele minăstirilor : Dealu (Iorga, *Inscripții*, II, p. 366) ; Nucet (*ibidem*, p. 263) ; Mărgineni (Iorga, *Inscripții*, I, p. 96) ; Biserica Domnească din Tîrgoviște (*ibidem*, vol. II, p. 94) ; precum și într-un pomelnic din 1827 (p. 320). Chipul lui se vede la Arnota (vol. I, p. 203) ; *Istoria Rom. în chipuri și icoane*, p. 13) ; Brîncoveni (vol. II, p. 71—75) ; Hurezi (vol. I, p. 186) ; Polovraci (*Ar-hivele Olteniei*, 1928, nr. 35—36, p. 119) ; Strehaia (vol. I, p. 210) ; Manual (vol. I, p. 172) ; Sinaia (*St. și Doc.*, vol. XVI, p. 356) ; biserica din Doicești (vol. II, p. 99), precum și la biserica Sfînții Împărați din Tîrgoviște. Numele Elinei doamna se află în pomelnicul de la biserica Tîrgului din Tîrgoviște, iar chipul ei apare alături de al înțeleptului său soț.

narul Udriște Radu, la 1654, Simuleasa lui Mișco vel căpitan «za sîrbi» din 1655, Sfinții Voievozi, fostă Vârzaru, Geartolu, fost metoc al Mănăstirii Hurezu, Roșie, precum și Sfîntul Nicolae-Andronești, ctitoria lui Manea vornicul și a jupînesei Vlădaia (1527), refăcută de doamna Elena, soția lui Matei Basarab.

Din punct de vedere arhitectural, bisericile acestea fac parte din grupa XIII a secolului al XVII-lea, adică fără abside laterale, cu o singură navă, cu naos patrat sau dreptunghiular, cu sau fără turlă și cu pridvor⁴.

Din punct de vedere istoric, luate în ordinea vechimii, avem :

BISERICA SFINTUL NICOLAE-ANDRONEȘTI. — Este ctitoria lui Manea, vornicul cel mare, care a zidit-o pe vremea lui Radu de la Afumați (1522, 1525—1529), la anul 1527—1528⁵, împreună cu soția sa Vilae. Acest lucru apare clar și din inscripția care se află deasupra ușii de la intrare în pronaos, sus în cafas, scrisă în limba slavonă :

„КЪ ДНИ РАДАСА ВЕВОВА СИН Храма стго Николѣ сѣтвори жупан МАНѢ
ВЕЛИК(И) ДВОРНИК И ЖУПАНИЦА ВЛАДЕ, РАТЪ „РАС““⁶

«În zilele lui Io Radu Voevod, acest hram bun al sfîntului Nicolae l-a făcut jupan Manea, marele vornic și jupanița Vilae, în anul 7036 (1527)».

După lupta de la Călugăreni (1595), Mihai Viteazul s-a retras cu armata pe valea Dîmboviței, pînă la Stoenеști, așteptînd ajutor de la Sigismund Batori, în timp ce Sinan Pașa, după ce a ocupat Bucureștii, a venit și la Tirgoviște, întărind cetatea. Cu această ocazie, bisericile au fost prădate, între care și această biserică. Acest lucru se știe din inscripția de pe o piatră : «Să se știe cum au spart besearea la Sinan Pașa și o u diresu pop[a] Goncea cliseariu»⁷.

Cu vremea, biserica a început să se ruineze. Din starea aceasta de dărăpănare a fost scoasă de bătrînul și gospodarul Matei Basarab, care, împreună cu soția sa Elina doamna, a refăcut-o din temelie, poate și pentru motivul că patronul familiei era Sfîntul Ierarh Nicolae. Astfel că biserica, în forma ei actuală, este din secolul al XVII-lea și din punct de vedere arhitectural.

Aici venea și se ruga doamna Elina, fiind considerată și chiar numită «biserica Doamnei», în timp ce Matei Basarab avea biserica, tot cu același hram — de Sfîntul Nicolae, actuala biserică a Sfinților Împărați, astăzi ruinată.

Inscripția lui Matei Basarab : «Cu vrearea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu sporul D[u]hului svântu, îndemnatu-se-au creștinul Io Mateiu Băsărabă voevoda i g[o]s[po]jda ego Elina, de s-au zidit această svântă biserică, hramul Stăi Nicolae, den temelie, pînă la sfîrșit, ca să

4. Arh. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, partea III, veac XVII (1933), p. 27—28 și planșele XII—XVII. În «Bulet. Com. Mon. Ist.», an. XXV, fasc. 71—74.

5. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, vol. I, ed. II, 1928, p. 143.

6. Acad. R.P.R., ms. 5142, f. 270; N. Iorga, *Inscripții*, II, p. 89.

7. N. Iorga, *Studii și Documente*, XV, p. 89; *Inscripții*, II, p. 89.

le fie pomean[ă] în veac ; și ispravnic Stanciul portar. Pis m[e]s[i]ța sept dnă vleat 7162 (1654). Pop[a] Gruce»⁸.

Mai jos de această inscripție, pe portalul de piatră de la ușa de intrare în pronaos, în stînga, se află scris «popa Androne 1766».

La proscomidie se află scris «726» (175).

Scris pe un minei :

«Acest Minei al lui iunie, din 12 Minee, cu tl. 130, deplin a 12 luni, sînt ale bisericii ierahului Nicolae : ctitor răposatu întru fericire Matei Basarab și doamna Elena ce în urma fericîților ctitori... iar răposatu Dimitrie Bogasieru, Fistogen (?) au bine voit, după boala ciumei, ce s-au isbăvit dă au împodobit sfînta biserică, zugrăvind biserica și tînda, și au înzestrat-o și cu prăvălii în tîrg[ul] dinlăuntru apoi, îngrijitor fiind preotul pop[a] Androne, cu mila lui D[umne]zeu au însemnat aceasta în domnia mării sale Ion Gh[orghie] Caragea vodă, ce au venit domn la pace cu muscalii, 1813, iulie»⁹.

O altă inscripție, drept completare la cele de mai sus :

«Să se știe că am scris eu întru această Sf. Evanghelie de la biserica Sf. Niculae ce se numește biserica doamnei Elenei, a bunului și prea creștinului domn Io Matei Basarab voevod, care mai înainte aflîndu-să aciastă biserică stricată și desvelită fiind spre derăpănare, iar, din mila Maicii Domnului și din ajutorul sfîntului Niculae, îndemnat fiind [de] Duhul Sfînt, dumnealui jupan Dumitru Bogasieru, de aici, din Tîrgoviște, împreună cu ceilalți mahalagii, boeri, de au învelit și au zugrăvit și alte odoare dăruind sfîntei biserici»¹⁰.

Iată deci că Dumitru Bogasieru, care suferise de ciumă și se vindecase, drept mulțumire s-a ostenit cu alții de au reparat ctitoria lui Matei Basarab, care începuse să se derăpăneze¹¹,

Insemnări pe două cărți bisericești :

«Știut și pomenit să fie că la leat 1821, mai 29, au intrat turcii în Tîrgoviște, duminică la prînz ; au început a sparge și sfintele biserici, la cari, luni au venit d-lui răposat Gheorghe, la sfînta biserică a sf. ierarh Nicolae și au luat din cărțile ce au găsit ; la care au plecat d-lui la iunei 4, vineri la... să-și ducă calabalicul, iar duminică pe la prînz s-au săvîrșit de robie, dimpreună și încă doi postelnici : Chivu, grămătic Vasilache, iar la șaisprezece zile ale lunii iunie, s-au ridicat și ordinea, joi de dimineață și pentru ca să fie știut și pomenit, am însemnat eu păcătos[ul] iunie 24 în ziua proorocului și înainte mergător Ion».

«Știut și pomenit să fie, că, la leat 1821, mai 29 au venit turcii în Tîrgoviște și au început a sparge sfintele biserici, la care răposa[tul]

8. N. Iorga, *Inscripții*, II, p. 89 ; *Studii și Documente*, XV, p. 89 ; Academia R.P.R., ms. 5143, f. 270 ; Pr. Gr. Musceleanu, *Calendar antic 1862*, București, p. 55—57.

9. N. Iorga, *Inscripții* II, p. 251—252, nr. 1.

10. *Ibidem*, p. 352—353, nr. 5.

11. Este vorba de ciuma lui Caragea, care a bîntuit cu aceeași furie, făcînd mii de victime la Tîrgoviște, nu numai la București, fapt însemnat în pridvorul bisericii Sfîntul Gheorghe din cartierul Suseni-Tîrgoviște, Neputîndu-se lua nici un fel de măsură sanitară contra acestui flagel, oamenii alergau la biserici, mulțumînd lui Dumnezeu cînd scăpau.

Gheorghe Brașoveanu s-au sculat..., și au venit la sfânta biserică, a sfântului hram Niculae, de au luat cărțile ce au găsit și au scăpat și sfântul Apostol, iară vineri i-au tăiat capul»¹².

Se înțelege deci, că turcii, pentru ca să potolească răscoala lui Tudor Vladimirescu și eteria lui Ipsilanti, au năvălit în Țirgoviște, unde au început să prade tot și să jefuiască bisericile. Gheorghe Brașoveanu a plătit cu capul încercarea de a scăpa cărțile de ritual de la această biserică.

Pomelnic din 13 decembrie 1827 :

«Pomeniște cel mai înainte ctitor, ce au ridicat sfânta biserică, hramul sfântului și făcătorului de minuni ierarh Niculae, Matei Basarab voevod și domn țării cu leat 1633 (—1653), Elena doamna, cu fiii lor și cu tot neamul... pomelnicul d-lui log. Dinu Slătineanu..., al d-lui Gheorghe Lădescu..., al d-lui trei log. Grigore Lăzureanu..., al postelnicului Dimitrie Andronescu ce au așezat și hramul sfântului marelui mucenic Haralambie, izbăvitorul de năpraznică boală..., al postelnicesei Joița sora răposatului vistier Niculae ce dă un loc de vie cu pomet, pă valea voveozi, pă moștenirea moștenilor orășani..., și care s-au vîndut în trebuința facerii prăvălii din ȋrg, după ardere..., al logofătului Cîrstea Andronescu, ce dramuri 29 au hărăzit o candelă, la sfântul Haralambie. tl. 18. etc.»¹³.

După cum se vede, postelnicul Dimitrie Andronescu a adăugat la vechiul hram de Sfântul Nicolae și pe acel al Sfântului Haralambie.

Pe un potir este scrisă data «1814»¹⁴.

Începînd cu secolul al XIX-lea familia Andronescu a început să se intereseze îndeaproape de nevoile bisericii. Au înzestrat-o cu toate cele necesare cultului, au împodobit-o, începînd cu icoana hramului Sfântului Nicolae îmbrăcată în argint, candelabrul mare dăruit de Luța Hagi Pantelli, sora Alexandrinei Andronescu, sfeșnicele mari și mici de bronz dăruite de Xenofont Andronescu, învelitoarea mesei din altar, perdeaua de la ușile împărătești și învelitoarea iconostasului, toate din catifea roșie și cu chipul Sfântului Nicolae, dăruite de familia dr. Const. Andronescu, sfintele vase dăruite de familia colonel Gheorghe Andronescu, cununile și un rînd de odăjdii dăruite de Dimitrie Andronescu, alt rînd de odăjdii negre, făcute chiar dintr-o rochie de gală a pităresei Alexandrina Andronescu etc.¹⁵.

Așa s-a ajuns ca astăzi să se numească biserica Sf. Nicolae-Andronești, deși înainte s-a numit Sfântul Nicolae-Manea, mai apoi biserica Doamnei Elena, «Sfeti Neculae cel vechi», ca să deosebească de celelalte biserici din oraș cu același hram¹⁶. Probabil același motiv de precizare a

12. N. Iorga, *op. cit.*, p. 352, nr. 3 și 4.

13. *Ibidem*, p. 353, nr. 6.

14. *Ibidem*, p. 90.

15. Comunicate de decedatul pr. Alexandru Popescu-Greacă, deserventul acestei biserici timp de peste 40 de ani.

16. N. Iorga, *Studii și Documente*, II, 1901, p. 247, unde este vorba de raportul postelnicului Toma, care a măsurat locurile bisericii catolice, care se întindeau pînă la «Sfeti Nec. cel vechi».

dus și la numirea pe care o poartă astăzi de Andronești, fără să fie la mijloc o uzurpare de nume, intenționat făcută¹⁷.

Sub îndemnul aceleiași familii, biserica a fost reparată și pictată din nou de pictorul Eduard Săulescu în anul 1912, care deși a folosit o măiastră reparație a scenelor murale și un plăcut colorit, n-a încercat totuși să redea stilul atât de bogat al secolului al XVII-lea, Tîmpla era deja făcută de pitarul Niță Andronescu și boierul Ludescu, iar strănile și cafasul, care acoperă inscripția lui Manea vornicul, de Dimitrie Andronescu, fiul pitarului. Închiderea pridvorului cu geamuri, precum și alte îmbunătățiri interioare și exterioare s-au făcut treptat, cu contribuția și a altor enoriași, așa cum și la îmbrăcarea cu argint a icoanelor împărătești au contribuit în primul rînd familiile Constantinescu și Bakai etc.

După cutremurul din noaptea de 10 noiembrie 1940, s-a dărîmat turla din naos, care a fost refăcută în anul 1942. Pictura interioară a acestei turlă s-a făcut după avizul Comisiei Monumentelor Istorice, după modelul bisericilor din secolul al XVIII-lea și a fost executată de pictorul Vasile Blendea, contrastînd izbitor cu restul picturii din biserică.

Din punct de vedere arhitectural, biserica face parte din grupa XIII a bisericilor din secolul al XVII-lea, adică fără abside laterale, cu o singură navă, cu naos pătrat sau dreptunghiular, cu sau fără turlă, cu pridvor.

Pronaosul are patru masive de zidărie la colțuri, peste care stau patru arcuri în care se proptește o calotă sferică pe pandantivi. Intrarea în pronaos este cioplită în piatră, în formă de ogivă, asemănîndu-se cu intrarea de la biserica Stelea, Tîrgului etc. Naosul la origine n-avea turlă, adăugîndu-se mai tîrziu. Are și un pridvor cu stîlpi, care mai tîrziu a fost închis cu geamuri¹⁸. Biserica a avut și un clopot, cu inscripția : «Campana glorioase Virginis M.D.C.C.» din 1700¹⁹.

Mormînte. Pe partea dreaptă :

I. — «Odihnescu-se oasele robu lui Dumnezeu jupan Gherghe Cupețu și s-au prestăvit în zilele lui Io Radu voevod... m[e]s[iță] av[gust] 9 vleat 7130» (1622)²⁰.

II. — «Supt această piatră fost-a mai nainte îngropat i jupan Gheorghe la leat 7169. Iar din porunca lui Dumnezeu pristăvindu-se și robu lui Dumnezeu Rentea Dumitru bogasierul s-au îngropat tot într-acest loc, fiind ctitor sfintei biserici, care după răposării lui, s-au mai dat danie o prăvălie cu locul ei aici în tîrg, tot cestii sfintei biserici, fiind îndemnători robii lui Dumnezeu nepoții răposatului Tudor, Toma, Stan, Toma, pentru pomenirea a tot neamul lor, miseța aprilie 1-iu, leatul 1798. Toma sin Matei ereiu, Mușat meșteru»²¹.

17. Familia Andronescu a înzestrat biserica cu 16 pogoane teren agricol, cu prăvălii în centrul orașului și chiar casă.

18. Arh. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 27—28 și planșele XII—XVII. In «Bul. Com. Mon. Ist.», XXV, fasc. 71—74.

19. N. Iorga, *op. cit.*, p. 353, nr. 8.

20. N. Iorga, *Studii și Documente*, XV, p. 90; Academia R.P.R., ms. 2409, f. 444r.

21. *Ibidem*.

III. — «Supt această piatră odihnescu-se oasele dumniaei Smaranda logofetesii pristăvitu-s-au în luna lui dec[embrie] în 20 — 1778 ; cu vreria împăratului Hristos la februarie 19, leat 7793 (sic), pristăvin-du-se și robu lui Dumnezeu Scarlat fiul lui dumnilui postelnicul Pîrvul, nepot din sora dumnilui biv-vel Nicolae, ca D[umne]zeu să-i odihnească oasele» ²².

IV. — «Supt această piatră și împrejurul ei odihnește oasele răposaiților în pravoslavnică credință robii lui D[umne]zeu Nicolae polcomnicul, Smaranda polcomniceasa, Nicolae fiul lor, Elena soția lui și Ioan fiul lor, Anastasie polcovnicul, Safta polcovniceasa, pe care D[umne]zeu să-i ierte și să-i pomenească, Nicolae vistierul, Pavel, Elena, Despa, leat 1849».

«Supt această piatră odihnește oasele robului lui D[umne]zeu jupîn Constantin, logofătul za divan, și împreună cu jupîneasa dumnealui Joița și s-au pristăvit în zilele prea luminatului domn Io Constandin Nicolae voevod, la mai în 2, leat 1757».

În pridvorul bisericii se află mai multe icoane vechi. Redăm în clișeu icoana Sfîntului Nicolae, care s-ar părea a fi chiar din timpul lui Manea vornicul, primul ctitor.

BISERICA SFÎNTUL DUMITRU. — S-a numit multă vreme «Biserica Buzinchii», după numele ctitorului său, Dimitrie Buzinca, fost vel comis, vel clucer, iar în vremea lui Matei Basarab (1632—1654), mare sluger.

Zidită în anul 1639, a fost metocul Mitropoliei țirgoviștene.

Constantin Brîncoveanu (1688—1714) a reparat-o și pictat-o din nou la anul 1698 : «Și tot atunci (adică cînd a reparat și zugrăvit biserica Domnească) s-au isprăvit și biserica Sfeti Dimitrie den Țirgoviște, care era de tot stricat și bolta stricată, iar măriia sa pre lîngă altele multe ce au făcut în Țirgoviște și aceia au pus de o au dres și o au grijit de tot, de au făcut slujbă întrinsa în zio de Sfeti Dimitrie» ²³.

N-ar fi exclus ca la început să fi fost capela familiei Buzinca, care s-a îngrijit de ea, făcîndu-i diferite danii. La începutul secolului al XX-lea, biserica avea 20 de pogoane de grădină, în cartierul sîrbilor, din marginea de răsărit a orașului.

Marile cutremure din anii 1802, 1829 și 1838 i-au pricinuit mari stricăciuni, iar în anul 1902, epitropia bisericii a vîndut terenul din cartierul sîrbesc, făcîndu-i o reparație generală. I s-a făcut subzidire cu soclu nou de cărămidă presată, i s-a adăugat pridvorul din față, s-au mărit ferestrele, s-a redus zidul de despărțire dintre pronaos și naos, stricîndu-i-se mult din forma inițială.

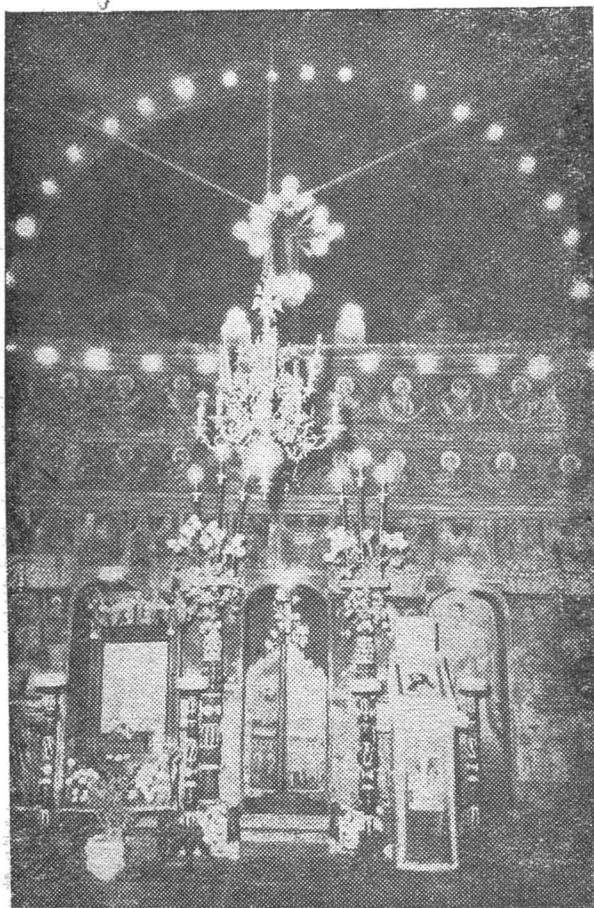
La fel și cutremurul din noaptea de 10 noiembrie 1940 i-a adus mari stricăciuni, fiind închisă și oprit de a se mai sluji în ea. A fost complet renovată în anul 1942, cînd s-a spălat pictura, refăcîndu-se

²². *Ibidem*.

²³. *Cronica lui Radu Greceanu* în «Cronicari munteni», ediție îngrijită de Mih. Gregorian. București, Editura pentru Literatură, vol. II, 1961, p. 99—100 ; «Magazin Istoric», Tom. II, fasc. VI, p. 347—348.

părțile stricate de pictorul Vasile Blendea și introducându-se și curent electric.

Izolată și modestă pe dinafară, necercetată îndeajuns, biserica aceasta face parte dintre puținele monumente ale orașului, în interiorul căreia găsim o adevărată comoară artistică din epoca feudală.

Altarul Bisericii Sfântul Dumitru

Din punct de vedere arhitectonic, biserica este în formă dreptunghiulară. Zidul despărțitor dintre pronaos și naos a fost desființat. Altarul este în formă pentagonală. Tîmpla este din zid masiv, iar crucea de deasupra ei este înconjurată de doi grifoni, tot de zid. Așa cum este redată în pictura de deasupra ușii pronaosului, se pare că intrarea în biserică era laterală, nu ca cea de astăzi.

În pronaos nu există turla Pantocratorului și tot plafonul este semicircular. Turla de la pronaos este de scîndură învelită cu tablă de fier și a servit totdeauna de clopotniță. O scară strîmtă de zid pleacă din pronaos, ridicîndu-se în clopotniță.

Pictura este asemănătoare cu cea de la biserica Domnească, și deci de origine brîncovenască, mai puțin aurită și se evidențiază prin armonia grupărilor și a atitudinilor, prin distincția chipurilor, bogăția veșmintelor, plus legă-

nairea vioaie a coloritului.

Modul cum este împărțită compoziția picturii, cu suprafețe precis delimitate și cu decorații bine exprimate, fără abuz al cîmpurilor de flori, este încă o dovadă a stilului brîncovenesc, cu toate că unii cercetători înclină a crede că este de dată mai recentă. Este adevărat că pe strana cîntăreților din dreapta se află însemnarea că «la leat 1865 s-au

zugrăvit cu cheltuiala familiei Ion Fundățeanu și a fratelui său Nicolae Fundățeanu», dar însemnarea aceasta nu este concludentă, mai de grabă la această dată s-au reparat stricăciunile, completându-se lipsurile, pictura în totalul ei rămânând brîncovenească, așa cum se observă mai ales la plafonul pronaosului, unde s-a păstrat mai bine. S-a petrecut și atunci, ca și în anul 1942, cînd pictorul Blendea a refăcut și completat lipsurile, fără a fi autorul ansamblului pictural.

O mențiune specială se cuvine picturii de pe timplă, cu un rînd de icoane scris în limba slavonă și altul în romînește, în chirilica veche, care precizează deci epoca de tranziție dintre limba slavonă și cea romînă din vremea lui Matei Basarab, ceea ce ne face a crede că este pictura inițială. Se mai adaugă și zugrăveala de sub icoanele împărătești, care imită o draperie atîrnată după tipicul bizantin uzitat la noi din cele mai vechi timpuri, așa cum se găsește și a biserica Sfinților Împărați, renovată de Matei Basarab.

Inscripția în limba slavonă :

СЕНК ЖСТВѢЛНЫ Храмѡ СНВА Н ПСКЗДА СМН, ВЪЗДВИЖЕ СЕ ПО КЕЛЕНІЕ Н ИЖД-
ВЕНІЕ МЕНЕ ГРѢШНАГО БО, ХРЕНАМЕ ДІМІТРИЕ БЪЗІНКИ СЛЪЩАРА ВЕЛИКАГО. БѢ
МОЛБѢ Н ПОХВАЛѢ УНОЕ ВСПЕНІЕ СТѢ БЦЕИ, СТРОИТЕЛЬНОГО ВЕЛИКОМН СМН ПОБѢ-
ДОНОЦА ДІМІТРИЕ МИТРОПОЧИОВО. ВЪДНИ ІУ МѢСЕН БАСРАБѢ ВОЕВОД. ВЪ КѢТ
БЫТІА МИРА ЗРѢМЪ СПЕНІИЖЕ МІРД ДѢЛО НСПРА ПОПАРСЕНІЕ.

Traducerea inscripției : «Acest dumnezeesc hram s-a făcut și s-au înălțat cu îndeminarea și cheltuiala mea, celui greșit întru creștini, Dimitrie Buzinca, slugerul cel mare, pentru rugăciunea și lauda cinstitei Adormiri a Sfintei Născătoare de Dumnezeu și slăvitului marelui mucenic și luptător, Dimitrie, izvorătorul de mir, în zilele lui Io Matei Basarab Voevod, în anul de la facerea lumii 7147, iar de la mîntuirea lumii 1639.

Ispravnic Popa Arsenie»²⁴.

Inscripție și pomelnic la proscomidie (fără dată).

«Această sfință proscomidie este zugrăvită cu cheltuiala de robii lui Dumnezeu Manolache ereiu Elena prezvitera cu vii și cu tot neamul lor, Gheorghe diaconul, Joița diaconeasa cu fii lor, fiind preot al bisericii popa Manolache»²⁵.

Grafit deasupra firidei de lîngă proscomidie :

Piatra de pe mormîntul fiicei căpitanului Gh. Kolzinski. Traducerea inscripției din limba slavonă : «Aici a răposat în anul 7163, iar de la nașterea lui Hr[i]st[os] 1654, fata celui de bun neam a căpitanului nemțesc Kir Gheorghie Kolzinski».

În limba romînă : «Cine va dezgropa acest mormînt să piară». Data e tot în romînește : luna lui august».

24. N. Iorga, *Inscripții*, II, p. 90 ; Academia R.P.R., ms. 2409, f. 429v.

25. Academia R.P.R., ms. 2409, f. 430.

În limba latină : «Si hi proclat anatema», — să fie proclat, anatema²⁶.

Mormîntul acesta este făcut din calcar numulitic grezos, de culoare cenușie patinat, ca și al doamnei Elena, soția lui Matei Basarab, de la biserica Curtea Domnească. Același meșter pietrar a săpat literele și la unul și la altul²⁷.

Inscripție pe strana cîntăreților. În partea stîngă :

ЛА АТ 1840 СЪ ФЪКЪСТ
ТЪМПА. СФЕШНИЧЕЛЕ ЧЕЛЕ :
2 МАРИ И МИЧІ. 2 ТРАТА-
ПОДЕ СЪПАТЕ ' КЪМ СЪ ВЕДЕ
КЪ КЕЛТЪМАЛА РЪПОСАТЪСАШІ
ПОЛКОМНИК ДЪМІТРОС...

«La leat 1840 s-a făcut tîmpla, sfeșnicele cele : 2 mari, 4 mici, 2 tetrapoade săpate, cum se vede cu cheltuiala răposatului polkovnic Dumitru...»

În partea dreaptă :

ЛА АТ 1865 СЪСЪСЪРЪВНТ
КЪ КЕЛТЪМАЛА Д. САРДАР
ІОАН ФЪСНДЪЦАН ШІА ФРА-
ТЪСАШІ Д. НЕКОЛАЕ ФЪСНДЪ-
ЦЕАНЪ ШІА КЪ КЕЛТЪМАЛА
ПРЕОТ ДЕМЕТРОС СІМІОН ШІА
ДАТОР

«La leat 1865 s-au zugrăvit cu cheltuiala

D. sărdar Ioan Fundățeanu și a fratelui D. Necolae Fundățeanu și cu cheltuiala preotului Demetru Simion și a altora...»

26. N. Iorga, *Studii și Documente*, XV, p. 90 : Stelian și George Metzulescu, *Cîteva lămuriri în legătură cu clitorul Catedralei Patriarhale* în «Biserica Ortodoxă Romînă», an. LXXVI (1958), p. 859—860. Președintele Muzeului feudal din Budapesta, vizitînd Tîrgoviște în ianuarie 1962, a pus întrebarea cum se explică că piatra aceasta se află într-o biserică ortodoxă, cînd cea romano-catolică este în apropiere și căpitanul nemțesc era catolic. Era încredințat că a fost adusă de la suszisa biserică. Dîndu-i-se explicația că îl chema Kolzinschi, deci era polonez, și în Połonia erau ortodocși, s-a declarat mulțumit, fiind convins că acesta este adevărul.

27. St. și G. Metzulescu, *op. cit.*, p. 860 ; Virgil Drăghiceanu, *Morminte domnești...*, în «Bul. Com. Mon. Ist.» VIII (1915), p. 175.

BISERICA STELEA. — «Un reprezentant de seamă al arhitecturii moldovenești în Țara Românească e biserica Stelea, ridicată de Vasile Lupu la 1645. Și dacă structura bisericii nu va găsi ecou în Țara Românească, dar profilurile gotice moldovenești se vor răspîndi la o serie de monumente din a doua jumătate a veacului al XVII-lea, menținându-se și în perioada brîncovenească»²⁸.

Este zidită pe locul unei alte biserici mai vechi, ctitorie a lui Stelea cupețul, care era așezată lângă cazarmile militare de dorobanți și călărași, înconjurată de ziduri groase și înalte, avînd în curte palate mitropolitane. În curtea Stelii vechi se zice că ar fi stat patriarhul Nifon, pe vremea lui Radu Vodă cel Mare²⁹.

În vremea lui Matei Basarab, era o mare și frumoasă mînăstire, unde a fost găzduit patriarhul Macarie al Antiohiei, însoțit de arhidiaconul Paul din Alep, care spune despre ea că «din monastiri, acea a lui Vasilie-béiu e cea mai frumoasă»³⁰.

Din punct de vedere arhitectonic și artistic, ca plan și formă generală a construcției, cu mici modificări, este asemănătoare cu biserica Trei Ierarhi din Iași, «de care se deosebește însă prin faptul că este lipsită de bogata sculptură ornamentală a fațadelor, Stelea fiind o realizare mai sobră, impunătoare prin armonia proporțiilor»³¹.

Stilul este moldovenesc și e singura cu acest caracter în Țara Românească, după cum ctitoria lui Matei Basarab de la Soveja e singura în Moldova în stil muntenesc.

Înaltă și impunătoare, clădirea este susținută de contraforți masivi, un brîu de piatră format din trei șuvițe răsucite, încingînd monumentul în exterior, pe la mijloc. Deasupra acestui brîu, sînt firide puțin adîncite în zid, iar în josul lui se află ferestrele înconjurate de alte firide mai mari. Sochul este acoperit cu o lespede de piatră subțire, scoasă mult în afară. Acoperișul are scurgeri drepte. Biserica are două turnuri la fel, fiecare cu cîte opt fețe, pe patru din ele fiind ferestrele, iar pe celelalte patru contraforți care susțin turnul. Un brîu de piatră din trei șuvițe rotunde și împletite încinge turnurile pe la mijloc. Două șiruri de firide mici și decorațiuni cu teracote smălțuite, de culoare verde deschis, se află pe fețe. Fiecare turn este așezat pe două baze, prima mai mare și în formă pătrată, iar a doua în formă de stea cu 12 colțuri.

Interiorul bisericii este format din pridvor (nartexul exterior), pronaos, naos și altar. Pridvorul are trei uși, este înalt și acoperit cu bolți rotunde. Pe peretele dinspre apus se văd urmele a două ferestre astupate.

Pronaosul este în formă patrată, avînd pe fiecare față cîte un arc de piatră împletit în trei șuvițe. În colțurile patratului se ridică patru pandantivi sferici, ca să poată trece de la patrat la cerc. Peste acest cerc sînt alte patru cercuri care încalecă pe cele dintii și ajung la un nou,

28. Academicianul A. Oțetea și alții, *Ist. Rom. Macheta*, edit. Acad. R.P.R., p. 242

29. *Marele Dicționar Geografic Român*, vol. V, p. 611.

30. B. Petriceicu Hașdeu, *op. cit.*, p. 93.

31. Academia R.P.R., *Scurtă istorie a Artelor Plastice în R.P.R.*, 1957, p. 203.

cerc, peste care se ridică turnul în formă de olan circular, acoperit cu o boltă emisferică. E o influență arabă, cu scopul de a strimta deschiderea turnului, făcând un efect deosebit în interior. De altfel, aceeași influență arabă se observă în pronaos și în ceea ce privește ornamentația și pictura. Întinderea cea mai mare este dată cu o culoare cenușie. Pe bolta turnului este zugrăvită Maica Domnului cu Iisus în brațe și cu serafimi de jur împrejur pe margine, susținând bolta. Între ferestre sînt ornamente arabe. Mai jos de pandantivi sînt zugrăviți în loc de evangheliști, scriitorii de canoane bisericești: Cosma monahul, Ioan Damaschin, Iosif scriitorul de cîntări și Teodor Studitul. Sub arcurile care susțin pandantivii, pe pereți, în fiecare parte, se mai află cîte o icoană: la miazănoapte Bunavestire, la apus Adormirea, la miazăzi Intrarea în Biserică, la răsărit Răstignirea.

Pronaosul este despărțit de naos prin doi stîlpi de zidărie groși, avînd secțiunea octogonală și baza patrată.

Naosul, destul de spațios, are două sinuri rotunde, luminate de cîte trei ferestre înguste. Pictura din turla Pantocratorului este nouă, iar cei patru evangheliști de la bază sînt pictură veche. În absida din miazănoapte este icoana Învierii, la miazăzi Nașterea și la apus Răstignirea. Restul, predomină și aici culoarea cenușie. Tîmpla este de lemn, cu sculpturi aurite și cu fond roșu și verde³².

La început, aici a fost o mare și frumoasă mînăstire. Vatra ei era patrată și împrejmuită cu zid înalt de piatră. Paul din Alep ne spune că «din monastiri, acea a lui Vasilie-béiu e cea mai frumoasă»³³. «Ea poartă numele Manifestațiunii Divine (of the Divine Manifestation); deră Muntenii o numescu Monastirea Stelii (of Stalia). E mare și îngrădită cu unu zidu de pîtră... Biserica e pré-frumósă, avendu două elegante cupóle cu mai multe cruci, pentru a căroră poleitură numai s'a cheltuitu, — se zice, — 700 de galbeni venețieni. Iconostasulu, de artă rusă (of Russian workmanship), e foarte splendidu și are trei uşe»³⁴. Cu vremea, mînăstirea s-a risipit și n-a rămas decît biserica. Cele cîteva chilii lipite de clopotniță înspre miazănoapte, în urma deselor reparații, n-au nimic interesant.

Așa cum era întărită, în caz de lupte cu dușmanul, biserica a servit de apărare. În februarie 1658, cînd Mihnea Vodă a năvălit în Tîrgoviște cu oaste de tătari și turci, contra lui Constantin Șerban Cîrnul și cînd orașul a fost trecut prin foc și sabie, Mînăstirea Stelea a fost ocupată de o trupă de cazaci, «care se luptară cu femeile lor, cu turcii și cu tătarii pînă noaptea», cînd dîndu-i-se foc mînăstirii, fură nevoiți a o părăsi»³⁵. Tot aici s-au dat lupte contra seimenilor revoltați. În fața bisericii, se găsesc și astăzi două morminte acoperite de blocuri mari de piatră, unde zac unii dintre acești seimeni.

32. N. Gabrielescu, *Biserica Stelea*, în «Bul. Com. Mon. Ist.» 1908, ianuarie-martie, p. 79—86.

33. B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 93.

34. *Ibidem*, p. 88.

35. Virgil Drăghiceanu, *Călduza Mon. ist. din jud. Dîmbovița*, 1907, p. 16.

Se menționează că spre miazăzi, în curtea bisericii, se află încă ruinele altei biserici, care se presupune a fi biserica Stelea cea veche, de care vorbește pisană, sau biserica Sfintul Gheorghe, de care pomește cronograful Argeșului.

În partea de miazănoapte, pe str. N. Bălcescu, se află ruinele palatului minăstirii, unde se zice că a locuit chiar patriarhul Nifon, pe vremea lui Radu cel Mare. Din el n-a mai rămas decât pivnițele, unde multă vreme s-a depozitat ghiață pentru bragalii. O curățenie a acestor pivnițe ar da posibilitatea de a constata felul cum a fost clădit.

Alături de biserica Curții Domnești, biserica Stelea este prin întreaga ei construcție, prin ușa și chenarele ferestrelor împodobite cu nervuri gotice, care aleargă de jur împrejur, aci întretăindu-se, aci numai ciocnindu-se, pentru a da naștere unor arcuri de o gingășie caracteristică stilului gotic, prin majestatea sa, este unul din cele mai importante monumente istorice ale Țirgoviștei.

Pisană în limba slavonă :

„ИЗВОЛЕНИЕМ ОЦА И СЪ ПОСПѢШЕНИЕМ СЫНА И СЪВЪРШЕНИЕМ СВѢТАГО ДЪХА СЕ АЗЪ, РАБЪ И ПОКЛОНИКЪ СВѢТЪИ ЖИВЪТВОРКЪШИ И НЕРАЗДѢЛИМОИ ТРОИЦЪ, ІО ВАСИЛІЕ ВОЕВОДА, БОЖІЕЮ МИЛОСТІЕЮ ГОСПОДАРЬ ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОН, СЪ СВѢТЪИ ХРАМЪ ВЪСКРЕСЕНИЕ ГОСПОДА БОГА И СПАСА НАШЕГО ІЕСУСА ХРИСТА ПРЕЖДИ СЪТВОРИ А СТЕЛЬ КЪЩЕЦЪ, ІАКО ДАРОВА-МИ ГОСПОДЬ БОГА ГОСПОДСТВО ЗЕМЛИ МОЛДАВСКОН РАЗОРНЪ ТОА ПРѢЖНІКА СВѢТАА ЦРКОВЪ ДАЖЕ ДО ОСНОВАНЮ И ПОМОЩІЮ ВЪСЪРЪБЪ ВОЕВОДЕ, БОЖІЮ МИЛОСТІЮ ГОСПОДАРЬ ЗЕМЛИ СГРОВАЛХІНСКОН И СЪВЪРШИ СЕ А ВОЛЕІЮ МЕСѢЦА СЕПТЕМВРІИ Я И ЛѢТО 7154. ПИС. АПОСТОЛЪЦЪ”

«Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfintului Duh. Iată eu, robul și închinătorul sfintei, de viață făcătoarei și nedespărțite Troițe, Io Vasilie voevod, din mila lui Dumnezeu domn Țării Moldovei, acest sfânt hram al învierii lui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos l-a făcut mai înainte Stelea negustorul, unde zace și trupul răposatului părintelui meu, Necula vel agă. Dar acum, cînd mi-a dăruit Dumnezeu domnia țării Moldovei, am dărimat această dintii sfîntă biserică pînă în temelie și, cu ajutorul lui Dumnezeu am început s-o zidesc din nou, în zilele fratelui nostru, Io Matei Basarab voevod, din mila lui Dumnezeu domnul Țării Ungrovlahiei și am săvîrșit-o cu voia lui Dumnezeu, în luna lui septemvrie 7 și anul 7154 (1645). A scris Apostoluț»³⁶.

Discul dăruit de doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul : «Acest

36. C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, ediția II, vol. III, p. I, București, 1944, p. 88 ; Al. Papadopol-Calimah, *Despre Gheorghe Ștefan voevod domnul Moldovei (1653—1668)*, București, 1886, p. 34 ; P. P. Panaitescu, *Biserica Stelea din Țirgoviște, note istorice*, în «Rev. Ist. Rom.», V—VI, p. 388—393 ; «Consolatorul», «București, an. I (1898), nr. 8, noiembrie, p. 126 ; Dr. Mircea Ionescu, *op. cit.*, 1929, p. 23 ; Cristache Georgescu, *op. cit.*, București, 1937, p. 25—26 ; G. Poboran, *Istoria orașului Slatina*, 1908, ed. II, p. 44 ; «Albina», București, an IX (1906), nr. 26, p. 696—698 ; Arhivele Statului, *ms. rom.* 730, f. 33v (*ms. Papazoglu*) ; Academia R.P.R., *ms. rom.* 2409, f. 420v.

disc l-a făcut Io Doamna Stanca în zilele fiului ei Io Nicolae voevod, în anul 7108 (1599, de la octombrie 1600)»³⁷.

Inscripție slavonă pe un mormînt în stînga turnului de intrare :

...НА НАЕ ІУ РАДША КОЕКОА, МЦА ЈА КС... РБ ЛѢТ 7108

«În domnia lui Io Radul voevod, în luna iulie 27 în anul 7117 (1609)»³⁸.

Inscripție funerară pe un mormînt : «A răposat robul lui Dumnezeu Proca, fiul jupînesi[i] sora din Ianina, luna mai în 23 anul vechi 7147 (1639)»³⁹.

Inscripție pe un mormînt către naos : «Aicea supt acest[ă] peatr[ă] zacu oasele robului lui Dumnezeu Ștefan Cioh[o]darul ; Dumnezeu să-l odihnească în împărăția cerului. S-au preastăvit în zilele creștinului Mateiu Vvd. în luna lui august 7 zile, leat 7155 (1647)»⁴⁰.

Inscripție în limba greacă, în parte ștearsă, pe o piatră dinafară : «Au adormit robul lui Dumnezeu în domnia lui Constandin vodă anu[l] 1653»⁴¹.

Inscripție funerară : «Supt această piatră odihnesc osele lui Hagi Gheorghe, cu soția lui Elena, și s-au pristăvit în zilele lui Matei Basarab voevod при мсца... дни, влѣт 7108 (în luna lui... zile, anul 710)».

Inscripție funerară în limba greacă (traducere), pe o piatră în afară de biserică : «Au adormit roaba lui Dumnezeu Teodora a răposatului clucer Constandin din orașul Ianina anu[l] 1664»⁴².

Inscripție grecească pe o piatră de mormînt :

«Ἐνθάδε κῆται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Χρῆστος ἄμα σὴν συγγύφ αὐτοῦ Σουλτάνα [αὐθεντεύου]ντος τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ Ἐκλαμπρωτάτου αὐθέντος Ἰωάννου Σεργίου βοηθόδα, 1682, ἡδὲ Σουλτάνα 1688, μηνὶ Ἀπρυλλίῳ 15 ἐνονεύσοτος (sic) Ἰωάννου Κωνσταντίνου βοηθουδα...» = «Aici zace robul lui Dumnezeu Hristu cu soția lui Sultana, (mort în domnia) prea luminatului și prea strălucitului domn Ioan Șerban voevod, 1682, iar Sultana în 1688, luna april 16, unindu-i Io Constantin (Brîncoveanu) voevod»⁴⁴.

Inscripție slavonească pe o piatră de mormînt :

„прѣстави се раба Божію жснан Гіюка снъ жснанѣца... мѣца маи кг, влѣтѣ 7197...» = «A răposat robul lui Dumnezeu jupan Ghioca, fiul jupînesei... în luna mai 23, în anul 7197 (1689)»⁴⁵.

37. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 115 ; Arhivele Statului, ms. 730, f. 340 (ms. Papazoglu) ; Pr. M. Dumitrescu, *Istoric la 40 biserici din România*, vol. III, p. 39.

38. N. Iorga, *Inscripții*, vol. I, p. 115.

39. Arhivele Statului, ms. rom. 730, f. 341 și 739, f. 1v. (ms. Papazoglu).

40. *Stampe și Documente XV*, 371 ; N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 114 ; Arhivele Statului, ms. 730, f. 334 r.

41. Arhivele Statului, ms. 730, f. 34r și ms. 7339, f. 1v.

42. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 114.

43. Arhivele Statului, ms. 730, f. 34 r.

44. N. Iorga, *Inscripții* I, p. 115.

45. *Ibidem*, p. 114 și 115.

Inscripție grecească pe un mormânt afară :

«Ἐκποιήθω (sic) ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ... ἡσάρεη ἀπὸ τὰ-μενατα = «A ador-mit robul lui Dumnezeu... Isar... din... așteaptă»⁴⁶.

Inscripție pe un mormânt în pronaos al dreapta : «Suptu această piatră înfrumusețată află-să odihnindu osele Răducănuului, fiul Radului Dudescul vel paharnicu fiindu-i vîrsta de 14 ani, lăsînd părinților săi multă întristare, cu mare cinste s-au astrucat întru acestu sfînt lăcaș la anul 7222 (1713), în luna lui noembrie 9 zile»⁴⁷.

Inscripție pe o piatră înfiptă jumătate în zidul bisericii, în limba greacă (traducere) : «Crucea d[urmnea]ei doamni[i] Alecsandri»⁴⁸.

Inscripție pe un mormânt în pronaos : «Aicia supt aciastă piatră se odihnesc oasele robului lui Dumnezeu, jupan Ioniță Chirescul, cu pă-rinții săi Chirul erei, Tudora presv[itera] și cu tot neam[ul] lor ; leat 1820, aprilie 17»⁴⁹.

Inscripții pe clopote : Fragment de inscripție pe clopotul mic... «mî-năstirea Stelea, cu cheltuiala lor, leat 1803».

Inscripție pe clopotul mijlociu : «Turnat Fridih — chir mec—1852».

Inscripție pe clopotul mare : «Turnat Fridrih chir mecu 1853»⁵⁰.

Așa cum se prezintă și astăzi, clopotnița nu este în întregime de la început. Partea superioară este ridicată mai tîrziu.

Biserica are trei clopote, două fără inscripție, iar al treilea : «turnat Fridrih Kirmu z 1853».

Pr. Dr. C. NIȚESCU

46. *Ibidem*, p. 114.

47. *Ibidem*, p. 113 ; Academia R.P.R., ms. rom. 2409, f. 421r ; Arhivele Statului, ms. rom. 730, f. 34r și 739, f. 1 (ms. Papazoglu).

48. Arhivele Statului, ms. rom. 730, f. 34r.

49. N. Iorga, *Inscripții*, I, p. 114.

50. Academia R.P.R., ms. rom. 2409, f. 421r.

EPISCOPUL COSMA AL BUZĂULUI

(30 septembrie 1763—9 octombrie 1787)

Episcopia Buzăului s-a învrednicit să aibă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea un bun cirmuitor și harnic gospodar în persoana episcopului Cosma¹ Popescu, care a avut una din cele mai lungi păstoriri din istoria acestei eparhii — 24 de ani² —, și din ale cărei urme se mai găsesc și astăzi câteva la această episcopie.

În interval de numai 15 ani, în această perioadă, începînd cu anul 1748, această episcopie a fost păstorită de trei episcopi greci³, după care urmează Cosma, român de origine.

Dacă asupra originii sale nu există nici o nelămurire, el fiind — după cum am arătat — român — în schimb, asupra locului de naștere s-au susținut trei ipoteze :

Prima, dată chiar de *Condica Sfîntă*⁴, îl dă ca originar din Buzău, dar, necunoscîndu-se nici un document care să întărească această afirmație, se pare că cel ce a făcut această însemnare l-a confundat cu arhimandritul Cosma de la Schitul Grăjdana, de pe apa Nișcovului din fostul județ Buzău, care candidase la Scaunul Buzăului la 12 aprilie 1757, cînd a fost ales iconomul mitropoliei, grecul *Rafail*⁵.

A doua ipoteză o găsim tot în *Condica Sfîntă*, care, în alt loc, cu ocazia alegerii lui ca mitropolit, arată că «acest Cozma al Ungro-Vlahiei

1. În toate actele semnează *Cozma*.

2. Cea mai lungă păstorie a fost a episcopului *Dionisie Climescu*, 27 ani (1894—1921), apoi a episcopului *Cosma*, 24 ani, și a lui *Grigore*, 23 ani (1668—1691).

3. Aceștia au fost: *Filaret*, 24 martie 1748—1752, trecînd pe scaunul mitropolitan, apoi *Antim*, 1752—1757, cînd a fost caterisit (T. Gh. Bulat, *Caterisirea unui episcop de Buzău în secolul XVIII*, în «Glasul Bisericii», anul XVI (1957), nr. 8—9, p. 586—592) și *Rafail*, 12 aprilie 1752—4 septembrie 1763, cînd demisionează (vezi: *Istoria Bisericii Romîne*, Manual pentru Institutele teologice, vol. II, București, 1958, p. 203; N. Iorga, *Istoria Bisericii Romînești*, ed. II-a, vol. II, București, 1932, p. 341).

4. p. 178.

5. Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 162; Despre acest arhim. Cosma «cîtorul numitului schit Grăjdana», să se vadă: I. Ionașcu, *Un fost metoh al Pantelimonului: Schitul Grăjdana-Buzău*, în «Mugurî» (Buzău), anul XIII, în special nr. 7—10, p. 18. La anul 1711 exista un alt «Cozma ermonah, egumen ot Buzeu» (*Ibidem*, p. 19).

își trage neamul din această eparhie, fiind de bastină de aici»⁶, mai precis, după indicația pe care o dă un pomelnic al mitropoliei, era din părțile *Argeșului*, care, în acea vreme, din punct de vedere bisericesc, aparținea de mitropolie⁷.

Datorită acestei lipse de precizie și confuzie pe care o oferă *Condica Sfântă*, n-a lipsit să i se atribuie chiar origine ardeleană.

Astfel, s-a crezut că episcopul Cosma este una și aceeași persoană cu «Popa Cozma din Deal», de pe lângă Săliștea Sibiului, preoții în Muntenia la anul 1745 și reîntors în Ardeal a jucat un rol de frunte în luptele împotriva uniților, pentru care fapt a și fost închis.

Scăpat, după un an, din închisoare, datorită stăruințelor ministrului rus la Viena, Popa Cosma revine în Muntenia, ocrotit fiind de fostul lui coleg de luptă, protopopul Nicolae Popa din Balomir, acum arhimandritul Nichifor de la Curtea de Argeș, unde, pe la 1756, după ce îi murise soția, a fost tuns în monahism și Popa Cosma.

Mulți din ardelenii fugari au fost așezați pe *Vatra Mînăstirii* din satul *Flămînzești*, unde Popa Cosma, cu alți doi refugiați, a ridicat — prin anii 1755—1757 — biserica ce există și astăzi, cunoscută sub numele de «biserica mitropolitului Cozma» sau «bolnița» și unde i se găsește zugrăvit chipul. În sprijinul acestei afirmații, autorul respectiv aducea și argumentul că la acea biserică exista în anul 1910 două clopote cu inscripția că au fost făcute de «Cozma episcopul Buzăului»⁸.

Această afirmație, cit și cea referitoare la originea buzoiană, nu corespunde adevărului, fiindcă episcopul Cosma s-a născut, potrivit unei însemnări necunoscute pînă acum, în satul *Flămînzești-Argeș*, fiind fiul preotului de aici⁹, care, după cum știm dintr-un pomelnic al unui frate al său, se numea *Nica*, iar mamă-sa — prezvitera *Stanca*¹⁰.

Această însemnare s-a dovedit a corespunde adevărului, fiindcă *Flămînzeștii* sînt arătați ca sat natal chiar de episcopul Cosma, într-un act de donație din 1786, publicat recent¹¹, prin care închina Episcopiei Ar-

6. p. 241.

7. Ioan C. Filitti, *O lămurire despre mitropolitul Munteniei Cosma Popescu și biserica din Ursoaia (Buzău)*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul LI (1933), p. 205; Preotul Dr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul LXXVII (1959), nr. 7—10, iulie-oct., p. 798; A. Gheorghe-Lesviodax, *Istoria bisericească*, București, 1845, p. 406.

8. C. N. Maieescu, *Insemnări despre originea ardeleană a mitropolitului Cosma*, în «Biserica Ortodoxă Română», anul L (1932), p. 586—589.

9. Biblioteca Academiei R.P.R., *ms.* 3748, f. 102.

10. Ioan C. Filitti, *op. cit.*, p. 204.

11. Cozma milst. bijii Episcop Buz.

† Cînd ceale ne stătătoare ape născătoare de adîncime ale ochianului mării să odîhnesc, atuncea cei mai iscușiți corăbieri au obiceiul să scornească și mai ioși valuri se ridică. Și casnecul cel mai chibzuit în sonnul dîntio cînd toți ai casăi dorm, el atuncea mai cu trezie priveghiază și nu așteaptă, că întrăcea vreme mai virtos au obiceiul furii a săpa case streine și a le fura. Moartea să închipuiește furului și naștere valurilor mării, căci mai virtos în vreme ce așteaptă ca o învăluire zvăpoeată asupra corăbii trupului, năpădește și o sparge. Cînd omul întru toată indestulimea sa socotind că nu vă va clăti,

geşului «biseriçuța ce am făcut-o smerenia noastră din temelie de piatră și cu livezile de pomi ce easte dinaintea caselor părintești împreună cu casele și cu tot coprinsul duple împrejur».

Prin afirmația de mai sus se lămurește acum și originea acestei biseriçuțe ridicată de Cosma, probabil în timpul cînd era mitropolitul mitropoliei, iar existența chipurilor celorlalți ctitori mireni, zugrăviți în tindă, se poate explica numai printr-o contribuție adusă mai tirziu prin adaosul ce constituie astăzi pronaosul, pe care se ridică turla-clopotniță, adaos făcut mult mai tirziu, destul de vizibil și prin pictura mult inferioară celei din corpul bisericii.

Numele din botez, după o însemnare a lui Enăchiță Văcărescu, i-a fost *Mihail*¹² și de mic «a fost crescut și educat» de mitropolitul *Gri-gore Colteanul*¹³ (28 iulie 1760—18 septembrie 1787), care a fost egumen al Mănăstirii *Colțea* din București, apoi *ecleziarh* al Sfintei Mitro-

atuncea cea flămîndă moarte năvălește și schimbă negrija lui în lacrimi. Deci de vreme ce scurtarea și sfîrșitul vieții a tot omul este moartea, pentru ce să lăsăm noi folosința noastră și să ne grijim de ceale streine, iar nu de ale noastre, adica de grija morții.

La aceasta dar fiind și eu robul lui Dumnezeu Cozma episcop Buzăului bine încredințat, mai virtos de cît allele care nu le știu, avînd mai bună adevărîntă slăbiciunea în care mă aflu a bătrînețelor, socotit-am și pentru ceale ce s-ar cuveni pentru pomenirea suictului meu și a părinților mei, și printraceastă adevărată carte a smereniei noastre, am închinat sf. mănăstiri Argeșului biseriçuța ce am făcut-o smerenia noastră din temelie de piatră, și cu livezile de pomi ce easte (sic) dinaintea caselor părintești împreună cu casele și cu tot coprinsul duple împrejur. Și ear am mai dat sfintei mănăstiri casele noastre ce le-am făcut în București în dosul zidului domnesc, ce sînt cu pămîntul lor. Însă casele cu pivnița de piatră cu casă de calabălăc, cu grajd, după coprinderea locuului în mahal(aua) Sfeți Gheorghe vechio, care case din temelie sînt făcute de noi însă mai denainte pînă a nu ne înălța la trapta arhieriei. Deci să aibă sfînta mănăstire și cuvioșii igumeni a stăpîni cu bună pace acest schituleț împreună cu casele din București cu toate coprinsurile lor, fiindcă această închinăciune și danie o am făcut cu bună voința smereniei noastre, ca să fie smereniei noastre, și părinților de pomenire, și cuvioșilor egumeni de odilnă.

Deci îndatorăm pe cuvioșii igumeni ce dupe vremi vor sta la această sfa ma(nă)slire, ca să aibă purtare de grijă atît pentru case să nu să părăduiască, și nelipsit să pomenasca numele nostru și al părinților noștri, și la sfînta mănăstire, și la aceasta biserică și pentru și mai bună credință, am întărit această carte cu iscălitura și pecetea smereniei noastre. Ghen. 15: 1786.

(Pecete) Cozma Episcop Buz.

Sidiș Grigorie mart.

Teodosie monah icon.

Barbul Arion fr. vist. mart.

(T. G. Bulat, *Din trecutul episcopiei Argeș*, în «Glasul Bisericii», anul XXI (1962), nr. 5—6, p. 500—501).

12. Acesta însemna, în grecește, pe scoatțele unui tetraevanghel: «1789 noiembrie 7 pe la 4 ore din noapte, Duminecă s-a născut mie un fiu care a fost primit în brațe de către I. P. S. Mitropolit al Ungrovlahiei D. D. Cosma la 14 noiembrie în biserica palatului meu. Mai înainte de a se face acesta mitropolit se numia Mihail și să trăiască la mulți ani» (V. A. Urechîă, *Istoria Romînilor*, V, București, 1893, p. 92, notă: Ioan C. Filitti, *O lămurire...*, p. 201; Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 798).

13. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 3748, f. 102.

polii și mitropolit al *Mirelor*¹⁴ și deci, probabil, metania și-a avut-o la Mănăstirea Colțea, unde e întâlnit ca diacon¹⁵.

Tatăl său, Nica erei, a avut mai mulți copii, din numărul cărora se mai cunosc, în afară de episcopul Cosma, încă patru frați: șetrar *Iordache Popescu*, polcovnicul *Badea Popescu*, *Teodosie monahul*, în mirenii Tudor căpitanul Popescu, și al patrulea, necunoscut pînă acum, *Bărbucean*¹⁶.

Crescut și educat de mitropolitul Grigore, «prelat învățat, foarte bătrîn, însă plin de venerație», după cum îl caracteriza austriacul *Șulzer*¹⁷, Cosma s-a dovedit a fi fost pe urmele patronului său, încît, după ce Grigore, în anul 1748, din ecleziarhul mitropoliei a fost sfîntit mitropolit al Mirelor, socotim că l-a înlocuit la ecleziarhie, dar, documentar, îl întîlnim în această funcție, prima dată, în anul 1756, cînd tipărea o *Psaltire*, în a cărei «Predoslovie către cetitori», citim, la sfîrșit, că s-a făcut «prin îndrumarea și nevoița Cozmei ermonahul, eclesiarhul Sfintei Mitropolii»¹⁸, și a doua oară, la 12 ianuarie 1757, cînd o oarecare Ioana cu fiul ei vindea lui Cozma «eclesiarhul Mitropoliei», o casă cu loc cu embatic în mahalaua Vlădichii¹⁹.

14. Pr. N. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 793.

15. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 3748, f. 102.

16. 1) *Șetrar Iordache Popescu*, nepot al mitropolitului Grigore, era căsătorit cu Elena, sora lui Ncoiaș vel stolnic și moare în jurul anului 1803. A avut un fiu, Sandul, crescut de fratele său — episcopul — care, la 18 iulie 1786, îi dăruia moșia Jugureanu.

2) *Polcovnicul Badea Popescu* a fost căsătorit cu Stanca Măneasca și a avut o singură fiică, Smaranda, căsătorită cu doctorul Silvestru Filitti, nepotul mitropolitului Dositei Filitti.

3) *Teodosie monahul*, care a făcut, între anii 1783—1792, biserica din Ursoaia, comuna Rușavăț din județul Buzău, unde se găsea «*Pomelnicul părintelui Theodosie*», publicat de Ioan C. Filitti în *O lămurire...*, p. 204, astăzi la Episcopia Buzăului, în care găsim «*la vii: Kozma arhieru (frate) Theodosie (ctitorul) Sandu (nepotul crescut de episcop) Ana prez(vilera)? La morți: Neofit arhieru (probabil mitropolitul Neofit, care l-a călugărit) Methodie arhieru, Raifal arhieru (predecessorii în scaunul episcopal de la Buzău ai episcopului Cozma) Nica erei, Stanca ereita (părinții), Petre, Flore, Tudor.. Radu, Gheorghe cu tot neamu.*

Teodosie monahul, fostul Tudor Căpitanul, a avut două fete: *Zoița*, căsătorită cu clucerul Dumitrache Mora și *Maria*, căsătorită cu clucerul Ioniță Brățășanu (Ioan C. Filitti, *O lămurire...*, p. 201—203), care, după moartea unchiului lor, mitropolitul Cosma, s-au judecat cu Episcopia Buzăului pentru moșia Jugureanu din județul Buzău și niște prăvălii din București, situate lângă hanul Colții, pe care le citează prin hotărîrea din 6 iulie 1798, cînd Domnitorul arată că, deși după pravilele bisericești și cele politicești, mitropolitul, episcopii, egumenii și toți clericii monahi nu se cade a se cliromonisi (moșteni) de rudenii, cazul celor două nepoate fiind cu totul deosebit, pentru că, în viață fiind, unchiul lor le-a făcut acest dar din lucrurile agonisite în vremea episcopatului său și pentru că au fost întărite și de alți Domni, aceste bunuri să rămînă lor, pentru motivul de mai sus, iar nu pentru obicei. (V. A. Urechîă, *Istoria Romînilor*, VII, p. 317—320).

4. Al patrulea frate a fost *Bărbucean*, pe care o socoteală a venitului moșiei Flești a Mitropoliei Țării Romînești, din 27 martie 1776, îl dă ca «brat părintele episcop Buzău», și de unde reiese că îndeplinea o anumită funcție administrativă la mitropolie. (Academia Republicii Populare Romîne, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea, vol. I, Țara Romînească (1961), doc. 546, p. 602).*

17. Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 794.

18. *Bibliografia veche romînească*, II, p. 136.

19. Arhivele Statului București, *Mitropolia Țării Romînești, indice cronologic, I*,

Datorită calităților sale, în curînd a fost înălțat la rangul de *protosinghelul sfintei Mitropolii*, semnînd, în această calitate, la 18 septembrie 1762, ca martor în actul lui Stan Boiangiu, care făcea danie mitropoliei o cîrciumă în drumul Giurgiului și o prăvălie «în Boiangii», amîndouă situate pe locul mitropoliei²⁰.

La 4 aprilie 1763, scaunul episcopal de la Buzău rămînînd vacant, prin demisia episcopului Rafail, a fost ocupat, ca cel mai îndreptățit, de protosinghelul Sfintei Mitropolii, Cosma.

Soborul arhierilor, unsprezece la număr, din care numai trei din țară, dar și aceștia «proîn»²¹, la 30 septembrie același an²², îndeplinea formalitatea alegerii ca episcop, dar actul respectiv nu e redactat în termenii clasici, nearătîndu-se, după cum se obișnuia, nici o calitate a noului ales și, ce e mai curios, nici pe cine a preferat din cei trei puși înaintea.

«De vreme ce prea Sfînta Episcopie a Buzăului, — spune actul — au rămas fără de al ei adevărat păstoriu, fiindcă, după cum scrie din sus iubitoriul de D(u)mnezeu episcop Buzăului chir Rafail cu a sa bunăvoie, nesilit de nimenea, s-au prostit și au lăsat eparhia sa : Noi carii ne-am aflat aici arhieriei cu voia prea sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei chir Grigorie și cu știrea prea luminatului și prea înălțatului nostru Domn Io Costandin Mihail Cehan Racoviță Vv. intrat-am în sfînta mitropolie a Bucureștilor unde să cinstește Sfinții și de D(u)mnezeu încoronati mari împărați și întocmai cu Apostolii Costandin și Elena. Pentru ca să alegem și să aflăm obraz vreadnic ca să fie chivernisitoriu acestei episcopii. Deci întîi pus-am pe cuviosul chir Cosma, protosinghelul sfintei mitropolii, al doilea pe cuviosul chir Partenie arhim(andritul) Tismanei și al treilea pe cuviosul chir Nichifor argeșanul arhim(andrit). Drept aceasta li s-a scris numele lor într-această condică. L(eat) 7272 Sept(embrie)²³.

Dacă e adevărată afirmația lui I. D. Petrescu²⁴ că mitropolitul Cosma a murit la vîrsta de 62 ani, după cum se știe, de ciumă²⁵, atunci episcop a fost făcut la vîrsta de 33 ani.

București, 1961, p. 1133, doc. 5948 ; vezi și : A. Sacerdoțeanu, *Cancelaria Mitropoliei Țării Românești și slujitorii ei pînă la 1830*, în «Glasul Bisericii», anul XVIII (1959), nr. 7—12, p. 581.

20. George Poțra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1594—1821)*, Edit. Academiei R.P.R., 1961, p. 453.

21. Aceștia erau : Antim, fost al Buzăului, Grigore, fost al Iașului și Rafael, predecesorul demisionar, iar ceilalți erau : Ioachim, fost al Iconiei, Matei al Ierapolei, Nicodim al Nissei, Nicodim al Cervenilor, Nicodim al Sardelor, Serafim, fost al Nissei, Macarie al Edesei și Hrisant, fost al Grevenilor.

22. *Istoria Bisericii Romine*, Manual pentru Institutele teologice, vol. II, București, 1958, p. 203 ; N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, ed. II-a, vol. II, p. 140, n. 4, dă data de 4 septembrie, iar *Condica Sfîntă*, p. 239 dă anul 1764.

23. «Biserica Ortodoxă Romînă», anul IX (1885), p. 186—187.

24. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 3748, f. 102, unde se arată că acesle date se bazează pe însemnările fostului ucenic al mitropolitului, arhim. *Dositei Aninoșanu* și *Laurențiu*, ucenicul mitropolitului Dionisie Lupu.

25. Ilie Corluf, *Insemnările Androneștilor*, București, 1947, p. 37.

Venit la Buzău, încasează, potrivit obiceiului, 14 lei de la fiecare preot și diacon, drept «poclon» arhieresc²⁶ și, potrivit unui vechi și bun obicei, și-a luat pe lingă el, mai mulți ucenici, dintre care, cel mai strălucit, dar necunoscut pînă acum, a fost mitropolitul *Dionisie Lupu*²⁷, fiul stolnicului Costache Lupu din *Blăjani-Buzău*²⁸.

Luat de mic, de la vîrsta de 9 ani, la 18 ani, în 1787, după ce a urmat școala domnească de la episcopie, a fost făcut arhidiacon, după ce mai întîi fusese tuns în monahism²⁹, ca, apoi, în același an, o dată cu trecerea episcopului Cosma pe scaunul mitropolitan, să fie luat și el acolo, unde, după cîte se știe «din tînără vîrstă» îndeplini mai multe slujbe³⁰.

Un alt «cirac» a fost arhimandritul *Dositei Aninoșanu*, fiul fostului preot David, mai apoi monahul Daniil de la Mînăstirea *Ungurei-Buzău* (Unguriu de astăzi), pe care îl făcu diacon în anul 1781, în 1784 preot și apoi ecleziarhul episcopiei, iar la mitropolie îndeplini funcția de iconom și mai tîrziu egumenul Mînăstirii *Aninoasa* din județul Muscel³¹.

I. SPORIREA AVERII EPISCOPIEI

În jalba către Domn, prin care își revendica moștenirea, nepoatele episcopului Cosma arătau că unchiul lor «îndestulă avere a lăsat și episcopiei Buzăului și n-a lăsat-o datoare cu nici un ban»³².

Într-adevăr, documentele ce s-au mai păstrat nu desmint afirmația, înfățișîndu-l pe episcopul Cosma ca un bun chivernisitor al episcopiei, deținătoare de mari și variate bunuri materiale* pe care le-a sporit,

26. D. Furtună, *Preoțimea românească în secolul al XVIII-lea*, Vălenii de Munte, 1915, p. 62.

Pentru dăjdiile ce le plăteau în vechime preoții către cîrmuitorii bisericești, să se vadă și: Preotul Niculae M. Popescu, *Preoția veche românească*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LIII (1935), p. 329.

27. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 3748, f. 102.

28. I. D. Petrescu, în manuscrisul citat, dă că era fiul postelnicului Soare Lupu. Despre datele biografice ale acestuia să se vadă: M. G. Regleanu, *Dionisie Lupu egumen la Dealul și Tismana și arhieru titular de Savastia*, în «Revista de istorie bisericească» (Craiova), anul I (1943), nr. 3, p. 52—64; R. Mihail, *Mitropolitul Dionisie Lupu*, în «Mitropolia Cluteniei», anul XI (1959), nr. 5—6, p. 255—285.

29. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 3748, f. 102.

30. Zilot Românul, *Domnia a treia a lui Alexandru Vodă Șușu...*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», anul III (1885), p. 73.

31. Preot Ioan Răușescu, *Mînăstirea Aninoasa din județul Muscel*, Cîmpulung-Muscel, 1933, p. 50, 102, 103.

Se mai cunosc din cei ce l-au slujit, un *Teodosie*, care însemna pe o carte că era în 1784, noiembrie 28 «slugă în casă la prea sfinția sa părintele episcop al Buzăului Cozma, fiind cămăraș...» (Preot Ioan Răușescu, *op. cit.*, p. 49) și, potrivit unei însemnări pe un stîlp al pivniței de sub palatul episcopal de la Buzău, din anul 1777, un «Ștefan Kelaru...» (*Biserica episcopală din Buzău*, București, 1931, p. 73). În 1780, iconom era «Popa Grigore» (Biblioteca Academiei R.P.R., CXXIV/128).

32. V. A. Urechîă, *Istoria Romînilor*, VII, p. 317—20.

* În timpul păsătoriei sale, inventarul făcut la plecarea sa în scaunul mitropolitan din București (f. 235), consemnează următoarele moșii: Bonțești, Merea și Cîrlomănești, Bărbuceștii, Negoșina, Schei pe Slănic, Zăvoiul, Gormănăcenii sau Gormărcinești, Mo-

după cum vom vedea, prin mile domnești, cumpărări, danii provenite de la diferiți creștini pioși și închinări de schituri ca metocuri.

Mile domnești. În numai doi ani de la venirea sa în scaunul episcopial, 7 noiembrie 1765 — episcopul Cosma obține de la domnul Ștefan Racoviță o importantă sursă de venituri, *moșia domnească a târgului Buzău*, pentru considerentul că episcopia «iaste zidire domnească dintru început, înălțată din temelie dă răposatul *Matei Vodă Basarab*. Dar întâmplându-să Domniei șale mutarea din lumea această vremelnică în cea veșnică n-au fost apucat să o înzestreze cu ceale trebuincioase spre împlinirea cuviincioaselor podoabe și slujbe»³³.

O altă sursă de venituri, destul de importantă, pe care a obținut-o pe seama episcopiei, prin hrisovul din 26 august 1778 al lui Alex. Ipsilante³⁴, a fost venitul cunoscutului târg *Drăgaica*, care se ține și azi în Buzău la 24 iunie, avînd grija ca în timpul păstoriei sale, să obțină mai multe hrisoave, fie pentru reglementarea încasărilor, fie pentru o nouă întărire, atunci cînd se schimbau domnitorii.

Astfel, la 29 mai 1779, același domnitor porunceă ispravnicilor județului Buzău, ca nici ei să se întindă cu vreun nume de obicei, nici pe alți slujbași să îngăduiască a lua ceva de la cei care viu la târgul ce se face în Buzău, care se numește *Drăgaica*, fiindcă și vama și ierbăritul și vînzarea vinurilor s-au afierosit cu hrisov Sfintei Episcopii a Buzăului³⁵.

În anul următor, 8 iunie 1870, tot Alexandru Ipsilante repeta dispozițiile de mai sus, și, probabil, pentru că reprezentantul episcopiei nu era îndeajuns de experimentat, porunceă ispravnicilor ca să dea chiar mină de ajutor omului episcopiei pentru a lua vama târgului pe seama episcopiei³⁶, iar, peste un an, la 7 iunie 1781, dădea episcopiei o și mai largă dispoziție poruncind la ispravnici, ca nici ei, nici odabașa zăbitul

druzești ce se zice Crucea Comisoaiei, Intorsurile pe Cîlnău, Sorești, Scurtești, Stănțești, Șăinești, Găvănești, Galbenul, Cochirleanca, Făurei, Băleni, Cioranca, Batogul, Colți și Aluniș, Negreasca și Podul de piatră și Frasin, Maxenu și Virtoapele, Albești, Ciorasca, Leoteasca și Stîlpul, Groșinei, Căldăreasca, Berindești, Ciorani și Cosianul, Iasu în Slam Rîmnic, Miroși — sud Saac, Zăvoiasca, Foșănei, la care se adăuga: un «munișor» la Cotești și altul la Bonțești și o «moșioară» la Virteșcoiul de Jos.

Vie avea 36 pogoane la Valea Teancului.

33. Arhivele Statului, București, *Episcopia Buzăului*, pach. 81, doc. 13.

34. Arhivele Statului, București, *ms. 171*, f. 15.

35. Biblioteca Academiei R.P.R., *pach. CXXVI—36*.

36. *Ibidem*, *pach. CXXVI—57*.

În secolul al XVIII-lea sistemul vamal al Țării Românești consta din: *vămi de hotar*, situate la trecătorile Carpaților, la vadurile Dunării sau ale Mîlcovului, cu vechea denumire de *schele*, denumire rămasă în acest secol numai pentru vămile de la Dunăre și *vămi interne*, instalate în târguri la iarmaroace și bilciuri, precum și la marginea podurilor de peste ape, cea din urmă fiind cunoscută sub numele de «*brudină*».

Pentru toate acestea, să se vadă: C. Șerban, *Sistemul vamal al Țării Românești în secolul al XVIII-lea*, în «Studii și articole de istorie», III, București, 1961, p. 119—143.

județului, nici vameșii, nici ierbarii, nici fumarii, nici alți oameni să nu se amestece la vama târgului Drăgaica³⁷.

Domnii următori, *Nicolae Constantin Caragea*, la 20 mai 1782³⁸, *Mihai Const. Suțu*, prin două hrisoave, din 29 mai și 25 septembrie 1784³⁹ și *Nicolae Petru Mavrogheni*, la 8 iunie 1786⁴⁰, întăresc mila dată de predecesori, târgul constituind pe mai departe o sursă importantă de venituri pentru episcopie.

Mila domnească se manifesta sub diverse forme și, în acest timp, o întâlnim acordată episcopiei prin vinăriciul din «poporul» *Bonteștilor*, *Blidari* și *Curături*, județul Slam-Rîmnice⁴¹, iar din județul Saac de la *Valea Mantii* și *Valea Popii*⁴², care consta din perceperea de la tot omul ce plătea vinărici cîte 4 bani de vadră, prin scaune de carne, unul în *Bontești*⁴³, unul pe moșia *Boboci*⁴⁴ și altul în *București*, scutite de ierbărit, de vamă și de orice «angarii» dau alte scaune⁴⁵, scutite de oierit a 1500 oi⁴⁶ și să țină 20 liude lemnari și 20 poslușnici, scutiți — cum spun hrisoavele — de toate orînduilele ce sînt pe alți locuitori ai țării⁴⁷.

Cumpărări. La 17 august 1771, episcopul Cosma cumpăra de la Popa Neagului moșie în *Băncești*⁴⁸, la 22 iunie 1785 de la Scarlat Cîmpineanu, moșie în *Zăvoiasca*⁴⁹, iar la 20 februarie 1778, de la Toma Arion biv treti vistier, 890 stinjeni, partea sa, din moșia *Iasul*, jud. Slam Rîmnice⁵⁰.

În anul 1767, baba Neaga cu fica sa vindea 3 pogoane vie în dealul *Bonteștilor*⁵¹, Pană Filipescu, 800 stinjeni moșie în *Bălteni*⁵², un oarecare Toader, vindea via sa din *Cotești*⁵³, iar Constantin și Floarea

37. Biblioteca Academiei R.P.R., pach. CXXVI—63.

38. Ibidem, pach. CXXVI—50.

39. Ibidem, pach. CXXVI—59 și CXXV—6.

40. Ibidem, pach. CXXVI—49.

41. Potrivit hrisoavelor lui Alex. Ipsilante din 1775, septembrie 15 (Biblioteca Academiei R.P.R., pach. CXXVI—128), al lui Mihai Const. Suțu din 29 sept. și 15 oct. 1784 (Ibidem, pach. CXXV—7, 66).

42. Ibidem, pach. CXXIV—142.

43. Arh. St. București, *Episcopia Buzăului*, pach. 59/75.

44. Ibidem, pach. 25/19.

45. Biblioteca Academiei R.P.R., pach. CXXIV—174.

46. Ibidem, pach. CXXV—6.

47. Ibidem, pach. CXXIV—159, 161 și 194, CXXVIII—120.

Liudele erau cetățeni, de obicei, de origine străină, iar poslușnicii, slujitori minăș-tirești sau boierești, scutiți de dădii.

48. Arhivele Statului, București, *Episcopia Buzăului*, pach. 10/162.

Moșia Bănceasca, care era situată în comuna Simileasca, avea 1090 ha, din care, la secularizare, 390 s-au dat locuitorilor, iar 700 s-au vîndut (B. Iorgulescu, *Dicționar geografic... al județului Buzău*, București, 1892, p. 30).

49. Arh. St. București, *ibidem*, pach. 22/45: Era cunoscută și sub numele de Cîlnău.

50. Biblioteca Academiei R.P.R., pach. CXXVI—34.

51. Arh. St., București, *Episcopia Buzăului*, pach. 59/69.

52. Ibidem, pach. 62—65/35. Este vechea numire a comunei Cotu-Ciorii.

53. Ibidem, pach. 68/12.

Pleşcoianul cu Safta, cumnata, vindea moşia *Tătuleasca* de la Focşanei⁵⁴.

Danii. Episcopul Cosma a obţinut şi importante danii de terenuri şi case, începînd cu anul 1767, cînd Ion sin diaconu ot Focşani dona moşia *Galineasca*⁵⁵, femeia Nedelei dăruia 2 pogoane vie în dealul *Bontestilor*⁵⁶, iar Alex. Nicolae biv logofăt za vistier şi Iosif Neculai biv logofăt donau casele lor din *Focşani*⁵⁷.

În anul următor, 1768, la 8 octombrie, Irina monahia făcea danie partea ei din moşia *Schei*⁵⁸, în 1769, Miron sin diaconul Stoica dăruia o vie în dealul *Coteştilor*⁵⁹, iar în 1778 o oarecare Maria dona partea ei din moşia *Negoşina*⁶⁰.

Închinări de schituri. La metocurile ce le-a găsit cînd a venit la Buzău, la 8 martie 1766, *Mihail arhimandritul* adăuga, prin închinare, Schitul *Tărtăşeşti-Ilfov*, împreună cu stîngenii de moşie din Cojocu de sus, Cojocu de jos şi Siliştea Tărtăşeşti⁶¹, Constantin căpitanul Obilescu, închina, la 16 martie 1772, Schitul *Chiliile* de lîngă Podeni⁶², iar la 4 iunie 1772, Popa Pană da un înscris prin care arăta că unchiul său a dat danie episcopiei bisericile de la *Podeni*, *Matifa* şi *Nucet*⁶³.

2. RECONSTRUCŢIA EPISCOPIEI ŞI DANII PERSONALE

În urma războiului ruso-turc (1768—1774), datorită obişnuitelor devastări ale turcilor, potrivit informaţiei hrisovului din 19 mai 1775⁶⁴, prin care Alexandru Ipsilante da 15 liude scutelnici, «făcînd trebuinţă de ajutoriu», aflăm că episcopia era «foarte rău stricată şi dărăpănată».

Episcopul Cosma nu lăasă să dăinuie mult timp această tristă priverişte, ci, îndată ce tulburările se liniştesc, porneşte la reconstrucţia întregului complex mînăstiresc, dar, această acţiune fiind peste puterile materiale ale episcopiei, domnitorul Alexandru Ipsilante vine cu însemnate ajutoare materiale, făcîndu-se, astfel, «ctitori noi», cum spune într-un alt hrisov al său, din 26 august 1778⁶⁵, unde se arată că dintre mînăstirile mari şi «mai dintii» ale Țării Romineşti este şi Episcopia Buzăului acum «stricată şi arsă de vâpaea răzmeriţii».

54. Ibidem, *pach.* 50/53.

55. Ibidem, *pach.* 69/16.

56. Ibidem, *pach.* 59/73.

57. Ibidem, *pach.* 60/39.

58. Ibidem, *pach.* 55/60. În actul de danie ea arată că «pă-smierenie» se chema Salla, fata căpitanului Avram din satul Curculoiul (?) şi a fost soţia răposatului părcălab Leicoiul din sud Buzău, de la care — probabil — şi-a luat numele satul Leiculeşti din com. Valea Rea, raionul Buzău.

59. Ibidem, *pach.* 68/13.

60. Ibidem, *pach.* 57/75.

61. Ibidem, *pach.* 84/1.

62. Ibidem, *pach.* 39/38.

63. Ibidem, *pach.* 42/19.

64. Biblioteca Academiei R.P.R., *pach.* CXXIV—158.

65. Arh. St., Bucureşti, ms. 171, f. 15r—17.

Și continuă hrisovul : «...văzînd protimirea și truda iobitoriului de Dumnezeu sfinției sale Episcopului acestei sfinte Episcopii, duhovnicescului nostru părinte chiriu chir *Cozma ce au pus spre a o înoui și a o aduce la starea ce să cuvine unei sfinției case ca aceștia* (care iaste ca o maică celorlalte beserici ale eparhiei Episcopiei Buzău) după trebuință a multe cheltuieli ce era a să face pînă a se săvîrși, am primit și Domnia mea a mă face ctitori noi și am ajutat, *dînd toate ceale trebuincioase și prin sibița sfinției sale s-au dres și s-au făcut ceale stricate.*

Așadar, cu ajutorul material al domnitorului Alexandru Ipsilante, după trecerea a patru ani de la «văpaea răzmeriții», episcopul Cosma refăcuse incinta prin reparații cît și prin zidiri din nou, la capitolul reparații numărîndu-se : *casele arhieresti*, formate din șase camere mari, un pridvor cu opt stîlpi de lemn și alte camere de serviciu, pe care le «mere-metisește» și învelește cu olane.

Tot cu olane învelește și *chiliile* : una lîngă vechiul paraclis, situat pe latura de est a incintei, patru, pe latura de sud și *bucătăria*, «prefăcînd» și *moara* de lîngă episcopie «din sus în apa Buzăului» și alte două mari în jos.

Din nou a zidit un *paraclis*, situat pe locul unde se află cel actual, dar care nu era terminat în toamna anului 1787, cînd episcopul Cosma trecea pe scaunul mitropolitan, inventarul făcut cu această ocazie, la 26 octombrie 1787, arătîndu-l «pe dinafară tencuit pă dinlăuntrul neisprăvit» și învelit cu *șindrilă* ⁶⁶.

În fața lui zidise o sală mare cu zece ferestre — probabil trapeza — iar în rîndul de lîngă altarul paraclisului spre colțul de nord-est al incintei făcuse un corp de cinci chilii «cu șandrama pe denainte în treisprezece stîlpi de zid într-un veliș, învelite cu ulcele» ce dăinuiesc și astăzi.

La capitolul dependențelor se înscrie construirea unui grajd «mare» din cărămidă, învelit cu uluce și la plecare mai lăsa o rezervă însemnată de cărămidă, pe care inventarul amintit o evalua la o sută de mii într-un cuprător și încă alte 15 «șure».

Pe lîngă aceste importante lucrări din nou și de reparații, episcopul Cosma a desfășurat și o largă acțiune de înzestrare a catedralei cu obiecte de cult necesare, din care multe erau donații personale.

Voinđ să înlocuiască la catedrală tîmpla de zid a pus de s-a lucrat alta din lemn de nuc sculptată, pe care însă n-a mai avut timp să o așeze.

A făcut, în schimb, la vechea tîmplă crucea răstignirii din lemn «săpată, zugrăvită și poleită», cinci candel mari de argint, lucrate în *repoussé* ⁶⁷, de cîte «oca doao, dramuri 10», din care mai există astăzi

66. Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 718, f. 213, 219, 223—224.

67. Sub influența Renașterii, la sfîrșitul secolului al XVI-lea și mai tîrziu, suprafețele vaselor de argint se îmbracă cu ornamente lucrate în *repoussé*, prezentînd elemente decorative de flori, fructe și chiar figuri mitologice.

«Tehnica modelării în relief sau ciocănitul — *repoussé* — constă în aplicarea de lovitură de ciocan foarte dese pe o foaie subțire de argint, suplă, acoperită cu o rășină (mastic). Se obține astfel diferite forme scobite ca jumătate de sferă, cocoșe, benzi sau variate motive florale și zoomorfe, care împinse în afară împodobesc suprafața vasului

numai două, cu următoarea inscripție : «K[O]ZM[A] EP[ISCOPUL] BU-
Z[AULUI] AV[GUST] 15, 1779» și alta, cu aceeași inscripție, la Mănăstirea
Rătești, rămasă acolo, probabil din deseale refugii ale episcopiei.

A prefăcut și un vechi taler de argint, ce data din timpul episcopului
Metodie, tot în *repoussé*, reprezentînd pe fund Botezul Domnului, iar

Taler de argint prefăcut în vremea episcopului Cosma

pe margini Adormirea Maicii Domnului, hramul catedralei episcopale
și douăsprezece medalioane, în care, de la dreapta la stînga, sînt re-
prezențați : Sfîntul Apostol Pavel, Sfinții Evangheliști Matei și Luca,
apoi Sfinții Apostoli : Simon, Toma, Iacob, Vartolomei, Filip, Andrei,
urmați de Sfinții Evangheliști Marcu și Ioan și de Sfîntul Apostol Petru.

Sub medalioane, de jur împrejur, are inscripția : «1785. Această
crestelniță a sfintei episcopii s-au prefăcut de robul lui D(umne)zeu
Cozma episcopul Buzăului carea au fost făcută de răposatul chir Metodie
episcopul».

Tot donații ale sale găsim câteva rînduri de veșminte arhieresti, o pereche de dveri «săpate i zugrăvite i poleite», un iconostas «săpat», adică sculptat, două sfeșnice de lemn, poleite și zugrăvite și prefăce un policandru mare de aramă cu douăzeci și patru sfeșnice, iar în catedrală, patru icoane de lemn : Domnul Hristos, Maica Domnului, Adormirea și Sfinții Împărați, și treisprezece praznicare, zugrăvite pe tăblițe de aramă, cu două fețe, iar la paraclis, două icoane : Domnul Hristos și Maica Domnului⁶⁸, din care astăzi nu se mai păstrează nimic.

A făcut și clopote, din care astăzi a mai rămas numai unul cu inscripția : *«Făcutu-s-au acest clopot de robul lui Dumnezeu Cosma episcop(pul) Buzăului întru slava prea sfintei Născătoare de Dumnezeu în zilele prea înălțatului nostru Domnul Ioană Alexandru Ipsilante Vvd. iulie 1776. I. W.»*.

Vasta campanie de reconstrucție și renovare nu s-a mărginit numai la incinta episcopiei, ci s-a extins și la metoace, mai ales asupra celui de la *Cislău*, a cărei biserică, zidită de episcopul Metodie⁶⁹, la octombrie 1787, era nelencuită, nezugrăvită și fără nici o turlă, episcopul Cosma făcîndu-i pardoseala, zidul din mijloc, răspetia, «jăturile» (strănila), un frumos iconostas sculptat și ușile de la intrare frumos sculptate. Și-a îndreptat atenția și asupra acareturilor de aici «prefăcînd», de la pivniță în sus, «o pereche» de case din cărămidă, cu pridvor de lemn pe șase stîlpi, cu parmalic, învelindu-le cu șindrila, a înnoit împrejmuirea și a învelit bucătăria cu zdraniță.

Astăzi, biserică parohială, mai păstrează ușile de la intrare, frumos sculptate în stejar, cu data 1780, cea din dreapta avînd stema domnească : vulturul cu cruce, soare, luna și doi îngeri cu trîmbițe, cu inițialele : Alex. Ipsilante Vv., iar cea din stînga, stema episcopului Cosma : o cîrjă și o cruce așezate oblic una peste alta susținute de doi șerpi, în mijloc un cerc, pe care stă un vultur avînd în părți soarele și luna, iar mai jos doi lei, apoi cuvintele : Cosma episcopul Buzăului⁷⁰.

De deosebită atenție s-a bucurat și Schitul *Bobocii*, *sud Saac*, în Valea Scheilor, pe care l-a prefăcut, spune inventarul citat, avînd bi-

cu relieful lor» (Iulius Bielz, *Arta aurărilor sași din Transilvania*, Editura de Stat pentru Literatură și artă, 1957, p. 21 și 23).

68. Toate aceste date sînt luate din manuscrisul 718, aflat la Biblioteca Academiei R.P.R.

69. Pisania bisericii actuale, zidită de episcopul Chesarie în anul 1839, dă greșit 1749 anul zidirii de către episcopul Metodie a vechii biserici, deoarece el a murit la 23 martie 1748.

Biserica la moartea lui n-a fost terminată și cum după el, în interval de 15 ani, păstoresc trei episcopi greci, care nu s-au mai interesat de această biserică, episcopul Cosma, care urmează după aceștia, continuă lucrările, făcînd cele arătate mai sus, necunoscute cercetătorilor care s-au mai ocupat de acest schit.

Informațiile despre lucrarea episcopului Cosma sînt luate din inventarul citat, în special foile 239 și 241.

70. B. Iorgulescu, *Notițe istorice relative la minăstirea Cislău din județul Buzău*, în «Literatură și artă romînă», anul III (1898), p. 241—42; T. Pamfilie, *Biserica din Cislău*, în «Miron Costin», anul VII (1919), nr. 1—4, p. 1; Horia Constantinescu, *Schitul Cislău (Buzău)*, în «Ingerul», anul XI (1939), nr. 3—4, p. 239—245.

serică de «piatră», tăvănită cu uluci, învelită cu şindrilă şi ferestre de piatră.

Cunoaştem şi grija de a înzestra aceste metoace cu cărţile de ritual necesare, după o însemnare făcută pe mineiul lunii iulie, tipărit la Rîmnic în 1780, care se găsea la fostul metoc *Săseni*, unde se spune : «*S-au cumpărat de preosfinţia sa părintele episcopu(l) Buzăului chir Cozma, octomv(rie) du(l) 11, 1783*»⁷¹.

Între daniile personale, loc de cinste deţin : biseriçuţa zidită de el în satul natal şi donată, după cum am văzut, Episcopiei Argeşului, împreună cu casele părinteşti şi cu livezile înconjurătoare, precum şi un alt rînd de case «cu pivniţă de piatră, cu case de calabalic, cu grajd», făcute de el înainte de a fi episcop, situate «în Bucureşti în dosul zidului domnesc... în mahal(aua) Sfetei Gheorghe vechio...».

3. ACŢIUNI CULTURALE

Tipografia episcopiei, înfiinţată de *Constantin Brîncoveanu* în anul 1691, după moartea episcopului *Metodie*, care tipărise ultima carte în 1747, a stat în nelucrare timp de douăzeci şi unu ani pînă în 1787, cînd episcopul *Cosma* a repus-o în funcţiune doar pentru doi ani, războiul ruso-turc, care a început în anul 1768, curmîndu-i iarăşi existenţa pe o perioadă de aproape şapte decenii⁷².

Prin «osîrdia şi toată cheltuiala» episcopului *Cosma* s-au tipărit, în această scurtă perioadă, următoarele trei cărţi, cunoscute pînă acum :

1. *PSALTIREA fericitului prooroc şi împărat David cu molitvele după catisme şi cîntările lui Moisi cu psalmi aleşi şi cu pripelile lor cu paraclisul Preacinstii cel mare, cu paschalie acum tipărit în zilele prea luminatului Domn Io Alexandru Scarlat Ghica Voevod. Cu blagoslovenia prea sfinţitului Mitropolit al Ungrovlahiei chir Grigorie prin osîrdia şi cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Kir Cozma episcopul Buzăului. De la Adam 7275 (de la Hr. 1767) de Ghine Diaconul Stoicovi(cu) tipograful. În 4°, 7+217 foi.*

2. *DUMNEZEIŞTILE ŞI SFINTELE LITURGHII a celor dintre sfinţi Părinţilor noştri a lui Ioan Zlataust a lui Vasilie cel mare şi a Prejdeştenii. Acum tipărită întru întîia Domnie a prea luminatului Domnului nostru Io Alexandru Scarlat Ghica Voevod cu blagoslovenia prea sfinţitului mitropolit al Ungrovlahiei Kir Grigorie. Prin osîrdia şi toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Kir Cozma Episcopul Buzăului. În sfînta Episcopie a Buzăului. La anul de la zidirea lumii 7277 (iar de la Hr. 1768). De Costandin Ucenicul Dascăl Iordache Tip(ograful). În 4°, 2+272 foi.*

3. *CATAVASIERUL Cu toate cele trebuincioase cîntări ce sînt cîntă peste tot anul catavasii rumîneşti şi greceşti. Care acum s-au tipărit întru*

71 C. Săndulescu-Verna, *Biserica din Săsenii Noi*, în «Ingerul», anul IV (1932), nr. 5, p. 16.

72. Se pare că tipografia, ca să scape de devastările războiului început, a fost evacuată la metocul *Pîrscov*, căci numai așa se explică existenţa aici la facerea inventarului din 26 octombrie 1787 a 4 table tipografice, 4 tipare de fier, 2 vîrteje de fier, 3 drugi de fier cu măciuci de plumb şi «slovele de plumb» îngropate.

intîia Domnie a prea înălțatului Domn Io Alexandru Scarlat Ghica Voevod. Cu blagoslovenia prea sfințitului mitropolit al Ungrovlahiei kir Grigorie. Cu osîrdia și cheltuiala iubitorului de Dumnezeu Episcop Buz(ău) Kir Cozma. În sfînta Episcopie. Dela Adam 7276. Dela Hr. 1768. De Ghine Diaconul Stoicovici Tip(ograful). În 8°, 2+242 foi ⁷³.

Episcopul Cosma găsind la episcopie două școli : una în limba greacă și alta slavo-romînă, se îngrijește ca să le asigure existența, obținînd, la 27 mai 1764, de la Ștefan Racoviță, obișnuita milă de 250 taleri anual ⁷⁴ ; dar, datorită aceluiași amintit război, ele stau închise cîțiva ani, pînă cînd noul domn, Alexandru Ipsilante (1774—1782) dă o nouă organizare învățămîntului.

Astfel, prin hrisovul din ianuarie 1776, acesta ridicînd școala de la Sfîntul Sava la rang de academie, înființă alte două școli inferioare aceea, una la Craiova și alta la Buzău, în care, spune hrisovul, «tinerii iubitori de învățătură ce le frecventau, după ce vor fi învățat lecțiile gramaticale și poetice, au să treacă, de ar vroi, la școala superioară din București, unde se vor instrui în toate învățăturile» ⁷⁵.

De la această dată, existența Școlii slavonești încetează, rămînînd cea grecească, care, alături de cea reorganizată școală romînească, superioară celei anterioare, vor dăinui mult timp.

4. SPRIJINITOR AL RELAȚIILOR ROMINO-RUSE

Secolul al XVIII-lea, în a căreia a doua jumătate păstorește la Buzău episcopul Cosma, se caracterizează, din punctul de vedere politic, prin dese războaie ruso-turce, care au prilejuit intervenția trupelor rusești pe teritoriul Țării Romînești, înlesnind, astfel, cimentarea raporturilor de prietenie dintre cele două popoare vecine ⁷⁶.

Acum, mai mult ca oricînd, poporul nostru era convins că numai Rusia, marea vecină de la răsărit, putea să ne scape de jugul otoman și, de aceea, în acest scop, pleacă acolo dese solii diplomatice, un rol de seamă, îndeplinind la timpul său, și episcopul Cosma.

Astfel, la începutul anului 1769, îl întîlnim printre semnatarii scrisorii adresate prințului *Repin*, prin care se cerea să se atace Brăila spre a o scăpa de turci ⁷⁷, mai tîrziu, e trimis într-o delegație la *Ecaterina a II-a*, alături de arhimandritul *Dositei Filitti*, viitor episcop de Buzău, pentru a-i cere protecția ⁷⁸, iar după aceea, cînd în anul 1770 armatele

73. Bianu și Hodoș, *Bibliografia romînească veche*, II, p. 174, 192 și 176 ; Pr. Gabriel Cocora, *Tipografia și tipăriturile de la episcopia Buzăului*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 290, 304 și 305.

74. I. Ionașcu, *Material documentar privitor la istoria seminarului din Buzău*, București, 1937, p. XV și 4.

75. *Ibidem*, p. XVI.

76. Acad. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale romino-ruse din trecut*, București, 1954, p. 192.

77. *Ibidem*, p. 195.

78. N. Iorga, *Histoire des relations russo-roumaines*, Iassy, 1917, p. 182.

ruse se retrag în Moldova, îl găsim la Iași cu trupele generalului Zametîn⁷⁹.

În anul 1774 din nou face parte din numeroasa delegație, în frunte cu mitropolitul Grigore, care mergea la împărăteasa Ecaterina a II-a ca s-o roage să scoată țara de sub robia turcilor⁸⁰.

5. ALTE ȘTIRI

La 14 mai 1772 în urma înțelegerii avute cu episcopul *Cheșarie al Rîmnicului*, biserica *Sfîntul Dumitru din București*, care era închinată de ctitori la ambele episcopii, rămîne ca metoc numai al Episcopiei Buzăului⁸¹, mărindu-i, după aceea, locul, în anul 1778, printr-o cumpărătoare de la *Maria Obedeanca*, în schimbul a 3.000 taleri⁸².

Îl întîlnim deseori adevărind zapisa de vînzare, sau semnînd ca martor la diverse vînzări, din care reținem, ca prezentînd importanță informativă documentară, actul din 25 iunie 1774, cînd semna ca martor la vînzarea a 252 $\frac{1}{2}$ stînjeni de către ctitorul Schitului *Chiliile, Constantin Căpitănu Obilescu*, Schitului *Surani*, sud-Saac⁸³.

La 5 iulie 1782, împreună cu mitropolitul Grigore, da o anaforă asupra plîngerii proegumenului *Hurezului*⁸⁴ și tot în cadrul prerogativelor de judecată ce le avea, potrivit obiceiului timpului, judeca «după sfînta pravilă» neînțelegerea dintre văduva diaconului Stanciū și fratele acestuia *Stan Șaringa* din «Deal Bădenilor»⁸⁵, informație importantă referitoare asupra originii denumirii comunei Șaringa de lingă Buzău.

În mai 1786, a doua zi după întronarea domnitorului *Nicolae Mavrogheni*, era invitat împreună cu mitropolitul și episcopul Rîmnicului «de i-a ospătat, cinstindu-i și îmbrăcîndu-i cu haine îmblănite scumpe, domnești».

Masa și darurile i-a costat însă scump, fiindcă a treia zi a chemat și pe boieri și «a patra zi a pus satura de bani — spune cronicarul — pe Mitropolit, pe Episcopi și pe boieri încă și pe neguțătorii cei mari să dea care 60 pungi de bani, care 50, care 40, care 30, 20, 10, care 5».

Aceștia, neavînd ce face «cu voie, fără voie, au dat ce li s-a cerut..., cazîndu-le ospătarea scumpă»⁸⁶.

79. *Ibidem*, p. 172.

80. *Hurmuzaki*, XIV/II, p. 1232.

81. Ioan C. Filitti, *Biserica Sf. Dumitru din București*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul L (1932), p. 355.

82. *Ibidem*, extras, p. 12 bis.

83. Biblioteca Academiei R.P.R., *pach. CMIV—290*.

84. I. Ionașcu, *Contribuții la istoricul minăstirii Hurez...*, Crațova, 1935, p. 64.

85. *Clerici din documentele Chiojdului*, în «Ingerul», anul IV (1932), p. 26.

86. Dionisie Eclesiarhul, *Cronograful Țării rumînești*, ediția C. S. Nicolăescu-Plopșor, Rîmnicul Vilcei, 1934, p. 19; Urechia, *Istoria Rominilor*, III, p. 30; I. Ionașcu, *Concluzii greșite în istoriografia burgheză despre domnia lui Nicolae Mavrogheni*, în «Studii» — revistă de istorie — anul XV (1962), nr. 1, p. 71; Constantin C. Giurescu, *Istoricul cîtorilor bucureștene ale lui Nicolae Vodă Mavroghenii*, în «Biserica Ortodoxă Romînă», anul LXXX (1962), p. 356, și nota 141.

La 15 mai 1775 obține voie de la domnitorul *Alexandru Ipsilante* ca să facă *slobozie*⁸⁷, pe moșia *Găvănești*⁸⁸, document important pentru cunoașterea trecutului acestui sat.

«Am dat această carte a Domniei mele — spune hrisovul — iubitorului de Dumnezeu sfinției sale părintelui episcop Buzeu Kir Cozma, ca să chieime și aducă oameni străini din străinătate cât de mulți pe moșia Găvănești sud Buzeu și dupe ce va aduce să dea în știrea ispravnicului județului ca să-i cerceteze, și de vor fi străini cu adevărat, să le dea adevărînță la toți ca să fie apărați în opt luni, nimeni de nimic să nu-i

87. Sloboziile erau sate noi înființate prin colonizare cu elemente românești sau străine și prezența lor e destul de numeroasă în țările române, mai ales în regiunea de hotar dintre Muntenia și Moldova, cele mai multe fiind înființate în Rîmniceu-Sărat, apoi Tecuci și Putna. (Ex.: Slobozia Amara, Slobozia Ciorăști, Slobozia Caroteni etc.).

«Prezența unor numeroase slobozii la hotarul dintre cele două țări române nu trebuie să mire. Era în interesul domniei să fie bine populată această regiune de margine spre a supraveghea mai ușor zisul hotar, spre a împiedica trecerile furșe de oameni și mărfuri» (Constantin C. Giurescu, *Principatele române la începutul secolului XIX*, București, 1957, p. 100—101).

Dar această politică de repopulare a țării avea și aspectul de a înmulți numărul contribuabililor vistieriei, constituind o latură a politicii fiscale, pentru că se reduceau la jumătate toate contribuțiile și obligațiile numai față de proprietar — claca, spre exemplu, se reducea din douăsprezece zile la șase — pe cînd cele față de vistierie rămăneau întregi.

De aceste slobozii s-a ocupat îndeaproape Mihail Suțu, prin hrisovul din 25 noiembrie 1783, unde se spune că «acest norod de oameni ce vor veni aici în pămîntul țării, unde să vor așeza, să s(e) cheme slobozii domnești, neamestecîndu-se cu țara în cislă, nici cu dăjdiile vistierii obicinuite și neobicinuite». (*Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, *Țara Românească*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1961, p. 10 și 694, doc. 546).

88. Acest sat a fost dat episcopiei de către Mihai Viteazul, prin hrisovul din 21 ianuarie 1597, în care se spune că «dă această poruncă prea cinstului și prea sfințitului părinte arhiepiscop, chir Luca al Buzăului, ca să fie slîntei, dumnezeeslîi episcopii salele anume: Pojărași și Stănulești și Găvăneștii de Sus și Găvăneștii de Jos. Pentru că aceste mai sus zise sate au fost toate cnezi (libere, n.n.) apoi au venit ei singuri de a lor bună voie înaintea domniei mele de și-au vindut toate ocinile lor, cîte au avut de pretulîndeni și din pădure și din apă și din sus și din jos. Iar după aceea, domnia mea am dat și am miluit slînta, dumnezeiasca Episcopie din Buzău cu aceste sate ce sunt mai sus scrise ca să fie domniei mele și părinților domniei mele veșnică pomenire, iar călugărilor de hrană și întărire» (*Documente privind istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Românească*, vol. VI, p. 258, doc. 272).

La 27 mai 1598, tot Mihail Viteazul dă un alt hrisov prin care se arăta hotarele specificîndu-se că se dă «cu toți vecinii», arătînd și pe cei de la care a cumpărat: «cu aspri ce am dat și dăjdiile pe care le-au pus în socoteală, fac la un loc 58.000 aspri» (*Ibidem*, p. 302, doc. 332).

Din documentele ulterioare domniei lui Mihai Viteazul, reiese însă că aceste vînzări zise «de bună voie» erau în realitate silite, mai ales din cauza fiscalității excesive, prin care se caracterizează politica agrară a acestuia, dovada făcînd-o și afirmația din actul de mai sus în care se spune că la prețul satelor amintite s-a pus la socoteală și dăjdiile.

Din cauza acestei fiscalități excesive, foarte mulți moșneni își vindeau pămînturile și o dată cu ele libertatea devenind *rumîni*, dar se și împotriveau, răscolindu-se, cunoscîndu-se, din acea vreme, două mișcări țărănești (Constantin C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, vol. II, partea I, ed. III-a, București, 1940, p. 302—305; *Documente privind istoria Romîniei. Veacul XVI. B. Țara Românească*, vol. VI, *Prefață*; *Istoria Romîniei*, II, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, p. 993—994).

supere, ca să poată și ei într-această vreme a-și face sălășluire și a se întemeia și după acest soroc să fie în rind cu țara, dar iarăși mai cu ușurință, după cum se cuprinde în ponturile cele date de Domnia mea la ispravnic. Deci dar și voi străinilor, văzînd mila ce arătăm domnia mea cu voi, să vă îndemnați cît de mulți a veni la locuința în țara Domniei mele și veți fi cu toată liniștea și dreptatea, după cum arătăm mai sus»⁸⁹.

Obținuse — nu știm în ce împrejurare — și o parte din venitul Ploieștilor, încasînd, pe anul 1775—76 —, 1.000 taleri⁹⁰.

Știa să cultive frumoase prietenii — printre care și cu colegii arhieriei, concretizate prin dăruiri de cărți, cum făcea *Filaret al Râmnicului*, care îi dăruia Mineiul lunii februarie, tipărit în anul 1779⁹¹.

Alexandru Ipsilante, către sfîrșitul domniei, voind să zidească o biserică măreață — unde anume, nu știm — puse pe prietenul său episcopul Cosma, ca, în chip de «proprietar fictiv», să cheme de la Sibiu pe arhitectul sas *Iohannes Rathner* cu care și încheie contract în acest scop.

După plecarea lui Ipsilante din domnie, în anul 1782, episcopul Cosma ezită de a începe construcția, dar nu anunță nici pe arhitect, care își pierdu toată vara aici, neplătindu-i-se nimic, sub motiv că a pierdut contractul⁹².

Chipul, în afară de biserica Flămînzesti — Curtea de Argeș, i se mai găsește zugrăvit în bisericile din Călugăru și Pajera, comuna Tărtășești, raionul Răcari, regiunea București, la cea din urmă fiind zugrăvit cu un anterior roșu, apoi unul galben, peste care are o giubea neagră căptușită cu alb⁹³.

Nu putem să trecem sub tăcere și fapte negative, toate însă izvorîte din concepția feudală despre proprietate, cînd, în general, în goana de a acumula cît mai multe bunuri materiale, slujitorii Bisericii noastre, s-au abătut de la principiile evanghelice.

Astfel și el face schimb sau cumpără robi țigani — socotiți bunuri de inventar — asuprirea țăranilor legați de moșiile episcopiei era destul de grea, încît mulți fugiseră și de aceea, la 28 mai 1777⁹⁴, găsim un îndemn ca aceștia să se întoarcă la locurile lor și tot din aceeași concepție denaturată despre proprietate nu lăsa rămătorii locuitorilor vecini cu

89. V. A. Urechîă, *Istoria Romînilor*, vol. II, București, 1892, p. 27.

90. M. Sevastos, *Monografia orașului Ploiești*, București, 1927, p. 830.

91. La biserica din *Apa Sărată* se găseau — în anul 1933 — printre cărțile donate în anul 1831 de Constantin Aninoșanul, nepotul egumenului Dositei de la Mînăstirea Aninoasa-Muscel, fost ucenic al episcopului Cosma, și acest Minei, care avea pe prima foaie însemnarea: «Această carte iaste dăruită preasfințitului episcop Buzău de prea slînția sa părintele Rinnic clir Filaret prin niine Nicodim» (Preot Ioan Răuțescu, *op. cit.*, p. 47).

92. Acesta era cunoscut în Țara Romînească, fiindcă în 1775 încheia contract cu Pană Filipescu pentru rezidirea Mînăstirii Poiana și tot el a zidit casele Văcăreștilor (N. Iorga, *Meșteri din alte vremi*, în «Literatură și artă romînă», anul IV (1889), p. 687—688).

93. Ioan C. Filitti, *Biserici și ctitori*, București, 1932, p. 28—29.

94. Biblioteca Academiei R.P.R., *pach. CXXVII/206*.

moșia Cislău să minince ghindă din pădurea de pe acea moșie, îndreptînd plîngere la Domn în acest sens⁹⁵.

Cu toate aceste elemente negative din domeniul social, circumstanțiale însă prin concepția generală feudală despre proprietate, episcopul Cosma are merite care nu pot rămîne nereliefate.

Prin faptul că a fost ucenicul învățatului Grigore Colțeanu și prin aceea că și el a educat pe strălucitul episcop Dionisie Lupu, afirmăm că nu i-au fost străine preocupările culturale — lucrările de artă rămasse de la el dovedesc că avea un deosebit simț al frumosului, — cu atît mai mult, după cum am văzut, cele gospodărești și politice, de care a dat dovadă că a avut un bun simț de orientare și deci n-a fost un simplu «arhiereu de modă veche»⁹⁶.

Prin vasta campanie de reconstrucție a complexului de clădiri de la reședință, cît și prin importantele danii făcute⁹⁷, episcopul Cosma rămîne în istoria acestei episcopii ca un însemnat ctitor al ei, un ostentor pe latura culturală și un sprijinitor convins al relațiilor de prietenie romîno-ruse, merite recunoscute ce l-au promovat pe Scaunul mitropolitan în octombrie 1787.

Pr. GABRIEL COCORA

95. *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. I, *Țara Românească*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1961, p. 610, doc. 465.

96. Caracterizarea aparține lui N. Iorga, în *Istoria Bisericii Romînești*, ed. II-a, vol. II, București, 1932, p. 140.

97. Toate aceste acțiuni au fost efectul principiului de care s-a călăuzit în viață și mărturisit că «averea stăpîn n-are; omul nu rămîne decît cu ce afiorisește lui Dumnezeu și bisericii sale» (B. Iorgulescu, *Notițe istorice relative la minăstirea Cislău din județul Buzău*, în «Literatură și artă romînă», anul III (1898), p. 242).

ÎNSEMNAȚII PRIVIND BISERICI ȘI FAPTE DIN TRECUT

DESPRE DATA REZIDIRII BISERICII MINĂSTIRII ȚIRGȘOR

Biserica Minăstirii Țirgșor se găsește în imediata apropiere a orașului Ploiești, formînd astăzi una din suburbiile sale (Țirgșorul vechi). Asupra acestei vechi minăstiri, s-au alcătuit în trecut o sumă de studii care au reușit să stabilească etapele de dezvoltare a ei ¹.

Se știe că vechea biserică a fost înălțată de către Vlad Țepeș și terminată la data de 24 iunie 1461, dată conservată de pisanția bisericii, descoperită în 1924 ². De asemenea, în această localitate a mai construit o biserică și Vladislav II (1447—1456) ³.

În rîndurile ce urmează, ne vom ocupa de Minăstirea Turnu, ctitoria lui Vlad Țepeș. În secolul al XVI-lea, această minăstire nu mai este pomenită în documente ⁴. Credem că această tăcere a documentelor poate fi pusă în legătură și cu jafurile făcute în această regiune de către oastea lui Ștefăniță domnul Moldovei la 1526, cînd — spune cronică lui Macarie — «s-a ridicat cu minie Ștefan voievod cu toată puterea sa împotriva lui Radu voievodul muntenesc... și a ajuns, prădînd și arzînd, pînă la Țirgșor» ⁵.

La începutul secolului al XVII-lea, minăstirea este menționată din nou în documente și se știe că la jumătatea secolului a fost rezidită de către Antonie vodă din Popești. În ultima și cea mai completă monografie a minăstirii, datorită prof. Ion Ionașcu autorul, bazîndu-se pe două acte din 25 martie 1671 și 6 iunie, același an, afirmă : «Ruinele ei (ale minăs-

1. Indicate de S. Stoicescu, *Bibliografie privind monumentele istorice din R.P.R.*, în «Studii și cercetări de istoria artei», an. IV (1957), nr. 1—2, p. 195 : nr. 235.

2. Publicată de C. C. Giurescu, *O biserică a lui Vlad Țepeș la Țirgșor*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XVII (1924), p. 74—75.

3. Ion Ionașcu, *Minăstirea Țirgșor. Un fost metoh al Spitalului Pantelimon*, București, 1938, p. —4.

4. *Ibidem*.

5. *Cronicile slavo-romîne din sec. XV—XVI-lea*, publicate de I. Bogdan, editat de P. P. Panaitescu, Editura Acad. R.P.R., 1959, p. 94.

tirii) nu conservă nici o inscripție, deci nu se poate spune cu siguranță data înființării, socot însă că înălțarea bisericii s-a petrecut în anul 1670»⁶.

Deosebit de interesant este și un act din 12 aprilie 1672, în care se spune că Antonie vodă «n-au apucat să o miluiască... ci iaste numai pia-tra»⁷. Prin urmare, anul reconstrucției bisericii se plasa aproximativ în 1670. Iată însă că un document inedit, din 22 iunie 1662, cuprinde porunca lui Grigorie Ghica, prin care volnicește pe Antonie, vornicul din Popești, să ridice satele din județul Prahova «să lucreze la biserica domnească din Tîrgșor»⁸. Acest act este deosebit de important, prin aceea că indică cu aproximație începutul lucrărilor la construirea bisericii în vara anului 1662 și în același timp arată că Antonie din Popești începuse această construcție înainte de a ajunge domn al Țării Românești (1669—1672).

IN LEGATURĂ CU ISTORICUL BISERICII SILVESTRU DIN BUCUREȘTI *

Printre numeroasele cartiere vechi ale Bucureștiului, se numără și porțiunea cuprinsă între calea Moșilor, str. Vasile Lascăr, b-dul Republicii și str. Mihail Eminescu — cartier specific secolului al XIX-lea (a doua sa jumătate). În această arie destul de întinsă se găsește una din cele mai vechi case bucureștene: casa Melik, de pe str. Spătarului, iar pe str. Popa Rusu se găsește metocul Mînăstirii Pasărea, datînd de la începutul secolului al XIX-lea.

În contrast puternic cu casele mici, bătrînești, biserica Silvestru, așezată pe strada cu același nume, domină întretăierea străzilor: Silvestru, Profetului și Oltarului, avînd astfel o bună perspectivă. Refăcută în primii ani ai secolului nostru⁹, biserica imită arhitectura bisericii Mînăstirii Curtea de Argeș, cu turele învîrtejite în frumoase briuri de piatră oblice, producînd o puternică impresie privitorului.

6. Ion Ionașcu, *op. cit.*, p. 19.

7. *Ibidem*.

8. Academia R.P.R., Doc. CXCVI/218, original romînesc, hirtie.

* Prezentul articol ar fi avut o formă mult mai schematică și mai redusă dacă n-am fi primit, cu o rară bunăvoință, din partea d-lui Radu Crețianu, o mare cantitate de material care ne-a fost de un deosebit folos în alcătuirea articolului de față. D-sa ne-a comunicat copii după inscripțiile bisericii, conținutul unor documente importante, precum și întregul material adunat de la informatorii Emil Radulian, Gheorghe Șăinescu și Pr. Chiril Popescu.

Și pe această cale, ținem să-i aducem mulțumirile noastre d-sale, precum și d-nei Sonia Orbescu, cercetătoare la Muzeul de artă populară.

9. Mai exact între anii 1904—1907, de către Procopie I. Demetrescu și pr. Chiriac Bidoianu. Vezi *Anuarul casei bisericii, București*, 1909, p. 21.

Istoricul bisericii. — Biserica Silvestru datează — după afirmația pisaniei actuale, păstrată sub formă fragmentară în curtea casei parohiale¹⁰ — din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, pisania fiind pusă la 15 iulie 1743. Iată textul ei, copiat la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R.¹¹ și întregit după o lectură mai veche, cu suficiente dovezi de exactitate :

«Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu îndemnarea Duhului Sfînt, ziditu-s-a această sf[i]n[tă] și d[umnezeiască] biserică și s-a înfrumusețat cu toate după cum să ve[de] în ziua Adormirii prea Sfîntei Născătoare de Dumnezeu [și pururea fecioarei Maria și s-au zidit în] zilele prea [luminatului domnitor Constantin voevod, cu to]ată chel[tuiala] robului lui Dumnezeu jupîn Pîrvan și de jupîneasa dumnealui Stanca. Să fie vecinică pomenire dumnealor și părinților lor în veac, în anul 1743, iulie 15]»¹².

Pisania nu pomeneste nimic de existența unei biserici mai vechi, aflată pe locul celei de astăzi. Un act, datînd din 8 octombrie 1732, cuprinde vînzarea unei grădini cu vie în mahalaua Silvestrului, ca vînzător fiind «popa Zaharia, zet¹³ popii Pană ot mahalaua lui Silvestru»¹⁴. Existența acestor doi preoți indică în mod cert că în acea mahala se găsea și o biserică. Rămîne ca noi documente să întărească această ipoteză¹⁵.

În ceea ce privește construirea propriu-zisă a bisericii, din cărămidă, nu știm cînd a început și nici cît a durat. Ctitorii au alcătuit un pomelnic al bisericii, imediat după terminarea lucrărilor. În diata ei, datînd din 15

10. Str. Silvestru nr. 36.

11. Va apare în monumentalul volum cuprinzînd inscripțiile medievale din București. Textul ne-a fost comunicat de către Dl. Radu Crețianu.

12. Întregit după Pr. Marin Dumitrescu, *Istoricul a 40 de biserici din România*, vol. I, București, 1899, p. 104—105. Partea tipărită în italice e luată din transcrierea Pr. Marin Dumitrescu. Pentru o mai bună orientare, am pus acest text în paranteze.

13. Ginere.

14. Arh. St. Buc., *Mitropolia Țării Românești*, CCV/5; publicat de George Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București, 1594—1821*, Ed. Academiei R.P.R., 1962, p. 335—336: nr. 245. Menționăm cu această ocazie că numele celui de-al cincilea martor nu este «Iane Măraril», ci «Iane mărariul» (merar).

15. E interesant faptul că în document apare forma: «mahalaua lui Silvestru», nume care presupune existența unui personaj Silvestru, de la care a luat numele și mahalaua. Totuși, acest Silvestru nu poate fi Dr. Silvestru Filiti — după cum afirmă N. Iorga (printre alte lucrări, *Guide historique de la Roumanie*, București, 1936, p. 80), deoarece Dr. Filiti s-a născut la Zîța în 1760 (cf. Ioan C. Filiti, *Așezămintul cultural al mitropolitului Dositei Filiti*, București, 1910, p. 141—148). Parohul bisericii Silvestru, Pr. Chiril Popescu deține, din informațiile locuitorilor mai bătrîni ai mahalalei, următoarele tradiții care explică originea numelui mahalalei: 1. Legenda «doftorului ninune» (probabil în legătură cu dr. Filiti); 2. Numele ar veni de la Sfîntul Silvestru, patronul animalelor, întrucît aici pășteau numeroase cirezi de vite (în catagrafia din 1838, găsim în această mahala pe un Trică sin Ilie, arnăucean, cirezar — cf. Arh. St. Buc., Catagrafii, ms. 83, fol. 144v, nr. 818); 3. Numele mahalalei ar avea o origine ancestrală, provenind din românizarea cuvîntului latin silva = pădure, deoarece regiunea era păduroasă.

Dintre toate aceste tradiții, cea mai verosimilă ni se pare cea care explică originea numelui mahalalei ca provenind de la un personaj istoric numit Silvestru, probabil vreun boier mai bogat din aceste locuri. Este lesne de înțeles că explicația că silva — pădure ar fi dat Silvestru nu poate sta în picioare.

decembrie 1748¹⁶, Stanca, soția lui Pîrvan, care era de meserie boiangiu, amintește de pomelnicul bisericii, alcătuit de ea împreună cu soțul ei. Pomelnicul nu s-a păstrat în original¹⁷, însă o copie de la începutul secolului al XIX-lea a păstrat textul stabilit de ctitori: aceasta se poate dovedi și prin faptul că Pîrvan și Stanca apar trecuți la vii, ceea ce nu s-ar fi întâmplat dacă pomelnicul ar fi fost posterior¹⁸.

În acest pomelnic, după pomelnicul ctitorilor¹⁹, găsim pomelnicul unui meșter, Stan, care — judecînd după poziția sa imediat următoare ctitorilor — pare a fi jucat un rol important la construirea bisericii²⁰. S-ar putea ca el să fie meșterul zidar care a înălțat biserica, tot el fiind și arhitect. În acest caz, el este unul dintre cei mai vechi zidari, poate bucureșteni, constructori de biserici, cunoscuți. Este regretabil că nu ni s-a păstrat nici o stampă înfățișînd vechea biserică Silvestru, deoarece ne-am fi putut da seama de măiestria acestui meșter.

După cîțiva ani de la terminarea zidirii bisericii, Pîrvan boiangiul moare, lăsînd grija bisericii asupra soției sale. Anul morții nu este cunoscut, însă poate fi plasat cu aproximație între 1743—1748, an proxim cînd Stanca își face diata, menționînd că soțul ei era mort la acea dată. În această diată, ea arată că a construit biserica, înzestrînd-o cu diverse bunuri:

«+ Casa întru care am șezut noi și prăvăliia de la uliță, le las sfintei biserici din mahalaoa Silvestrului, care beserică iaste făcută cu toată cheltuiala noastră, care casă iaste făcută pre locul besericii domnești.

+ Așijderea mai las iar sfintei beserici o pimniță de piatră i doao prăvălii ce sînt alătura, care sînt cu pămîntul lor, i 7 răzoare de vie ce sînt în dealul Lupeștilor i 40 mătci de stupi și altele ce au mai afierosit soțul meu în diata lui»²¹.

16. Anexa I.

17. Într-un act din 15 decembrie 1775, act copiat după cel scris de Stanca la finele pomelnicului, Stanca spune: «După acestea pã toate ce le arãt într-acest pomelnic care este fãcut de rãposatul soțului meu și mai apoi înoindu-l pînã mai am și eu viață, ca după cuvîntul rãposatului sã nu rãmîi supt blestem...» (anexa 2).

Din pãcate, textul original nu s-a pãstrat. În alt act din 29 ianuarie 1799, episcopul bisericii Nicolae sin Ioan, mãrgelar, afirmã cã a mers la muntele Alos, la Mînãstirea Ivirul, unde a «paradisit pomelnicul jupînesii Stancãii rãposatei, ce este întãrit cu pecetea rãposatului mitropolit Grigorie» (anexa VII). Mitropolitul Grigorie pãstorește între 28 iulie 1760—18 septembrie 1787 (cf. pr. N. Șerbănescu, *Mitropolii Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Romînã», an. LXXVII (1959), nr. 7—10, iulie—octombrie, p. 793 și urm.).

18. Arhivele Statului București, ms. 745, fol. 197 și urm.

19. La morți gãsım pe: «Pîrvan, Rada, Ianachie, Petco, Dumitra, Mița, Gheorghe, Rafail, Cãlin, Stanca Dumitrana, Șarban, Costandin, Ilinca, Ioana, Mãnãilã, Scarlat, Mariia, Dima, Alixandra, Dumitru, Ștefan și cu tot neamul lor» (f. 197—197 v.).

20. Pomelnicul sãu e urmãtorul: Vii: Stan, Anca, Vladul, Neaga, Chirița, Anastasiia; Morți: Hera, Stana, Tudor, Rada, Buna, Voica, Marica, Cîrstina, Antonie, Gheorghe, Mihãilã, Andronache, Vlad» (*Ibidem*, fol. 197v.).

21. Anexa I.

Afară de acestea, Stanca mai lasă epitropilor 2 cazane pentru a le topi, ca să toarne un clopot pentru biserică. Clopotul nu s-a mai păstrat, fiind returnat la 1893²².

Donățiile făcute de Stanca bisericii sînt consemnate și într-o inscripție în piatră, încastrată în zidul casei din curtea bisericii, datînd din 1760. Iată textul :

«Cele ce las eu Stanca soția lui Pîrvan boiangiu la sf[înta] monastire aceasta, patru răzoare de vie în dealul Lupeștilor, patru prăvălii cu pămîntul lor din ulița cea mare, supt o prăvălie o pimniță de piatră, un cazan oca 50 cu țevile lui, trei prăvălii cu pimniță sînt de la părinții mei, pe loc sînt alte trei case, o cruce de argint, o prăvălie, din sus lungul ține pînă în zidul domnesc și cu o pimniță și două căscioare în dos, un policandru, două tocuri tipsii, talere să fie la pomelnicul bisericii, candelile de argint. 1760»²³.

După această dată, știrile despre biserică se înmulțesc, mai ales printr-o serie de acte pe care le vom publica în anexe. Astfel, la 15 decembrie 1775, îmbătrînind, Stanca ctitora îl numește ca epitrop al bisericii «pă acest neguțător anume Nicolae măgelar, om strein, cu frica lui Dumnezeu», lăsîndu-l ca epitrop și după moartea ei²⁴.

După nouă ani, în 1784, Stanca își ia diata pe care o dăduse spre păstrare la mitropolie, dăruind cu această ocazie mitropoliei o prăvălie din București «pe locul sfintei biserici domnești de lângă Bărăție»²⁵. Acest act îl întărește la 26 octombrie 1786, prin alt înscris, pe al cărui dos se găsește o însemnare de la începutul secolului al XIX-lea, care plasează locul ca fiind «peste drum de Babic la Bărăție, pe locul curții vechi»²⁶. Babic este un faimos brutar armean, vestit pentru pîinea foarte gustoasă pe care o făcea.

Stanca moare în anul 1787, după cum reiese din actul pe care Nicolae mărgelarul, epitropul, îl dă Mînăstirii Ivirul din muntele Atos, pentru ca aceasta să stăpînească trei prăvălii dăruite de Stanca bisericii²⁷. Părințele paroh al bisericii, Chiril Popescu, a identificat aceste prăvălii ca fiind pe str. Lipsani, la nr. 90, fiind lipite de magazinul universal «București». Epitropul arată că a avut mai multe judecăți cu o rudă a Stăncăi, pe nume Chiriță, care dorea să intre în stăpînirea unei prăvălii, în virtutea rudeniei cu ctitora. Actul arată că acesta, fiind strănepot de vară Stăncăi, ajungea pînă la spița a șasea, limită impusă de pravilă, — fapt pentru care pierde procesele ce se țin lanț încă din timpul cînd mai trăia Stanca. Aceasta hotărîse prin diată ca rudele ei și ale soțului ei să fie îndepărtate

22. *Inscripțiile clopotelor bisericilor din București*, ms. în colecția noastră. Pr. Chiril Popescu afirmă că în clopotniță se găsesc două clopote cu inscripția: «Ivan Buzacov». Pentru această danie vezi și G. I. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 215, 744.

23. Textul inscripției se găsește transcris la Institutul de Istorie al Academiei R.P.R., urmînd să apară în volumul de inscripții din București, de care am amintit.

24. Anexa II.

25. Anexa III.

26. Anexa IV.

27. Anexa V.

din treburile bisericii, astfel că acest Chiriță a fost constant îndepărtat, pierzînd procesele. Deoarece devenise destul de supărător, Nicolae episcopul i-a dat o prăvălie cu chirie mai mică, 60 taleri pe an²⁸. Tot în același an, 1794, Nicolae episcopul renunță la epitropia bisericii, trecînd-o Mînăstirii Ivirul, care controla epitropia prin metocul ei din București, Mînăstirea Radu-Vodă.

Totuși, în 1799, Nicolae mărgelarul ia din nou asupra sa epitropia bisericii, mergînd la Muntele Atos pentru a lua actele încredințate Mînăstirii Ivirul, o dată cu predarea epitropiei²⁹. După această dată, lipsesc actele privind epitropia bisericii, pînă în anul 1814 ; grație unui act din 13 martie 1818³⁰, cunoaștem regestele actelor întocmite cu prilejul diverselor judecăți sau jălbi făcute în această perioadă.

Astfel, la 21 decembrie 1800, este numit episcop al bisericii — lăsat de Nicolae mărgelarul în locul lui — un oarecare Teodor Cincul, sudit străin. Acesta se obliga să achite datoriile bisericii, în valoare de 4.410 taleri, și să poarte de grijă bisericii. Nu trece multă vreme și în anul 1802, puternicul cutremur care a distrus numeroase clădiri din București produce stricăciuni și bisericii Silvestru. Totuși Teodor Cincul n-a făcut nici o reparație bisericii, astfel că în 1811 se simțea nevoia unor grabnice reparații.

Mai tîrziu, în 1813, o femeie din mahala, Stanca ișlicăreasa, rudă cu Stanca ctitora, împreună cu soțul ei, Ioniță ișlicarul, face o jalbă domnitorului Caragea, pentru a li se trece lor epitropia bisericii, care ajunsese la «proastă stare, încît poate să și cază», promițînd că în acest caz o vor repara și vor plăti fostului episcop, Cincul, suma de 9.336 taleri, pe care acesta îi avea de luat de la biserică.

Divanul hotărăște ca biserica să treacă sub epitropia Stancăi ișlicăreasa și a soțului ei. La 21 mai 1814, se face o cercetare de la divan, pentru a se constata starea în care se afla biserica. Iată ce spune actul despre stricăciunile suferite de biserică în urma cutremurului și starea ei în urma reparațiilor făcute de Stanca ișlicăreasa : «...am orînduit domnia mea pre dumnealul vel logofătul de țara de sus ca prin vederea dumisale la fața locului să se cerceteze la ce stare au fost biserica în diastima epitropiei Cincului și din anul trecut, de cînd au luat-o ișlicăreasa împreună cu bărbatu-său, la ce stare au adus-o și după cercetarea ce au făcut dumnealui, ne-au dat plîns printr-această alăturată anafora, că din cutremur au fost crăpată rău, învelitoarea stricăată i zugrăveala stricăată din ploi și au fost și făr'de împrejmuire, iar din anul trecut, luînd-o numita ișlicăreasa, au învelit-o din nou cu șindrila de brad, au cîrpit-o pe la crăpături, au dat turnul jos fiind crăpat și l-au făcut de lemn, s-a făcut împrejmuirea curții toată de uluce și în cele din urmă a

28. Anexa V.

29. Anexa VII.

30. Anexa XI.

dat făgăduiala islicăreasa că, făcându-se dreaptă socoteală Cincului, ceea ce i se va alege că are să ia, îi va plăti de la ea...»³¹.

Biserica era de zid, avind și turla tot de zid, iar după această dată, turla a fost făcută de lemn³².

La 4 octombrie, marele logofăt întocmește o anafora cu prezentarea acestei chestiuni la domnitor, care hotărăște prin rezoluție ca biserica să treacă sub epitropia Mînăstirii Ivirul, prin Mînăstirea Radu Vodă din București. Domnitorul specifică în rezoluție că Mînăstirea Ivirul trebuie să plătească Stancăi sumele de bani cheltuite de aceasta pentru reparația bisericii, arătîndu-se pe larg costul materialelor de construcție³³. Reparația propriu-zisă a costat 2.339 taleri și 45 bani.

În sfîrșit, ultimul act pe care îl publicăm, din 13 mai 1818, prezintă «surgerea pricinii» epitropiei bisericii Silvestru³⁴. Cu mici diferențe, el repetă conținutul actelor publicate mai sus.

*

Se vede că reparațiile făcute bisericii n-au fost destul de trainice, deoarece biserica a mai fost refăcută în cursul secolului al XIX-lea, după o perioadă destul de scurtă de timp. La 1834, s-a clădit clopotnița aflată în imediata apropiere a bisericii³⁵.

O pisanie, datînd din 15 martie 1839, menționează o nouă reparație făcută bisericii de către epitropi, împreună cu un mare număr de locuitori ai mahalalei. Iată textul :

«Sf[î]nta și d[um]nezeiasca biserica aceasta, care să prăznuește hramul Adormirea Maicii Domnului, fost-au de lemn mai nainte vreme, făcută mică și acum în urmă, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu silința d[um]neilor epitropi și ctitori : Ilie, Dimitrie, frați și Ioan, Stoica, Gheorghe, Radu, Ioan și din mila a mai multor creștini s-au făcut de iznoavă după cum se vede că să fie acelora care au miluit spre sufleteasca mîntuire și de vecinica pomenire, în zilele Mării sale d[omn] Alecsandru Ghica vv., și otcirmuitori sfintei Mitropolii și episcopi : Neofit, Chesarie, Ilarion, leat 1839, mar[tie] 15»³⁶.

31. Din textul reproduș, reiese clar că Teodor Cincul n-a făcut nici o reparație bisericii, astfel că spusele lui N. Stoicescu : «A fost reparată la începutul sec. XIX-lea, după cutremurul din 1802 de Teodor Cincul» (*Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, ed. Acad. R.P.R., 1962, p. 304) trebuie corectate în acest sens.

32. Și în catagrafia din 1810 se afirmă că biserica era de piatră. Cf. Al. Lapedatu, *Catagrafia bisericilor bucureștene la 1810*, București, 1907, p. 25; extras din «Biserica Ortodoxă Romînă», an. XXXI.

33. Anexele IX, X.

34. Anexa XI.

35. Comunicare a pr. Chiril Popescu. Partea de sus s-a adăugat în 1879, fiind concepută de arhitectul Mandrea, care a făcut și Foișorul de foc. Tot în 1879 au fost aduse la clopotniță patru cadrane ale unicului ceas din București — afară de cel al Palatului — ceas care s-a strîcat în urma cutremurului din 1940.

36. Publicată de N. Iorga, *Inscripții din bisericile Romînești*, vol. I—1, București, 1905, p. 303 : nr. XXXIX/759. Astăzi, inscripția se găsește în cancelaria bisericii, în dosul unui imens dulap cu cărți.

Nu ni s-a păstrat, după cunoștința noastră, nici o imagine a acestei biserici astfel refăcută, însă un martor al dărîmării ei în 1904, pentru a se face cea nouă, octogenarul inginer Emil Radulian (mort în anii trecuți), o descria ca fiind «mai mică decît cea actuală, avea pereți albi spoși, un acoperiș de tablă, un pridvor îngust, două turle de lemn cilindrice prevăzute cu ferestre înguste, aceia din pronaos slujind și de clopotniță. În interior, biserica era zugrăvită cu altă pictură, mai rudimentară decît cea actuală..., nu avea portrete de ctitori...»

Pisania transcrisă mai sus spune că biserica făcută de Stanca și Fîrvan era de lemn, — afirmație ce constituie o inadvertență dacă o comparăm cu conținutul actelor menționate mai sus.

Între 1904—1907, biserica a fost complet refăcută și adusă la porțiunile monumentale de astăzi. Zugrăveala a fost făcută de cunoscutul pictor Costin Petrescu.

*

Alături de știrile privind biserica, o importanță egală prezintă și o serie de știri despre mahala, despre topografia locurilor și despre personalitățile mai cunoscute care au locuit aici. Informațiile primite de la Emil Radulian, născut la 13 martie 1874, de la Gheorghe Săinescu, născut tot cam pe atunci, precum și de la preotul paroh Chiril Popescu, ne-au permis să restabilim în linii mari aspectul general al mahalalei, în cursul secolului al XIX-lea, în a doua sa jumătate. Ca legendă la o schiță de plan ridicată de către inginerul Emil Radulian, vom enumera locurile mai importante din cuprinsul mahalalei Silvestru.

1. Biserica Silvestru.

2. Chiliile locuite de preotul Chiriac Bidoianu și paracliserul Nicolae zis Mucă. Aceste chilii se găseau în spatele bisericii, pe locul mormîntului actual al preotului Gheorghe Georgescu-Silvestru, oblic față de clădirea bisericii. Primele două chilii constituiau locuința dascălului Nicolae Mucă și a mamei sale, iar următoarele două, despărțite de o sală și o bucă tîrie, aparțineau preotului Bidoianu, încă din timpul diaconiei sale. Un nuc mare umbrea curtea părintelui Bidoianu. În aceste chilii locuise preotul Teodor Șăinescu, fost căpitan, preoțit după 1848. Cu timpul, aceste chilii s-au dărîmat, după ce un timp serviseră ca depozit de vechituri.

3. O masă de piatră, așezată în fața bisericii dincolo de drumul din curtea acesteia. Pe această masă de piatră se puneau cazanele cu apă la Bobotează și tot aici se făceau parastase.

4. O căsuță așezată perpendicular pe latura de vest a zidului curții bisericii, din care căsuță locuia baba Ivanca, «bătrîna bisericii», devenită îngrijitoare la biserică din 1878; era matusa lui Emil Radulian. În această casă se găsea o cameră de dimensiuni 5/6 m, în care preoții și epitropii discutau problemele bisericii.

5. Mormînt al familiei Procopie Dumitrescu, fost epitrop, care a restaurat între 1904—1907 biserica, împreună cu preotul Bidoianu.

6. Mormînt al familiei Gogulescu, negustori din mahala în curtea bisericii).

7. Mormînt al familiei Șăinescu (în curtea bisericii).

8. «Școala popilor». A fost înființată la 1865, fiind formată dintr-o încăpere de serviciu și 4 clase, învelite cu tinichea. A fost numită astfel, deoarece la început învățătorii erau preoți. Mai târziu, școala a fost preluată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii. Ultimii preoți învățători au fost Teodor Arțăreanu și Chiriac Bidoianu. La deschiderea școlii, învățătorii erau astfel împărțiți pe clase : cl. I, civilul Stroescu ; cl. II, pr. Bidoianu ; cl. III, pr. Grigore de la biserica Popa Chițu ; cl. IV, pr. Arțăreanu și pr. Radulian. Școala popilor preda învățătura în mod gratuit. În clopotniță, la parter, se afla o cameră care servea școlii de cancelarie. Printre elevii școlii, se numărau Emil Radulian, Gheorghe Șăinescu ș. a.

9. Locuința căpitanului Teodor Șăinescu, participant la revoluția de la 1848, însoțit cu Elenca Boteanu. După revoluția de la 1848, a fost surghiunit la Mănăstirea Căldărușani, de unde mitropolitul Neofit îl face diacon și apoi preot și-l numește la biserica Silvestru. Preotul Șăinescu a slujit la biserică din 1849 pînă în 1889. A avut un fiu, Gheorghe Șăinescu, însoțit cu Caliope Serghiescu, fiica lui Marin Serghiescu, «naționalul».

10. Porțiune din str. Salcîmii, locuită de țigani bidinagii, mutați ulterior în cartierul Tei.

11. O groapă adîncă, de cca 10 m, care a servit drept carieră de nisip, iar apoi pentru depozitarea gunoaielor.

12. Mormîntul lui Pîrvan boiangiu și al Stancăi, ctitorii bisericii. Acest mormînt se găsea în interiorul bisericii ; în urma restaurării din 1904—1907, vechile morminte au fost încălcate de către pronaos și pridvor, locul lor inițial fiind marcat printr-o cruce neagră în dalajul pridvorului. Inscripția, astăzi pierdută, avea următorul cuprins :

«Aici dedesubtul aceștii pietri odihnesc oasele [e] robilor lui D[u]mn[e]zeu jupanului Părvan boiangiu i ale jupănesii dumnealui Stanca, ctitorii aceștii sfinte beserici și a copiilor dumnealor Dumitrana, Ilinca, Scarlat, Ioana, Mănăilă, Mariia, Costandin ; veacinica lor pomenire, D[u]mn[e]zeu să-i iarte. Nica.

Alături cu aciastă piatră să odihnesc și oasele popi Ioan, Mariia prez[vitera] ; 7298 (1790)»³⁷.

De altfel, în jurul bisericii se găsea un cimitir destul de întins, a cărui existență a fost dovedită cu ocazia săpăturilor din 1944, pentru a se face tranșee, cînd au fost descoperite oseminte și sicrie.

13. Un nuc secular, aflat lîngă casa pr. Chiriac Bidoianu.

14. Clopotnița.

15. Casa Lăncescu, unde se afla un restaurant. În grădina restaurantului se găsea un pîr secular, sub care se odihneau preoții.

37. Publicată de N. Iorga, *op. cit.*, p. 303 ; nr. XXXIX/758.

16. Un păr de aproximativ 200 ani.
17. Casele de locuit ale preotului Radu Radulian.
18. Sinagoga.
19. Puț cu apă.
20. Cîrciuma Zissu, faimoasă pe vremea sa, fiind vizitată de Caragiale, Titu Maiorescu, Nicolae Flea, Delavrancea, Iancu Brezeanu, Nottara, Iancu Niculescu și alții.
21. O mlaștină destul de întinsă, formată prin scurgerea ploilor.
22. Casa în care s-a născut compozitorul Chiriac.
23. Cîrciuma lui Tănase.
24. Cîrciuma lui Teslaru.
25. Teatrul de vară, veșnic plin, pe a cărui scenă au jucat Nottara, frații Petrescu, Iancu Niculescu, Catopol, Băjenaru și alții³⁸.
26. Casa abagiului Adam.
27. Cîrciuma Gherghiceanu.
- 28—29. Casa unui grec numit Mițache.

*

În afară de aceste date destul de interesante, prezentăm și o listă a preoților bisericii, după cum apar în documente :

Popa Zaharia, ginere al popii Pană, apare într-un act din 8 octombrie 1732 (G. Potra, *loc. cit.*). Este cel dintîi preot cunoscut al acestei biserici.

Popa Marin apare menționat la 15 decembrie 1748, în diata Stancăi (anexa 1).

Popa Vasile apare în același document.

Popa Constantin apare la 9 ianuarie 1765, ca martor într-un act de vânzare (actele Mănciuleștilor, nr. 42, în colecția noastră).

Popa Neguț apare în pomelnicul bisericii (Arhivele Statului, ms. 745, *loc. cit.*). Soția sa se numea Maria.

Popa Șerban apare în pomelnic, însurat cu prezvitera Tudora.

Popa Ivan. Acest preot este ctitor al bisericii Iancu-Nou³⁹ : a participat și la înălțarea bisericii Sfîntul Pantelimon, la 1790⁴⁰. Moare la 1790, fiind îngropat în biserica Silvestru⁴¹. Soția sa se numea Maria.

Popa Tudorache, născut în 1745, a fost hirotonit preot la această biserică la 20 iulie 1772. La 9 iunie 1793, dădea o jalbă pentru parohia bisericii, împreună cu popa Damian de la aceeași biserică (Arh. St., ms.

38. A se vedea și un interviu al lui Iancu Niculescu din ziarul «Viitorul», nr. 2135, din 20 ianuarie 1914 ; a se vedea și George Scrioșteanu, *Iancu Niculescu*, în «Universul literar», din 2 martie 1930, p. 156.

39. Vezi N. Iorga, *Inscripții...* vol. I—II, București, 1907, p. 351 : nr. LXXIII/898. Este o însemnare pe o Evanghelie din 1697, aparținînd bisericii Iancu-Nou : «Această sfîntă și d[umne]zeiască Evanghelie iaste cumpărată de sfînția sa părintele popa Ivan, ctitorul sfîntei biserici mah[alaua] Iancului din București, dîndu-se și aciasta cu altele doare ale bisericii. Eu robul lui D[umne]zeu pop[a] Ivan ot Silvestru ; leat 1792».

40. Pisania bisericii din 1790, la N. Iorga, *Inscripții...*, p. 330 : nr. LIV/812.

41. Vezi mai sus.

143, fol. 204—204 v.). A fost însurat cu Sanda prezvitera și la 1810 avea o fiică, Gherghina.

Popa Damian, născut la 1758, a fost hirotonit preot la 13 iulie 1787 la această biserică. La 9 iunie 1793 da o jalbă, împreună cu popa Tudorache. La 1810 era însurat cu Niculina prezvitera.

Popa Nicolae scrie la 7 septembrie 1806 un act de vânzare (actele Mănciuleștilor, nr. 100, în colecția noastră).

Popa Gheorghe, născut la 1762, a fost hirotonit preot la această biserică la 1792. La 1810 era văduv, avînd o fiică Ana și un fiu Ioan.

Popa Simeon, născut la 1780, a fost hirotonit preot la această biserică la 14 august 1804.

Popa Fronie s-a născut la 1798, fiind hirotonit la această biserică la 17 august 1824. Era fiul lui popa Simeon (cf. Pr. George Negulescu, *Hirotoniile săvîrșite în eparhia Ungrovlahiei în timpul mitropolitului Grigorie Dascălul, 1823—1834*, București, 1934, p. 10). La 1838 era însurat cu Maria prezvitera și avea fii pe Nicolae, Alexandru și Procopie (Arh. St., Catagrafii nr. 83, fol 151 v.).

Popa Constantin era fiul unui Tănase din mahalaua Silvestru. A fost hirotonit preot la această biserică la 19 septembrie 1825 (Pr. George Negulescu, *op. cit.*, p. 15). S-ar putea să fie tot el *popa Dinu*, născut la 1800, care apare în catagrafia din 1838. Era însurat cu Stanca prezvitera și avea copii pe Manda, Ioana, Marghioala, Tudorache și Ilinca (Catagrafia 1838, fol. 143 v.).

Popa Zamfir, născut la 1768, la 1838 era însurat cu Floarea prezvitera (Catagrafia 1838, fol. 151v.).

Popa Mihalache era fiul lui popa Ștefan, hirotonit diacon la această biserică la 26 iulie 1847 și preot la 31 martie 1849 (Condica de hirotonii a Mitropoliei Ungrovlahiei, fol. 145 v., 152 v., în colecția noastră).

Popa Ivan e cunoscut ca zugrav de icoane. Pictează o icoană la biserica Sfîntul Pantelimon, precum și mai multe icoane la biserica din Preoțești-Ilfov, dateate 1849. Pe toate icoanele iscălește «Popa Ivan ot Silvestru». (Vezi N. Iorga, *Inscripții...*, p. 330, nr. 815; Ștefan Metes, *Zugravii bisericilor romîne*, Cluj, 1929, p. 93, nota 3; Victor Brătulescu, *Biserică de cîmp. Biserica din Preoțești-Ilfov*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXXII (1939), fasc. 101, iulie-septembrie, p. 97—100).

Popa Teodor Săinescu slujește la biserică între 1849—1889.

Popa Teodor Arțăreanu apare la 16 septembrie 1865 la această biserică (Acad. R.P.R., ms. rom. 661, foi 307 v.). Era însurat cu Elena prezvitera (Comunicarea pr. Chiril Popescu).

Popa Mihail Referendaru apare la 1865 împreună cu pr. Teodor Arțăreanu. Era însurat cu Eufrosina prezvitera.

Popa Nicolae apare și el la 1865.

42. G bibliografie completă a lucrărilor noi se găsește în *Contribuții la bibliografia istorică romîno-slavă, 1945—1959*, în «Romanoslavica», vol. V, București, 1962, p. 245—268. Dintre cele mai vechi, menționăm studiul de analiză sigură: P. P. Panaitescu, *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila, archevêque de Kiev, dans les principautés roumaines*, în «Mélanges de l'école roumaine en France», 1926, partea I, p. 3—97.

Preot Chiriac Bidoianu a fost profesor la școala popilor, refăcând biserica între 1904—1907.

Preot Radu Radulian a fost învățător la școala popilor. Era însurat cu Elena prezvitera.

Preot Gh. Georgescu-Silvestru.

Actualmente, biserica este servită de pr. Chiril Popescu cu soția Victoria, pr. Eugeniu Bărbulescu cu soția Cornelia și pr. Ilie Ionescu cu soția Sofia.

ANEXE DOCUMENTARE

I. 1748, decembrie 15. Diata jupinesii Stanca, soția lui Pîrvan boiangiul :

«+ Văzînd că toate ale veacului cestui de aici sînt deșarte și vremelnice și cum că nici unele nu sînt stătătoare ci toate trecătoare și supuse stricăciunii, căriia și ticălosul om iaste supus, drept aceea și eu roaba lui Dumnezeu Stanca, soția răposatului Pîrvan boiangiu, temîndu-mă de moarte cum că fără de veaste aduce slîrșit, am socotit pînă înii sînt mințile întregi și pînă a nu mă cuprinde de tot slăbiciunea, de mi-am făcut diată, întru care am înșămînat toate pre amăruntul, precum arată mai jos.

Dechenivrie 15, leat 7257

+ Pivnița cu casa deasupra ei, carea iaste pre locul bisericii domnești, în mahalaoa lui sfinți Gheorghe cel vechiu, o las sînteii Mitropolii, pentru pomenirea mea și a răposatului soțului meu.

+ 20 măci de stupi las iar sînteii Mitropolii.

+ Casa întru care am șezut noi și prăvălia de la uliță, le las sînteii bisericii din mahalaoa Silivestrului, care biserică iaste făcută cu toată cheltuiala noastră, care casă iaset făcută pre locul bisericii domnești.

+ Așijderea mai las iar sînteii bisericii o pimniță de piatră i doao prăvălii ce sînt alătura, care sînt cu pămîntul lor, i 7 răzoare de vie ce sînt în dealul Lupeștilor i 40 măci de stupi și altele ce au mai afierosit soțul meu în diata lui.

+ Casele frății-mieu Șerban ce sînt din dosul acestor mai sus zise prăvălii, le las la Sînta Vineri, fiind îngropat frate-meu Șerban acolo.

+ 30 măci de stupi i un cazan le las la Sfinți Gheorghe cel vechiu pentru pomenire, unde-mi sînt copiii îngropați.

+ Las vărului meu Iordache un rînd de haine și tal. doao zeci și să aibă a să odihni cu pace, în casa care șade, pînă la moartea lui și la moartea lui să aibă a cheltui epitropii la toate ceale ce vor trebui de îngroparea lui.

+ Las nepotului meu Gheorghe o scoarță de Tarigrad i un covor i o perină de iringhie i o tingire.

+ Las nepotului meu Iordachie tal. 10 și doao tingiri.

+ Las cumnatului Manii un cazan i o-teacă de argint cu cuțite.

+ Las nepoată-mi Arghirii o păreche de cercei de aur i patru șiruri de mîrgăritare mărunt i o mahramă cu fir.

+ Las nepoată-mi Catrinii o păreche cercei de aur i doao tingiri i o rochie de beldarea i o iie cu fir i o mahramă cu fir.

+ Las finului Pîrvan un căzanel i taler[i] 20.

+ Las copilei cumnatului Vasile o iie cu sîrmă și patru șiruri de mîrgăritariu și o pereche de ace.

+ Las finului Pîrvanel zece măci de stup.

+ Las dascălului Gheorghe trei linguri de argint.

+ 10 taleri un sîrindar la Silivestru.

+ 10 taleri sîrindar la Sfinți Gheorghe cel vechiu.

+ 10 taleri un sîrindar la Protopopu.

+ 10 taleri la Zlătari.
 + 10 taleri la duhovnicul.
 + 1 pereche de brățări de argint s-au dat săracilor.
 + Iar un cazan i 3 căldări i 4 tingiri i 2 tocuri tipsii de aramă i 2 tocuri talere, unul de aramă, altul de cositoriu i o scoarță de Tarigrad i 2 velințe i 2 sfeșnice de alamă i o dulamă de canavăț blănită i o țivilichie de belacoasă i o iie de tulpă cu brățările dă sîrmă i o mahramă cu fir i doao rinduri de așternuturi i un șal roșu i o păreche de paltale de argint i o păreche de brățări de argint i doao părechi cercei de argint i 12 șiruri de mărgăritari i 5 inele de aur i cinci inele de argint i o cunună de argint — acestea să să vinză.

La acestea toate las epitropi pe popa Marin pe popa Vasilie i pe cumnatul Manea i pe dascălul Gheorghie pe jupan Vasilie cumnatul meu ca să aibă a vinde aceslea ce s-au înșămnat mai sus, să mă îngroape cu cinste și să împlinească toate ceale ce am lăsat eu cu sufletul meu. Așijderea să aibă a purta ei grijă de toate ceale ce s-au afierosit sfintei biserici, atit de ceale ce au lăsat răposatul soțul meu, ca să strîngă ei venitul de la aceste mai suszise danii și dintru acest venit să facă parastasuri și sărindare în toți anii și să cumpere de ceale ce-ar avea lipsă sfînta beserică, iar preoții să nu aibă a să amesteca la aceste danii, afară de un sărindar taleri zece ce am lăsat ca să li să dea în fieștecare an.

+ 2 cazane le las să cheltuiască epitropii să facă un clopot la aciaștă sfîntă beserică.
 + Las și epitropilor pentru osteneala lor cîte taleri doaozeci și cîte un inel de aur.
 + Eu Stanca, soția răposatului Pîrvan boiangiu, așa las cu sufletul meu».

(Arh. St. Buc., Mitropolia Țării Românești, CCVIII/10; copie în ms. 131, fol. 137 v. —138 v.).

II. 1775, decembrie 15. Stanca soția lui Pîrvan boiangiu numește ca epitrop al bisericii pe Nicolae mîrgelar.

«Întărirea ce face răposata Stanca ce au fost soția lui Pîrvan boiangiu pentru epitropia bise[ricii] i mahalale: Silivestrului la sfîrșitul pomelnicului.

După acestea pă toate ce le arăt într-acest pomelnic, care este făcut de răp[osatul] soțul meu și apoi mai înoindu-l, pînă am și eu viață, ca după cuvîntul răposatului să nu rămii supt blestem, am ales pă acest neguțător anume Nicolae mîrgelar, om strein, cu frica lui Dumnezeu și-l las pă dumnea[lui] ca după moartea mea să fie dum[nea]lui epitrop pă toate ale sfintei biserici, cît și după moartea mea, mult puțin ce om avea, la toate sfînta biserică să aibă dum[nea]lui a face din an în an pomenire la hram pentru păcatele noastre mari și să dea preoților iarăși pă an cîte taleri 30 pentru păcatele noastre după cum au lăsat răposatul și cu blestem. Rudele mele să nu să amestice pă dum[nea]lui pă nimic, fiindcă eu l-am ales pă dumnealui, că pă rind le-am mulțumit cu cît mi-a dat mîna și cu întărire de către S[finția s]a părintele mitropolit să aibă putare dă grijă acest numit neguțător și maica Precista îi va fi și dum[nea]lui dă ajutor.

dichemvrie 9, lt. 1775

+ Eu Stanca soția răposatului Pîrvan boiangiu, adeverez.
 + Popa Toma schevolilax, mărt[urie].
 + P[opa] Ioan hartofilax, mărt[urie].
 + Popa Grigorie prot[opop] mărturie».

(Ah. St. Buc., ms. 143, fol. 43 v.).

III. 1734, august 24. Stanca ctitora dăruiește Mitropoliei o prăvălie.

+ «Adecă eu jupîneasa Stanca soția răposatului jupîn Pîrvan, dat-am, adevărat zapisul meu la sfînta mitropolie de aicea din București, cum să să știe că din rivnă dumnezeiască fiind îndemnată încă din trecutele vremi, prin diiată am dat danie sfintei mitropolii o prăvălie ce o am aici în București pe locul sfintei biserici domnești de lingă Bărăție, care diiată acum luindu-o de la sfînta mitropolie și cunoscîndu-mă foarte slabă, din care a pururea îmi aștept obștescul sfîrșit, printr-acest credincios al meu zapis am dat mai susnumita prăvălie sfintei mitropolii, ca după moartea mea să fie bună dată danie pentru

ponenirea noastră și a părinților noștri și să o stăpânească sfânta mitropolie cu pace de către tot neamul și rudenile mele și pentru mai adevărată credință am întărit eu însumi cu pecetea mea.

1784, august 24

- + Eu Stanca soția răposatului Pirvan boiangiu! adeverez.
- + Eu Nicolae episcopul martor».

(Arh. St. Buc., Mitropolia Țării Românești, CCVIII/15 ; copie în ms. 131, fol. 140).

IV. 1786, octombrie 26. Adevăritarea și întărirea zapisului din 24 august 1784.

+ «Măcar că într-acest zapis ce l-au dat la mitropolie la leat 1784 să cuprindă că prăvălia mea de lângă Bărăție ce am dat danie mitropolii să o stăpânească după moartea mea, dar fiindcă mi-au mai lungit milostivul Dumnezeu zilele, iată iarăși printr-acest zapis adeverez că am dat-o născută prăvălie întru stăpînirea sfintei mitropolii încă în viață fiind, adevă de acum de la sfinți Dimitrie viitor, leat 1786 octombrie 26 să aibă a o da mitropolia cu chirie oricui va vrea, ca o stăpînă desăvîrșită, iar eu nici neamul meu să nu să mai amestece mai mult. Iar cît pentru o diată ce iaste dată la mitropolie de sînt ani treizeci, cînd să va găsi acea diată să nu să prinză în seamă, oricînd să va întîmpla după vremi a să găsi să nu să prinză în seamă nicidecum, făr'decît numai acest zapis ce cuprindă întru'nsul. Și pentru credință mi-am iscălit numele și mi-am pus și pecetea iscălitîndu-să și alte mărlurii, iar chiria pămîntului iaste taleri 8, adevă opt, iar nu mai mult.

1786 octombrie 26 dni

- + Eu Stanca soția răposatului Pirvan boiangiu! adeverez.
- + Eu Nicolae episcopul mărturie.
- + Gheorghe logofătul Mitropolii mărturie.
- + Și am scris eu Dobre cu zisa dumneai și martor».

Pe verso: «Acest sinet iaste al prăvălii peste drum de Babic la Bărăție pã locul curții vechi».

(Arh. St. Buc., ms. 131, fol. 140 v.).

V. 1794, ianuarie 15. Scrisoarea lui Nicolae mîrgelarul dată mînistirii lui, pentru stăpînirea a trei prăvălii.

+ «Eu Nicolae sin Ioan mîrgelariul am dat arătată scrisoarea mea la sfîntul munte, adevă la sfînta mănăstire Ivirului și la prea cuvioșii părinți ce să aîlă într-aciastă sfîntă mănăstire, pentru adevărită, cum că mă lăsase răposata jupîneasa Stanca, soția răposatului Pirvan boiangiu, episcop pre ale sale, ia care episcopie, încă trăind dumneai 12 ani, în viață, fiind și episcopia întărită de prea osfinția sa mitropolitul Grigorie și mărlurită cu pecetea lui precum și cu pecetea răposatei dumneai Stancăi și cu iscălițurile cinstului între preoți popa Toma schevofilax, acum dar domnesc eclesiarch și cu doao alte iscălițuri a doi protopopi la 1775, după cum osibil și altă scrisoare au făcut dumneai cu iscălițura sa și cu pecete, care au dat la sfîntul munte la sfînta mănăstire Ivirului, la care scrisoare afirosește trei prăvălii dinpreună cu pămîntul lor și o vie a dumneai pre pămîntul mănăstirii Radului vodă (carele acum iaste stricată și de tot părăginită din vremea răzmiriților), după cum și dumneai au priimit asemenea scrisoare de la sfînta mănăstire Radului vodă cu pecetea lui și cu iscălițură a prea cuviosului egumen Hrisant, care mănăstire iaste înclinată la prea sfînta mănăstire Ivirului în sfînta gora. La care scrisoare ce iaste scrisă la anul 1784 hotărăște răposata cite tal[eri] cincizeci pe an ca să să dea la sfînta mănăstire după moartea ei, după cum s-au dat și pînă acum după moartea ei, la aceeași scrisoare holărăște răposata oricare egumen să va aîlă după vremi la sfînta mănăstire Radului vodă să n-aibă mai mult să ia, numai după cum s-au zis mai sus. Încă hotărăște la aceeași scrisoare răposata Stanca cum că la moartea mea, arătatului episcop Nicolae sin Ioan, ea să aibă eu să las episcop în locul meu pre carele voi găsi cu cale. Încă trăind răposata, oareșcare rudenii au jăluit către prea înălțatul domn Mavroghene v[oe]v[od] și măria sa au orînduit judecată la prea

oslinția sa mitropolitul Grigorie și după ce au eșit dumneaei înaintea prea oslinției sale care cercelind rudenii lor, s-au aflat a fi prea depărtată de la dumneaei, adecă strenepot de vară al doilea, care după pravulă s-au pogorit pînă la a 6-a spiță. Pentru aciasta n-are aceste rudenii nici o dreptate. Și așa văzînd preaosfinția sa mitropolitul au făcut anafora răposatei Stancăi cătră prea înălțatul domn, care anafora iaste iscălită și de preaosfinția sa și s-au arătat înaintea înălțatului domn dinpreună cu numita rudenie adecă moștenitori, carele dovedindu-să cum că n-au nici o dreptate, au holărit și au dovedit întărind anafora cu pecelea mării sale, hotărînd cum că numita Stanca să rămie de tot nesupărată de pîrșii ei și ca o stăpînă pe ale ei lucruri să facă după cum va vrea, fiindcă le are de la părinții ei. Așjderea și epitropia epitropului să întărește cu hotărîrea și cu porunca prea înălțatului domn Mavrogheni. Lîngă toate acestea, după moartea răposatei, de mutle ori eu m-am supărat de numita rudenie și în vremea prea înălțatului domn Mihai Șutu v[o]vod după cum și acum în vremea prea înălțatului domn Alexandru Moruz v[o]vod și todeauna nu m-au lăsat în pace ca să-mi caut de trebile mele și după orînduiala răposatei, cu atîtea chietuiele și yăzînd că și de acum înainte și pe urmă nu voi avea odihnă de dinșii și de la judecări am lăsat toate ale mele trebuințe și am alogat către prea sînta Născătoare de D[umne]zeu și la sînta mănăstire Ivirului în sîntul munte și am dat volnicia mea, adecă epitropia, cu toată voirea mea și a sufletului meu la stăpînirea și la purtarea de grijă aceștii sînte mănăstiri Ivirului, adecă stăpînirea a trei prăvălii la mahalaoa sîntului Gheorghe cei vechi, după cum și la epitropia răposatei iaste dovedită cu pecelea preaoslinției sale mitropolitul Grigorie (la anul 1775), după cum s-au arătat mai sus. Așjderea am dat o oareșce puțin ce s-au aflat de-ale casii răposatei rămase și ca să fie sînta mănăstire de acum înainte și pe urmă stăpînă și purătătoare de grijă la aceste prăvălii avînd grija lor, după cum am avut și eu grija lor pînă acum și ca să rămie mănăstirea de tot nesupărată de acum înainte, nici de la rudenii, nici de la mine, ca să aibă grije să împlinească toate orînduielele răposatei, după cum am urmat și eu pînă acum.

Adecă ca să aibă a da baticul preoților și a dascălului bisearicii numindu-să a Sili-vestrului (care bisearică din temelie iaste zidită de răposatul soțul ei dinpreună cu ea) cite tal. 45 pe an și să aibă din toate acestea sînta mănăstire ca să facă pomenirea fericitilor, la zioa hramului bisericii. Iar eu văzîndu-mă mult supărat de la numita rudă a răposatei ce se numește Chiriță, după moartea ei, în zilele lui Mavrogheni i-am dat făr'de voia mea; supărîndu-mă, o scrisoare ca să fie volnic la o prăvălie (care o ținea cu chiria cu voia răposatei cite taleri 30 pe an) ca să nu plătească chirie. Cu toate acestea, în zilele prea fericitului mitropolit Cozma iar m-am judecat cu acel Chiriță și au găsit cu cale preaosfinția sa ca să-mi plătească chiria prăvăliei (după cum mi-au și plătit) zicînd preaosfinția sa că eu n-am voe ca un epitrop ca să dăruesc prăvălie și au poruncit ca să-mi dea zapisul înapoi, dar nu mi s-a dat. I-am dat la acea vreme iar un zapis deosibit pe altă prăvălie, să-mi dea pe an cite taleri 60 și să o aibă cit va trăi el, zicînd el că de nu-i voi da, le va închina la ciușmeaoa mării sale Mavroghene și eu fiind în judecată cu dînsul într-acea vreme, i-am dat de mare nevoie după cum au vrut, ca să fie pace între noi și acum văz că nu pot să scap de judecată de el și mărturisesc și eu după cum și alții cari șad la acele prăvălii ca să aibă sînta mănăstire voe să ia zapisele de la acela și să-l scoată dintr-acele prăvălii. Și ca să stăpînească sînta mănăstire cu pace, fiindcă eu dau sîntei mănăstiri aceste prăvălii făr'de nici-o datorie, una la 1793 april 23, a doua prăvălie la 1794 ghenarie 1 și cea de a treia așjderea la acest an, ghenarie 2. Așjderea las pre răposata făr'de nici-o datorie ca să rămie sînta mănăstire odîhnită și stăpînitoare asupra acestor prăvălii în vecinica pomenire a răposaiilor, după cum să arată în pomelnicul lor scris numele.

Iară eu, ca să rămîn de acum înainte nesupărat și necercetat de numitele rudenii ale răposatei și pentru cele de sus prăvălii arătate și pentru vie, să aibă să răspundă pentru toate acestea ale răposatei sînta mănăstire Ivirului, oricare egumen să va întîmpla la sînta mănăstire a Radului vodă, fiindcă am dat la sînta mănăstire toate scrisorile mele care am avut atîta ale epitropiei mele carele am avut date de la răposata dinpreună cu pomelnicul, atîta și alte scrisori de judecată care s-au făcut din pricina clironomilor, după cum s-au arătat mai sus. Și așa rămînînd eu lămurit, am luat și eu de la sînta mănăstire a Ivirului asemenea scrisoare de odihnă întărită cu pecelea sîntei mănăstiri, într-o adevărînță

și întru întărire, precum și eu am dat această scrisoare la afirosire la sfînta mănăstire Ivîrului cui scălitura și cu pecetea mea. Așijderea și scălituri a vrednici marlari, ca să fie nestrămutată și neclătită în veci.

1794 ian[uarie] 15

+ Eu Nicolai sin Ioan epîtrop adeverez cu pecetea mea.

+ Și am scris eu Neofît duhovnic cu zisa dumnealui, neștiind carte, marlur».

(Arh. St. Buc., Mănăstirea Radu Vodă. XCVIII/1).

Vl. 1794, ianuarie 25. Carlea lui Nicolae sin Ioan mărgelar, pentru epitropia bisericii Silvestru.

+ «Cu arătată și cu iscălită scrisoarea mea să încredințează și să dovedește cum că eu Nicolae sin Ioan mărgelarul, viind la sfînta mănăstire Ivîrului, am răzimat și am afirosit la aciastă mănăstire trei prăvălii cu pămîntul lor la tirgul poștăvarilor la mahalaoa sfîntului Gheorghie cel vechi, carele prăvălii mi le lăsase cu scrisoare de epitropie, încă trăind, răposata jupîneasa Stanca, soția răposatului Pirvan boiangiului ca niște ale sale avute de la părinții ei cu hotărîri iscălite ca să să dea din venitul acestor prăvălii la o acei părți prin mijlocirea mea, fiind epîtrop pentru mîntuirea sufletului ei, după cum și la aciastă sfîntă mănăstire să dau după moartea ei cîte taleri cinzeci pe an, pentru pomenirea ei și după toate acestea îmi hotărăște și-mi poruncește cum după moartea mea ca să las în locul meu alt epîtrop, pre carele voi vrea. Avînd dar eu aciastă epitropie optsprezece ani și fiindcă de multe ori am fost supărat la răspunsurile multora judecări după moartea ei, de oareșcare depărtată rudenie acei numite Stanca și nepuînd a suferi de a pururea supărare și mai mult, gîndind nevremelnică moarte, am hotărît cu voia mea și cu tot gîndul meu și am afirosit aciaste trei prăvălii cu pămîntul lor la aciastă sfîntă mănăstire a Ivîrului cu a mea dă afirosire scrisoare, ca să stăpînească sfînta mănăstire în veci și cu volnicie, și ca să urmeze și orînduile răposatei pentru cele sufletești, după cum și eu singur. Pentru aciasta, văzînd sfîntii părinți ai sfîntei mănăstiri ale mele multe osele care am pălîmit la aciastă îndelungată epitropie, au hotărît toți de obște și pre mine m-au proînnisut decît alții și mi-au dat aciaste trei prăvălii cu pămîntul lor cu chirie pe an cîte tal[eri] doao sute și cincizeci cu așăzare pă aciasta: a) Începînd chiria acestor trei prăvălii din anul 1794 ianuarie unsprezece, să fiu dator a da aciastă numită chirie în tot anul, adecă cele doao sute cincizeci taleri (la sfîntul Dimitrie) la oareșcare egumen ce să va întîmpla la sfînta mănăstire Ivîrului a Radului vodă ca să dau acesteale făr'de nici-o împotrîvire și făr'de nici-o zmintală; b) Mi s-au dat aceste trei prăvălii ca să le stăpînesc cu volnicie și făr'de supărare în cît voi trăi eu, așijderea și fiii miei să le stăpînească și după dîșii și neamul meu, neliînd volnică sfînta mănăstire a Ivîrului nici egumenul Radului vodă care va fi, ca niciodată să ne scoată din prăvălii, dar nici chiria să să mai încarce, numai să urmeze de-a pururea după cum am zis mai sus; g) Eu și neamul meu pe urmă să aib dea pururea a le drege aceste prăvălii dintr-ale mele cheltuiale, necerînd de la mănăstire nici un ban, nici chiria să să zăticnească, numai să să dea întreagă la mănăstire pe an, în vremea care s-au numit. Așijderea și dacă să va întîmpla de foc să arză, să să prefacă de mine și de cei după mine cu ale noastre cheltuiale, ori vîrînd noi ca să le înom după voia noastră să fim volnici, osibit chiria niciodată să nu să poprească. d) Ca niciodată să n-avem stăpînire să le înstrăinăm de la mănăstire ori cu vînzare la alt neam ori cu dar, numai totdeauna să rămîie la același neam al meu ca să le stăpînim făr'de nici-o supărare. e) Dar împotrîvă cînd să va întîmpla ori în vremea mea, ori în vremea fiilor miei și a nepoților miei, cum ori chiriia nu vom urma ca să plătim la orînduita vreme pentru fieștecare pricină, ori dovedindu-ne cum că am vîndut ori am dăruit la alții streini aceste mănăstirești prăvălii, atuncea mănăstirea să aibă toată stăpînirea ca să le ia înapoi de la noi supt stăpînirea sa aceste prăvălii și ca să ne scoată dintr-nsele dîndu-le cu chirie la alții ori la cine vor vrea. Și ca să nu avem nici-o dreptate ca să cerem nici-un ban de la mănăstire, pentru cîte omi fi cheltuit ori la dres, ori la învoirea acelor prăvălii dar nici cumpărătorii cari vor fi cumpărat să nu ciară cumpărarea de la mănăstire numai de la noi de la care au cumpărat cum că rău și făr'de cale s-au vîndut făr'de știrea mănăstirii care le stăpînește. Încă mi s-au dat voe de la sfînta mănăstire Ivîrului ca să deschiz opt răzoare de vie deasupra moșii Radului vodă, numindu-să Lupești, la același loc în care le-au avu și răposata numita Stanca și ca să dau pe tot anul cîte doao

oca de ciară dupe cum au dat și răposata după obicei și să fie volnic pe aciasta. Pentru aciasta la arătarea acestora și neclătire am dat arătata a mea scrisoare la sfînta mănăstire Ivirului iscălită de mine și pecelluită cu pecetea mea, așijderea și cu iscălitura a vrednici și credincioși marturi, luînd și cu asemenea scrisoare a sfîntei mănăstiri cu pecetea sa, ca să fie încredințată și adevărită.

1794, ianuarie 25

+ Eu Nicolai sin Ioan epitrop adeverez cu pecetea mea.

+ Și am scris eu duhovnicul Neofit cu zisa dumnealui; neștiind carte, marlur».

(Arh. St. Buc., Mănăstirea Radu Vodă XCVIII/2).

VII. 1799, ianuarie 20. Nicolae sin Ioan mărgelar ia din nou asupra-și epitropia bisericii.

+ «Adică eu care mai jos mă voi iscăli, încredințez printr-acastă a mea adevărită în scris, precum să-s știe că la leat 1794 ghenarie 15, mergînd eu însumi la sfînta agora unde am făcut paradisit pomelnicul jupînesii Stancăi răposatei ce este întărit cu pecetea răposatului părintele mitropolit Grigorie i o anafora a mării sale Nicolae vodă Mavrogheni i un zapis al sfîntii mănăstiri Radului vodă al răposatului egumen Hrisant i o analora a răposatului Cozma mitropolit, care aceste toate cărți l-am priimit din mîna părintelui egumenului Lavriliotis chir Nadanail, deși fiindcă cu epitropia răposatei Stancăi m-am închinat iarăși eu a urma după cum am fost și mai înainte, mă îndatorez ca pe fieșlecare an să am a răspunde cile taleri cincizeci la sfînta mănăstire Radului vodă mila ce prin diată au lăsat numita răposata Stăncuța pentru pomenirea sufletelor lor fără alt cuvînt și pentru încredințare mă iscălesc

1799, ghenarie 20

+ Niculae epitrop adeverez și mi-am pus și pecetea pentru credință».

(Arh. St. Buc., Mănăstirea Radu Vodă, XCVIII/3).

VIII. 1814, mai 21. «Io Ioan Gheorghe Caragea voevod i gospodar zemle vlahîscoe.

Pe această alăturată anafora a dumnealor veliților boieri nerămîind odihnit Teodor Cincul sudit austriacesc, dumnealui vel hatman al divanului l-a înfățișat la divan înaintea domniei mele, cu Ioniță islicaru și Stanca soția lui, zicînd Cincul prin apilația sa că de nu i se va lăsa asupra lui epitropia bisericii, după hotărîrile domnești ce are la mîna sa, cere să i se plătească banii ce s-au ales că are a lua, din leat 1801, de cînd s-au însărcinat cu epitropia și pînă la leat 1811, după socoteala ce i s-au teorisit atunci de proin mitropolitul Ignatie i de dumnealui Constantin Dudesco aflîndu-să vel logofăt și să-i însărcineze stăpînire cu această epitropie pe oricare va găsi cu cale. Am întreat pe Cincul să ne arate în ce stare să allă acum biserica, după ce am dat-o prin domnescul nostru pitac din leat 1813 august 2 asupra lui Ioniță islicaru și nu tăgădui nici Cincul că de atunci încoace i-au făcut Ioniță oareșcare meremet, precum și el ar fi meremetisit-o mai cu prisos în diastima epitropiei sale de nu s-ar fi înîmplat cutremurul în leat 1802 și arderea tîrgului în leat 1804, din cari aceste două înîmplări și biserica s-au smintit și prăvăliile cu totul s-au dărăpănat, care făcîndu-l în urmă Ignatie, abia agonisia din venitul lor cele orînduite de ctitori prin diată și văzînd că nici un mijloc nu are biserica, nu numai de a cheltui pentru dregerea și meremetul ei, ci banii ce au rămas să-i ia el, după socoteala ce s-a zis mai sus, nu avea de unde a i se plăti, de aceea nu au mai îndrăsnit a mai cheltui peste ceea ce are să ia. Iar Ioniță islicarul, împreună cu Stanca soția lui, deși au cheltuit de la sine meremetul bisericii, făcînd zapt și prăvăliile, dar n-au urmat a se siguripsi mai întîi și pre el pentru banii ce are a lua și să li dat și chezaș, după coprinderea domnescului nostru pitac, care celîndu-se în divan și văzîndu-se întocmai coprinzător, am întreat pre Ioniță și pre Stanca de au dat mai întîi poruncita sigurație și chezășie, în vreme ce cu acest șart și așăzămînt am dat domnia mea asupra-le biserica cu prăvăliile ei și răspunseră că atunci în luna lui august fiind știuta moleșală în poliție n-au putut să răzbească la dumnealui vel logofăt ca să dea chezășia după cuprinderea pitacului. Căroră li s-a zis că ea le-au fost urmarea de au făcut zapt biserica și prăvăliile fără de a da mai întîi poruncita chezășie și răspunseră că și de nu au dat chezășie, dar teorisîndu-se socoteala Cincului, înșiși ei se făgăduesc de a-i plăti de la sine banii ce se va dovedi că are a lua, bez acei taleri 4410,

care fiind fost îndatorat Nicolae mărgelarul proin epitrop, prin hotărîrea donnului Moruz a-i plăti de la sineși și în urmă, însărcinându-să Teodor cu epitropia, i-a plătit el și nu se cuvine a-i cere să i se plătească acei bani; împotriva cărora ne arată Cincul acea hotărîre a domniei sale fratelui Alexandru Moruz din leat 1800 august 2 în copie adevărită în leat 1805 de cel de atunci cel logofăt, prin care văzum că s-ar fi îndatorat Nicolae mărgelarul să plătească acei bani, ca un epitrop al bisericii iar de nu de la sineși; către aceasta ne-au mai arătat Teodor și socoteala ce i s-a teorisit în leat 1811, iscălită fiind de proin mitropolitul Ignatie și de dumnealui Constantin Dudescu, aflîndu-se atunci vel logofăt cînd au și cerut a i se lua această epitropie de-asupra lui și să i se plătească dreptul său, precum din anafora mitropolitului Ignatie și a dumnealui logofătului Dudescu, ce ne-au arătat, fiind scrisă tot dintr-acei decembrie, unde văzum și mijloacele ce s-au fost găsit atunci cu cale spre ajutorul bisericii și spre plata banilor ce are a lua Cincul, adică ori să să vinză cîteștele prăvăliile așa cum se află atunci și cel ce le va cumpăra, să fie îndatorat a da bisericii cîte taleri 100 pe an de fieșcare prăvălie ca să să împlinească legăturile cele orînduite de ctitori și din prisos să să facă altele trebuincioase ale bisericii și din vînzarea lor după ce se va plăti dreptul epitropului, de va prisosi și vreo trei patru nui de lei, acei bani să fie pentru prefacerea bisericii, ori să să însărcineze tot Teodor a lua în desăvîrșita stăpînirea sa locul prăvăliilor ca să le facă precum va vrea, și să cheltuiască a prefăce și biserica cu cheltuială pînă la taleri 3000, mult patru și apoi de acoloa înainte să urmeze și el a da acei cîte taleri trei sute pe an după cum s-au zis mai sus și să rămîie prăvăliile ce va face ohavnice la el și la neamul său, plătindu-i-se pe tot anul acel elision. Care acel mijloc nu se vede să fi fost după cererea Cincului, precum zice dumnealor veliți boeri ci însuși după a judecății chibzuire. Și întrebîndu-se Cincul pentru ce nu s-au pus în lucrare vreo unul dintr-aceste două mijloace, răspunse că pentru căci nu s-au găsit mușteriu și el, fiind epitrop, s-au sfiit a primi ori unul sau altul și în cele din urmă provălisi zicînd că rău cere Stanca ișlicăreasa a se amesteca la epitropia aceștii biserici cu cuvînt de rudă a ctitori, înlii căci după o anafora a răposatului Grigorie, cînd atunci s-au arătat analoșhia ctitori, nu să vede pomenită undevași această Stanca de rudă și al doilea că și rudă de ar li măcar, iarăși nu are cuvînt, fiindcă ctitora prin diata sa, depărtează pre rudele ei a nu se amesteca întru nimic, ci epitropul Nicolae mărgelarul pre carele l-au orînduit ea, ca acela să fie vornic cînd se va vedea pe sineși nepulincios, să orînduiască pre altul în locul său. Care diată cetîndu-se înaintea domniei mele, cît pentru rudele ctitori o văzum întocmai coprinzătoare, iar pentru epitrop, cu toate că nu să văzu cuprinzîndu-se vreun acest fel de plirecsiusiotiță, dar din depărtarea rudei or a nu se amesteca întru nimic, se dă înțelegere că asupra epitropului au rămas îngrijirea și orînduiala aceștii biserici, de au economisit. Și măcar în nunita diatā arăta ctitora că lasă bisericii numai trei prăvălii, iar Stanca și Ioniță ziseră că în pisania bisericii, după care ne-au arătat și copie, să vād lăsate prăvălii, dar făcîndu-li-se întrebare pentru cea de-a patra prăvălie ce s-au făcut, răspunse că ar fi vîndut o acel Nicolae mărgelarul proin epitrop, la care s-au zis că vînzînd-o Nicolae, nu se pca-e învinovăți Cincul; iar ei cerură însăși a se teorisi socoteala Cincului, cu cuvînt că ar fi încărcate unele din condeile ce sînt arătate în socoteala mitropolitului Ignatie și a logofătului Dudescu. Cărora li s-a cerut să arate unul, două dintr-acele condeie ce zic că ar fi încărcate, ca să teorisească și în cele după urmă răspunse că toată acea socoteală nu ar fi bînă, căci după socoteala ce au făcut-o sardarul Petrance, fiind orînduit de dumnealor veliți boeri înipotrivă scoate pe Cincul dator taleri 9000. A căror cerere de a se teorisi de isnoavă socoteala Cincului nu lu primită domniei mele, pentru că socoteala bisericească fiind, urmează a se teorisi de preaoșînția sa pîrintele mitropolitul și de dumnealui vel logofăt de țara de sus și fiindcă și socoteala ce o are Cincul s-au teorisit iarăși de mitropolit și de vel logofăt, cînd aceea nu va li ținută în seamă, urmează că nici aceasta de acum să nu lie ținută în seamă, ci ori o parte sau alta să ceară a se teorisi și altă dată de alt mitropolit și de alt logofăt și într-aceștii chip se va da o pricină de a nu se mai isprăvi această prigonire nici odinioară; iar pentru epitropiș bisericii măcar că Stanca cu cuvîntul rudeniei și de ar fi adevărat, după diata ctitori nu are nici-o dicheoma a pretenderisi, dar fiindcă ea ne-au dat făgăduială înaintea veliților boeri ca și cu dintr-al lor vor drege și vor meremetisi biserica a o aduce în stare bună precum au început a o meremetisi de aceea din divan am orînduit domnia mea pre dumnealui vel logofătul de țară de sus ca prin vederea dumisale la fața locului să se cerceteze la ce stare

au fost biserica în diastima episcopiei Cincului și din anul trecut de când au luat-o Stanca Țicăreasa împreună cu bărbat-său, la ce stare au adus-o și după cercetarea ce au făcut dumnealui ne-au dat plîncorie printr-această alăturată anafora, că din cutremur au fost crăpată rău, învelitoarea stricăță și zugrăveala stricăță din ploi și au fost și făr'de împrejmuire, iar din anul trecut, fiind-o numita Țicăreasă, au învelit-o din nou cu șindrilă de brad, au cirpit-o pe la crăpături, au dat turnul jos fiind crăpat și l-au făcut de lemn, s-a făcut împrejmuirea curții toate de uluce și în cele după urmă a dat făgăduială Țicăreasa că, făcîndu-se dreaptă socoteala Cincului, ceea ce i se va alege că are să ia îi va plăti de la ea, pre care prăvălii să le fie pînă la moartea lor, iar după moartea ei și a bărbat-său să rămîie slobode pe seama bisericii fără de nici o datorie de cele cheltuite și date de ea, și episcopul ce se va orîndui după moartea lor asemenea să urmeze a le păzi, făr'de a le mai îndatora și să păzească și legăturile precum cîtorii au orînduit. Deci condeiul de taleri 4410 ce l-au răspuns Cincului la chiriașii prăvăliilor cînd s-au însărcinat cu episcopia, nefiind îndatorat acel Nicolae mărgelaru a-i plăti de la sineși ci ca un episcop, dreptate are Cincul de a i se plăti, precum asemenea și cealaltă sumă a banilor ce se mai cuprînde în socoteala mitropolitului Ignatie și a logofătului Dudescu, teorisîndu-se nu numai acele două condici, ce zice Țicăreasa de preaosfinția sa părintele mitropolitul și de dumnealui vel logofăt de țara de sus dreptate are iarăși Cincul de a i se plăti și aceea și de va voi Stanca Țicăreasa cu bărbat-său a lua episcopia bisericii după mijlocul ce se arată în anaforaua dumnealui vel logofătului, hotărîm ca, pe de o parte să dea chezaș pentru aceasta întocmai după anafora, iar pe de altă parte să plătească Cincului peșin banii, și de la leat 1811 decembrie încoace, de cînd s-au teorisat socoteala Cincului, îndatorînd pe Cincul a-și parodisi socoteala bisericii înaintea preaosfinției sale părintelui mitropolit și a dumnealui vel logofătului de țara de sus pînă în ziua ce au făcut zapt biserica Stanca și bărbat-său, iar ori banii Cincului neplătîndu-i, sau chezașia ce s-au zis nedînd-o, să rămîie depărtată de episcopia bisericii, atît ea cît și bărbat-său și dumneata vel logofăt de țara de sus să dai oulincios nizam întocmai precum se arată mai sus.

1814, mai 21

Vel logofăt.

(Arh. St., ms. 74, fol. 97 și urm.; publicat cu unele greșeli și de V. A. Urechia, *Istoria romînilor*, vol. X, A. Buc., 1900, p. 72—75).

IX. 1815, octombrie 4. *Anaforaua marelui logofăt privitoare la episcopia bisericii Silbestru.*

«Prea înălțate doamne,

Vel logofăt»

După luminată poruncă înălțimii tale ce mi să dă la aciașă alăturată jalbă a cuvîșului arhimandrit Teodosie Raduliotu făcînd cercetare, văzui la mănăstire un zapis cu leat 1794, ghenarie 15, iscălit de Nicolae sin Ion Mărgelaru, cu pecetea pusă și cu mărturia lui Neofit duhovnicul scriitor, adevărit și de doi arhierei cel de la mănăstirea Ivirul cu copînderea cum că l-au lăsat Stanca, soția lui Pîrvan boiangiu episcop pe ale sale prin întărirea mitropolitului și că aceea moartă afierosise la mănăstirea Ivirul prin osebîta carte trei prăvălii dimpreună cu pămîntul lor i o vie pe pămîntul mănăstirei, Radului vodă cu legătura ca să dea cite taleri 50 pe an și să nu aibă mănăstirea a lua mai mult, cum și pe Nicolae episcopul îl volnicește răposata a lăsa episcop pe cine va găsi cu cale; arată și judecata ce a avut în zilele domniei lui Mavrogheni cu rudele și i s-a întărit episcopia, iar după moartea Stancăi necurmat fiind supărat de rudele ei prin judecăți și ca să scape a dat episcopia printr-acest zapis (după volnicia ce a avut) asupra mănăstirii Ivirul ca să le urmeze toate prin mănăstirea Radu vodă, cum moarta au lăsat să fie niște adevărînte ce a dat la unele din rude de a ținea prăvălii de-ale bisericii, le anerisește și prăvăliile le dă fără dă nici-o datorie, să caute dă dinsele mănăstirea Radului vodă, am chemat și pe Stanca i pe bărbat-său Ioniță, cărora arătîndu-le această legătură a lui Nicolae episcopul care a avut putere să lase episcop pe cine va voi, că a lăsat pe mănăstirea Radului vodă i pe mănăstirea Ivirul episcop pă acele prăvălii pă toate și pă

biserică; iar pă pîrîla Stanca i pe soțul ei și pe alte rude ale ctitorii i-au depărtat prin judecăți și printr-acea legătură și-mi aratără așezămîntul Stancăi ctitora, care legase la mănăstirea Ivirul și la mănăstirea Radului vodă a da cîte taleri 50 pe an, care este pomenit de Nicolae și este mai vechi cu zece ani decît cel mult mai sus i s-au mai zis că Nicolae epitropul după volnicia ce au avut a putut să dea epitropia unde va găsi cu cale, pe care și dînd-o la mănăstirea Ivirul are putere cu aceasta mai veche să o aneri-sească pe cea nouă care au făcut-o cel ce avea puterea și iarăși răspunse că această închinăciune ce-o arată mănăstirea locmai acum nu s-au păzît nici cît au mai trăit acel Nicolae nici în urmă, ei s-au păzit cea veche, de au luat mănăstirea numai acei pol. taleri 50 pe an și că de sînt 14 ani prin judecată, cu întărire domnească, dînd iar acel Nicolae epitropia la Teodor Cincul și Teodor tot acei taleri 50 au dat mănăstirea Radului vodă și zice că în urmă vrînd Teodor a înstrăina prăvăliile, cum și la biserică nefăcînd nici un fel de dregere, de aceea s-au pornit prin judecată, plătiînd lui Teodor banii ce prin socoteală au avut să ia, cum și biserica ce era să cadă au dres-o ei. Deci Stanca și cu bărbatul ei Ioniță, după judecățile ce au căutat, atît în viață cu chiar ctitora, cît și în urmă cu Nicolae epitropul, a fost depărtată cu totul a nu se amesteca la epitropia bisericii, iar Nicolae epitropul avînd putere a lăsat pe cine va vrea și întîi lăsînd pe mănăstirea Ivirul și pe mănăstirea Radului vodă, pe urmă tot el au lăsat pă Teodor Cincul, cum și Teodor lepădîndu-se, că nu mai poate să mai fie epitropia, rămîne cea dintîi epitropie pă seama mănăstirii bună, după cum se cuvine să meargă această epitropie la mănăstirea Radului vodă și mănăstirea plătiînd Stancăi și bărbat-său atît banii ce a dat Cincului cît și cheltuiala ce au făcut dregerea bisericii, să fie prăvăliile și îngrijirea bisericii precum ctitora au orînduit, iar hotărîrea cea desăvîrșită rămîne a se face de către înălțimea ta.

1815, octombrie 4

Vel logofăt

(Rezoluția domnului) :

«Io Ioan Gheorghe Caragea voevod i gospodar zemli vlahiscoe.

Cu toate că Nicolae sin Ion mîrgelar după deplina putere ce au avut de la ctitora aceștii biserici însărcinînd mai întîi cu epitropia bisericii pe mănăstirea Ivirul prin mănăstirea Radului vodă, în urmă tot numitul Nicolae au însărcinat tot cu această epitropie pă Teodor Cincul, dar fiindcă Teodor s-au lepădat de această epitropie și acel Nicolae, carele au avut cea deplină putere de la ctitoră de a orîndui epitrop pe oricine va găsi cu cale, este mort, urmează ori a să păzi orînduiala epitropiei ce însuși acel Nicolae prin zapis ot leat 1794 a făcut-o, dîndu-o asupra mănăstirii Ivirul și asupra mănăstirii Radului vodă, asupra cărora mănăstiri și chiar numita ctitora vedem că prin așezămîntul ei au fost legat această biserică, sau fiindcă și cel ce au avut cea dăplină putere a murit și Cincul cel orînduit de acela s-a lepădat, de epitropie, să orînduiesc slăpinirea epitrop al aceștii biserici pe cel ce va găsi cu cale. Drept aceea, pentru amîndouă cuvintele de mai sus arătate, dăm domnia mea epitropia aceștii biserici asupra mănăstirii Ivirul și asupra mănăstirii Radului vodă cu hotărîrea ca să urmeze orînduiele ce se coprind în diata ctitorii, care și cea diată să să ia de unde se va fi aflînd, ca să stea în păstrare la mănăstirea Radului vodă, iar aceași Stanca islicăreasa cu bărbatul ei, sau oricare alt din neamul lor nici sînt primii domniei mele de a fi epitropii aceștii biserici, nici au vreun cuvînt de a cere această epitropie, întîi, căci precum ne-am plîns de domnia mea din sineturile judecăților de mai nainte ce s-a urmat asupra aceștii pricini, nici rudenii, după diata ctitorii sînt cu totul depărtate de a se amesteca cițuși de puțin măcar la rînduiala și epitropia aceștii biserici.

1815, noiembrie 28

Vel logofăt

(Arh. St. Buc., Mănăstirea Radu Vodă, XCVIII/4 ; copie ms. 82, fol. 198. Cu unele greșeli, publicat de V. A. Urechia, *Istoria romînilor*, X, A, p. 284—285, nr. 226).

X. 1816, decembrie 15. Socoteala materialelor necesare reparației bisericii Silvestrului.

«Prea înălțate doamne,

După luminată hotărîrea mării tale ce s-au întărit de la anafora logofetii încă din anul trecut noembrie 28 pentru epitropia bisericii din maha'aua Silvestrului, care se făcuse zapis de Stanca ișlicăreasa și de bărbat-său Ioniță, că s-au dat de măriă ta epitropia a fi la mănăstirea Ivirul i la mănăstirea Radului vodă, după sineturi i după cuviincioasele pricini care să arată într-aciastă hotărîre iar pentru banii ce au dat și au cheltuit Stanca să coprinde într-aceiași anafora ca mănăstirea să plătească Stancăi și bărbat-său atît banii ce au dat Cincului celui de mai nainte epitrop cît și cheltuiua ce au făcut la dregerea bisericii și să ție mănăstirea îngrijirea bisericii i prăvăliile ce are, precum ctitora au rînduit. După care luminată hotărîre, cît pentru banii ce au dat Cincului este știut iar pentru cheltuiala pentru venitul ce au luat și Stanca în cursul de trei ani cît au avut epitropia acestii biserici, dînd anîndouă părțile jălbi și fiind rînduit la logofetie sau orînduit la fața locului meimarbașa i de alți meșteri, s-au găsit cheltuiți taleri 2339 bani 45 i la niște chereștea ce să află nepusă în lucru taleri 155 bani 30. S-au găsit și taleri 77 la dooă patrahire i rucavițe după prețuirea starostii de negușitori i taleri 52 cu tahmir pentru prefacerea a 8 candel de argint; s-au găsit și asupra ișlicăresii bani luați din chiria prăvăliilor i din cutiia bisericii și din ajutoru altor oameni precum la vale să arată socoteala și rămînînd să ia ișlicăreasa taleri 8661 bani 111 care acești bani dîndu-i egumenul ișlicăresii să ia egumenul și toate hîrțile ce vor fi la dînsa, ca să ție epitropia bisericii și prăvăliile ei după hotărîrea mării tale, iar Stanca să împotrivi la prețuirea meimarbașii zicînd că ea au cheltuit mult; i s-au zis la aciasta că judecata nu poate să abia prețuitori decît pe meimarbașa cu meșteri; așijderea mai zise pentru osteneala și cheltuiala lor ce au umblat în slujba bisericii i prin judecăți cerînd sume mari de bani, ci acest fel de cereri nefiînd coprinse în hotărîrea mării tale nu sînt priimite. Mai făcu arătare Stanca că ea au p'ălit și plătește dobinda cîte taleri 7:60 la pungă și mai mult și că de unde au rădicat banii este de față cerînd ca precum plătește dobinda să i să plătească și ei și la aciasta i s-au zis că judecata nu poate să puie mai multă dobindă decît la zece unul pe an și precum sau pus dobinda de la banii ce em dat, asemenea i s-au pus dobinda și la banii ce au luat din chiriile prăvăliilor, iar eu precît am putut arăt înălțimii tale, rămîind hotărîrea desăvîrșită a să face de către înălțimea ta.

1816, decembrie 15

Vel logofăt»

tl.	bani	Banii ce au dat Stanca ișlicăreasa.
8000	—	bani ce s-au dat Cincului.
1866	—	dobînda acestor bani, dă la leat 814 sept. pă un an și 4 luni pînă la acest lt. 1816 decembrie în sfîrșit.
2339	45	cheltuiala cea făcută de ișlicăreasă la dregerea i meremetu bisericii, după catastih meimarbașii.
702	84	dobînda acestora pă trei ani de la leat 813 septembrie, an de cînd au intrat în stăpînirea ișlicăresii epitropia.
155	30	niște chereștea ce să află nepusă în lucru; iarăși după loaia meimarbașii.
77	—	prețuiala a 2 petrahire i dooă perechi rucavițe după prețul starostii de negușitori.
52	—	la prefăcut i dregere de candel.
13191	39	
20	—	prefacerea făcliilor cu zugrăveala lor.
8	—	la tinicheli i bucele. După mărturia preoților.
18	—	preoți la trei hrămuri, aduși de Stanca.
36	—	la patru oca făclii i patru oca untdelemn.
13273	39	Din care să scade lei ai ișlicăresii din chiria prăvăliilor, însă:

- 150 — au luat de la Mușat chirie pentru cinci ani treizeci cînd lucra la biserică.
 750 — au luat la leat 813 chirie pã an cînd au luat epitropia, pã trei prãvălii.
 2396 — ipac au luat chirie pã doi ani de la trei prãvălii jumătate pe un an și jumătate pe alt an.
 359 48 dobînda acestora la jumătate de an și la doi pe un an cã de doao ori au luat jumătate bani, iar deci au luat ceilalți jumătate iar dobînda pã lunile ce au trecut nu s-au pus nici la sumile ce au trecut nici la chieftuiala ei.
 237 — luați întîi din cutie la leat 813.
 71 — dobînda lor pã trei ani.
 264 — ipac luat din cutie rînduri, care s-au pus fãrã de dobîndă.
 106 — alte luate mîlă de la strãini.
 8 — o sulă lați dați de pomiană s-au pus dupã prețuirea meimarbașii.

4611 48

8661 111 adecã optu mii șase sute șazeci și unul bani 111 sã dea egumenul Stancăi ișlicăresii.

(Rezoluția domnului):

Io Ioan Gheorghe Caragea voevod i gospodar zemli vlahiscoe.

Citindu-sã înaintea domniei mele aciastã anafora a dumnealui vel logofăt de țara de sus s-au citit împreună și jalba ce ne-a dat cuvioșia sã igumenul Raduliolul, arătînd cã spre a se plăti dreptul ce au a lua atît Stanca ișlicăreasa cit și cusurul banilor ce are a mai lua Teodor Cincul, dupã domneasca noastră hotărîre, alt mijloc sau prãlej nu are aceastã biserică decît prãvălioare ce le are care sînt trei la număr sã i sã dea voe ca sã le închirieze pe mai mulți ani, ca cu banii ce va lua din chiria lor sã plăteascã atît dreptul Stancăi ișlicăresii cit și cusurul banilor ce are a lua Teodor Cincul, fiindcã biserica alte iraluri cu care sã poată izbăvi acum de aceste datorii nu are, a căruia cerere chib-zuind-o și domnia mea am gãsit cuviincioasă, pentru care și hotărîm ca sã aibă voe cuvioșia sã igumenul Raduliolul sã închirieze aceste prãvălioare ale bisericii pe ani mai mulți, încît cu banii ce va lua sã plăteascã dreptul Stancăi și plătindu-i dreptul ei, poruncim dumiitale vel hatman al divanului sã ia de la dînsa orice hîrtie i seneturile aceștii biserici și sã sã dea supt epitropia și pãstrarea mănăstirii Radul vodă ca una ce este închinată aciastã mănăstire la mănăstirea Ivirul și către aciasta sã plăteascã igumenul și dreptul ce are a mai lua Teodor Cincul, cu care acest mijloc și mulți creditori își ia dreptul lor, biserica sã dăzrobeșle de datorita aciasta, rãmînînd atunci la împlinirea sorocului prãvăliile sã fie slobode.

1817, martie 20

Vel logofăt

(Arh. St. Buc., Mănăstirea Radu Vodă, XCVIII/5).

XI. 1818, martie 13.

«Prea înălțate doamne,

Dupã luminată porunca mării tale ce ni s-au dat atît la jalba cuviosului arhiman-drit și igumen al sîntii mănăstiri Radu'ui vodă, chir Teodosie, cit și la jalba Stancăi ișlicăresii și a sotului ei Ioniță zapcu hătmanesc, înfățișîndu-i înaintea noastră, însă pe egumen prin vechil George Burcan, am făcut cercetare prigonirii ce au avut epitropia sîntiei biserici din mahalaoa Silvestrului de aici și în ce chip ne-am îndăstulat de curgea pricinii după seneturile judecăților și după luminate hotărîrile mării tale care s-au dat asupra pricinii, arălam înălțimii tale.

La leat 1800, dechemvrie 21, prin anaforaua prea sîntii sale părintelui mitropolit și a dumneaor veliilor boeri întărită și de domnul de atunci răposatul Alexandru vodă Muruz, în locul unui Nicolae mîrgelarul ce era lăsat epitrop bisericii de ctitoria ei, s-au orînduit Teodor Cincul suditul k. k., îndatorîndu-să prin zăpis și chezaș ca sã plăteascã

și datoriile bisericii ce era alese și hotărâte de măriia sa mai suspomenitul domn taleri 4410 și să chivernisească și biserica cu bună purtare de grijă, urmînd întocmai după orînduiala și întocmirea clitoriei.

La leat 1811, dechenivrie 25, cercelindu-să socoteala lui Teodor de către părintele mitropolit Ignatie i de către dumnealui epistatul logofeții țării de sus, s-au ales că are să ia Teodor de la biserica taleri 9336 și fiind și biserica stricală s-au chibzuit să vînză cu mezial trei prăvălii ale bisericii și cei ce le vor cumpăra să fie datori a da la fieșcare prăvălie pe an tl. 100 din care taleri 150 să-i dea legăturile după diială, însă taleri 95 la preoți i dascăli i la mănăstirea Ivirul unde este închinată mănăstirea Radului vodă i taleri 55 să-s cheltuiască la hranul bisericii, iar taleri 150 să să facă sfite și alte lucruri trebuincioase bisericii și din vînzarea prăvăliilor de va eși a să plăti banii lui Teodor și va prisosi trei patru mii dă lei să fie pentru prelacerea bisericii bine; iar de nu, să ia Teodor în desăvîrșită stăpînirea sa locul prăvăliilor ca să le facă precum va vrea și să cheltuiască la prefacerea bisericii taleri 3000 mult pînă la 4000 și apoi de acolea înainte să dea și el acei cite taleri 300 pe an și să rămîie locul cu prăvăliile ce va face ohavnice la el și la neamul său.

La leat 1813 mai, pornind Stanca jalbă către măriia ta cum că din nepurtarea de grijă a lui Teodor au ajuns biserica la proastă stare încît poate să și cază și că arată datorie mai mult de îndoită de cit au fost cînd s-au făcut epitrop și din porunca mării tale rînduindu-să pricina în cercetarea dumnealor veliilor boeri, au găsit cu cale să lipsească Teodor din epitropie și să i să ia socoteala de către părintele mitropolit și de către dumnealui vel logofăt și în locul lui să orînduiască epitrop Ioniță ișlicarul soțul Stancăi care să arăta cu atîta rivnă făgăduindu-ne că și cu dintra-l său va drege și va întemeia biserica a o aduce în stare bună, să aibă însă a da zapis cu legătura aceasta și chezaș vrednic în urma căriia anafora tot între-acel leat 813 august 8 s-au dat luminată porunca mării tale către dumnealui vel logofăt de țara de sus prin pitac că sigurisind Ioniță pă Teodor că îi va plăti oricîtă sumă de bani să va dovedi că are a lua, căutîndu-să socoteala dupe deosebită porunca ce se dedese să înceapă meremetul bisericii făcînd zapis și venitul ei, precum asemenea și Teodor de va rămînea dalor ceva bisericii să plătească ori el sau chezașul său, îndatorîndu-să și Ioniță asemenea a da chezaș.

La leat 814 din divan au orînduit măriia ta pre dumnealui vel logofăt de țara de sus prin venirea dumisale la fața locului să cerceteze la ce stare au fost biserica în diată, cu epitropia Cincului și din leat 813 de cînd au luat-o Stanca ișlicăreasa împreună cu bărbat-său la ce stare au adus-o. Dumnealui au dat mării tale pliroforie prin anafora că din cutremur au fost crăpală rău, învăliioarea stricală rău i zugrăvelile stricale din ploi și au fost și făr'de împrejmuire, iar din leat 813, luînd-o ișlicăreasa au învălit-o din nou cu șindrii de brad, au cîrpit pe la crăpături, au dat turnul jos fiind crăpal și l-au făcut din lemn, s-au făcut împrejmuirea curții toată de uluce și în cele din urmă au dat făgăduială ișlicăreasa că făcîndu-se dreaptă socoteală Cincului, ce i să va alege că are să ia îi va plăti de la ea, făgăduindu-să că și prăvăliile bisericii să le facă iarăși de la ea, pe care să le fie pînă la moartea lor, iar după moartea ei și a bărbat-său să rămîie slobode pă seama bisericii făr'de nici-o datorie de cele cheltuite și date de ea și epitropul ce să va orîndui după moartea lor asemenea să urmeze a le păzi făr'de a le mai îndatora și să păzească și legăturile precum clitora au orînduit. După aceea, tot în leat 814, au dat măriia ta hotărîre ca condei de taleri 4410 ce l-au răspuns Cincul la chiriia prăvăliilor, că el s-au însărcinat cu epitropia nefiînd îndatorat acel Nicolae mărgelarul a-i plăti de sineși ci ca un epitrop dreptate are Cincul de a i să plăti, precum asemenea și ceilalți sumă a banilor ce să mai coprinde în socoteala părintelui Ignatie i a epistatului logofeții teorisîndu-să numai acele condee ce zicea ișlicăreasa de prea sfinția sa părintele mitropolit i de dumnealui vel logofăt de țara de sus, dreptate are iarăși Cincul de a i se plăti și acei și de va voi Stanca cu bărbat-său a lua epitropia bisericii după mijlocul ce să arată în anaforaua dumnealui vel logofăt, au hotărît măriia ta ca pă de o parte să dea chezaș pentru aceasta întocmai după anafora, iar pă de altă parte să plătească Cincului peșin banii și de la leat 811 dechenivrie încoace de cînd s-au teorisit socoteala Cincului să fie dator a-și paradosi socoteala bisericii înaintea părintelui mitropolit și a dumnealui vel logofăt de țara de sus pînă în zioa de au făcut zapis biserica Stanca și bărbat-său, iar ori banii Cincului neplătîndu-i sau chezași ce s-au zis mai sus nedîndu-o, să rămîie de părtaș de epitropia bisericii și ea și bărbat-său.

Tot într-acel leat 814, noemvrie 15, din porunca mării tale cercetându-să socoteala lui Teodor de către prea sfinția sa părintele mitropolit și de către dumnealui vel logofăt de țara de sus și alegându-să că are să ia Teodor de la biserica taleri 8449 bani 111, zise Stanca și Ioniță că siliți au fost ca să dăzrobească biserica din mîna lui Teodor de și-au vîndut casa ce numai pî aceea o aveau pentru odihna lor și au plătit lui Teodor taleri 8000, după cum ne-am îndăstulăt din răvașul lui Andrei logofăt hătmănesc ot leat 814 noemvrie 26, ce-l văzui la mîna Stancăi și din chiar nelăgăduirea lui Teodor ce lu și el de față înaintea noaslră și arată că i-au priinit. După aceea, la leat 815 noemvrie, s-au dat luminată întărirea mării tale la anafora o logofeții, cum că de vreme ce Teodor s-au lepădat dă epitropia bisericii și acel Nicolae epitropul de mai înainte, carele au avut acea deplină putere de la ctitoră de a orîndui epitrop pî oricine va găsi cu cale, este mort, urmează ori a să păzi orînduiala epitropii, ce însuși acel Nicolae prin zapis ot leat 1794 au făcut, dîndu-o asupra mănăstirii Radului vodă, după cum și chiar ctitora prin așezămîntul ei au fost legat această biserică la numele mănăstirii, sau fiindcă și cel ce au avut acea putere deplină au murit și Cincul cel orînduit de acela s-au lepădat de epitropie, să orînduiască stăpînirea epitrop bisericii pî cel ce-l va găsi cu cale. De aceea, pentru amîndouă aceste cuvînte au dat măriia ta epitropia aceștii biserici asupra mănăstirii Ivirul și asupra mănăstirii Radului vodă cu hotărîre ca să-s urmeze orînduieile ce să coprind în diata ctitorei, care și acea diată să să ia de unde să va fi aflînd, ca să stea în păstrare la mănăstirea Radului vodă, iar Stanca islicăreasa cu bărbatul ei sau oricare alt din neamul ctitorei nici sînt priimiți mării tale de a fi epitropi, nici au vreun cuvînt de a cere această epitropie, înții căci precum chiar din pliroforisia mării tale den seneturile judecăților de mai nainte ce s-au urmat asupra aceștii pricini, nici vreo rudenie nu sînt cu ctitora bisericii și al doilea că și de vor fi măcar rudenii, după dijata ctitorei sînt cu totul depărtate de a să amesteca clișu de puțin, măcar la orînduiala și epitropia aceștii biserici. Iar în anul trecut 817 martie, s-au dat luminată întărirea mării tale la anafora o logofeții, în care anafora arată logofeția că din taleri 13.273 bani 39 ce s-au socotit daturile Stancăi la dregerea bisericii și altele cu dobînda lor în care intră și taleri 8000 ce au dat Cincului, scăzîndu-să taleri 4611 bani 48 ce au primit Stanca din chirii și alte venituri ale bisericii, socotiți iarăși cu dobînda lor, rămîne să mai ia Stanca taleri 8661 și bani 111, pentru care fiindcă biserica alte irături cu care să poată izbăvi acum de aceste datorii nu are, au găsit măriia ta cu cale cererea ce au făcut igumenul Raduliotul ca să aibă voe cuvîșia sa să închirieze prăvăliarele ce are biserica pî ani mai mulți, încît cu banii ce va lua să plătească dreptul Stancăi i dreptul ce are a mai lua Cincul și să rămîie biserica supt epitropia mănăstirii.

Acum prin jalba ce au dat mării tale numitul igumen și s-au orînduit în cercetarea noastră, arată că banii ce cere Stanca și Teodor trec peste taleri 13.000 afară din dobîndă, iar venitul a trei prăvălii d-abia să ajunge la taleri 1100 sau 1200 și că prăvăliile sînt egretii de uluce și spre a să zidi trebuiește mare sumă de bani și fieștecare dintr-aceasta să zăticnește și că în tot chioul au cercetat să găsească mijloc spre a să izbăvi biserica de datorii și n-au putut găsi alt decît să dea prăvăliile la unul care să făgăduiește să pue bani să le facă după plăcerea lui și să le stăpînească el și clironomii lui, plătiînd la biserică cîte taleri 300, din care taleri 50 să să dea dascălului rumîn i taleri 50 mănăstirii Ivirul, după diata ctitorei, iar ceilalți taleri 200 să rămîie pentru dregerea bisericii, cum și Stanca dîmpreună cu soțul ei, prin jalba ce au dat mării tale și s-au orînduit iarăși în cercetarea noastră, zice că cererea igumenului este ca să înstreineze prăvăliile cu tolu de la biserică, iar lor de li să va da epitropia iarăși asupra-le, nu numai că nici o cheltuială din cele ce au făcut pînă acum nu vor cere, care cheltuială zicerea că este taleri 25.254 parale 35, iar din venitul bisericii au luat numai taleri 3187, ci încă să făgăduiesc ca să facă și prăvăliile tot cu a lor cheltuială și să păzească și orînduiala dietii ctitorii, cum și biserica apururea să o fie în stare bună și prăvăliile să le stăpînească ei și neamul lor făr de a mai fi volnici niciodată să le înstreineze la alte mîini, ci să fie totdeauna ale bisericii, cum și cheltuiala ce va face de acum înainte iarăși să nu aibă a o cere.

Atît numai să roagă ca să binevoii măriia ta a porunci să-și dea Cincul acum de iznoavă socoteala de venitul bisericii ce l-au luat în 14 ani cît au fost epitrop.

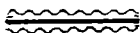
Într-aceștii chip este curgerea aceștii pricini și după poruncă nu lipsim a arăta mării tale și fiindcă sînt la mijloc luminate hotărîrile mării tale date după vremi, iarăși

de către măriia ta, urmează să hotărască ori cererea igumenului Raduliotul ce face prin cea din urnă jalbă ce au dat acum a să priimi, sau rugăciunea ce face Stanca și soțul ei Ioniță.

818, martie 13

Dimitrache Racoviță vel dvornec.
Gheorghe Slătineanu vel dvornec.
Grigore Rali vel logofăt.
Costandin Bălăceanul vel logofăt.
Folache Drăgănescu vel dvornec.
Nestor clucer.
Trecut în condică».

(Arh. St. Buc., Minăstirea Radu Vodă, XCVIII/6).

ASPECTE DIN LEGATURILE CULTURALE RUSO-ROMINE ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

Relațiile culturale ruso-romine sînt îndeobște cunoscute, datorită cercetărilor mai vechi, cît și mai ales celor noi, care au dus la descoperiri deosebit de interesante⁴². În rîndurile ce urmează, vrem să aducem o contribuție modestă la un capitol puțin studiat, anume la colportaj, acest schimb de cărți laice și bisericești, care se datorește unor vînzători ambulanti, la fel ca și în țările din apusul Europei⁴³. Este vorba de niște cărți aflate în Biblioteca Seminarului teologic⁴⁴ — cărți de slujbă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Mai interesante însă decît cărțile în sine sînt însemnările contemporane ce se află pe ele⁴⁵.

1. *Viețile sfinților, pe lunile septembrie, octombrie și noiembrie*, tipărite la 1689 în Lavra Pecersca din Kiev. Număr vechi de inventar 2384. Pe marginea primelor foi se găsește următoarea însemnare :

«Theodosie mitropolitul, leat 7209 m[e]s[e]ța iul[ie], 1 d[ni]. Această sfîntă carte numită viața sfinților, dăruită iaste sfintei mitropolii Țării Rumînești din București, de cinstitul dumnealui al nostru făcător de bine Ivan Mazepa hatmanul Ucrainei, spre veșnica dumnealui pomenire, și s-au adus în zilele smereniei noastre mitropolitul Țării Rumînești Theodosie, carele cu mare blestem și groasnică afurisanie, las ca nimenea să nu îndrăsnească a o înstreina de la sfînta mitropolie aceasta. Iul[ie] 1 d[ni] vl[ea]t 7209» (1701).

42. A se vedea cuprînsul notei la p. 742.

43. Un articol special, privind această chestiune : pr. C. Bobulescu, *Din trecutul cărții bisericești, Colportajul*, în «Revista societății bisericești din Chișinău», an. XXIV (1934) și în București. «Revista muzeului și pinacotecii municipiului București», vol. I, 1935, p. 83 și urm. Cronică lui N. Iorga în «Revista istorică», an. XXI (1935), p. 394—395.

44. Biblioteca Seminarului teologic din București cuprinde cca. 55.000 volume și manuscrise.

45. Publicate cu deosebiri și de pr. Bobulescu, *op. cit.* p. 83—84.

2. *Viețile sfinților, pe lunile martie, aprilie și mai, fără foaie de titlu. Însemnarea următoare :*

«Theodosie mitropolitul, leat 7209 m[e]s[e]ța iul[ie] 1 d[ni]. Această sfântă carte numită viața sfinților, dăruită iaste sfintei mitropolii Țării Ruminești din București de cinstitul dumnealui al nostru făcător de bine Ioan Mazepa marele hatman Ucrainei, spre veșnica dumnealui pomenire, și s-au adus în zilele smereniei noastre mitropolitul Țării Ruminești Theodosie, carele cu mare blestem și groasnică afurisanie las ca nimenea să nu îndrăsească a o înstrăina de la sfinta mitropolie aceasta. Iul[ie] 1 d[ni] vleat 7209».

3. *Ceaslov*, tipărit în Lavra Pecersca din Kiev, la 1682. Număr vechi de inventar 836. Însemnare asemănătoare cu cea de-a doua.

După ce vedem, cărțile au fost dăruite mitropolitului Teodosie al Ungrovlahiei (1668—1672 și 1679—1708)⁴⁶ de către hatmanul caza-cilor zaporojeni Ivan Mazepa, figură interesantă din istoria Rusiei. Deși, după cum este știut, în războiul cu Carol XII el a trădat cauza rusă, totuși a intrat în legendă ca un erou⁴⁷. Astăzi, este cunoscut rolul său de mijlocitor al corespondenței ce se purta între țările romine și țarul Petru cel Mare. Avînd reședința la Baturin, el avea în grijă asigurarea invulnerabilității curierilor care mergeau la Moscova⁴⁸.

Cînd, în anul 1708, armatele suedeze au pătruns în Ucraina, Mazepa s-a aliat cu Carol XII. Deoarece el era singurul — afară de Petru I și Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Rominești — care cunoștea cifrul scrisorilor purtate, după această dată cifrul a fost schimbat, de asemenea și traseul curierilor⁴⁹.

46. Mitropolitul Teodosie a mai dăruit mitropoliei și alte cărți rusești pe care le-a cumpărat de la diverși călători întorși de acolo. În biblioteca Seminarului central, se mai găsesc astfel de cărți. Pe un Minei pe luna decembrie, tipărit la Moscova în 1691, găsim următoarea însemnare: «Acele 12 Minee lunavnice cumpăratu-le-au prea sfințitul chir Teodosie mitropolitul al Ungro-Vlahiei și le-au adaos sfintei mitropolii de la Tîrgoviște să fie de slujbă bisericii, iar cine le-ar înstrăina de la amîndoa sfintele mitropolii să le ducă într-altă parte, să fie sub blestemul lui Dumnezeu. În anul de la facerea lumii 7201 me[și]ța august 15 d[ni]». Pe un alt minei pe luna iulie, fără foaie de titlu, se găsește o însemnare asemănătoare, din care reiese că mitropolitul Teodosie a cumpărat cartea la 18 februarie 1685.

47. Voltaire în *Carol XII*, reluat apoi de Schiller, Byron etc. Ceacovski are o operă: *Mazepa*.

48. S. Șerban, *Legăturile stolnicului Constantin Cantacuzino cu Rusia*, în «Studii și articole de istorie», II (1957); G. Bezviconi, *Manuscrise rusești ale Academiei R.P.R.*, ed. Cartea Rusă, București, I. a., p. 23 și urm.; G. S. Ardeleanu, *Știri privitoare la istoria țărilor romine în corespondența împăratului Rusiei Petru I*, în «Studii și cercetări de istorie medievală», an. I (1950), p. 198, 200 și urm.

49. Vezi A. A. C. Stourdza, *Constantin Brancovan, prince de Valachie (1688—1714)*, vol. III, Paris, 1915, p. 244—245, 247—248; C. Șerban, *op. cit.*, p. 250. Pentru atitudinea sa, cronică: *Scurtă descriere a Rusiei mici* îl numește «călcător de jurămînt», «necredincios», «sperjur» și «trădător». (Mihail Dan, *Știri privitoare la istoria țărilor romine în cronicile ucrainiene*, în «Studii și materiale de istorie medie», vol. II, 1957, p. 213—214; împotriva afirmațiilor unor istorici burghez, se menționează lucrările lui V. L. Lebedev, *История СССР*, vol. I, p. 550; V. Mavrodin, *Тема I*, Leningrad, 1948, p. 189, 193—194). Radu Grecianu cronicarul oficial al lui Brîncoveanu îl numește «hiclean» și «apostab» (*Cronicarii munteni*, ed. de Mihai Gregorian, vol. II, București, 1961, p. 175, 217, 225 etc.).

Mazepa moare la 18 martie 1710⁵⁰, fiind înmormântat la Varnița, lângă Tighina. În aceeași noapte însă, corpul a fost jefuit și aruncat pe câmp, astfel că nepotul său de soră, Voinarovski, l-a îngropat la Galați, în biserica Sfântul Gheorghe, «lângă ușa laterală și deasupra mormintului au așezat o piatră»⁵¹. După bătălia de la Stănilești (1711), o ceată de tătari, jefuind Galații, oasele lui Mazepa au fost aruncate în Dunăre⁵².

Pr. N. CAZACU

50. Nicolae Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. M. Kogălniceanu, vol. II, București, 1872, p. 69—70. Alte izvoare dau altă dată a morții: Hurmuzachi, *Fragmente*, vol. IV, p. 45 și urm.; Fabrice: *Anecdotes du séjour du roi de Suède à Bender*, Hambourg, 1760, p. 10; La Motraye, *Voyages...*, p. 419. Vezi și N. Iorga, *Carol XII, Petru cel Mare și țările noastre (1709—1711)*, în «Analele Academiei Române», seria II, tom. XXXIII, 1910; *Memoriile Secțiunii istorice*, pl. 77, nota 2. Acesta observă cu dreptate că Nicolae Costin scrie în curent cu evenimentele.

51. Relațiile lui F. Gosciecki, din suita voevodului Mazoviei, care a vizitat Moldova între 1712—1714, la P. P. Panaitescu: *Călători poloni în țările române*, București, 1930, p. 152, nota 3, în «Studii și cercetări», XVII, ed. Academiei Române, (Lucrare indicată de către d-sa, căreia îi aducem și pe această cale viile noastre mulțumiri).

52. *Ibidem*, p. 143: M. Costin, *Cronica*, p. 70; Gh. Munteanu-Birlad, *Galații, Galați*, 1927, p. 65.

PROBLEME ȘI NOTE ECUMENICE

CONSFĂTUIRI PE TEME BISERICESTI ȘI TEOLOGICE

CONSFĂTUIREA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE RUSE
CU O DELEGAȚIE A CONSILIULUI NAȚIONAL AL BISERICILOR LUI HRISTOS
DIN STATELE UNITE ALE AMERICII

La inițiativa Bisericii Ortodoxe Ruse, Uniunea Sovietică a fost vizitată de o delegație a Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite ale Americii, care a mai făcut o vizită aici în 1956. În cursul celei de-a doua vizite, între 25 august—14 septembrie 1962, au avut loc consfătuiri pe teme bisericești și teologice, care au prilejuit o cunoaștere reciprocă mai adâncită și o imagine mai cuprinzătoare asupra doctrinei și practicii celor două părți. S-au discutat următoarele probleme : «Slujba bisericească, exegeza și predica în bisericile locale din S.U.A.» (referatul Episcopului Lauriston și L. Scaife), «Slujba bisericească, exegeza și predica» (Prot. Docent A. D. Ostapov) ; «În legătură cu înțelegerea scopurilor misionarilor americani» (Episcopul R. S. Reins) ; «Telurile misionare și mijloacele de înfăptuire a lor de către Biserica Ortodoxă Rusă» (Prot. V. Spiller) ; «Continuarea programului de legături între Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A. și Bisericile din Uniunea Sovietică» (R. H. Edwin Aspy, coreferent Dr. P. D. Anderson) ; «Comunicare în legătură cu problema continuării legăturilor dintre Consiliul Național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A. și Biserica Ortodoxă Rusă» (D. S. Buevski) ; «Pacea generală și ceea ce pot face Bisericile pentru păstrarea și întărirea ei pe baza noțiunilor creștine de libertate și dreptate» (Prot. L. Voronov) ; «Pacea în lumea întreagă — ce pot face Bisericile pentru păstrarea și întărirea păcii pe baza noțiunilor creștine de libertate și dreptate» (I. K. Blake) ; «Influența Evangheliei creștine asupra dezvoltării contemporane a științei și societățile omenești» (Dr. Ch. C. West) ; «Concepția creștină despre dezvoltarea contemporană a societății omenești în domeniul științei, literaturii, artei, vieții sociale, economice și a raporturilor naționale și rasiale» (A. F. Șișkin) ; «Problemele fundamentale ale teologiei ortodoxe ruse actuale» (Prot. P. V.

Gnedici) ; «Tendințe teologice actuale în Bisericile din S.U.A.» (Pastor Dr. K. Bergendorf) ; «Deosebirile dintre Bisericile Protestante și Ortodoxe și mișcarea pentru unitatea bisericească în bisericile din S.U.A.» (D. E. Miller) ; «Concepția ortodoxă despre sarcinile și metodele mișcării pentru unitatea Bisericii» (Prot. Docent V. Borovoi).

Discuțiile au avut loc în Moscova, la Departamentul Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe. Au prezidat alternativ D. E. Miller și Arhiepiscopul Nicodim al Iaroslavului și Rostovului.

În referatul său despre «Slujbele bisericești, exegeza și predica» Episcopul L. Scaife a arătat că sub raport liturgic, toate Bisericile nordamericane se împart în trei categorii : «liturgice», «semiliturgice» și «neliturgice». Criteriul acestei clasificări constă în prezența unei forme fixate a slujbelor bisericești — a liturghiei în sensul cel mai larg al cuvântului — legate de preocuparea de a îmbogăți slujbele bisericești cu elemente din practica creștină veche sau medievală.

Între Bisericile «liturgice» autorul numără Biserica Ortodoxă, Romano-Catolică, Luterană și Episcopală. Bisericile Ortodoxe săvârșesc slujbele îndeosebi în limba greacă, slavă și arabă. Există însă și o mișcare pentru folosirea cu titlu de încercare a limbii engleze la slujbe (mișcare la care nu s-au alăturat parohiile grecești). Biserica Romano-Catolică păstrează cu strictețe formele liturgice tradiționale. Biserica Luterană, deși săvârșește peste tot slujbele ca în Europa occidentală, cunoaște și o mișcare de adaptare a moștenirii liturgice a evului mediu. În Biserica Episcopală domnește cea mai mare diversificare liturgică. Există parohii în care găsim un minimum de ritual liturgic, iar altele au slujbe aproape identice cu cele romano-catolice. În toate se consideră un fapt general recunoscut că slujba obișnuită de duminică trebuie să constea din rugăciuni comune și săvârșirea Euharistiei. Fiecare biserică are lecționarul său — o colecție de texte din Sfânta Scriptură ce se citesc la slujbe — și o carte a sa de cântări, tezaur de evlavie proprie. Pe lângă străvechea cîntare «Lumină lină...» transpusă pe melodii moderne, Bisericile eterodoxe au împrumutat și alte cântări ale Bisericii Ortodoxe.

Între Bisericile «semiliturgice», autorul numără Biserica Presbiteriană și Metodistă ; cea Presbiteriană pune accentul pe aspectul doctrinar al slujbelor ; ea are o «carte de slujbe», neobligatorie. Slujba de duminică are doxologii, rugăciuni și catehizare sub formă de predică. Textele alese din Biblie sînt citite atît de clerici, cît și de comunitate : citesc slujitorii, iar adunarea le răspunde. Se obișnuiește rostirea de rugăciuni improvizate de slujitori. Locul principal în slujbă revine predicii. Euharistia se săvârșește de patru ori pe an. Credincioșii se împărtășesc stînd așezați pe bancă, din farfurii aduse de slujitori și din ceșcuțe. Slujba de duminică a metodiștilor este foarte apropiată ca formă de cea a presbiterienilor, dar cu o mai largă participare a comunității.

Este greșită părerea că Bisericile «semiliturgice» ar nega importanța simbolismului slujbelor. În principiu ele recunosc valoarea didactică a acestuia și în multe împrejurări ele își creează un simbolism propriu, întemeiat pe simboalele trecutului.

Dintre Bisericile «neliturgice» fac parte toate celelalte fracțiuni protestante. Slujbele acestor biserici nu se pot descrie, datorită lipsei totale de unitate liturgică. De regulă, aici, potrivit elementelor lor de doctrină, tainele sînt lăsate pe planul al doilea. Sarcina fundamentală a slujbelor constă în a uni mintea și inima credinciosului cu Dumnezeu. Participarea la slujbe nu este obligatorie pentru credincioși. Aproape toate imnele lor sînt de origine foarte nouă. Calendarul acestor Biserici reflectă ruptura lor cu trecutul și tendința de a sublinia că misiunea creștină are totdeauna un caracter actual.

În Bisericile nord-americane exegeza ocupă un loc aparte în viața parohiei, separat de predică ; ea este profesată în școlile de duminică și în clasele de studiu biblic. Istoria biblică este folosită pentru a înțelege epoca actuală, pentru a face conștienți pe cei de astăzi că bunăvestirea cea veșnică trebuie să constituie totdeauna călăuza activității lor. Biblia este considerată ca o mărturie eternă că există o filozofie creștină a istoriei.

A doua metodă de studiere a Bibiei este cea alegorică, bazată pe legătura reciprocă dintre Vechiul și Noul Testament. Metoda aceasta conduce la studiul minuțios al metodologiei Părinților Bisericii. În Bisericile «semi-liturgice» literatura patristică este studiată tot mai mult.

A treia metodă — răspîndită peste tot — este metoda teologică. Există un număr suficient de comentarii de teologie biblică pe înțelesul tuturor.

Altă metodă de exegeză biblică este metoda pietății personale cu ajutorul căreia credinciosul se pătrunde de răspunderea sa de creștin. În lumina acestei metode exegetice personalitățile biblice sînt privite din latura pur omenească pentru a influența viața particulară a credinciosului din zilele noastre.

În viața parohiei, o parte importantă a slujbelor este ocupată de predică, concentrată în jurul unui «text» (un stih sau, mai rar, un fragment mai lung din Sfînta Scriptură). Ceea ce caracterizează activitatea predicatorială din parohii, în America de Nord, este ca predica să fie rostită pe înțelesul parohienilor, să răspundă intereselor și problemelor lor și să-i ajute să înțeleagă voința lui Dumnezeu în raport cu viața lor.

Pe marginea referatului a făcut cîteva observații E. Taller, secretarul general al baptiștilor din America, vorbind în numele Bisericilor «neliturgice» («neritualistice», «libere»). Aceste Biserici pun accentul pe părerea proprie ce decurge din experiența religioasă personală a credinciosului. Ele consideră că religia este un fenomen cu totul personal. În ultimul timp ele caută să dea măreția slujbelor. Quacherii, continuă vorbitorul, manifestă un nivel înalt de viață religios-morală, avînd o atitudine pozitivă față de pace, ajutînd pe cei în nevoi. În cadrul Bisericilor neliturgice predica urmărește un scop definit : luarea de hotărîri, între care cea mai de seamă este recunoașterea lui Iisus Hristos ca Domn și Mîntuitor personal al fiecăruia — recunoaștere făcută public sau confidențial.

Prot. Docent A. Ostapov, în referatul său «Slujbele bisericesti, exegeza și predica», a arătat că aceste noțiuni sînt inseparabile de noțiunea

de Biserică și strâns legate între ele. Alcătuiind însăși viața Bisericii Ortodoxe, ele dezvăluie în afară esența harică interioară a Bisericii lui Hristos. Întemeiată de Mântuitorul, Biserica s-a răspândit și a sporit prin rîvna Apostolilor și a urmașilor lor, căpătînd forme exterioare de organizare. În Biserică totul poartă pecetea întemeietorului ei dumnezeiesc, a Căpeteniei ei veșnice și a Săvîrșitorului mîntuirii noastre.

Biserica a primit de la întemeietorul ei toată plinătatea adevărului și conduce pe om către Dumnezeu. Ea are tot ce este necesar pentru învățătura, sfințirea și mîntuirea omului. Biserica Ortodoxă Rusă este o ramură a Sfintei Biserici Ortodoxe și păstrează cu sfințenie moștenirea ortodoxă.

Una din acțiunile cele mai esențiale și mîntuitoare ale Bisericii este slujba bisericească, fără de care nu este cu puțință viața duhovnicească, nici creșterea spirituală a membrilor ei. În slujbe, mai ales în dumnezeiasca liturghie, se descopere esența Bisericii Ortodoxe. Esența Ortodoxiei nu se manifestă în nimic atît de deplin ca în Sfînta Euharistie, focarul de concentrare al tuturor tainelor Bisericii. Natura Bisericii este euharistică ; fără Euharistie, Biserica este de neconceput. Liturghia îmbrățișează pe toți creștinii, ea slujește unirea tuturor celor care mărturisesc pe Hristos ca Dumnezeu Creator și Răscumpărător. În afară de Biserică nu e posibilă Euharistia, așa cum nu e cu puțință a aparține Trupului lui Hristos fără a deveni membru al Bisericii. Euharistia este unirea cea mai strînsă cu Hristos ; prin ea se dau cu îmbelșugare darurile Sfîntului Duh, necesare vieții spirituale a membrilor Bisericii. În Biserica Ortodoxă totul se leagă de tradițiile vii ale Bisericii primare.

Credincioșii prezenți într-un locaș bisericesc sînt părtași nemijlociți ai slujbelor, căci alcătuiesc trupul Bisericii și sînt membrii cu drepturi egale ai ei. În timpul slujbelor se dezvoltă și se înalță viața morală creștină a credincioșilor. Slujbele ortodoxe sînt sobornicești. Prin intermediul rugăciunii comune, creștinii intră într-o comuniune vie unul cu altul și cu Dumnezeu. Gesturile liturgice ale clericilor exprimă văzut conținutul lăuntric foarte adînc al slujbei, esența sa. Limba simboalelor este foarte caracteristică pentru Biserica Ortodoxă. În locașurile bisericești totul poartă pecetea slujbei ortodoxe, totul are un înțeles și însemnătate, și trăiește din plin numai în timpul slujbei, cu deosebire în timpul Euharistiei.

În legătură cu exegeza, autorul remarcă marea însemnătate a poruncii Mîntuitorului : «Cercetați Scripturile» (Ioan V, 39) în viața Bisericii. Principiul conducător cel mai de seamă în interpretarea Sfintei Scripturi este mai întîi însăși Sfînta Scriptură și apoi Tradiția Bisericii. Metoda exegezei ortodoxe constă în sinteza teologică ce se reazimă pe confruntarea versetelor de Dumnezeu inspirate ale Sfintei Scripturi în vederea celei mai depline lămuriri a conținutului lor dogmatic. Biserica a considerat totdeauna Sfînta Tradiție drept o călăuză necesară în înțelegerea și interpretarea Sfintei Scripturi.

O însemnătate mare are autoritatea și viața personală a păstorului, deoarece predica cea mai reușită este însăși trăirea creștină. Sînt foarte importante în predică exemplele din viața sfinților, și în special a Maicii

Domnului — exemplele vii. În virtutea poruncii dumnezeiești a lui Hristos, a exemplului apostolilor, a marilor părinți și dascăli ai Bisericii, fiecare păstor se simte răspunzător și dator față de Biserică să propovăduiască cuvîntul lui Dumnezeu, să învețe și să cheme la mîntuire.

În timpul discuțiilor la referate, s-a arătat că și mirenii pot predica în biserică. În Biserica Ortodoxă Rusă, cu binecuvîntarea episcopului, mirenii pot predica, mai ales dacă ei se pregătesc a se hirotoni. În legătură cu rugăciunea individuală și comună, Ortodoxia învață că rugăciunea comună, săvîrșită fără preot, nu poate înlocui nicidecum slujbele bisericești.

Delegația ortodoxă a constatat că actualmente protestanții grăvesc spre tradițiile și viața bisericească ortodoxă; exemplu în acest sens este cercetarea modului ortodox de hirotonie întru episcop, tendința de a obține succesiunea apostolică, apariția monahismului etc.

«În legătură cu înțelegerea scopurilor misiunilor americani», Episcopul R. S. Reins arată că temeiul evanghelic al misiunilor este porunca Domnului către ucenici de a învăța toate popoarele (Matei XXVIII, 19—20). Din timpurile apostolice pînă astăzi, această poruncă este temeiul, autoritatea, însuflețirea și motivul extinderii activității misionare creștine. Misionarismul protestant american a fost susținut în special de trei motive: a) sentimentul datoriei și al ascultării de porunca dumnezeiască, b) dorința fierbinte de a oferi ostelile proprii în semn de recunoștință față de Hristos pentru binefacerile revărsate în viața fiecărui om în parte și c) dragostea.

Țelurile misiunilor străine ale protestanților americani au crescut din motivele menționate mai sus. Scopul principal a fost acela de a răspîndi numai adevărata Evanghelie a Domnului cel binecuvîntat și nu episcopatismul, presbiterianismul sau congregaționalismul. Misionarii americani doresc unitatea misiunilor creștine. Această unitate nu-și are expresia în grija de a păstra viața instituțională și de-a cîștiga membri (în înțelesul prozelitismului), ci în grija ca un număr cît mai mare de oameni să cunoască legătura răscumpărătoare, transfiguratoare și însuflețitoare cu Hristos în viața lor personală. O altă trăsătură a misionarismului american este «metoda socială».

În vremea noastră, împrejurările vieții bisericești internaționale s-au modificat în mare măsură. Amintim mai întîi succesele extraordinare ale Ecumenismului, care este o consecință a experienței misiunilor străine protestante din secolul al XIX-lea: s-au unit unele biserici și unele comitete misionare, ceea ce a dus la revizuirea radicală și la reorganizarea activității misionare. De asemenea trebuie menționate: revoluțiile sociale și politice care se petrec de fapt în toate țările lumii; apariția preocupărilor adînci pentru «teologia misionară» și doctrina Bisericii (lucru foarte important pentru protestanții americani care s-au ocupat în mică măsură de problemele teologice adînci și au pus accent mai mult pe activitatea practică) și creșterea considerabilă a activității misionare a grupurilor americane, fără legături sau chiar în antagonism cu grupurile care colaborează cu organizațiile ecumenice.

În ce privește viitorul activității misionare, se pune sarcina ca propovăduirea lui Hristos și afirmarea dinamicii credinței biblice să constituie o grijă generală. Există adevăruri și valori pe care protestanții le pot învăța de la ortodocși. Se poate scoate mult din adevărul creștin în interpretarea ortodoxă a învierii lui Iisus Hristos și a întrupării sale în Biserică — Trupul Său, Reîns încheie : «Biserica este misiune» și unde nu există misiune, nu există Biserică», oricâte organizații asemănătoare ar fi.

Prot. V. Spiller, în referatul său «Scopurile misionare și mijloacele posibile de realizare a lor de către Biserica Ortodoxă Rusă» remarcă faptul că în actualitate o dată cu apariția noilor realități economice, sociale, culturale, politice, spirituale, are loc o revizuire a tuturor deprinderilor noastre de gândire, a noțiunilor, criteriilor și aprecierilor cu care eram obișnuiți.

Crizele ce se desfășoară în lume trebuie trăite de noi din punctul de vedere al creștinismului universal. Iată de ce sînt justificate frecvențele analize ale activității misionare ce se desfășoară azi în lumea creștină. La fiecare din sesiunile Consiliului Internațional Misionar (din 1928, 1938, 1947, 1952 și 1958) s-au modificat țelurile concrete ale activității misiunilor, ceea ce denotă un anumit progres al misionarismului.

Activitatea misionară a Bisericii Ortodoxe Ruse are aceleași țeluri ca și a altor Biserici, dar ea n-a avut un caracter strict profesional. Pentru ortodocși, Biserica ca atare constituie o misiune. Propovăduirea vieții veșnice și a căilor de ajungere la ea s-a îmbinat totdeauna în chipul cel mai strîns cu practica liturgică, cu concepția noastră ortodoxă despre Biserică, cu sentimentul ortodox de Biserică, cu învățătura noastră despre Biserică, cu înțelegerea esenței euharistice a Bisericii. Între ortodocși și protestanți este aici o deosebire în alegerea mijloacelor misionare.

Misionarismul ortodox rus a fost străin de interesele național-politice. Schimbările sociale profunde din ultimile decenii n-au produs nici un fel de criză nici în înțelegerea datoriei misionare, nici a activității Bisericii, ceea ce nu se poate spune despre situația actuală a mișcării misionare mondiale.

În mișcarea controlată de Consiliul Internațional Misionar a început să se pună cu totul pe neașteptate întrebarea dacă mai sînt necesare misiunile. Aceste îndoieli s-au ivit în urma crizei resimțite de «teologia misiunii» protestantismului contemporan, datorită neconcordanței dintre scopurile misionare și mijloacele realităților vieții. Esența crizei se reduce la faptul că noțiunile de Biserică și de misiune n-au fost îndeajuns de apropiate.

Se cuvine să înțelegem că «Biserica» este «misiune». Cînd această idee se va încetățeni, toate crizele vor dispărea. Ea indică ieșirea misionarismului din starea sa critică. În ultimul timp, pe terenul dezvoltării intense a conștiinței ecumenice, începe a se dezvolta tot mai definit concepția că misiunea se săvîrșește prin puterea sacramentală a Sfintului Duh. Această lucrare a Sfintului Duh din cuprinsul comunității bisericești face ca Biserica să fie o misiune, transformă întreaga activitate

a Bisericii în activitate misionară. Această concepție despre înțelesul îndatoririlor misionare ale Bisericii se apropie de înțelegerea lor dreaptă. În opoziție cu definiția răspîndită în protestantism «Biserica este misiune», Prot. V. Spiller relevă noțiunea ortodoxă «misiunea este Biserică». Teologia ortodoxă arată că «cultul» ortodox dispune de o forță potențială ce poartă în sine întreaga eficiență a mărturiei creștine.

Sarcina cea mai de seamă a misiunilor trebuie să constea astăzi în realizarea păcii pentru ca mărturia creștină în realitatea noastră să-și manifeste întreaga ei forță binefăcătoare.

Arhiepiscopul Nicodim a completat arătînd că Biserica Rusă n-a urmărit rusificarea popoarelor, ci a contribuit la dezvoltarea lor culturală.

Dr. I. Blacke afirmă că sarcinile Bisericilor misionare sînt aproximativ aceleași cu ale Bisericii Ruse. Principalul este ca Evanghelia să ajungă în societate. Criza actuală a mișcării misionare este caracteristică pentru lumea întreagă. De acum deosebirile interconfesionale au o însemnătate tot mai redusă ; între Biserici se observă o colaborare strînsă în domeniul misionar.

S-au discutat apoi referatele privind «Continuarea programului de schimburi dintre Consiliul Național al Bisericilor din S.U.A. și Bisericile din Uniunea Sovietică». În referatul american se analizează următoarele forme de schimb : 1. A Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A. cu Bisericile din U.R.S.S. Este forma principală a schimbului Scopul : contactele cu reprezentanții creștinismului american.

2. Delegații speciale pentru anumite teme. Întrucît delegația generală se ocupă cu totalitatea manifestărilor vieții bisericești, delegații speciale se vor ocupa, periodic, cu probleme care prezintă interes deosebit pentru Bisericile ambelor țări (învățămîntul teologic, monahismul, viața parohiilor și activitatea clerului, practica liturgică etc.).

Americanii au arătat deosebit interes pentru formele tradiționale ale slujbelor Bisericii Ortodoxe Ruse ; pentru Bisericile din Uniunea Sovietică poate prezenta interes familiarizarea cu elementele liturgice și modul în care ele sînt folosite în Bisericile Americii. O problemă foarte importantă este monahismul. Căile de asceză trebuie studiate ca mijloace care servesc la intensificarea dragostei propovăduite de învățătura creștină. Un grup de monahi americani a vizitat cu trei ani mai înainte cîteva minăstiri din U.R.S.S., ducînd în țara lor o experiență prețioasă ; pe de altă parte au avut și rușii posibilitatea de a se familiariza cu monahismul occidental, necatolic.

3. Studenții în teologie. Comitetul pentru relațiile cu Biserica din Uniunea Sovietică s-a preocupat de elaborarea unui plan de schimburi de studenți în teologie. Răspunsul Bisericii Ortodoxe Ruse a fost în principiu favorabil, dar lucrurile se complică întrucît școlile teologice rusești sînt organizate numai pentru studenții ortodocși. Studenții ambelor țări trebuie să cunoască bine limba rusă și engleză și să dispună de un nivel corespunzător de cultură.

4. Profesorii de teologie. O propunere analizată de Patriarhia din Moscova și de Consiliul Național prevede pentru un an școlar sau un

semestru, un schimb de doi-trei profesori de teologie, care să țină prelegeri regulat la o Academie teologică din U.R.S.S. sau la Seminarile teologice din Statele Unite.

5. Delegații ale Bisericilor vor fi trimise la Bisericile surori. Este vorba de Biserica Luterană, Calvină și Uniunea creștinilor baptiști din cele două țări. Ortodoxia din Uniunea Sovietică are corespondentul său în Ortodoxia din Statele Unite.

6. Schimbul de literatură. Actualmente se organizează un schimb de periodice bisericești. Biserica Ortodoxă Rusă și Uniunea baptiștilor trimite reviste pentru schimb la editurile Bisericilor din S.U.A., mai ales la editurile Bisericii Episcopale. În privința aceasta este necesar un studiu serios și o viitoare planificare.

7. Participarea la adunările naționale ale Bisericilor. Din timp în timp, Bisericile din ambele țări convoacă consfătuiri ale reprezentanților unor grupări naționale de Biserici sau numai a unei Biserici. Este de dorit ca la aceste consfătuiri să participe reprezentanți ai Bisericilor din cealaltă țară.

În referatul prezentat din partea delegației ruse, se arată că Biserica Ortodoxă Rusă acordă o mare importanță stabilirii de legături frățești cu Bisericile din S.U.A. Calitatea de fii spirituali ai Domnului și Mîntuitorului Iisus Hristos presupune în familia tuturor creștinilor o apropiere lăuntrică a membrilor ei prin care fiecare să se poată împărtăși de bunurile spirituale pe care le posedă ceilalți. De aceea Biserica Ortodoxă Rusă a împărtășit cu bucurie eterodocșilor bunurile sale spirituale. Între Biserica Ortodoxă Rusă și creștinii din S.U.A. se cultivă cu succes de două sute de ani raporturi frățești. Situația internațională actuală, care depinde de relațiile dintre cele două state principale, face ca creștinii din U.R.S.S. și S.U.A. să aibă o misiune deosebită. Bisericile din ambele țări pot face mult pentru lichidarea încordării internaționale și stabilirea păcii generale. O măsură importantă în această privință este schimbul reciproc de delegații. Caracterul schimbului poate fi diferit : delegații de clerici, călugări, profesori, aspiranți în teologie etc. Ar fi bine să se stabilească practica publicațiilor teologice reciproce.

În cursul analizei referatelor s-a pus și problema vizitei de răspuns a unei delegații a Bisericii Ortodoxe Ruse în America.

Arhiepiscopul Nicodim a remarcat complexitatea chestiunii schimbului de studenți, deoarece seminariile și academiile duhovnicești ruse, potrivit Regulamentului lor, sînt instituții de învățămînt teologic exclusiv ortodox. S-a ajuns la un acord privind publicarea reciprocă de materiale teologice.

A urmat referatul Prot. L. Voronov despre «Pacea generală și tot ceea ce poate face Biserica pentru păstrarea și întărirea ei pe baza noțiunilor creștine de libertate și dreptate», despre care se vorbește în altă parte a revistei noastre.

La 1 septembrie 1962, consfătuirea a continuat cu referatul ținut de Gh. K. West «Influența Evangheliei creștine asupra dezvoltării actuale a științei și societății omenеști».

Autorul începe cu studiul influenței științei și societății umane asupra vieții și credinței Bisericii creștine.

Tendința principală a Bisericii a fost aceea de a asculta de Cuvîntul lui Dumnezeu și de a-și manifesta esența sa adevărată de comunitate care mărturisește în fața lumii întregi împăcarea prin Hristos.

Așa numita evanghelie socială a fost cea dintîi mare mișcare de pocăință și de autoînnoire a Bisericii în fața atacurilor și a schimbărilor sociale din Statele Unite. Problema sa a constat în a tilcui credința evanghelică în limbajul filozofiei umaniste, ceea ce a fost mai curînd o capitulare teologică în fața atacurilor, decît o recunoaștere a judecății lui Dumnezeu și o reînnoire a mărturiei creștine. De aceea, umanismul liberal și evanghelia socială au fost înfrînte de evenimentele pentru care ele n-aveau explicații : cele două războaie mondiale, depresiunile, fascismul etc.

Teologia și etica creștină reprezintă expunerea empirică, în lumina Revelației divine, a lucrării lui Dumnezeu și a răspunsului corespunzător al omului. Acest răspuns al omului este relativ. El poate fi supus la corectări și la noi definiții pe baza experienței continue a creștinilor, fiind o încercare de a înțelege voința și lucrarea lui Dumnezeu în fiecare generație în care se află creștinii. Biserica știe că Iisus Hristos este stăpînul lumii.

În legătură cu științele naturii și credința creștină, vorbitorul a spus că umanității răsăriteni și cei apuseni sînt foarte apropiați : și unii și alții consideră că știința va ajuta pe om să cucerească cosmosul, că natura omului poate fi transformată și că el va atinge un grad înalt de fericire și putere în armonie cu frații săi de umanitate.

Americanii au o problemă socială aparte : a negrilor. În încheiere, referatul ajunge la concluzia că autoritatea glasului Bisericii depinde de felul cum urmează ea Cuvîntul lui Dumnezeu.

Referatul cu același titlu, al părții ruse, a fost citit de Prot. Docent V. M. Borovoi. Secolul al XX-lea are importanță excepțională în ce privește schimbările radicale a soartei omenirii. Statele socialiste au creat un fond istoric nou pe care se desfășoară lupta pentru independență a statelor slab dezvoltate, prăbușirea colonialismului și noi căi de organizare a vieții.

Împărțirea omenirii de astăzi în două lagăre a pus problema coexistenței pașnice a statelor cu sisteme sociale diferite. De soluționarea acestei probleme depinde viața lumii, sau războiul cel mai nimicitor. Care trebuie să fie atitudinea creștinilor față de existența celor două sisteme social-politice ? Pentru religia creștină nu pot exista domenii indiferente sau neutre ale realității. Creștinismul privește schimbările ce au loc în lume ca pe o lucrare a Proniei dumnezeiești și ca o manifestare a puterii lui Dumnezeu în vederea așezării împărăției lui Dumnezeu pe pămînt. Norma relațiilor sociale după învățătura creștină trebuie să fie dragostea față de aproapele, care cuprinde nu numai simțămintele lăuntrice, ci și relațiile exterioare. Nu trebuie acceptată robia politică și economică, care transformă pe om în obiect. Ideile pătrunse de dragoste pentru omenirea

care suferă consună cu fundamentul moralei creștine. Aceste idei umane sînt demne de a fi susținute de creștini, care, sub raport moral, sînt însuflețiți de învățătura evanghelică a dragostei pentru aproapele. Toți oamenii, fără deosebire de naționalitate, sînt fiii unui singur Părinte și frați ca natură și chemare la împărăția lui Dumnezeu. Creștinii trebuie să ajute lumea să înlăture segregatia și discriminarea rasială prin exemplul vieții personale și bisericești.

Biserica creștină binecuvîntează realizările culturii umane care contribuie la instaurarea împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, împărăția luminii, dreptății, dragostei și păcii. Nu poate obține recunoașterea sau binecuvîntarea Bisericii ceea ce nu este spre binele oamenilor, ci în dauna lor.

În concluzie, discuțiile ce au urmat au subliniat că în relațiile complexe ale lumii actuale creștinismul trebuie să binecuvînteze tot ce contribuie la progresul vieții omenești și la înțelegerea dintre state.

La 3 septembrie 1962, Prot. P. V. Gnedici a susținut referatul intitulat «Problemele fundamentale ale teologiei ortodoxe ruse actuale».

Mîntuirea credinciosului, a spus vorbitorul, se săvîrșește prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. Acesta este un adevăr fundamental al creștinismului, care-l deosebește de toate celelalte religii. Sarcinile teologiei nu constau în a descoperi adevăruri noi, ci în a adînci conținutul Revelației dumnezeiești. De aceea este atît de prețuită în Ortodoxie teologia Sfinților Părinți.

Una din caracteristicile principale ale teologiei ortodoxe este caracterul ei vital (patriarhul Serghie). Ea nu rămîne speculație abstractă despre adevărurile Revelației, ci e strîns legată de toate laturile vieții Bisericii. Dintre problemele studiate în prezent de teologia rusă, unele au fost transmise de perioada anterioară, iar altele au fost puse de situația actuală a Bisericii și de schimbările care au avut loc în toată lumea.

Începînd cu sfîrșitul secolului trecut, s-a studiat îndeaproape conținutul dogmei rîscumpărării. Explicațiile privind necesitatea acestei lucrări a Fiului lui Dumnezeu sau în ce anume a constat caracterul ei mîntuitor au fost variate. Interpretarea dogmei rîscumpărării a suferit influențe confesionale. Teologia ortodoxă, urmînd tradiția Părinților Bisericii, păstrează înalta lor învățătură despre Dumnezeu și credincios și înțelegerea ontologică a mîntuirii și rîscumpărării. În cadrul acestei înțelegeri, rîscumpărarea își păstrează semnificația ei obiectivă, dar lucrarea ei este îndreptată asupra credinciosului. Mîntuirea în sine nu este înțeleasă ca o însușire juridică a meritelor Rîscumpărătorului sau ca o recunoaștere a faptului, că păcătosul este îndreptat; ci ca un proces sinergetic de însănătoșire a credinciosului, săvîrșită de harul lui Dumnezeu cu participarea obligatorie a credinciosului însuși. Teologia morală ortodoxă studiază de asemeni adevărul mîntuirii sub raportul manifestării ei în viața și activitatea credinciosului. Ea stabilește direcția principală a vieții și activității credinciosului, arată normele ce rezultă din porunci pentru realizarea țelului său: mîntuirea. Arătarea acestor norme, din punctul de vedere creștin, este un lucru foarte important în timpurile de

astăzi, timpuri pline de răspundere în ce privește înfăptuirea păcii, timpuri de felurite și rapide schimbări sociale. Cea mai mare importanță pentru viața de astăzi a omenirii s-au efortările de păstrare a păcii, lupta pentru pace. Pacea fiind condiția cea dintâi pentru existența sănătoasă a omenirii. Biserica Ortodoxă ia parte și cheamă pe toți creștinii să lupte pentru pace. Astfel, Biserica Ortodoxă, acuzată în trecut de atâtea ori de conservatorism, este la înălțimea vremii mai mult decât numeroase comunități liberale din Apus.

Una din problemele cele mai de seamă ale vieții religioase actuale este năzuința tuturor creștinilor de a restabili unitatea Bisericii. Cele mai diferite adunări și confesiuni caută adevărata Biserică și unitatea în cadrul ei. Actualitatea pune în fața teologiei ortodoxe sarcina de a defini atitudinea Ortodoxiei față de diferitele direcții eterodoxe, cu căile pe care le caută ele spre a se ajunge la unitate. Biserica Ortodoxă se adresează cu dragoste frățească către membrii comunităților eterodoxe de azi și nu-i consideră vinovați pentru dezbinare, ci victime ale acestei dezbinări. Teologii ortodocși ruși caută să arate care este conștiința bisericească a Ortodoxiei și trăsătura ei distinctivă în raport cu eterodocșii. Semnul absolut al vieții bisericești este unitatea, identitatea sau continuitatea în tot cursul istoriei multiseculare a Bisericii. Continuitatea apare ca principiu, dar și ca realitate istorică, accesibilă verificării, în toate laturile vieții Bisericii, nu numai în succesiunea apostolică a ierarhiei, cum prezintă lucrurile uneori teologii eterodocși. De aceea Biserica Ortodoxă vine în întâmpinarea oricărei mișcări pentru unitate, apreciază orice manifestare de viață cu adevărat bisericească la oricare din participanții ei, iar orice lipsă o poate împlini din comoara universală a vieții sale. Foarte complicată este problematica raporturilor cu Biserica Anglicană, ceea ce necesită o cercetare răbdătoare în spiritul înțelegerii frățești și al dragostei. Complexă și actuală este problema, acum în studiu, a relațiilor Bisericii Ortodoxe Ruse cu Bisericile Protestante. Biserica Ortodoxă Rusă își propune două sarcini : să mărturisească adevărul Ortodoxiei și să participe la activitatea practică comună.

În epoca noastră merită o atenție deosebită problemele teologice interortodoxe de care s-a ocupat Conferința Panortodoxă de la Rodos.

În încheiere, referatul subliniază iar caracterul vital al teologiei ortodoxe la pacificarea omenirii, întărirea păcii și prieteniei între popoare.

În referatul «Tendențele teologice contemporane în Bisericile din S.U.A.», Pastorul Dr. Konrad Bergendorf arată că nu se poate vorbi despre o teologie americană aparte în sensul în care se vorbește de obicei despre o teologie germană, engleză sau suedeză. În S.U.A. nu există o Biserică de stat care i-ar face pe teologi să cultive concepții bine determinate, de aceea nu se vorbește de o teologie americană, ci de multe feluri de teologii ale Americii. În timpul din urmă a apărut o teologie a mai multor Biserici, sau teologia ecumenică care este recunoscută în mod diferit de diferite Biserici. Există apoi scriitori care nu-și raportează

scrierile lor la vreo biserică anume ci la întreaga masă creștină, sau scriitori care se află în afara staulului Bisericii.

În S.U.A., gândirea teologică are un caracter conservator, iar membrii Bisericilor mărturisesc o credință tradițională. În epoca noastră — remarcă K. Bergendorf — mișcarea a făcut o întorsătură bruscă de la ceea ce numeam liberalism, către o nouă ortodoxie. Apoi, vorbitorul trece în revistă diferite sisteme teologice din S.U.A. și observă în încheiere că în ultimul timp amenințarea unui război mondial i-a făcut pe teologi să acorde atenție mai mare Evangheliei, care se situează deasupra oricărui naționalism îngust. Acest avînt spiritual este dovedit de adunările ecumenice de la Amsterdam, Evanston și New-Delhi. Protestanții ajung la concluzia că religia are nevoie de forme corporative și că serviciul divin public nu poate fi înlocuit cu manifestările particulare ale pietății. De aceea liturgica ocupă un loc important în sistemul teologiei.

Teologia americană de astăzi gravitează mai mult spre o înțelegere hristologică a Noului Testament decît spre înțelegerea lui Iisus ca om, cum s-a întîmplat pînă acum. Schimbul liber de idei a creat ceva în genul unei concepții comune ce și-a făcut loc atît printre membrii diferitelor confesiuni și secte, cît și printre cei care nu aparțin nici uneia din acestea. Toate grupările confesionale arată un mare interes față de ideile pe care le găsesc în cărțile și revistele altor confesiuni. Gîndirea americană s-a dezvoltat mult în domeniul moralei creștine.

În timpul discuțiilor în legătură cu referatul s-au expus punctele de vedere ortodoxe și protestante. Delegația americană a arătat un interes deosebit pentru doctrina ortodoxă despre «iconomie».

La Departamentul Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe s-au ținut ultimele două referate : D. E. Miller a vorbit despre «Deosebiriile dintre Biserica Ortodoxă și Protestantă și mișcarea pentru unitatea bisericească din Bisericile S.U.A.», iar Prot. Docent V. M. Borovoi, despre «Concepția ortodoxă asupra sarcinilor și metodelor mișcării pentru unitatea Bisericii».

D. E. Miller înțelege prin «unitate bisericească» atît colaborarea dintre Biserici, cît și uniunile organice ale Bisericilor. Referatul are patru părți : 1. Privire istorico-socială, diferențele existente între Biserici și mișcările de unire din trecut ; 2. Consiliul Național al Bisericilor și sarcinile sale ; 3. Tendințele cele mai noi de colaborare între Bisericile locale și între Bisericile din diferitele state americane ; 4. Uniunile bisericești organice create în ultimii ani.

În prima parte, vorbitorul explică noțiunea «bazelor creștine ale culturii și vieții sociale». Multe particularități se explică prin specificul societății americane, unde se respectă strict principiul despărțirii dintre Biserică și Stat. La majoritatea sectelor americane, raporturile dintre slujitori și mireni sînt mult mai puțin oficiale ca în Europa. Mirenii iau inițiative de a participa la viața Bisericilor lor ; se acordă mare importanță ajutorului lor benevol pentru diferite institute religioase. Aceasta explică de ce în America există multe secte și grupări religioase locale. Bisericile Orientale ocupă astăzi un loc însemnat printre Bisericile Americane.

ricii și li se acordă un interes deosebit. În ultimul timp se constată o colaborare practică între reprezentanții celor mai diferite Biserici. Autorul se ocupă de colaborările din perioada 1872—1950.

În partea a doua a referatului se expune istoria formării Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din S.U.A. El a fost întemeiat la Cleveland (Ohio) în 1950, între 23 uniuni protestante și ortodoxe, pentru a-și exprima credința și mărturisirea lor comună și pentru a colabora la realizarea diferitelor programe. Condiția teologică unică a intrării în Consiliu, cum se spune în preambul, este recunoașterea lui Iisus Hristos ca Stăpîn și Mîntuitor dumnezeiesc. În 1962, făceau parte din Consiliu 33 de uniuni, iar 25 din ele participă la secțiile sale, sau a altor organizații. Consiliul este o organizație cu răspundere în ce privește colaborarea dintre uniunile religioase naționale, dar nu e nici biserică, nici asociație de credincioși. Aceasta definește caracterul său și programul ce-l înfăptuiește. Consiliul este controlat de Biserici, de către membrii acestora, ai căror reprezentanți se adună odată la trei ani în Adunare Generală (formată din 694 persoane) și de trei ori pe an în Consiliu General (format de 270 persoane).

În partea a treia a referatului se vorbește despre rolul pe care consiliile locale ale bisericilor și consiliile Bisericilor pe state îl joacă în Mișcarea Ecumenică : ele exprimă spiritul și scopurile generale ale Bisericilor care colaborează, încheie legături prietenești, studiază nevoile religioase ale societății și întocmesc planuri corespunzătoare, mențin legături cu alte consilii ale Bisericilor din toată lumea etc.

Referatul se încheie cu problema dezvoltării colaborării dintre diferitele denominații prin Consiliul Bisericilor. Bisericile ajung pe încetul la o înțelegere mai profundă a Mișcării Ecumenice și se cunosc mai bine una pe alta pe calea colaborării și a consfătuirilor. De aceea numărul Bisericilor care se unesc crește.

Referatul Prot. Docent V. M. Borovoi are trei părți : 1. Unitatea Bisericii ca însușire fundamentală a ei. 2. Unitatea ca problemă internă a Bisericii Ortodoxe. 3. Unitatea ca problemă generală a creștinilor.

În prima parte a referatului autorul exprimă părerea că unitatea Bisericii este o dogmă de neclintit a întregii creștinătăți și piatra unghiulară a ecleziologiei ortodoxe. Unitatea Bisericii lui Hristos este, pe de o parte, o poruncă directă a dumnezeiescului ei Întemeietor, iar pe de alta, o însușire a ei, reală din punct de vedere dogmatic, dată de sus, inerentă ei în mod organic prin voința lui Dumnezeu. Aspectul empiric al dezbinării pămîntești a Bisericilor constituie un păcat istoric al creștinilor, dar nu privează Biserica de însușirea ei divină inițială, a unității. O astfel de Biserică, una, sfîntă, sobornicească și apostolească s-a știut și s-a mărturisit totdeauna. Biserica Ortodoxă e compusă din Bisericile surori locale, autocefale. Unitatea esenței interioare a Ortodoxiei, unitatea credinței, comuniunea în Sfintele Taine, slujbe și rugăciuni, comunitatea de organizare canonică, asemănarea în ce privește pietatea lăuntrică și a

formelor de manifestare exterioară a pietății — toate acestea le mărturisește întreaga istorie a Bisericilor Ortodoxe. Biserica Ortodoxă este identică în esență cu Biserica tuturor veacurilor, precum și cu «Biserica primară». Cu alte cuvinte ea nu este o Biserică oarecare, ci Biserica în înțelesul propriu al acestui cuvânt.

Partea a doua a referatului a studiat problema unității Bisericilor Ortodoxe Autocefale. Din păcate, între ele, pe lângă unitatea lor dogmatică, canonică, liturgică și morală, sînt deosebiri privind viața exterioară, datorat diferitelor cauze. Cei mai mari teologi ortodocși au văzut și au simțit demult necesitatea unei colaborări și uniuni mai strînse între Bisericile locale. Dar abia astăzi, începe adevărata înlăturare a izolării istorice din trecut. Bisericile locale caută acum să soluționeze toate treburile ortodoxe comune în mod sobornicesc.

Partea a treia a referatului arată că Biserica Ortodoxă ca Biserică una, sfîntă, sobornicească și apostolească nu neagă importanța istorică a altor confesiuni creștine și caută să vină în întîmpinarea înfăptuirii unirii acestora cu ea. În această speranță, Biserica noastră este gata totdeauna să studieze cu dragoste asemenea probleme cu frații eterodocși în Hristos, să le explice cu răbdare punctul ei de vedere, mărturisindu-le neîncetat marea moștenire a Bisericii celei una, păstrată cu fidelitate de ea, și dorind a purta cu ei un dialog cinstit, de la egal la egal. Cu acest scop Biserica Ortodoxă Rusă a intrat în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și salută orice inițiativă a acestuia.

Pentru a se înfăptui unitatea creștină trebuie luate o serie de măsuri practice, să se dezvolte mai ales contactele personale și să se manifeste o răbdare binevoitoare.

La discuții s-a pus problema : ce trebuie să se înțeleagă prin expresia «Biserică una și nedespărțită» ? Ambele părți au fost de acord că o Biserică una și nedespărțită a existat în epoca în care nu existau Biserici separate în sens de confesiuni. În toate problemele teologice dificile, mai ales cînd este vorba de înfăptuirea unității, trebuie să studiem acele rădăcini comune care i-au unit pe creștini în timpul Bisericii primare ce nu cunoștea despărțiri. Deoarece aceste probleme nu sînt încă studiate cu temeinicia cuvenită în Bisericile creștine, iar astăzi se întreprind pentru prima oară încercări de a găsi o temelie comună, se cuvine să fim pregătiți pentru discuții îndelungate.

În timpul convorbirilor s-a remarcat caracterul fructuos al discuțiilor purtate. Consfătuirea a constituit un aport de seamă în stabilirea de bune raporturi viitoare cît și în ce privește unitatea ecumenică. Fundamentul solid al acestei unități trebuie să fie dragostea creștină sinceră, întărită prin cunoașterea reciprocă. Cu toate deosebirile radicale dintre concepții, întîlnirea care a avut loc a lăsat un sentiment de profundă satisfacție atît în ceea ce privește rezultatele cunoașterii reciproce, cît și în privința atmosferei calde în timpul convorbirilor frățești.

(Prezentare după S. Preobrajenki, *Consfătuirea cu delegația Consiliului Național al Bisericilor lui Hristos din Statele Unite ale Americii*, în «Revista Patriarhiei din Moscova», 1962, nr. 11, p. 55—68 și nr. 12, p. 43—52).

A. ZAREA

NOTE ECUMENICE

— *Tratatul pentru încetarea experiențelor atomice salutat de conducători bisericești.*

Într-o adresă către Nichita Sergheevici Hrușciov, președintele Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., Patriarhul Moscovei Alexei, spune : «Noi sintem convinși că semnarea tratatului pentru interzicerea experiențelor nucleare în atmosferă, în cosmos și sub apă va promova opera salvării omenirii de pericolul unui război termo-nuclear și va întări popoarele în speranța unei înfăptuiri în continuare a principiilor coexistenței pașnice». Mai departe, Patriarhul Alexei subliniază meritele personale ale lui Nichita Hrușciov în realizarea acestui acord, pe care-l socotește o victorie a politicii de pace a U.R.S.S. și a tuturor forțelor păcii din lume.

Papa Paul VI a felicitat de asemenea pe Nichita Hrușciov, printr-o telegramă, pentru încheierea tratatului.

Comisia pentru afacerile internaționale a Consiliului Ecumenic, cu sediul la Geneva, a publicat o declarație în care salută încheierea acestui tratat, în numele Bisericilor din Consiliul Ecumenic. Tratatul va aduce destindere, încredere, oprirea cursei înarmărilor și încurajare pentru rezolvarea problemelor care periclitează pacea, se spune în această declarație.

O adresă de felicitare a trimis lui Nichita Hrușciov și Gomboev, șeful suprem al budiștilor din U.R.S.S., care-și exprimă speranța că tratatul va fi un pas spre dezarmare totală.

— *Protest la reședința Arhiepiscopului de Canterbury.*

Membri ai «Comitetului de 100» au demonstrat la 20 și 21 iulie, la reședința Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, împotriva refuzului acestuia de a îndemna Biserica să colaboreze activ cu membrii acestui Comitet, împotriva înarmării atomice. (Neue Zeit, 23 iulie 1963).

— *Adunarea generală a Federației Luterane Mondiale.*

La Helsinki s-a deschis la 30 iulie a. c. a IV-a Adunare generală a Federației Luterane Mondiale, în prezența președintelui Republicii Finlandeze. Au participat delegații numeroase și din țările socialiste.

Arhiepiscopul Finlandei, Dr. Simojoki, în cuvântul de deschidere, a declarat că un creștinism care se închide într-o autosuficiență, neagă valoarea celor pămîntești și refuză să abordeze împreună cu ceilalți oameni problemele și nevoile lumii, a încetat să mai urmeze lui Hristos.

Adunarea s-a închis, printr-o festivitate publică în stadionul Olimpia, la 11 august 1963 (într-o duminică d. a.), la care nou-alesul președinte, Dr. Schiotz — teolog nordamerican, în vîrstă de 62 ani — a ținut o cuvîntare. El a condus mulți ani comisia misiunii mondiale a Federației Luterane și este socotit un expert în problemele misionare. Funcționează ca președinte al serviciului de radiodifuziune al Federației Luterane Mondiale din Addis-Abeba. În patria sa, Dr. Schiotz conduce una din cele trei Biserici Luterane. Dr. Franklin Clark Fry, care a condus Federația Luterană Mondială în ultimii șase ani, este președintele altei Biserici Luterane din America.

Între ceilalți 19 membri din Comitetul executiv nou ales se află 4 reprezentanți ai Bisericilor trinare din Africa și Asia și 3 reprezentanți ai Bisericilor din țările socialiste (2 din Germania Democrată și 1 din Polonia).

Adunarea generală a aprobat cu unanimitate în ultima ședință trei rezoluții, în care se salută încheierea Tratatului de la Moscova cu privire la interzicerea experiențelor atomice, se condamnă orice discriminare rasială și se cere ajutorarea țărilor slab dezvoltate.

Prima rezoluție are următorul cuprins : «A IV-a Adunare generală a Federației Luterane Mondiale de la Helsinki salută cu ușurare și cu speranță semnarea Tratatului cu privire la interzicerea experiențelor atomice în atmosferă, în cosmos și sub apă ; se roagă (lui Dumnezeu) ca Tratatul acesta să devină un factor pregătitor al unor relații mai prietenești între popoare pe temelia sincerității și a încrederii reciproce și să atragă după sine noi pași în direcția dezarmării ; își exprimă convingerea că pacea între popoare, pe temelia libertății și dreptății, este voia lui Dumnezeu pentru omenire ; cheamă toate Bisericile membre să trezească în comunitățile lor o dispoziție spirituală care să contribuie la împăcare, la prietenie internațională și la coexistență umană în spirit de frățietate, dispoziție care și-a găsit expresia într-un mod încurajator în această Adunare generală».

În a doua rezoluție Bisericile membre sînt invitate să îndemne guvernele din țările lor la contribuții materiale pentru țările lipsite.

În a treia rezoluție Adunarea generală condamnă manifestările marelui rasiale și ale discriminării rasiale și invită Bisericile membre să participe la străduințele constructive ce se depun la nivel local și național cu scopul de a pune capăt tuturor formelor și consecințelor discriminării rasiale. Încercările președintelui Bisericii Luterane-Olandeze, Dr. Hoevers,

simpatizant al politicii sud-africane de apartheid, de a turna apă în rezolvuție, prin diferite amendamente au fost respinse de marea majoritate a delegaților.

Adunarea generală a hotărât, în afară de acestea, în ședința din 10 august, înființarea unui *Institut pentru cercetări ecumenice*, care să se ocupe mai ales cu învățătura Bisericii Catolice. S-au aprobat apoi unele schimbări în Statut, din care cea mai importantă este acceptarea celor trei mărturisiri ale Bisericii vechi (e vorba, se pare, de Simbolul apostolic, niceo-constantinopolitan și atanasian). Aceasta va ușura dialogul cu teologia ortodoxă, romano-catolică și anglicană.

La 8 și 9 august Adunarea generală a aprobat rapoartele diferitelor comisii permanente ale Federației. Într-unul din aceste rapoarte se dezaproba propunerea oficiului central de la Geneva de a se desființa un număr de comisii, între care și cea pentru Afacerile internaționale. Prin aceasta Federația Luterană își afirmă în continuare voința de a contribui la rezolvarea problemelor lumii contemporane.

S-a remarcat cu interes că încercările Episcopului landului Hanoŭra, Lilje, de-a încadra discuțiile asupra temei principale a Adunării — doctrina lui Luther despre justificare — într-o declarație teologică generală, au eșuat de două ori. Nu avem pînă acum date mai extinse asupra debaterilor, că să ne dăm seama în ce sens s-a discutat doctrina justificării. Dar dintr-un interviu al Episcopului ungur Zoltan Kaldy, acordat unui ziar german, ar rezulta că protestantismul face eforturi de a-și reinterpretă învățăturile pentru a face din ele premise pentru servirea lumii contemporane la rezolvarea pozitivă a marilor probleme care o frământă. Am avea astfel de semnalat o părăsire a atitudinii individualiste și pesimiste din partea creștinismului protestant.

Adunarea generală de la Helsinki a recunoscut că și Bisericile Luterane din țările socialiste posedă harisme ale Duhului Sfînt, deși anumiți delegați din Germania apuseană au luptat ca Adunarea să refuze această recunoaștere.

Adunarea generală de la Helsinki a primit pentru prima dată ca membre ale sale și Bisericile Luterane din țările baltice. (Neuze Zeit, 14 și 18 august 1963).

— Conferința Ecumenică de la Montreal.

Între 12—26 iulie s-a ținut la Montreal (Canada) a IV-a Conferință Mondială a organizației «Credință și Constituție» (Faith and Order), care de la 1954 face parte din Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Această organizație se ocupă în mod special cu problema refacerii unității creștine și continuă să-și desfășoare în mod deosebit activitatea ei. Primele trei Conferințe Mondiale și le-a ținut la Lausanne (1927), Edinburg (1937) și Lund (1952).

Conferința de la Montreal a adresat un mesaj către toate Bisericile, îndemnându-le să continue eforturile de apropiere între ele. În prima parte a mesajului se spune: «Noi sîntem pe calea unității creștinilor.

Aceasta am văzut-o din nou la Montreal. Căci ni s-a arătat că Domnul lumii întregi lucrează în acest sens, orice am face noi. El modelează o lume, care nu se poate contesta că e o *lume unică*... În această lume noi creștinii sîntem avizați unii la alții și mînați unii către alții. Aceasta o înțelegem cînd vorbim de o «realitate ecumenică» care capătă formă mai repede decît pricepem noi și decît reușim să exprimăm».

Un profesor german de teologie (Dr. Horst Beintker din Iena), care a participat la această Conferință, remarcă : «În această primă parte mesajul exprimă exact ceea ce am simțit noi în multe convorbiri personale la Conferință și în observații făcute în cursul călătoriei, dîndu-se seama și comunicîndu-ne cît de mult s-au apropiat popoarele și cît de identic abordează problemele principale ale omenirii în vederea structurării *lumii celei una*. Noi creștinii vedem în acest proces lucrarea ascunsă a Domnului nostru, care prin aceasta ne cheamă la mărturie și la fapte pentru *lumea cea una*. Sîntem plini de recunoștință că prin tratate chibzuite se alungă pericolul autodistrugerii. Așteptăm de la comunitățile noastre să se deschidă «realității ecumenice» și să dea expresie în forma văzută a comuniunii creștine legăturii bisericești universale, prin mărturia vie sub puterea cuvîntului lui Dumnezeu».

Mesajul Conferinței de la Montreal spune mai departe : «Patruzeci de ani a lucrat Mișcarea pentru «Credință și Constituție» să aducă la apariție externă unitatea pe care în Hristos deja o avem. Pentru că noi credem că aceasta este voia lui Dumnezeu. Pe zi ce trece ne devine tot mai clar că multe din pozițiile noastre, pe care le-am apărut de mult, sînt fără importanță pentru intențiile lui Dumnezeu. Ne este greu să cunoaștem ce trebuie să menținem și ce trebuie să părăsim — după voia lui Dumnezeu — și ce trebuie să îndrăznim, dar sîntem siguri că trebuie să mergem înainte pentru ca, într-o tot mai bună cunoaștere a voii lui Dumnezeu, să ne ajutăm unii pe alții spre o mai autentică ascultare». După ce se amintește drumul parcurs în conferințele amintite și cu rezultatele obținute mai ales de la Evanston la New-Delhi (1954—1961), mesajul afirmă că, în fața unității deja existente în rugăciune, multe din tradițiile fiecărei Biserici devin neesențiale și crește curajul pentru o unitate concretă a comuniunii în Hristos și întreolaltă.

Deși teza despre unitatea deja existentă, dacă e înțeleasă ca reprezentînd mai mult decît o unitate în intenție și tensiune, este o teză protestantă, totuși salutăm acest sentiment crescînd al creștinismului protestant că trebuie să părăsească multe locuri pe care înainte le socotea esențiale și imutabile. Acest sentiment de nesiguranță în raport cu învățături pe care le apăra înainte cu pasiune este evenimentul cel mai caracteristic în viața spirituală a protestantismului contemporan și factorul hotărîtor care mîna creștinismul spre unitate. Se adevărește din nou că tot ce nu reprezintă un adevăr real pînă la urmă începe a-și vădi inconsistența în fața celor ce l-au afirmat o vreme cu pasiune.

Situația rodnică în care s-a aflat Conferința de la Montreal o exprimă partea a treia a mesajului : «Misiunea mișcării noastre pentru «Credință și Constituție» este astăzi mai complexă ca oricînd înainte. Un număr

mai mare de Biserici ia parte la convorbiri. De aceea sînt necesare eforturi noi, pline de devotament, și idei noi pentru o justă înțelegere reciprocă. Mari părți ale lumii se văd în fața unor situații grele și revoluționare, care pun probleme noi pentru misiunea Bisericilor de acolo. Un contact mai strîns cu catolicismul roman ne va permite să participăm la propria autocexaminare a acestuia, care pune și ea probleme noi celeilalte creștinătăți. În programul nostru trebuie luate în considerare interese multilaterale, ceea ce ne îngreuiază misiunea».

Se exprimă în aceste rînduri sensul lărgit și cu mult mai complex al unității urmărite, în raport cu cel cu mult mai simplu care se cugeta la începuturile Mișcării Ecumenice, ca o unitate în cadrul îngust al protestantismului cu învățături aproape uniforme. Se urmărea atunci o unitate care n-ar fi fost o unitate reală a întregului creștinism. Orizonturile unității urmărite s-au lărgit considerabil, problemele ei s-au înmulțit, dar și atracția exercitată de această unitate asupra sufletelor este cu mult mai puternică.

În legătură cu aceasta mesajul menționează în concret elementele care au determinat specificul acestei Conferințe Mondiale, cu orizont lărgit și cu probleme sporite: creșterea numărului Bisericilor care sînt membre ale Consiliului Ecumenic, în special colaborarea intensificată a Bisericilor Ortodoxe, care au fost prezente prin 45 de delegați. Numele celor aproape 500 participanți la Conferință s-a compus din delegați ai Bisericilor, delegați ai tineretului creștin, consilieri, observatori, oaspeți, membri ai conducerii de la Geneva și traducători. Caracterul mondial al organizației a dat adunării în mod inevitabil proporții mari și i-a impus sarcini multiple. Tocmai de aceea trebuie remarcată abnegația cu care participanții s-au supus severelor condiții ale unui proces de muncă și de discuții foarte concentrat. Pentru prima dată au participat și colaborat la o Conferință ecumenică în mod oficial oaspeți din Biserica Romano-Catolică, în număr de 22. Au mai participat 28 de observatori din partea Bisericilor care nu sînt membre ale Consiliului Ecumenic.

Oliver Tomkins, Episcop de Bristol și președintele ales al celei de a IV-a Conferințe Mondiale a organizației «Credință și Constituție», a caracterizat evoluția din ultima vreme a Mișcării Ecumenice astfel: «Ca participanți la această a. IV-a Conferință Mondială pentru «Credință și Constituție» noi sîntem membri ai comunității puternice și crescînde a celor ce s-au devotat operei de realizare a unității creștine. În ultimii ani, ba s-ar putea spune chiar în ultimele luni, eforturile pentru unitatea creștină au luat în toată lumea un avînt care ar fi părut marilor noștri înaintași în această Mișcare un miracol, fără să-l socotească totuși de necrezut. Un nou moment ar trebui să ne preocupe pe toți azi cînd Papa de curînd ales își preia oficiul. Desigur este evenimentul cel mai mare al anilor din urmă în Mișcarea Ecumenică dialogul pozitiv și rodnic care trebuie să rămînă o posibilitate deschisă între Biserica Romano-Catolică

și cealaltă lume creștină. Cu toții ne rugăm sincer, ca în activitatea Papii Paul VI să se arate cu adevărat voia lui Dumnezeu. Oricum s-ar manifesta noua conducere, eu socotesc că în Biserica Romano-Catolică au fost eliberate impulsuri și dorințe care nu mai pot fi trase înapoi».

La festivitatea de seară din aula Universității din Montreal la cuvîntul D-lui Wisser't Hoft, a răspuns Paul Emile Leger, Arhiepiscopul din Montreal și unul din cardinali, spunînd : «Noi sîntem una în Hristos și ne unim în rugăciunea comună pentru unitatea Bisericii. Nici un fel de alte cuvinte nu caracterizează situația mai bine ca cele ale Domnului nostru : «Cînd doi dintre voi se vor uni pe pămînt, li se va împlini de către Tatăl Meu cel din ceruri lucrul pentru care se roagă» (Matei XVIII, 19).

Problemele căii spre unitatea creștinilor le-au expus în conferințe serale la 15 și 16 iulie Prot. Borovoi, profesor de Dogmatică la Academia duhovnicească din Leningrad și Claude Welche, profesor din Neuchâtel, tratînd despre «catolicitate» ; iar Profesorul Ernst Käsemann din Tübingen și Profesorul romano-catolic Raymund E. Brown din Baltimore, despre «Biserica în Noul Testament».

Conducerea Conferinței de la Montreal n-a avut posibilitatea să concentreze într-un singur raport general mulțimea de probleme cuprinse în rapoartele secțiilor, cu toate eforturile depuse și a muncii pregătitoare de mulți ani. De aceea nici în mesaj nu s-a putut enunța rezultatele obținute în toate aceste probleme. În mesaj, a cărui analiză amănunțită Prof. Beintker promite să o facă în revista «Zeichen der Zeit», s-au formulat numai întrebările ce au fost prezentate prin rapoartele singulare adunării generale. Ele se referă la cele cinci teme principale : «Biserica în planul lui Dumnezeu», «Scriptură, Tradiție și Tradiții», «Opera mîntuitoare a lui Hristos și servirea Bisericii», «Serviciul divin și unitatea Bisericii», «Toți în fiecare loc».

De pildă, întrebarea secției a cincea sună în mesaj astfel : «Voiți să recunoașteți cu smerenie că noi, în comunitățile noastre locale, la multe daruri pe care Dumnezeu le dă Bisericii Sale întregi nu putem avea parte, atîta vreme cît nu devenim în fiecare loc poporul cel unul al lui Dumnezeu și nu sîntem gata să o realizăm aceasta prin noi și cutezătoare îndrăznei ale credinței celei vii» ?

Chemarea la unitate, adresată Bisericilor prin mesaj, se încheie astfel : «Noi nu afirmăm că am rezolvat aceste întrebări radical, nici măcar aproximativ de suficient și ne întoarcem la voi ca să le cîntărim din nou împreună cu voi. Noi nu îndrăznim, de asemenea, să afirmăm că am fost aici cu adevărat destul de conștienți de probleme atît de decisive, ca, de exemplu, înarmarea atomică, înverșunatele conflicte rasiale, problemele lumii tehnic-științifice sau ale prefacerii sociale... dar noi ne rugăm ca munca noastră să fie în mod real un serviciu pentru Dumnezeu în iubirea Sa către toată lumea, în așa fel ca unitatea Bisericii, nu pentru noi, ci pentru El și copiii Lui, să devină o realitate».

Conferința de la Montreal a luat atitudine față de conflictele rasiale, condamând în predicile publicate de la unele servicii divine mania rasială și manifestându-și solidaritatea frățească cu victimele ei. Se așteaptă ca această atitudine să contribuie la oprirea conflictelor produse de discriminarea rasială.

Precum se poate vedea din aceste informații preliminare, Conferința Ecumenică de la Montreal a dus mai departe problema unității creștine, urnită din loc la Adunarea Consiliului Ecumenic de la New-Delhi. Pe măsură ce se vor publica documentele ei oficiale și comentarii mai ample, vom reveni asupra ei.

(După darea de seamă a Prof. Dr. Horst Beintker,
din ziarul «Neue Zeit», 17 august, 1963)

D. S.

VIATA BISERICESCA ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

INSEMNĂRI CU PRILEJUL UNEI EXCURSII ÎN DELTA

Un grup masiv de salariați — în număr de 145 — din Administrația Patriarhală, Arhiepiscopia Bucureștilor, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Atelierele de la Schitul Maicilor, Atelierele Plum-buita, Turnătoria de luminări și Institutul teologic de grad universitar din București, printre care șase profesori, au organizat, cu binecuvîntarea și cu parte din cheltuiala Prea Fericitului Patriarh Justinian, o excursie de trei zile în Delta Dunării, sub conducerea P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Cancelariei Administrației Patriarhale.

Și noi am simțit bucuria școlarului și freamătul copilului, de aceea în ajunul plecării ne-am pregătit bagajele pînă tîrziu, iar a doua zi, vineri 28 iunie, ora 4 dimineața ne-a prins înfrigurați să nu scăpăm acceleratul — cu adunarea generală la ora 5 în Gara de Nord — de unde trebuia să plecăm spre Galați.

Balaurul de oțel a trosnit din toate încheieturile, a chiuit un semnal de plecare, după ce șpicherița de la Mișcare — pe calea difuzorului — ne-a «poftit în vagoane» și ne-a urât «călătorie plăcută». O dată repartizate locurile, am luat cu asalt ferestrele vagoanelor și pe cele de la culoare, dornici să vedem priveliștea de afară.

În fața ochilor noștri se întind, cît cuprinzi cu vederea, întinsele ogoare ale gospodăriilor agricole colective. S-au desființat haturile și răzoarele și astăzi vederea nu ți-e tulburată, ca pe vremuri, de pestrițimea semănăturilor; ici grîu, colo porumb, colo floarea-soarelui. Astăzi privirea îți rămîne odihnită pentru că este desfătăta de imensitatea lanurilor de porumb — care în Bărăganul nostru bate în verde sănătos, aproape negru —, alternînd, după 5—10 minute de goană cu 80 km pe

oră cu alte lanuri de grâu și orz care au prins spic și au început să fure din culoarea galbenă a soarelui care le-a crescut și acum le coace, ca, în sfârșit, să te întâlnești cu zeci de hectare de floarea soarelui care sugubează și-a întors capul spre noi și ne zîmbește din petalele galbene arătându-ne niște dinți mari și exprimându-și mirarea asupra goanei trenului și întrebarea asupra călătorilor : «Unde v-ați pornit, așa de dimineață, plimbăreților ?»

Ochii ne sînt în geam, sufletul ne este pe imensitatea lanurilor de orînduire nouă, socialistă, iar gîndul ne-a și ajuns deja la Galați unde la prînz urmează să ne îmbarcăm pe două hidrobuze pînă la Sfîntul Gheorghe, prin Tulcea, singurul oraș unde vom face o oprire.

Viteazul nostru «Acceleratul 701» parcă ne-a citit gîndurile, așa-i dă zor. El și-a îndoit spinarea și-l vezi șerpuind pe șine, pufăind din nări cu aburi fierbinți și salutînd prin chiole șăgalnice puținele stații ce le întâlnește în cale : Urziceni, Făurei, Brăila, Barboși și abia cînd a ajuns la Galați și-a oprit răsufierea și regretă că nu i-a fost dat să facă un drum mai lung, să ne arate el ce poate — și avea și poftă și putere — și este nevoit s-o ia îndărăt, sub forma lui «702».

Itinerariul excursiei fusese minuțios stabilit. Cu binecuvîntarea și sprijinul P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos care are sub blagoslovenia Sa duhovnicească arhipăstorirea eparhiei pe care se va desfășura excursia noastră, în gară ne și așteaptă Arhimandritul Teofil Pandelescu, acela care, din însărcinarea P. S. Episcop ne va fi călăuză, după ce cu o săptămînă înainte parcursese întregul itinerar, pentru a stabili pînă în cele mai mici amănunte cele ce țin de ale trupului ; hrană și cazare.

Galați, oraș și port la Dunăre, cu docuri moderne din 1887, cu șantier naval și bazine de ancorat vase de tonaj mare ; plin de șieperi și de cargouri care transportă mărfuri industriale și cereale sub diferite pavilioane străine : rusești, bulgărești, jugoslave, turcești, românești, este așezat la confluența Siretului și Prutului cu Dunărea. Oraș vechi, pomenit la început cu numele de Haliciul Mic. Pe timpul lui Alexandru cel Bun îl aflăm port important la Dunăre. În decursul istoriei Galații au suferit mult de pe urma invaziilor dușmane.

Astăzi orașul acesta a devenit și un însemnat centru industrial cu multe fabrici și uriașe depozite, oraș de mare viitor, prin Combinatul siderurgic ce se construiește aici.

Primul punct prevăzut pentru a fi vizitat de noi este catedrala Episcopiei Galați, care are o însemnătate istorică deosebită, iar în ansamblul ei reprezintă o manifestare măreață a spiritului creator al poporului nostru care se afirmă cu vigoare în toate genurile de artă. În același timp ea are o importanță ca monument. Este rodul mai multor episcopi vrednici care au păstorit în acest oraș de scaun episcopal și care s-au străduit să ridice aici o catedrală măreață, vrednică de locul și de rostul ei.

De la catedrală am plecat cu toții la Sfînta Episcopie unde am fost întîmpinați de P.P. C.C. consilieri V. Stănescu, Gh. Ciupercă și de secretarul eparhial Gr. Gumeniuc. Pe P. S. Episcop Chesarie l-am găsit în

biroul său de lucru în rezolvarea unor treburi ale eparhiei pe care o conduce.

«Episcopia Dunării de Jos, cu sediul în Galați, este înființată în 1864. Primul ei episcop a fost neuitatul Melchisedec Ștefănescu (1864—1879), apoi Iosif Gheorghian (1879—1886), Partenie Clinceni (1886—1902), Pimen Georgescu (1902—1909) și Cosma Petrovici (1924)», (*Minnerva*, op. cit.). Astăzi Episcopia este condusă de P. S. Chesarie Păunescu (din 1950), călugăr desăvârșit, un om modest, bun gospodar, chibzuit administrator, măsurat în acțiuni, iubit de cler și de salariații de la centrul eparhial. Ne-a primit cu multă căldură și ne-a condus personal peste tot, dînd explicații competente asupra împărțirii birourilor, a bibliotecii, sălii de recepție, paraclisului etc., însoțindu-ne pînă la plecare, fotografiindu-se cu noi și urîndu-ne drum bun.

Dar și Galații zilelor noastre a adunat piatră multă. El și-a înălțat cartiere noi cu blocuri de cîte 4—6 etaje și freșnăt de muncă, întocmai ca un flăcău tînăr. Aceeași caniculă și caldarîm încins ca și la București. De aceea, după o masă pregătită pe bază de «pescărie» la terasa restaurantului «Pescăruș» — de altfel pe toată durata excursiei noastre mesele au avut la bază peștele, această bogăție naturală a țării noastre, — am coborît în port unde ne așteptau două hidrobuze, albe ca și luciul apelor, vopsite proaspăt — sau poate chiar ieșite proaspăt din șantierele de la Oltenița —, suple ca niște rîndunele, cu motoarele ascunse în măruntaiele de sub apă, duduind ca niște telegari înspumați, nerăbdătoare să-și ia zborul pe Dunăre.

Ne-am îmbarcat grăbiți și ne-am ales locuri odihnitoare, doar aveam să călătorim trei zile. Coverta este acoperită. În față salonaș pentru o parte din pasageri. Pe vas, bufet cu gustări și băuturi răcoritoare, frigider și un butoi cu gheață care să-l ajute să facă față setei noastre, și a făcut-o, pe deplin; în față briză dunăreană, în spate elicele și spuma jucăușă a apei, iar pe frontispiciu numele hidrobuzelor — și acestea parcă așume alese pentru a odihni călătorul — «Zizin» și «Slănic», ducîndu-ne cu gîndul la stațiunile noastre climaterice în care se odihnesc și se înzdrăvenesc astăzi, în anii regimului democrat-popular, sute de mii de oameni ai muncii.

Dunăre, Dunăre... Numele tău bătrîn îmi amintește de anii copilăriei cînd «descîntam» melcii, poruncindu-le: «și te du la Dunăre și bea apă tulbure» (și astăzi apa ei era întrucîtva tulbure, din cauza ploilor abundente care au căzut în toate țările pe care le parcurge și de unde-și adună ea apele) ...și apoi de anii adolescenței, cînd orice tînăr rămîne oarecum înfiorat la auzul cunoscutei melodii a valsului «Dunărea albastră».

«Dunărea, ca mărime, al doilea fluviu din Europa (lungime 2.949 km, suprafața bazinului 816.917 km²), este cel mai frumos și mai bogat, străbătînd 7 țări cu regiunile cele mai felurite udiînd trei capitale de țări (Viena, Budapesta și Belgradul) și legînd centrul Europei cu Marea Neagră, cum și popoarele între ele. Dunărea taie de cinci ori lanțurile de munți ce se desprîng din Alpi sau Carpați și-i stau în cale. Ia naștere din

Munții Pădurea Neagră (Schwarzwald) la distanță numai de 82 km de Rin, din două pîrîiașe : Brigach și Breg.

Dunărea se împarte în trei părți : 1) Dunărea de sus, de la izvor și pînă la Passau (Dunărea germană), lungime 667 km ; 2) Dunărea de mijlociu, de la Passau la Baziaș (1.201 km) și 3) Dunărea de jos, de la Baziaș la Mare (1.081 km). Cursul inferior, căruia îi putem spune și cursul românesc, se împart în 4 părți : a) De la Baziaș la Turnu-Severin, b) de aici pînă la Călărași (punctul de despărțire al Borcei de Dunăre), c) de la Călărași la Ceatalul Ismailului și d) de aci la Mare (Delta). Lățimea Dunării variază de la 260 m, numai la 113 m, în Cazane avînd cea mai mare adîncime, 70 m. De la Ceatalul Ismailului începe secțiunea a patra din cursul inferior al Dunării, adică Delta. Formată din două brațe la început : Tulcea (la sud) și Chilia (la nord) de la Ceatalul Tulcei se mai desparte din Tulcea, brațul Sulina. («Minerva», *Enciclopedia Romînă*, lit. D., p. 404).

Față de aceste indicații aflate în opera citată, situația de azi e oarecum schimbată, în sensul că Sulina a fost despotmolită, i s-au tăiat meandrele, malurile i-au fost îndreptate și adîncită, i-a crescut debitul de apă la un nivel corespunzător plutirii unor vase de mare tonaj, adică vase care navighează pe Mare și apoi intră pînă la Galați și Brăila, ceea ce nu-i posibil pe brațul Sfîntul Gheorghe și mai ales pe Chilia, cel mai împotmolit dintre toate trei.

«Mulți poeți și muzicanți au cîntat farmecul Dunării. Majestoasă e Dunărea și, din timpuri străvechi, mulți conducători de state și generali, mulți negustori și soldați au umblat pe acest «drum fără pulbere», fie mergînd de la gurile ei spre izvoare, fie coborînd din centrul Europei spre Marea Neagră și țările fermecătorului Orient. Mulți au venit din sud spre Tracia, Moesia și Scythia Minor (Dobrogea) spre mînoasele cîmpii ale Munteniei» (Prof. I. Rămureanu, în articolul din «Glasul Bisericii», nr. 3—4, martie—aprilie 1961).

Dunărea... «Traco-geții și grecii au numit-o Istros, dacii Danastris și Danapris, romanii Danubius, germanii Donau, românii Dunărea, nume care provin probabil din forma preindo-europeană Danu-istris «apă curgătoare» (G. Ivănescu, *Origine préindo-européenne des noms du Danube*, în «Contributions onomastiques», București, 1958, p. 125—137, apud Pr. Prof. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 322).

Pînă la Tulcea am plutit pe Dunăre «în două brațe», lepădînd Chilia pe stînga și pe dreapta tîrgul Isaceea. Decamdată mergem pe Dunărea «civilizată», urmînd ca de la Tulcea să intrăm în Dunărea «sălbatică», Dunărea «rustică», «mecivilizată», așa cum apare ea pe brațul Sfîntul Gheorghe pe care am plutit noi pînă la capăt, adică pînă ce brațul se varsă în «Marea cea mare».

«În apropierea orașului Tulcea ai impresia că ai ajuns deasupra unui pod înalt : răsare înaintea Dunărea, ascunsă pe după ostroave. Se oferă privirii întinderile enigmatice ale Deltei.

Vechiul Aegysus-Tulcea este punctul de pornire în Deltă. Închircit multă vreme, oraș de cerealiști și de tot felul de negustori, Tulcea a de-

venit un oraș industrial, cu un șantier naval, cu o puternică cetate a frigului pentru conservarea peștelui, halele frigorifere și o mare fabrică de conserve de pește.

Tulcea este un oraș pitoresc, plin de colorit, cu o promenadă frumoasă și largă spre Dunăre, eu o piață veche cu coloane, declarată monument istoric, și cu un muzeu regional în care se află numeroase exponate privitoare la trecutul Dobrogei, precum și piese referitoare la fauna și flora Deltei.

În Jurilofca, Sarinasuf, Marighiol, Mahmudia, Somova, Tulcea, ne aflăm pe punctul cel mai înalt al străvechilor munți, străjeri de-a lungul Dunării, munții Hercinici. Pe aceste locuri, la Somova, a răsarit ca din piatră un orașel alb, strălucitor, o frumoasă colonie minieră, cu o fabrică de prelucrare a minereului de barită. Ridicăturile din jur sînt golașe, pietroase și dau ținutului o înfățișare mai curînd severă.

În lunile de toamnă aceste locuri, îndeosebi în zona șesurilor din preajma Razelmului sînt înviorate de popasul păsărilor migratoare. Pe acest promontoriu al Dobrogei se află locul de încrucișare a numeroase drumuri pe care le străbat păsările călătoare. Aceasta este una din minunile naturale ale Deltei. În sezonul de toamnă, cocorii, berzele, berzele negre, egretele, lebedele cîntătoare, lebedele polare, păsări cu înfățișări ciudate de la cele mai modeste, venind din țările nordice, își dau întâlnire în această parte a Dobrogei. Unele se strîng aici în trecere, pentru un popas de cîteva zile, în lunga lor călătorie spre țările calde din sud, altele vin să petreacă aici cîteva luni, în care își vor scoate puii.

Senină, liniștită și caldă — frumoasă în vreme de toamnă — Delta le găzduiește pe toate, le oferă cu generozitate ospitalitate.

De pe malurile înalte ale Dobrogei, te sorb spre ele întinderile ușor vocalate ale Deltei. Brațele viguroase ale Dunării, nepătrunse ostroave de sălcii, imense băragane de stufării și plauri, lungi și înguste gîrle și canale pătrunzînd adînc în pustietățile neumblate, cîrduri de păsări zburînd pe deasupra pădurilor de stuf, colonii de pelicani, locuri tainice ale lebedelor, cîrduri de mistreți, grinduri imense pe care umblă cirezi și turme, silueta greoaie, neagră, a unei cabane pescărești, a unei cherhanale, brațele mari și negre ale unei mori de vînt, dîre de fum purtate de adieri în urma unui vapor, acoperișul unei cabane vinătorești, încropită de singurătate, frînturile unui cîntec pescăresc, înălțîndu-se de undeva, satele înșirate pe o muche de pămînt, oglindindu-se în luciul apelor, zarea enigmatică, tulburătoare, a Mării, toate sînt doar cîteva semne, cîteva chemări spre această lume a Deltei.

Pietroasă, multă vreme chinuită de arșițe mari și de vînturi, Dobrogea pare să fie răsplătită pentru modestia ei cu acest monument viu fără asemănare, Delta. Dacă relieful bătrîn al Dobrogei ne sugerează veșnicia pietrificată, Delta ne așterne în fața ochilor neobosita schimbare, înnoirea.

Și aici, în Deltă, omul își afirmă prezența lui creatoare. Dacă sus, pe podișul arid, omul se străduiește să trezească viața, să învieze un pămînt amorțit, în Deltă, omul se luptă să capteze și să utilizeze uriașa revărsare a vieții.

La Dranov, la Mila 25, la Matia, la Portia și la Sfintul Gheorghe, la Chilia veche ori la Sulina, sint mari și însuflețite centre pescărești pline de pitoresc și a căror activitate nu se oprește niciodată. Delta este un izvor nesecat de crap, de somn, șalău și plătică. Razelmul dă cantități mari de chefal. Icrele negre, pregătite la Sfintul Gheorghe, sint prețuite în toată lumea ; morunii prinși la gurile Dunării sint cei mai dulci.

Omul din Delta face mari indiguiri, cucerește grindurile create de ape, cultivă lanuri de grâu și crește turme.

Stă ca un sfinx, enigmatică, în mijlocul Deltei, pădurea Letea-Ca-raorman, ca o izbucnire tropicală. E o pădure masivă în care predomină stejarul, dar cresc laolaltă frasini, plopi și ulmi ; hameiul, vița de vie sălbatică, cireșul sălbatic, alunul, salcia, împodobesc această pădure. Nu-i cunoscută încă originea acestei păduri miraculoase în mijlocul stufăriei. De jur împrejur sint întinderi de nisip. Oamenii luptă să fixeze nisipurile zburătoare, plantînd păduri care se prind anevoie. Treptat privesc de foc a nisipurile va fi îmblinzită.

Lucrul cel mai de seamă și mai nou în Delta este acțiunea intensă pentru exploatarea și prelucrarea industrială a stufului, mare bogăție a țării. Pe grindul Maliuc s-a construit un orașel înzestrat cu blocuri pentru locuințe, cu laboratoare, ateliere moderne și diverse utilaje și mașini, necesare cercetărilor privitoare la valorificarea Deltei. Se construiește un mare Combinat de celuloză din stuf, la Chițcani, lângă Brăila. Se experimentează neobosit noi sisteme de mașini pentru recoltarea stufului și mari suprafețe din Delta sint supuse amenajărilor tehnice. Se fac canalizări, indiguiri, ameliorări piscicole. În complexe stuficole Rusca și Păpădia se construiesc de asemenea orașele de locuri utilizate modern.

În Delta sint aproape 300.000 de ha de stuf din care se va putea extrage anual o producție de 1.000.000 tone de stuf.

Astăzi, Delta este protejată ca un minunat monument al naturii și bogățiile ei uriașe încep a fi valorificate. (*Republica Populară Română*, Ed. Meridiane și Societatea pentru răspîndirea Științei și Culturii, București, 1960, p. 588—591).

La Tulcea am ajuns la orele 18,30. Tulcea este așezată pe un deal care și scaldă poalele chiar în apele Dunării, este un oraș ce s-a schimbat și el în anii puterii populare. Vei vedea și aici blocuri — și nu puține — mai ales pe străzile vecine portului, care cuprind magazine luxoase, și care freacă împreună cu mulțimea ieșită la promenadă pe cheiul Dunării. Oporește, în portul lui, vase de diferite tonaje și de diferite naționalități (pavilioane) ; are stație de cale ferată, are aeroport de pe care decolează și pe care aterizează avioane de cursă internă (Constanța-București) și un sediu al «Navrom»-ului, amplasat chiar pe malul cotit aici al Dunării, pentru a binocla vasele ce intră și ies din port.

În spatele «Navrom»-ului ne așteaptă patru autobuse care, conform itinerariului, ne vor depărta — numai pentru o singură noapte — să vizităm și să ne odihnim, la Mînaștirea Cilic-Dere. Așezată în plină pădure, poiană imensă care se deschide deodată, verdeată, răcoare și

îmbiere la odihnă după o zi de caniculă și de goană cu aproape toate mijloacele moderne de transport : tren, vapor și autobus.

«Minăstirea Cîlic-Dere se află lângă comuna Telița, raionul Tulcea, pe valea riului Celicului de la care și-a luat numele. Cuvîntul turcesc Celic-Dere înseamnă în romînește «Valea de oțel», pentru că pe cursul acestui pîrîu s-au găsit arme din epoci îndepărtate. Minăstirea a fost înființată, ca minăstire de călugărițe, în anii 1841—1844 pe teritoriul imperiului turc, de călugării romîni și ruși, — arhimandritul Atanasie Lisevenco și de schimonahul Paisie, cu aprobarea mitropolitului grec Dionisie de la Tulcea. Pentru călugări exista o altă minăstire pe valea Calicului, la 2 km depărtare de cea de călugărițe, care nu mai există astăzi.

După 1878, cînd Dobrogea s-a întors la patria mamă, minăstirea începe să prospereze. Temelia monumentalei biserici actuale, alcătuită din două biserici suprapuse, în genul unei biserici din Kremlin, una la subsol și alta deasupra, cu trei turle mărețe, s-a pus în 1901, după planul arhitectului Toma Dobrescu. Ridicarea ei, începută la 7 mai 1910, în timpul păstoriei episcopului Partenie Clinceni, a fost terminată de zid sub episcopul Nifon, în 1916, și pictată sub păstoria episcopului Cosma Petrovici în 1929 de pictorul Gh. Eftimiu. Tîmpla, o podoabă de mare valoare, este sculptată de Ion Dima. Tîrnosirea acestei spațioase biserici — puține biserici din București sînt de mărimea ei — s-a săvîrșit în chip solemn la 22 octombrie 1932.

În biserică se remarcă un epitaf artistic brodat în fir de aur și de argint, adus în 1890 de a Petrograd — azi Leningrad — de monahia Magdalina. Stareța, Maria Ododenco, împreună cu întreg soborul maicilor întrețin minăstirea și chiliile într-o curățenie exemplară» (Pr. Prof. I. Rămureanu, *art. cit.*, p. 334—335).

Împrospătați, după o odihnă binemeritată, ne-am trezit în freamătul de cîntece al păsărelor din pădure — care peste tot e numai la zece pași —, ne-am răcorit cu apă rece, ne-am echipat, am vizitat biserica, după care cuvioasele maici ne-au poftit la o gustare de dimineață.

Ne îmbarcăm din nou în aceleași autobuze, petrecuți de maicile călugărițe care ne flutură mîinile lor prietenoase și de cele patru brațe enorme ale unei mori de vînt, amplasată chiar pe platoul din fața minăstirii, aripi ce se învîrtesc purtate de un vîntișor care abia adie, urîndu-ne «drum bun» mai departe.

Întorși la Tulcea avem și o surpriză : I. P. S. Teoctist și P. S. Visarion Ploieșteanul, sosiți de la Techirghiol cu mașina, ne vor însoți în excursia noastră pe tot parcursul, pînă la Sf. Gheorghe și înapoi. În port găsim «lăstunii» noștri «Zizin» și «Slănic» ancorati la chei, așteptînd să ne îmbarcăm și să ne continuăm călătoria. Căpitanii celor două ambarcațiuni, care în lipsa noastră n-au stat de pomană, ci prin ajutoarele lor — marinarii de pe coavertă — au aruncat niște prostovoale chiar lîngă vasele ancorate, prăjesc acum în tigăile de pe aragaz, peștele pe care au reușit să-l prindă, sfîrșială proaspătă care ne gîdila nările (doar sîntem înscrisi pentru total meniu pescăresc). Ni se rezervă două ceasuri pentru a vizita Tulcea (în dorința noastră a fost și vizitarea fabricii de

conserve Tulcea, ceea ce însă — spre regretele tuturor — nu s-a putut realiza.

Luăm masa de prînz pe terasa unui restaurant din port (bine înțeles tot bucate pescărești), după care ne îmbarcăm pe hidrobuze și pornim din nou la «drum fără pulbere». Telegarii noștri vopsiți în alb, spumegă pe «Valurile Dunării» și gonesc-gonesc (s-a organizat chiar o întrecere între ambarcațiuni care a fost câștigată de hidrobuzul «Zizin», spre mîhnirea celor de pe «Slănic» care-și încurajau tot timpul mecanicii, motoarele și pe căpitan) pentru că seara trebuie să ne prindă la Sf. Gheorghe.

Părăsind Tulcea, după ce ambarcațiunile noastre salută prin suier de sirenă vasele rămase în port — pentru că fiecare din ele are itinerariul și socotelile lui, deși, poate, ar fi vrut să ne însoțească și ele în această plăcută excursie —, lăsăm pe dreapta satele Malcoci, Beștepe, Mahmudia, Marughiolul și Dunavățul și ne afundăm în plină Deltă.

«Delta Dunării este spațiul cuprins între brațele prin care se varsă Dunărea în Marea Neagră. Este cel mai nou pămînt al țării. După aproximativ 17 km Dunărea — după ce lasă brațul Chilia, se desparte în alte două brațe : Sulina care ia direcția est spre Mare și Sf. Gheorghe care ia direcția sud-est. La rîndul lui, Sf. Gheorghe dă naștere brațului Dunavățului, de la punctul Cetate (satul Dunavățul de Sus). Acest nou braț duce apele în lacul Razelm, după ce și el se desface în mai multe brațe.

Suprafața ocupată de Delta Dunării este de aproximativ 430.000 ha. Aceasta se împarte astfel : Letea (între Chilia și Sulina) 154.000 ha. Ostrovul Sf. Gheorghe (între Sulina și Sf. Gheorghe) are 109.000 km², iar ostrovul Dranov (între Sf. Gheorghe și Dunavăț) are 76.000 ha. Dintre aceste suprafețe teren solid (grinduri) este numai în suprafață de 69.000 ha. Cea mai mare parte, în ostrovul Letea, care are grindurile : Șipot-Hostrug, Chilia Veche, Letea și altele mai mici. În ostrovul Sf. Gheorghe sînt : Caraorman, Sărăturile și altele mai mici, iar în ostrovul Dranov unele de mai mică însemnătate : Hundiu, Cerneți etc. Pe aceste grinduri se găsesc pășuni și păduri (6.000 ha), pămînt arabil și dune (8.000 ha), iar restul neutilizat sau sate (55.000 ha). Prin lacurile și canalele întinse se găsește o asociație de plante (plaurul) care formează adevărate insule plutitoare. Lacurile ocupă o suprafață de 91.000 ha, gîrlele cu brațele Dunării 81.000 ha, iar stufăriile și plaurul 195.000 ha.

Apele Dunării, încărcate cu aluviuni în suspensie se distribuie inegal printre cele 3 brațe. Cea mai mare cantitate de apă o duce Chilia, 60%, iar cea mai puțină Sulina (16%), rămînînd restul (24%) pentru brațul Sf. Gheorghe. Din aceste cantități de apă o mare parte se împrăstie prin gîrlele și ghiolurile Deltei. Cu această apă este sustrasă și o mare cantitate de aluviuni, din cele 228 miliarde m³ pe care Dunărea le aduce anual.

Ghiolurile mai importante sînt : Merheiul Mare, Babina, Matîța, Bogdaprasti, Costin, Forțuna ș. a., în ostrovul Letea ; Gorgova, Isacov, Obretin, Puiuleț, Puiu Roșu ș. a., în ostrovul Sf. Gheorghe ; Lacul Dranov în ostrovul Dranov.

Brațele Dunării în Deltă se cunosc din vechime. Aristotel menționează două guri, Pomponius și Eratostene 3, Herodot și Strabon 5, iar alții, mai darnici, 7 guri și chiar 30. Dintre brațele actuale, se pare că cel mai nou este Chilia. Acesta prezintă două delte interioare și una adventivă, în Marea Neagră. Prima deltă interioară este între Padina și Chilia Veche. A doua se formează la 18 km est de Chilia Veche și se termină la Periprava-Buzuciuc. Între diferitele brațe se cuprind ostroave inundabile, cu mult plaur și trestie. Delta adventivă începe de la Vilcov. Cel mai important braț al ei este Stambulul vechi, pe care vin cele mai multe aluviuni. Acestea, minate de curentul Dunării și de acel costal al mării, vin la gura brațului Sulina și formează o bară, împiedicând intrarea și ieșirea pe canal.

Sulina, brațul cel mai scurt al Deltei este întreținut navigabil și a fost canalizat de Comisiunea europeană a Dunării. Este și cel mai drept de când i s-a tăiat marele braț Sf. Gheorghe, cel mai de sud din brațele care merg direct în Mare, este unic, dar are multe cotituri. Spre deosebire de Chilia, acesta se deschide în Mare printr-un estuar, în care sînt o serie de insule. De-a lungul brațelor, Dunărea și-a construit grinduri longitudinale, care, în mare parte, au sălcii. Pe aceste grinduri se găsesc așezări pescărești în jurul cărora se află culturi de pepeni verzi, castraveți. Pe unele din aceste grinduri se găsesc culturi de gutui. Geografii cred că Delta s-a format prin umplerea unui estuar (Brătescu), sau a unui golf (Antipa). Ea înaintează în Mare cu aproximativ 4 metri pe an) «Minnerva», *Enciclopedie Română*, lit. D, p. 376—377).

Pe canalul Sf. Gheorghe, pe care plutim noi, apar pe apele oarecum tulburi ale Dunării, purcoale de paie, stufăriș, buruiene uscate, scoase din Deltă acum cînd apele Dunării s-au retras definitiv și au intrat în matca lor, după unele inundații din primăvară și după unele ploi ce au căzut din belșug pe întreg cuprinsul țării.

Brațul Sf. Gheorghe e rustic, pitoresc, sălbatic. Diferite păsări din Deltă — pînă și un masiv pîlc de pelicani — s-au deprins cu vasele de pe Dunăre și nu mai zboară, speriate. Pelicanii cel puțin nici nu s-au deranjat (e drept că grupul lor era la o depărtare de vreo 200 m de țarm), i-am văzut mai bine prin binocurile de pe vas care treceau cu repeziciune din mină în mină, prin bunăvoința proprietarilor lor. Gușați, morocănoși chiar, veșnic pe gînduri, îți lasă impresia unor filozofi care chibzuiesc cine știe ce mari probleme pe care le adîncesc permanent și nu le mai dau de capăt. Trăiesc în familii mari numai în cîteva canale prin stufărișul Deltei, își scot puii, îi cresc, îi învață să zboare și o dată cu toamna părăsesc Delta Dunării spre a petrece iarna într-o altă deltă, caldă și primitoare, aceea a Nilului (s-a stabilit precis că pelicanii trăiesc numai în aceste două delte din lume).

Plutim, în jos, pe cursul lin al apei. Excursioniștii, grupuri-grupuri, se distrează spunînd snoave, iar cei mai poetici nu-și iau ochii de la frumoasele priveliști de pe maluri și de pe apă, urmărind cînd valurile liniștite pe care le provoacă ambarcațiunea, cînd spuma de la pupă pe care o formează elicea vârtejînd apa, parcă ar sparge o uriașă sticlă de

cristal transformînd-o în mii de țandări în care-și găesc culcuș de o clipă razele soarelui care se lasă pe spate, alunecînd spre culcușul lui de o noapte.

La orele 19,30 ne apropiem de debarcaderul de la celălalt capăt al pămîntului... romînesc. Preotul paroh, Ioan Guțu, are un merit deosebit în frumoasa organizare a primirii ce ni s-a făcut la coborîrea de pe vas, ca și la aranjarea celor două mese (bine înțeles tot pe bază de pescărie), adică seara o ciorbă pescărească cum numai în Delta poți s-o măninci și pește prăjit, iar a doua zi dimineata, aceleași bucate ca meniu dar cu altă aromă, în sala de mese, ridicîndu-se alt abur din farfuriile cu ciorbă și apărînd pe platourile adînci de faianță alt pește prăjit.

După adunarea de dimineată, din fața localului ce ne-a servit în două rînduri de cantină, am mers și am vizitat cherhanaua locală. Aici am găsit o conducere competentă, o bună organizare a muncii de sortare, sărare și împachetare a peștelui ; a fabrică locală de gheață care asigură păstrarea lui în bune condiții ; cîntece și bună dispoziție în timpul lucrului.

De aici, ca și din alte cherhanale ale Deltei și ale țării pornesc șleपुरi cu butoaie de pește, care se măsoară în zeci de tone, aliment ce se răspîndește apoi pe întreg cuprinsul țării pentru hrana populației urbane și rurale.

Masa de dimineată, după ce ne-am întors de la cherhana, a fost un nou prilej de a verifica ospitalitatea sătenilor : bărbații foarte buni organizatori și femeile foarte bune gospodine. Cu acest prilej I. P. S. Arhiepiscop Teoctist și P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul au rostit cuvinte de mulțumire la adresa Prea Fericitului Patriarh Justinian care ne-a prilejuit și ne-a sprijinit în organizarea acestei minunate călătorii în Delta, a P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, care, prin Arhimandritul Teofil a organizat excursia noastră pînă în cele mai mici amănunte, Părintelui paroh I. Guțu, care s-a străduit pentru buna noastră primire, cazare și ospățare. Acesta a și răspuns celor doi vlădici vorbitori, mulțumindu-le că au dat satului fericit prilej să vadă aici doi episcopi ortodocși și asigurîndu-i că parohienii sfinției sale din Sf. Gheorghe sînt buni credincioși ai Bisericii Ortodoxe, cetățenii loiali ai Patriei noastre dragi, Republica Populară Romînă și activi luptători pentru pacea pe care o dorește temeluită pe pămînt întreaga omenire.

Dar... «mai lungă-mi pare calea. acum la-ntors acasă»... Mai lungă, pentru că întoarcerea îți vestește sfîrșitul unei călătorii plăcute care ai vrea să nu se mai termine. Dar întoarcerea noastră a fost în adevăr mai lungă, pentru că acum plutim împotriva curentului și în plus, împotriva unui vîntîșor care ni s-a părut cînd șăgalnic, cînd îndrăzneț, ca spre seară să se transforme în dușman vizibil.

Excursionistii, împărțiți pe covetă, au mai pierdut din elanul primelor două zile. E și normal în această a treia zi. Ei știu că vor petrece noaptea pe hidrobuz, întrucît, plecînd cu întîrziere din Sf. Gheorghe, calculele ne arată că nu vom acosta în portul Galați înainte de ora 5 dimineata. Pînă la urmă așa a și fost. Ei mai știu că aceasta, fiind cea

de-a treia zi — deci ultima — călătoria și plăcuta noastră excursie trebuie să ia sfârșit. De aceea, privind luciul apei, fiecare frământă în minte impresii din călătorie și gânduri la prietenii pe care le-a legat.

La Tulcea ajungem pe la 20,30. Aici aflăm că frații noștri de pe «Slănic», care ne-o luaseră mult înaintea avînd telegarul mai teafăr, au făcut o oprire de numai o pătrime de ceas și au silit să plutească mai repede spre Galați, în gîndul să prindă un tren de noapte spre București. Dar socoteala de la tîrg nu s-a potrivit cu aceea de acasă și i-am găsit în Galați, așteptîndu-ne ca să luăm același tren spre Capitală.

După miezul nopții cînd cîntecele de pe covertă au amuțit, cînd glumele și snoavele au încetat, fiecare își caută un loc ușor unde să-și plece capul pentru o oră-două. Oboseala e atît de mare încît somnul te prinde oriunde : pe o bancă, în salonașul din față, pe o ladă care a fost căptușită cu sticle de bere, acum golite, sus lîngă zgomotul asurzitor al motorului hidrobuzului, sau la proră unde răcoarea nu-ți îngăduie să rămii fără un flanel pe tine, în sfîrșit oriunde te prinde somnul.

Zorii încă plini de negură ne vestesc că sîntem în apropiere de Galați. Cineva a zărit milioanele de lumini ale orașului dunărean și, ca la un semn, toată lumea a fost în picioare. Ne răcorim ochii dintr-o găleată pe care o umplem cu apă din Dunărea pe care am plutit și debarcaderul ne primește proaspeți și înviorați.

Coborîm, ne luăm bun-rămas de la marinarii vasului, care, în frunte cu căpitanul, s-au silit trei zile să ne facă drumul cît mai plăcut, și silim spre gară. Prindem acceleratul de 6 și 10 și în drum spre București facem planul altor excursii, altor călătorii în circuit, altor frumoase prilejuri de a colinda țara și a cunoaște nesecatele frumuseți ale ei.

La 10 și un sfert, în Gara de Nord, ne-am despărțit unul de altul, cu regret, fiecare ca de un prieten bun, cu care am petrecut trei zile în același gînd.

Pentru toată desfătarea celor 3 zile și pentru frumusețile și minunatele lucruri pe care le-am văzut sîntem datori cu recunoștință adîncă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, care, pe lîngă faptul că ne-a înlesnit această excursie prin ajutorul dat, a avut și buna inspirație de a ne recomanda să facem această excursie în Delta.

A. LFTER

CONCERT DE CÎNTECE FOLCLORICE ROMÎNEȘTI ȘI AUSTRIECE

Luni 5 august a. c., a sosit în Capitală ansamblul coral al coloniei romîne din Austria alcătuit din corul bisericii ortodoxe romîne din Viena. Oaspeții, însoțiți de Dl. Karl Krenko, vicepreședintele coloniei, și de Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romîne din Viena, au fost găzduiți la Institutul teologic universitar din București.

Seara, la orele 8, a avut loc un concert extraordinar de cîntece folclorice romînești și austriece, programat de O.S.T.A. (Oficiul de spectacole și turnee artistice din R.P.R.) în sala Dalles.

Au fost de față la această manifestare culturală închinată prieteniei dintre poporul român și poporul austriac, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul — vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagi — directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Dr. Gheorghe Soare — consilier patriarhal și Dl. Ion Iufu — secretarul Cancelariei Sfintului Sinod, din partea Patriarhiei Romîne; P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu și P. C. Pr. consilier Stan C. Dimancea, din partea Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. spiritual Alexandru I. Ciurea, locțiitor de rector, Dl. Prof. Nicolae Chițescu, Dl. conferențiar Nicolae Lungu împreună cu asistentul său Dl. Constantin Drăgușin, din partea Institutului teologic universitar din București; preoți din Capitală și numeroși auditori veniți să asculte această formație corală întemeiată la Viena acum o jumătate de veac și mai bine de marele compozitor român înaintaș George Dima.

Au mai participat la acest concert reprezentanți ai Ministerului de Externe, ai Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, ai Institutului român pentru relațiile culturale cu străinătatea și ai Comitetului național pentru Apărarea Păcii.

A luat parte, de asemenea, Dl. Dr. Paul Wetzler, ambasadorul Austriei la București.

Tot aici remarcăm prezența la concert și a P. S. Episcop Nicolae de Macariopol, rectorul Academiei teologice din Sofia, aflat în țara noastră la odihnă.

Apariția pe scenă a ansamblului coral al coloniei romîne din Austria a fost salutăată cu însuflețite aplauze. Sopranele și altistele erau îmbrăcate în frumoase costume naționale romînești, iar tenorii și bașii în costume negre de seară. Prima parte a programului — prezentat de Irina Moiescu, studentă a Universității din Viena — a cuprins cîntece populare romînești. Sub conducerea tînărului dirijor Ernst Jankowitsch, coriștii, stăpîniți de emoție ca și auditorii, au interpretat plini de duioșie prima bucată din program «Revedere» armonizată de Dumitru G. Kiriac, pe versuri de Mihail Eminescu. După «Frunză verde d'aliu», de Constantin Baci, solista Iohanna Schneider a cîntat cu multă simțire melodia populară «Foaie verde lămiță», din repertoriul societății corale «Carmen» armonizată de Dumitru G. Kiriac. A urmat «Omul cînd e necăjit» de regretatul compozitor Gheorghe Cucu și «Frunză verde iarbă neagră» de Constantin Baci, partea solistică fiind susținută cu lirism deosebit și autenticitate folclorică de soprana Hanna Kindler. În continuare corul a interpretat «Bobocele și inele» de Ion Vidu, «Frunzuliță iasomie» de Paul Constantinescu și «Zău, zău», melodie populară cu acompaniament de cor, de Dumitru G. Kiriac, interpretată de baritonul Helmut Seufert. După «La fintină» de Augustin Bena, partea I-a a concertului extraordinar de cîntece folclorice romînești și austriece, prezentat de ansamblul coral al coloniei romîne din Austria, s-a încheiat cu «Alei codrule firtate» melodie populară culeasă și armonizată de Dl.

Profesor Nicolae Lungu. Partea solistică a fost susținută de baritonul Helmut Seufert, care a reușit să redea cu patos imaginea haiducului îndrăgostit de natură, de viață și de libertate, așa cum l-a văzut și l-a cîntat poporul în «Aleii codrule firtate». Compozitorul, Dl. Prof. Nicolae Lungu, a felicitat călduros pe dirijor, pe solist și pe coriști pentru aleasa interpretare dată acestei cîntări precum și a tuturor cîntecelor folclorice românești înscrise în program. Din partea Patriarhiei Romîne a fost oferit ansamblului coral român din Viena un mare buchet de gladiole albe.

După pauză coristele au apărut în tradiționale costume vieneze. Partea a II-a a programului a cuprins numai cîtece folclorice austriece. Programul a început cu «Der Lindenbaum», cunoscutul lied de Schubert, prelucrare pentru cor de Leo Lehner. A urmat «Heidenröslein», pe versuri de Goethe, cu aranjament pentru cor de Hans Schemitsch. După «In Wald und auf der Heide», cîntec de vînătoare, «Rosenstok, Holderblüh» și «Wahre Freundschaft», toate prelucrate pentru cor de Leo Lehner, partea a II-a a concertului extraordinar de cîtece folclorice românești și austriece s-a încheiat cu «Wiegenlied» de Brahms, prelucrare de Karl Schlager. În încheierea concertului, corul a interpretat în afara programului, răspunzînd aplauzelor publicului, frumosul cîntec «Vienerlied», de Hans Toifl.

Concertul s-a bucurat de un deosebit succes. Fiecare bucată din program a fost bisată ceea ce a solicitat coriștilor un efort în plus pe care însă ei ni l-au oferit cu zîmbetul pe față. Seara de cîtece folclorice românești și austriece a constituit o adevărată manifestare a prieteniei tradiționale dintre poporul român și cel austriac. Întregul ansamblu coral, în frunte cu dirijorul, merită felicitări pentru reușita deplină a acestui concert.

A doua zi Patriarhia Romînă și Arhiepiscopia Bucureștilor a oferit în onoarea ansamblului coral al coloniei romîne din Austria o recepție care a avut loc la Institutul teologic universitar. Cu acest prilej au rostit cuvîntări P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, Dl. Ilie Crețulescu, general-colonel în rezervă, din partea Comitetului național pentru Apărarea Păcii și Dl. Inginer Karl Krenko, vicepreședintele coloniei romîne din Austria. Ultimul a luat cuvîntul Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe romîne din Viena, care a mulțumit cu recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru ospitalitatea acordată și dragostea cu care au fost încenojurați tot timpul membrii ansamblului coral. Recepția a decurs într-o atmosferă de caldă prietenie.

Turneul efectuat în țara noastră de ansamblul coral al coloniei romîne din Viena a reușit să contribuie la sporirea legăturilor de prietenie dintre cele două popoare iubitoare de pace, ale căror cîtece au răsunat, înfrățite, pe scenele din Sibiu, Brașov și București.

GHEORGHE ALEXE

TRECEREA SPRE CELE VEȘNICE A PREOTULUI GRIGORE COSTEA

Părintele Profesor Grigore Costea, membru în Comisia instituită de Sfântul Sinod pentru uniformizarea cântărilor bisericești, a adormit în Domnul, trecînd spre cele veșnice în ziua de 13 iulie 1963. Un nou chip luminos împodobește galeria preoților ortodocși romîni mutați la Domnul ! Răspunzînd cuvîntărilor și urărilor pe care le primea acum șase ani, cu prilejul aniversării a 75 de ani de viață, Părintele Grigore Costea se dezvinovăța parcă de laudele ce i se aduceau zicînd : «Eu nu știu și nici nu cred să fi avut însușirile luminoase cu care mă împodobiti. Dar știu că m-am purtat în viață, și am grăit cum am grăit în lume, nu căutînd împodobirea mea și nici lustruirea mea, ci dînd curs liber firii mele. Firește că mă bucur dacă găsiți că purtările mele au fost cît de cît drepte și cuvintele mele cît de cît mîngîietoare, dar, încă o dată, eu n-am căutat, nici n-aș fi putut să fiu altfel decît cum am fost» (vezi Pr. Nicolae M. Popescu, prof. univ. onorar, *Aniversala părintelui Grigore Costea*, în «Mitropolia Olteniei», an. IX (1957), nr. 1—2, p. 56—57). Aceste cuvinte rostite simplu, cu modestie și sinceritate, exprimă pe deplin personalitatea celui adormit întru Domnul. Numit de colegii de facultate «cel drept», iar de colegii de la societatea corală «Carmen» «cel blînd», Părintele Grigore Costea «cel blînd, molcom, îndatoritor și răbdător», cum îl caracterizează regretatul părinte Nicolae M. Popescu, a fost una din cele mai distinse figuri ale clerului bucureștean. Venea din Moldova, din ținutul lui Ion Creangă și aducea cu sine darurile unei firi înzestrate de la natură cu înclinări literare și artistice. În miezul zilei de 24 ianuarie anul 1882, se năștea în casa părinților săi din comuna Tazlău, din fostul județ Neamț, pruncul Grigore, botezat cu același nume ca și al tatălui său, preotul Grigore Costea, parohul acestui sat de munte așezat pe malul rîului Tazlău. Bunicul pruncului Grigore fusese diaconul Ion Costea așa cum aflăm din cartea de hirotonie în diacon și preot a tatălui său Grigore Costea, semnată în anul 1886, la 9 septembrie, de mitropolitul Moldovei, Iosif Naniescu.

Școala primară (primele trei clase) o face în comuna natală și o termină (clasa IV-a) în urbea Piatra Neamț, cum se constată după certificatul original de absolvire nr. 109 eliberat la 25 iunie 1893. Se înscrie și urmează cursurile Seminarului «Veniamin» din Iași, obținînd diploma de absolvire în sesiunea din mai 1901. În toamna aceluiași an se înscrie la Facultatea de teologie a Universității din București, fiind declarat licențiat în teologie la 14 aprilie 1906, susținînd teza (tipărită) «Sinodul VII ecumenic din punct de vedere canonic». În același timp cu studiile teologice, frecventează și cursurile Conservatorului de muzică și declamațiune din București, sub îndrumarea directă a profesorului Dimitrie G. Kiriac, obținînd, la absol-

vire, printre alte rezultate frumoase, premiul I, la teorie și solfegii, și premiul III la armonie.

În octombrie 1903 se înscrie și frecventează lecțiile Seminarului Pedagogic Universitar, obținând cuvenitul certificat.

Pentru a se întreține în timpul studiilor se angajează cîntăreț de strună la biserica «Foișor», unde funcționează de la 1 decembrie 1903 pînă la 1 decembrie 1906. De asemenea, de la 1 mai 1906 pînă la 1 martie 1907 este numit copist în Direcția învățămîntului Secundar a fostului Minister al Cultelor și al Instrucțiunii Publice.

La 19 octombrie 1906, în vîrstă de 24 ani se căsătorește cu Zinca Tănase Constantin, colegă de conservator, care-i va fi soție înțelegătoare, vrednică prezbiteră și devotată carmenistă.

Părintele Grigore Costea a fost hirotonit diacon pe seama catedralei Episcopiei Dunărea de Jos, din Galați, în ziua de 25 februarie 1907, iar la 18 aprilie 1910 a fost ridicat la treapta de preot pe seama aceleiași catedrale, unde rămîne pînă la 1 octombrie 1923 cînd cere ieșirea din Eparhia Dunării de Jos pentru a se transfera în Mitropolia Ungrovlahiei. În cartea canonică de ieșire din eparhie, Episcopul de atunci al Dunării de Jos, Iacov, își exprimă regretul de a se despărți de un preot «model ca purtare și bunăcuviință duhovnicească». În timpul șederii sale la Galați a ocupat diverse funcții administrative bisericești, de la copist și pînă la aceea de director al cancelariei eparhiale. Cea mai mare parte a vieții sale a dedicat-o însă învățămîntului seminarial, la Galați, Cernica și București, nu numai ca profesor de practică liturgică și muzică bisericească, ci mai ales ca spiritual și duhovnic.

Între 1 septembrie 1908 și 1 septembrie 1918 funcționează la Seminarul «Sf. Andrei» din Galați ca profesor suplinitor la catedra de muzică bisericească. În anul 1918 este numit maestru titular de muzică vocală la Gimnaziul din Fălțiceni și detașat la catedra de muzică bisericească de la seminarul din Galați unde se menține în această situație pînă la 1 decembrie 1923 cînd este numit cu titlul provizoriu la catedra de muzică bisericească, continuînd a rămîne în acest post pînă la 1 septembrie 1931. De la această dată este transferat de la Seminarul din Galați la Seminarul din Cernica. Precizăm că de la 1 septembrie 1924 pînă la 31 august 1931 — este detașat cu postul la Seminarul Central. De abia la 1 septembrie 1936 Părintele Grigore Costea este transferat de la Seminarul din Cernica, la Seminarul Central din București, unde va rămîne pînă la pensionare.

La 26 august 1924, Ministerul de resort aprobă propunerea Seminarului Central ca profesorul de muzică vocală D. Teodorescu să fie suplinit pe anul școlar 1924—1925 de Pr. Grigore Costea — atît timp cît se va afla în concediu de boală.

La 7 noiembrie 1940 pus să aleagă între catedra de muzică bisericească și postul de spiritual, optează pentru acesta din urmă. La data de 30 iunie 1941, Părintele Grigore Costea este pus în retragere pentru a-și regula drepturile la pensie.

Desigur activitatea Părintelui Grigore Costea este prea bogată pentru a putea fi surprinsă în întregime în aceste rânduri. A fost membru în Comitetul de conducere și vicepreședinte al societății corale române «Carmen». A publicat, în afară de teza de licență, predici, articole și chiar versuri în revistele «Biserica Ortodoxă Română», «Noua revistă bisericească» și «Cultura».

În anul 1950 Prea Fericitul Patriarh Justinian I-a numit în Comisia Sinodală pentru uniformizarea cântărilor bisericești tradiționale. Bogata activitate desfășurată în această Comisie se vedește în numeroasele cărți de cântări tradiționale bisericești tipărite pe ambele notații, lineară și psaltică. Prin moartea lui muzica bisericească suferă o mare pierdere. Slujba de înmormântare a Părintelui Grigore Costea s-a săvârșit în biserica «Sfințitul Nicolae Buzești» — de un Sobor de preoți, sub protia P. S. Episcop Valerian al Oradei, alcătuit din Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Aju-tore a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Eugen Bărbulescu, Pr. Al. Constantinescu, Pr. Gh. Pietreanu, Pr. N. Tătărim, și alți numeroși preoți din Capitală, precum și Arhidiaconul Sfintei Patriarhii M. Marinescu și Diaconul C. Dumitrescu. Răspunsurile au fost date de un grup de carmeniști sub conducerea dirijorului Adrian Stoicescu.

Au omagiat personalitatea celui adormit în Domnul, Pr. Const. Staicu, din partea foștilor elevi, Pr. Nicon Popescu, din partea colegilor de învățămînt de la fostul Seminar Central, inginerul Tomescu și Dl. Mihail Anastasescu, din partea Societății Corale române «Carmen».

«Împodobit de Cel de sus cu daruri alese, cum sublinia în cuvîntul său reprezentantul carmeniștilor Dl. Mihail Anastasescu, Părintele Grigore Costea, cel blînd, s-a bucurat permanent și pretutîndeni de stima unanimă din partea preoților, colegilor, elevilor, rudelor și tuturor cunoscuților, presărînd binele cu dărnicie și discreție duhovnicească».

În cuvîntarea sa Pr. Nicon Popescu a evocat cu duioșie trăsăturile sufletești ale Părintelui Grigore Costea, spunînd : «Chipul Părintelui Costea va trăi veșnic în amintirea noastră, prin ceea ce a avut mai curat și mai luminos, prin bogatele sale calități de adevărat preot.

Cînd vorbim despre sfînta misiune preoțească, avem în mintea noastră idealul spre care trebuie să tindă fiecare dintre cei care și-au luat asupra lor această sarcină primită de la Mîntuitorul Iisus Hristos.

Prin ce a reușit să se apropie Părintele Costea de adevărata preoție ? Prin mijlocul cel mai potrivit, dar și cel mai greu și anume, prin sfințenia vieții. Aș vrea să dau acestui cuvînt de sfințenie a vieții, sensul cel mai accesibil, în ce privește viața noastră omenească, expusă tuturor încercărilor și ispitelor.

Părintele Grigore Costea nu putea să gîndească răul, și cu atît mai mult nu putea să facă vreun rău cuiva. Dacă este adevărat că virtutea și și în general orice abținere de la rău se cîștigă prin eforturi de voință, la Părintele Costea mai era vorba și de o anumită zestre sufletească, moștenită de la buna și cinstita familie moldoveană din care venea. Nu su-

porta să știe că se face cuiva vreun rău sau vre-o nedreptate. Încă de pe băncile Facultății de teologie colegii îl numeau «cel drept», pentru că niciodată nu admitea să fie părtaș la vreun act de nedreptate.

Era modest, exagerat de modest.

Cînd vorbim de modestie, ne gîndim și la acel mod de a-și arăta cineva această calitate numai în anumite împrejurări. Părintele Costea era modest totdeauna în toate împrejurările și socotea acest fel de purtare ca fiind cel mai natural și mai potrivit pentru buna conviețuire cu semenii.

Cei care i-am fost împreună-lucrători vreme de 17 ani, într-o școală de pregătire a viitorilor preoți — Seminarul Central —, știm cu cită greutate reușeam să-i aflăm dorința, cînd era vorba să-și obțină chiar un drept ce i se cuvenea.

Să îndrăznească să pretindă ceva la care n-ar fi avut dreptul, nu se întîmpla niciodată.

În raporturile de serviciu se purta ca un adevărat prieten și frate. Într-ajutorarea frățească o practica cu cea mai creștinească înțelegere. În munca administrativă și educativă din școală, în cei 17 ani cît am lucrat împreună, nu s-a schimbat între noi nici măcar un singur cuvînt de nemulțumire sau reproș, deși aveam de făcut față la diferite situații grele ce se puteau ivi în fiecare zi și chiar în fiecare oră într-o școală cu trei-patru sute elevi interni.

Era prieten în sensul cel mai creștinesc al cuvîntului, adică se purta cu toți cunoscuții și prietenii ca un adevărat frate.

Dacă se spune că în raporturile dintre oameni n-ar exista prietenii permanente ci numai interese permanente, la Părintele Costea nu putea să fie vorba de așa ceva, fiindcă totdeauna își jertfea interesele, personale și ale familiei, pe altarul prieteniei. De cîte ori nu și-a neglijat interesele și drepturile cele mai legitime, cînd a fost vorba să nu piardă o prietenie.

Ca soț, a arătat un devotament fără margini, devotament pe care i l-a purtat în aceeași măsură pînă la ultima clipă, îndurerata sa tovarășă de viață, D-na Costea. Cei care am cunoscut mai de aproape felul cum și-a petrecut ultimele luni din viață, regretatul nostru dispărut ne dăm seama de marele sacrificiu pe care l-a putut face o soție devotată în astfel de împrejurări grele.

Neavînd copii trupești, și-a îndreptat căldura dragostei părintești către mulți dintre numeroșii săi fii duhovnicești, care-i păstrează totdeauna cea mai adîncă recunoștință.

Cel ce exprimă acum aceste gînduri ar vrea să vorbească în numele împreună-slujitorilor Părintelui Costea, de la Seminarul Central, deși numărul celor ce mai sîntem în viață este foarte redus. Totuși, cred că tot ceea ce sîntem noi în clipa de față, corespunde simțămîntelor tuturor celor care l-au cunoscut.

Haina cuvîntelor nu poate reda totdeauna cu fidelitate gîndurile și simțămintele cele mai curate, care rămîn ascunse în cutele fine ale sufletului fiecăruia dintre noi.

Să ne rugăm lui Dumnezeu ca scumpul nostru dispărut Părintele Grigore Costea să fie așezat în rîndurile dreptilor și să-i fie veșnică pomenirea».

Din dezlegarea arhierească Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradei a elogiat personalitatea fostului său profesor de la Siminarul din Galați, mutat acum la Domnul.

După ocolirea bisericii — așa cum este datina înmormîntării preoților ortodocși — rămășițele pămîntești ale Părintelui Grigore Costea au fost înmormîntate în cimitirul «Sfinta Vineri».

Părintele Grigore Costea «cel drept» și «cel blînd», nu mai este printre noi. Cu o lună înainte de a-și da obștescul sfîrșit a mai putut să psalmodieze — plin de seninătate — cîntările psaltice ale învierii Domnului. Îl privegheau cu dragoste soția sa și fostul pedagog infirmier al Seminarului Central, astăzi Prof. Dr. Corneliu Constanținescu.

Dumnezeu să-l odihnească și să-l numere cu dreptii, iar amintirea lui să treacă din neam în neam.

GHEORGHE ALEXE

EPISCOPIA DUNĂREA DE JOS

SFINȚIREA BISERICII SFÎNTUL VASILE DIN GALAȚI

La sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie, a avut loc la Galați, în cadrul festiv al slujbelor religioase săvîrșite în seara zilei de 31 august și dimineața zilei de 1 septembrie a. c., sfințirea bisericii parohiale cu hramul «Sfîntul Vasile cel Mare», de către Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos.

Soborul sfinților slujitori avînd în frunte pe Prea Sfințiul Episcop Chesarie, a fost alcătuit din Preoții Consilieri eparhiali Teofan Stănescu și Gheorghe Ciupercă, P. C. Exarh Paulin Leca, Pr. Petre Copceag, inspector eparhial, Protoiereul Nicolae Vicol, P. C. mare eclesiarh Pahomie Gore și din Preoții Vladimir Spiceanu, Eugen Cuciurescu, Gheorghe Sorocceanu, Vasile Berezescu, Grigore Gumeniuc și Boris Dumănescu, parohul bisericii «Sfîntul Vasile cel Mare».

Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date de corul bisericii «Sfîntul Vasile» sub conducerea D-lui Petre Ciobanu. Predica zilei a fost rostită de Pr. Petre Copceag, inspector bisericesc eparhial, care a insistat asupra rostului bisericii în viața credincioșilor noștri.

La sfîrșitul Sfîntei Liturghii a luat cuvîntul Pr. Boris Dumănescu, parohul bisericii, trecînd în revistă principalele etape prin care a trecut sfîntul locaș, de la punerea pietrei de temelie în anul 1929 și pînă în prezent. Multă vreme biserica închinată Sfîntului Vasile a stat neterminată în bătaia tuturor intemperieiilor naturii. De-abia în anul 1945 a putut fi reluată construcția acestei biserici, fiind redată cultului la 10 noiembrie 1946, fără să fi fost complet terminată nici în exterior și nici în interior. Unele deteriorări cauzate de trecerea anilor au fost reparate în anul 1953. Prin contribuția benevolă a enoriașilor parohiei Sfîntul Vasile, biserica a fost împodobită cu un policandru de 36 de lumini, veșminte bisericești și un clopot de 807 kg — sfințit la 7 aprilie 1957. Ascultînd îndemnul Prea Sfințitului Episcop Chesarie, dat enoriașilor cu prilejul sfințirii clopotului, consiliul și comitetul parohial împreună cu preoții slujitori, au purces cu deosebită rîvnă la zugrăvirea în întregime a bisericii, înlocuirea generală a acoperișului celor trei turle și la aplicarea a unei tencueli din praf de marmoră pe întreaga suprafață exterioară. Aceste lucrări au fost începute în anul 1961 și terminate în acest an. Zugrăvirea bisericii a fost încredințată tinărului pictor Gh. Răducanu, care a realizat în tehnica numită fresco o adevărată operă de artă respectînd, cu ușoare amprente personale, canoanele erminiilor bizantine. În general, întreg ansamblul pictural, prin înlăntuirea și dispoziția scenelor și personajelor, dar mai ales prin armonia culorilor, calde și pline de lumină, creează în biserică o atmosferă de piozitate, prielnică credinciosului care se roagă. Întreaga lucrare de zugrăvire și de restaurare a bisericii s-a ridicat la suma de 335.000 lei.

Mulțumind enoriașilor săi și sfinților slujitori care au săvîrșit Sfînta Liturghie, Pr. paroh Boris Dumănescu și-a încheiat scurta cuvîntare adre-

sindu-se Prea Sfințitului Episcop Chesarie : «În această zi de bucurie duhovnicească, la terminarea tuturor lucrărilor, noi clerul acestei biserici simțim că tot ceea ce am realizat nu este altceva decât ceea ce eram datori să facem și Vă asigurăm de tot devotamentul și credincioșia în munca pe care o vom desfășura și de acum înainte pentru mîntuirea sufletească a credincioșilor în dorința de a-i face buni creștini și vrednici cetățeni ai scumpei noastre Patrii, Republica Populară Romînă».

Dînd expresie sentimentelor sale de mulțumire sufletească, față de osîrdia și evlavia enoriașilor parohiei Sfîntul Vasile, Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos a împărțășit părinteștile sale binecuvîntări tuturor celor ce s-au ostenit cu înfrumusețarea acestui sfînt locaș. Ca o răsplată duhovnicească pentru strădaniile depuse, Prea Sfinția Sa a acordat rangul de iconom stavrofor Pr. paroh Boris Dumănescu și pe acela de sachelar Preoților Eugen Cuciurescu și Vasile Berezescu, slujitori ai bisericii Sfîntul Vasile. Totodată s-a acordat rangul de iconom stavrofor și Pr. Gheorghe Ciupercă, consilier eparhial, Pr. Petre Copceag, inspector bisericesc eparhial și Pr. Grigore Gumeniuc.

Slujbele religioase prilejuite de sfințirea bisericii «Sfîntul Vasile cel Mare» s-au încheiat cu îndătinata agapă care a decurs într-o atmosferă de adevărată evlavie.

GHEORGHE ALEXE

EVENIMENTE, FAPTE, COMEMORĂRI

DECORAREA ACADEMICIANULUI PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI CU ORDINUL BULGAR «KIRIL ȘI METODIU»

Cu prilejul împlinirii a 1100 ani de la crearea alfabetului și scrierii slave, Prezidiul Adunării Populare a Republicii Populare Bulgare a conferit academicianului Petre Constantinescu-Iași, membru corespondent al Academiei de Științe din R. P. Bulgară, ordinul «Kiril și Metodiu», clasa I. La 28 mai 1963, la Ambasada bulgară din București a avut loc festivitatea înmînării ordinului de către Nicolae Gheorghiev, vice-președinte al Prezidiului Adunării Populare a R. P. Bulgare, care a subliniat activitatea științifică a academicianului Petre Constantinescu-Iași, și contribuția sa valoroasă la dezvoltarea prieteniei tradiționale romîno-bulgare. Au participat la festivitate Ivan Kinov, ambasadorul R. P. Bulgare în R. P. Romîna, membri ai ambasadei și membrii delegației bulgare. În frunte cu academicianul Sava Ganovski, prezent la această dată la București, ca participant la înfîlnirea reprezentanților Comitetelor pentru colaborare și înțelegere reciprocă între popoarele balcanice. Au fost de față academicieni, profesori și funcționari superiori din Ministerul Afacerilor Externe.

Înalta distincție acordată de Academia de Științe din R. P. Bulgară, a confirmat renumele de care se bucură în țările socialiste prietene academicianul Petre Constantinescu-Iași, datorită activității sale culturale și de luptă perseverentă pentru democrație și socialism. Printr-un decret al Consiliului de stat al R.P.R., academicianul Petre Constantinescu-Iași a fost de asemenea distins în 25 noiembrie 1962, cînd a împlinit 70 de ani și 50 de ani de activitate științifică și publicistică, cu ordinul «Steaua Republicii Populare Romîne», clasa I, pentru activitate îndelungată în mișcarea muncitorească și contribuția adusă la construirea socialismului, la dezvoltarea științei și culturii.

Tot cu acest prilej festiv, Universitatea «Lomonosov» din Moscova i-a decernat de asemenea titlul de «doctor honoris causa» în științe istorice.

Dezvoltînd activitatea sa publicistică sub influența mișcării noastre muncitorești, academicianul Petre Constantinescu-Iași, încă din 1912, scria la o serie de publicații ca «Viața Romînească», «Convorbiri literare», «Ideea europeană», la ziarul «Lupta», la «Tineretul socialist», abordînd teme politice, articole de popularizare a științei¹. Increderea în vitalitatea ideilor democratice și în lumea nouă, care se dezvoltă în U.R.S.S., e afirmată cu forță și luminoasă convingere în publicistica sa. Suferă condamnare și închisoare pentru ideile sale înaintate. După instaurarea puterii populare, ocupînd diferite posturi de mare răspundere, ministru al cultelor, director al Institutului de studii romîno-sovietic al Academiei R.P.R., autor a numeroase studii și cărți de istoria artei, de istorie a relațiilor țării noastre cu Rusia, Bulgaria, academicianul Petre Constantinescu-Iași își consacră întreaga

1. Vezi I. Felea și M. Ioanid, *Petre Constantinescu-Iași publicist*, în „Presa noastră”, București, 1962, nr. 10/11, p. 40-43, de asemenea: *Sărbătorirea academicianului Petre Constantinescu-Iași cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani*, în „Analele Romîno-Sovietice-Istorie”, București, 1963, nr. 1, p. 108-166.

energie în slujba culturii și a luptei pentru consolidarea și dezvoltarea regimului nostru democratic.

La 14 decembrie 1962, în aula Academiei R.P.R., a avut loc ședința solemnă, închinată sărbătoririi academicianului Petre Constantinescu-Iași, în care toți vorbitorii au elogiat personalitatea și calitățile celui sărbătorit. Acad. Atanasie Joja, deschizând ședința, spunea: «...Constantinescu-Iași s-a consacrat istoriei, pentru a înțelege dialectica dezvoltării sociale, pentru a sesiza concret și temeinic rațiunile obiective ale trecerii societății de la capitalism la socialism. El era pasionat de știința istoriei, fiindcă a văzut în ea *magistra vitae*, a îndrumare pentru viața popoarelor. Apoi Acad. Iorgu Iordan, evocând câteva amintiri, a spus, printre altele: «Nu pot uita pînă la urmă din septembrie 1934 a Comitetului național antifascist, prima și ultima în același timp — fiindcă două luni după aceea a venit suprimarea mișcării și urmărirea unor dintre participanții la ea —, nici ședința de constituire la Iași a filialei acestui comitet, ca și a filialei Asociației «Amicii U.R.S.S.». Am încă vii în minte entuziasmul și convingerea cu care sărbătoritul nostru de azi, a vorbit și a acționat la aceste două reuniuni memorabile». Acad. Em. Condurache, înălțînd pe larg personalitatea academicianului Petre Constantinescu-Iași, a arătat că sărbătoritul, elev al lui O. Tărași, s-a consacrat istoriei artei, specialitate în care și-a trecut și doctoratul. Lucrarea despre Nartex, lucrarea despre elementele constitutive ale arhitecturii vechi moldovenești și ale stilului moldovenesc, au constituit invocări valoroase, dar care erau noi, mai ales prin încercarea de interpretare. Este pentru prima oară cînd o lucrare de istoria artei depășea simpla descriere a monumentelor. Contribuind la clarificarea unor probleme de istorie contemporană, cum sînt studiile sale, privind relațiile revoluționare romîno-ruse, el subliniază cu curaj legăturile seculare de prietenie cu poporul bulgar, într-o epocă în care șovinismul era ațîțat de burghezia romînească. Reliefind activitatea științifică și didactică, politică, sprijinul său acordat istoricilor tineri, acad. Em. Condurache arată că sărbătoritul a condus grupul cercetătorilor în științele istorice, care s-a afirmat în toate monografiile, în toate studiile și mai ales în ultima mare lucrare, care este «Tratatul de istorie a Romîniei». N. Goldberger a spus: «...Prin lucrări și participarea dv. activă la viața științifică internă și internațională, v-ați făcut cunoscut în țară și peste hotare și ați adus o contribuție valoroasă la știința istorică romînească, ceea ce face cinste poporului romîn». În răspunsul său, academicianul Petre Constantinescu-Iași, evocînd câteva momente autobiografice, a făcut elogiu primului prieten, care l-a ajutat să vadă lumina noii roaste epoci: «Înainte de a pătrunde mai adînc roșul disciplinei istoriei, înainte de a învăța carte în sensul strict al cuvîntului științific, vreau să evoc amintirea celui muncitor, vecin cu mine, din mahalaua Tălărașilor din Iași, care mi-a pus în mînă, acum mai bine de 50 de ani, prima carte socialistă, editată de Cercul «Romînia Muncitoare», exact în anul 1908. Acest muncitor, pentru dv. anonimi muncitor, îmi este mereu în minte viu, pentru că prin el, și apoi printr-un coleg chiar din primul an al cursului superior, pe care îl văd acum prezent în sală, am început a buchisi, în sensul bun al cuvîntului, primele broșuri socialiste, care erau scrise în romînește, sau în limba franceză...».

La manifestarea organizată de A.R.L.U.S., la 26 noiembrie 1962, C. Cebotarev, din partea Ambasadei U.R.S.S., referindu-se la activitatea academicianului Petre Constantinescu-Iași, a spus printre altele: «În anii înfrunțați ai deznădăjduirii reacțiunii, în perioada teroarei crunte și a persecuțiilor împotriva oamenilor cinstiți, înaintați ai poporului romîn, iubitor de libertate, Dumneavoastră ați ridicat vocea în apărarea tinerei Republici Sovietice, și ați adus o contribuție la organizarea Asociației «Amicii U.R.S.S.», care a cucerit o largă popularitate în rîndul popoarelor din țările noastre».

La Chișinău, academicianul Petre Constantinescu-Iași a fost sărbătorit în ședința festivă, organizată de Institutul de istorie al Academiei de Științe a R. S. S. Moldovenești, unde au vorbit N. A. Mohov, directorul Institutului și A. Lupan, președintele Unirii scriitorilor din R.S.S. Moldovenească. Dăm câteva titluri din lucrări principale din activitatea științifică a academicianului Petre Constantinescu-Iași: *Din relațiile artistice romîno-ruse*, București, 1947; *Arhitectura veche rusă*, Editura Cartea rusă, București, 1949, 55 p.+24 pl.; *Înfluența vechii arhitecturi rusești asupra vechii arhitecturi romînești*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1951, 237 p.+178 pl.; *Relații culturale romîno-ruse în epoca lui Petru cel Mare*, București, 1953, 27 p.; *Relații culturale romîno-ruse din trecut*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1954,

404 p. + 194 pl.: *O prietenie de veacuri. Scurt istoric al relațiilor dintre poporul român și rus*, București, 1957, 145 p. + 59 pl.: *Din relațiile culturale romino-gruzine*, București, 1957, 28 p. + 15 pl.: *Studii istorice romino-bulgare*, Edit. Academiei R.P.R., București, 1956, 250 p.

ANIVERSAREA A 1100 DE ANI DE LA CREAREA ALFABETULUI ȘI SCRIERII SLAVE

Între 20 și 25 mai a. c., poporul bulgar a sărbătorit împlinirea a 1.100 de ani de la crearea alfabetului și scrierii slave. Acest eveniment epocal a fost precedat de o serie de manifestări culturale: la Biblioteca Națională «Vasil Kolarov» din Sofia și s-a deschis o expoziție a cărții bulgare; între 10—20 mai s-a organizat Decada artei, iar Academia bulgară a organizat o sesiune științifică, consacrată marii sărbători a culturii bulgare. Cu acest prilej au fost distinși cu ordine și medalii un mare număr de personalități din domeniul culturii și învățământului, o serie de oameni de cultură, știință și artă din străinătate, printre care acad. Petre Constantinescu-Iași și acad. Emil Petrovici, profesor la Universitatea din Cluj.

Între 20 și 21 mai, în aua mare a Academiei din Sofia, s-au adunat academicieni, profesori, oameni de cultură și artă, studenți, în frunte cu Todor Pavlov, președintele de onoare al Academiei bulgare, acad. Liubomir Krăstnov, ministru etc., oaspeți ai sesiunii: Prof. Dr. Tadeus Lev Splanvinski, Prof. Julius Dolanski, membru corespondent al Academiei cehoslovace, Prof. Josef Ham de la Universitatea din Viena, Prof. Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei R.P.R., decan al Facultății de filologie de la Universitatea din București, savantul sovietic Prof. Gudzii de la Universitatea din Moscova etc. Sesiunea a fost deschisă de Prof. Emil Gheorghiev, care a prezentat comunicarea: «Despre activitatea lui Kiril și Metodie și dezvoltarea culturii bulgare». Tadeus Lev Splanvinski a vorbit despre «Activitatea celor doi frați Kiril și Metodie, înainte de misiunea lor în Moravia». Profesorul Julius Dolanski a vorbit despre «Îmortalta alfabetului și scrierii slave pentru dezvoltarea culturii ceh». Prof. Ivan Lekov a ținut comunicarea «Anotul lui Kiril și Metodie în s'avistică», Prof. Josef Ham despre «Apusul scrierii glagolice». Kiril Mircev despre «Kiril și Metodie creatori ai limbii literare vechi bulgare», acad. K. Matev despre: «Centrul culturii vechi bulgare», Prof. Petăr Dinekov despre «Kiril și Metodie în istoria literaturii bulgare», Prof. N. K. Gudzii despre «Contribuția cercetătorilor ruși la prezentarea activității lui Kiril și Metodie».

La Biblioteca Națională «Vasil Kolarov», expoziția jubiliară cu tipărituri vechi și documente vechi, a prezentat tema dezvoltării culturii bulgare de-a lungul veacurilor. Printre cărțile, manuscrisele vechi se remarcă: «Vraceansko Evangheli», din secolul al XIII-lea; «Zakonik» — secolul al XVII-lea, manuscrise mediobulgare, ca și «Boriloviat Sinodik» din secolul al XVI-lea cu întreg pomelnicul țării bulgare, în care se amintește și despre activitatea celor doi frați Kiril și Metodie și a ucenicilor lor.

Ziarele, revistele, au acordat un spațiu însemnat comemorării marelui eveniment al culturii naționale bulgare, subliniind faptul că Bulgarii au intrat în istoria evului mediu european printre primele popoare cu literatură în limba maternă, cu alfabet propriu, cu importante monumente de cultură, iar teritoriul bulgar a constituit focarul noii scrieri slave, care, de aici, s-a răspândit repede și în afara Bulgariei.

Eminentul om de stat, Todor Jivkov, într-o cuvîntare în fața tineretului a afirmat: «Mîndria noastră națională o constituie marii cărturari slavi, frații Kiril și Metodie, a căror activitate s-a desfășurat în primul rînd în țara noastră, iar sărbătorirea celor 1100 de ani de la crearea scrierii slave, constituie evenimentul epocal al istoriei culturale mondiale. Este greu de imaginat cum ar putea fi privită civilizația și cultura omenirii fără scrierea slavă, fără monumentele și cultura exprimate în formele ei».

Academicianul sovietic M. N. Tihomirov, în *Începuturile scrierii slave în lumina ultimelor descoperiri* («Analele romino-sovietice. Istorie», București, 1953, nr. 3, p. 141—147), consideră că trebuie «să acordăm o deosebită atenție perioadei inițiale a culturii scrise slave și un interes excepțional unei revoluții culturale atât de importante, cum a fost

scrierea slavă în forma ei chirilică, ce stă la baza alfabetelor rus, bulgar, ucrainean, bielorus, sârb, și care mult timp a stat la baza scrierii românești vechi (p. 147) ².

Importanța operei de traduceri a cărților de cult în slava veche bisericească de către frații Chiril și Metodie e astăzi din ce în ce mai mult adîncită și subliniată ³.

Larga răspîndire a scrierii slave în Europa de sud-est constituie un fapt de o excepțională importanță culturală, iar arta caligrafică, miniaturile, miile și zecile de mii de manuscrise, evangheliiare, mineie, letopisești, acte diplomatice, întreaga viață de cultură veche românească s-a exprimat năi înfii în slavona medio-bulgară, iar o dată cu apariția primelor cărți tipărite în limba română (secolul al XVI-lea) a folosit numai alfabetul chirilic ⁴.

REDACȚIA

2. Vezi de asemenea: Pandele Olteanu, *Despre începuturile culturii slave în Transilvania de Nord și în Maramureș*, în „Romanoslavica”, vol. I, București, 1958, p. 169—197; J. Kurz, *Limba slavă bisericească, limbă internațională culturală a slavilor* (în cehă), Praga, 1958; „limba slavă liturgică a lui Chiril și Metodie — cultul slavon, paleoslava de redacție glagolitică și indeosebi cirilică, au constituit o barieră împotriva forțelor de germanizare și au avut un rol pînslav pentru cultura tuturor slavilor”. Prof. Dr. Milan Šesau, *Tradițiile cirilometodiene și Vaticanul*, în „Mitropolia Ardealului”, Sibiu, 1961, nr. 1—3, p. 59—83, socotește că pentru noi romîni, tradițiile cirilometodiene, ca ale „apostolilor schiellor” cunoscute în Dacia și regiunea Alpilor valahiei prin Sandu și Moznopon, chiar spre finea veacului IX, au contribuit la menținerea ortodoxiei străvechi printre romîni culturii Dridu. O găsim atestată prin inscripțiile cirilice de la Bucov-Ploiești, de pe la 911, de la Mircea Vodă, din 943 și Basarab din 992. Astfel, cirilometodismul paleoslav cirilic a apărut credincioși de insistențele prozelitismului latino-papal, a ajutat la crearea cirilice românești în veacul al XIII-lea, și la oficializarea ei pe la 1452, pe vremea mitropolitului Teoctist al Moldovei...” (p. 83). Același, *Despre cirilică și glagolită*, în „Mitropolia Ardealului”, Sibiu, 1958, nr. 7—8.

3. „Al. I. Sobolevski (*Perevodnaia literatura Moskovskoi Rusi, XIV—XVII vekov*, Sankt. Petersburg, 1903) arată că în decursul primelor veacuri după trecerea la creștinism, în vechea Rusie circulau „aproape toate traduceri existente în limbile slavilor de sud”, aparținînd secolului al IX-lea și al X-lea, pe care le cunoaștem datorită copiilor ce ne-au parvenit. Și în vechea Rusie se făceau traduceri încă de pe vremea lui Vladimir Sveatoslavici și în timpul ocîrmuirii lui Iaroslav cel Înțelept, care „a adunat scrieri și le-a turnat din grecește în *graiul slavonesc*” (*Letopisețul lui Lavrentii, 1037*)... Din secolul al XI-lea s-au păstrat pînă în zilele noastre în traducere bulgară, cartea de slujbe religioase lunare, Mineul, Tridoul, ... trebnice”. (*Istoria literaturii ruse în trei volume*, sub redacția lui D. D. Blagoi, vol. I, București, Editura științifică, 1963, p. 28—29. Julius Dolansky, *Conceptul de literatură universală*, în „Secolul XX”, București, 1962, nr. 9, p. 75—86, „pe vremea fraților din Salonc, Chiril și Metodie, slava veche bisericească a început să unească regiunea Europei de est într-o unitate culturală mai strînsă. Slava bisericească a pătuns și pe teritoriul Romîniei de azi și a devenit prin protecția orînduirii feudale, limba de cult bisericesc” (p. 79). Ion Iufu, *Sbornicul lui Gherman* (1359), în „Ortodoxia”, București, 1960, nr. 2, p. 253—279, apreciază competent însemnătatea lui Climent (+ 916), episcop al Eparhiei Velika, pentru dezvoltarea literaturii religioase în limba bulgară. Lui Climent i se atribuie perfecționarea alfabetului slav, creat de Chiril, precum și alcătuirea celor două *Vieți ale lui Chiril și Metodie* (p. 265). Iv. Sneagorov, *Les sources sur la vie et l'activité de Clément d'Ochrida*, p. 72—121, în „Byzantino-bulgarica”, I, Sofia, Editions de l'Académie des sciences de Bulgarie, 1962, 365 p., apreciază că Chiril și Metodie pe drept cuvînt sînt considerați ca apostoli al poporului bulgar, diferitele versiuni populare din *Viețile prescurtate ale lui Chiril* atestînd în mod constant acest fapt”, p. (90—91). *Istoria na bălgarskata literatura, I, Starobălgarska literatura*, Sofia, 1962, (Redaktor Velco Velcev, Emil Gheorghiev, Petăr Dinekov), 454 p. „Operele polemice, dogmatice, traduceri „Rugăciunile... create de Chiril și Metodie, traducerea cărților de cult în limba slavă, cristalizarea limbii literare slave, lupta pentru introducerea limbii populare în biserică... organizarea unei mari comunități împotriva cotorptorilor popoarelor slave, — au chemat pe acestea din urmă la o unitate culturală și politică” (p. 69).

4. Vezi P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, 1959; C. Turcu, *Din cultura vechilor dieci moldoveni*, „Rev. Arhivelor”, seria nouă, 1960, nr. 2;

1. *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*. 2. *Muzeul de Artă al R. P. Romîne — factor de educare a masei*. 3. *Succesele dirijorului George Georgescu și ale pianistului Valentin Gheorghiu la Salzburg*. 4. *La Universitatea «Eötvös Loránd» din Budapesta : Centenarul catedrei de limbă și literatură romînă*

1. *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*. — O mare amploare iau astăzi, sub ochii noștri, săpăturile arheologice. Ele se întreprind sistematic sau ocazional în diferite puncte sau localități ale patriei noastre, care, în trecutul lor istoric și geografic, au jucat un rol de seamă, iar astăzi, prin descoperirile pe care le dau, aduc o contribuție însemnată la cunoașterea integrală a vieții omenești, de pe acest teritoriu, din cele mai vechi timpuri și pînă la începutul secolului trecut. Printre acestea se numără și Tomis, care, în calitatea lui de veche metropolă a provinciei romano-bizantine Scîia Mică; prezintă pentru arhologi mult interes și curiozitate științifică. Din nefericire însă aceștia întîmpină inconvenientul nu ușor și urgent de înlăturat, întîlnit de altfel și în alte cazuri similare și anume, că ruinele acestei vechi și importante cetăți romano-bizantine se află astăzi sub actualul oraș de litoral Constanța, care nu permite arheologilor noștri să întreprindă săpături arheologice sistematice, pe scară mai largă, pentru dezvelirea lor, ci numai ocazional, cu prilejul executării diferitelor lucrări (construcții, canalizări etc.).

Pe această cale s-a descoperit, într-adevăr, o serie întreagă de monumente, unele de cea mai mare importanță, pentru cunoașterea acestei străvechi așezări omenești. Iar din domeniul artei religioase, nu mai puțină importanță prezintă pentru noi descoperirile: un mozaic pavimentar policrom, cu figuri geometrice, datînd cel mai probabil din a doua jumătate a secolului al IV-lea; o placă de marmură avînd pe una din fețe o mare cruce bizantină în relief provenind de la balustradă, poate chiar «cancelli» vreunui altărilor din secolul al V-lea; două capitale — impostă fragmentare, din secolul al VI-lea, purtînd un decor sculptural ce arată că provin de la vreo bazilică creștină, ale cărei ruine însă n-au putut fi identificate; alte două plăci de marmură, (una întreagă iar cealaltă spartă în două bucăți), prevăzute pe ambele fețe cu cîte o mare cruce în relief (pe cîte una din fețe înscrisă într-un medalion) și care par să dateze de la mijlocul secolului al VI-lea, cînd au fost folosite pentru «cancelli» vreunei bazilici creștine din Tomis¹, de asemenea, două basilici de dimensiuni diferite, provenind din secolele V—VI-lea și care sînt de alt el prin ele și singurele basilici descoperite la Tomis pînă în prezent² — toate acestea descoperite, cum am mai spus, cu prilejul unor lucrări de canalizare, construcții etc., executate într-un timp relativ scurt (1955—1960).

D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor din Biblioteca Patriarhiei Romîne*, în „Studii Teologice”, 1959, nr. 5—6, 1963; Gabriel Ștrempel, *Copii de manuscrise românești pînă la 1800*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1959; Pandele Olteanu, *Limba povestirilor slave despre Vlad Teșeu*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1961; E. Ciobanu, *Informations pour l'histoire de la Valachie au XVIe siècle dans une oeuvre hagiographique bulgare*, în „Balkanica”, VII, 1, București, 1944; Anton Balotă, *La littérature slavo-roumaine à l'époque d'Étienne le Grand* în „Romanoslavica”, I, București, 1953; același, *Izvoare istorice (secolele XII—XIV-lea despre originile și vechimea cîntecului epic sud-slav (în limba rusă)*, în „Romanoslavica”, vol. II, București, 1958; P. P. Panaitescu, *Les chroniques slaves de Moldavie en XVe siècle*, în „Romanoslavica”, I, București, 1958; același, *Croniclele slavo-romîne din secolele XV—XVI-lea*, publicat de Ion Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, Ed. Academiei R.P.R., București, 1959.

1. I. Barnea, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul Republicii Populare Romîne* (partea II) în revista „Studii Teologice”, anul XII (1960), nr. 3—4 (martie-aprilie), p. 206—208; Același, *Roman-byzantine basilicas discovered in Dobrogea between 1948—1958*, în „Dacia” nouvelle serie, II, 1958, p. 341—343; Vlad Zilra și Petre Alexandrescu, în „Materiale” IV, (1957), p. 88—94.

2. Simion Săveanu, *Întîlnire cu Tomisul antic în Constanța de azi*, în ziarul „Romînia Liberă”, nr. 5264, duminică 17 septembrie 1961, p. 4.

Cum e și firesc, ele se înmulțesc cu vremea dar mai ales cu extinderea săpăturilor și cercetărilor arheologice, legate de noua, tinăra și frumoasa înfățișare pe care o ia din an în an orașul de litoral Constanța.

Astfel, nu mai târziu de anul trecut (1962), primăvara, pe terenul vechii gări centrale din Constanța, foarte aproape de una din basilicile descoperite în 1960, despre care am amintit, s-a descoperit în timp ce se lucra la fundația unui bloc de locuințe, o statuie de marmură, urmată de alte douăzeci și trei la intervenția arheologilor — toate acestea (24) așezate într-o groapă anume săpată, ca un adevărat tezaur.

Descoperirea aparține cum se vede anului trecut, dar pentru a se răspîndi și populariza întrebările: De cînd datează aceste statui? Ce reprezintă ele? Care e proveniența lor? Cine, cînd și în ce împrejurări le-a îngropat aici? — era nevoie de timp, de acel timp necesar la o cercetare și o analiză intensă, în astfel de cazuri.

Așa se explică de ce această descoperire se face cunoscută publicului iubitor de știință, abia anul acesta și deocamdată numai în presă, respectiv în Buletinul de informare bibliografică «Cărți noi»³. Autorii comunicării sînt cei care s-au ocupat cu cercetarea acestei din urmă descoperiri, făcută la Tomis, și anume V. Canarache, A. Rădulescu, A. Aricescu și V. Barbu, iar comunicarea lor poartă titlul: *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*. Aici susnumiții arată pe scurt că cercetările arheologice care s-au efectuat asupra celor 24 de sculpturi de marmură descoperite la locul menționat, au dus la concluzia că ele au un caracter religios, reprezentînd 10 divinități, iar în ce privește epoca din care fac parte, cu o singură excepție, acestea datează cel mai devreme din a doua jumătate a secolului al II-lea și cel mai târziu din prima jumătate a secolului al III-lea. Apoi, pe seama faptului puțin obișnuit — îngroparea laolaltă și într-un loc ascuns a unui număr alit de mare de sculpturi —, respectivii cercetători au formulat două ipoteze și anume:

Cea dintîi este aceasta: «ele puteau fi puse aici la adăpost de distrugere și profanare, în ultimul sfert al secolului al III-lea, cînd orașul Tomis a fost relăcut, după marile distrugerii suferite în timpul atacurilor conduse de goți în deceniile precedente»; iar cea de a doua susține că «nu este însă exclus ca ele să fi fost îngropate mai târziu, în secolul al IV-lea, de către un adept al culegerii păgîne, în timpul ascuțirii luptelor între păgînismul în decădere și creștinismul biruitor, adversar al vechilor zei și al «chipurilor copleite». Ambele ipoteze sînt demne de luat în seamă. Așteptăm însă de la cercetările ulterioare să le identifice, una din două, cu adevărul.

Pînă atunci conchidem cu convingerea că *tezaurul de sculpturi de la Tomis*, este o nouă mărturie surprinzătoare a civilizației antice care a dăinuit în acest colț al patriei noastre.

2. Muzeul de Artă al Republicii Populare Romîne — factor de educare a maselor⁴.

Cu gîndul de a ne reaminti cum se prezenta la noi în țară, pînă acum două—trei decenii în urmă Muzeul de artă, nu vom obține decît o tristă amintire, propriu regimului politic trecut. Lipsa de locale proprii, ca și lipsa fondurilor unei bune administrații, erau prolestele consemnate mereu și continuu. Le aflăm pînă și în prefața catalogului din 1930 la Pinacotecia Statului, care și el nu înregistra pe vremea aceea, decît lucrări de artiști romîni, și acelea numai 317 tablouri și 58 sculpturi, în total 375 piese. Pe de altă parte pictorul Ștefan Dimitrescu, care era și directorul Pinacoteciei din Iași, scria în 1932, făcînd istoricul acesteia, că a obținut 60 de picturi ale artiștilor mai noi, cu care preile «s-a putut constata cît de slab sînt reprezentați artiștii romîni în colecțiile ministerului, adunale fără vreun criteriu deosebit». Mai mult, unii ca Grigorescu, Luchian, Brîncuș ș. a., n-au putut fi cunoscuți tuturor, intrucît operele lor, cu adevărat caracteristice, erau ținute în colecții particulare inaccesibile sau numai parțial accesibile vizitatorilor.

De aceea Tonitza, unul din cei mai de seamă reprezentanți ai picturii romînești din prima jumătate a veacului nostru, prevenea la vremea lui, că masele nu pot beneficia de izvoarele binefăcătoare ale artei.

3. Editat de Centrula Editurilor și Difuzării Cărții, anul VII, nr. 8, (74), (Apare lunar), p. 10.

4. Așa se intitulează reportajul lui Petru Comarnescu, din nr. 34 al revistei „Contemporanul” (vineri 23 August 1963) de care ne-am folosit la întocmirea comunicării noastre prezente.

Astăzi însă cînd regimul de democrație-populară, și-a fixat printre sarcinile sale principale și pe aceea de culturalizare a maselor, noțiunea de muzeu a căpătat cel mai cuprinzător și mai dinamic sens — acea de focar cultural menit educării maselor. S-au creat, în acest scop, numeroase muzee de știință și artă, răspindite pe întreg cuprinsul țării, «ca niste uriașe adăposturi pentru valorile trecutului și ale prezentului, prelungindu-și viața cît mai departe în viitor». Printre acestea se remarcă Muzeul de Artă al Republicii Populare Romîne, a cărei Galerie Națională a fost deschisă în anul 1950, urmată în anul imediat următor de Galeria de Artă universală, și care astăzi furnizează un întreg bine și științific conturat, în noul, spațiosul, luminosul și special amenajatul local instalat anul trecut, în aripa Palatului Republicii. El posedă, în momentul de față, împreună cu anexa lui, Muzeul de Artă feudală de la Mogoșoaia, 67.023 piese de muzeu. Numai în clădirea centrală, dacă urmărești, care cuprinde 38 de săli, cu o suprafață totală de 8700 m.p., sînt prezentate peste 2000 de lucrări, dintre care 815 sînt lucrări de artă romînească, alte 827 de lucrări de artă europeană și a'te 416 obiecte de artă orientală.

Să urmărim, în continuare, din acele frumuseți găzduite de muzeu, care, nu greșim dacă spunem că, oferă o adevărată antologie a ceea ce s-a creat în țările romînești cu începere din secolul al XIV-lea.

Mai întîi din arta feudală, repartizată la parter, răsăm ca vrednice de pomenit: frescele de la ctitoria lui Neagoe Basarab, Minăstirea Curtea de Argeș; în continuare «operele pravate în lemn, metal și piatră și valoroase broderii — printre care, epitaful de la Cozia, 1396, și epitaful de la Neamț, 1437 — care laolaltă dovedesc geniul meșterilor noștri din popor, care au știut să dea caracter național artei bizantine», ajunsă pînă aici; de asemenea manuscrisele cu miniaturi din secolele XV—XVI-lea, precum și cele mai vechi tipărituri, cu același caracter religios. Urcînd la primul etaj, noți urmărim laicizarea artei noastre, începînd cu zăvraful Pirvu Mutu și cu Eustație Altin, și continuînd cu primii portretişti ai secolului trecut secondati de cei trei pictori revoluționari de la 1848 Negulici, Rosenthal și Iscovescu, care, din nefericire, au murit de tîineri, înainte de a se realiza deplin și de a face să progreseze mai tîrziu arta noastră.

Bine reprezentați la muzeu, tot la etaj, sînt cei trei titani ai picturii noastre clasice: Grigorescu, Andreescu și Luchian, care în curs de cîteva decenii, au ridicat arta noastră la o valabilitate mondială. Mai cu seamă operele lui Grigorescu se desfășoară în amploarea și varietatea lor de conținut laic și religios. Acestora le urmează într-o sală bine orînduită, tablourile lui Pallady, Petreșcu, Dărăscu, Tonilza etc., dar mai cu seamă și într-o altă sală mult mai spațioasă pictura și sculptura lui Brîncuș cu suita: Jalea Medrea, Han, consacrate perioadei dintre cele două războaie mondiale. De aici intri într-o altă vastă sală, în care apar pictorii și sculptorii care și-au continuat ori și-au început activitatea după 23 August 1944. Printre aceștia remarcăm pe Ressu, Iser, Bunescu, Ghiță, Baba, Ciucurencu, Catargi, Szöny ș. a., care în creațiile lor oglîndesc uriașele transformări revoluționare din viața nației noastre.

Trecînd la Galeria de Artă universală, aceasta se caracterizează prin orînduirea sa cronologică și pe școli naționale, fiecare școală avînd capodoperele sale. Școala flamandă și olandeză cu dramaticul și splêndidul pictatului tablou al lui Rembrandt «Haman împorînd iertarea Esterei», capodoperă care împreună cu «Adorația păstorilor» de El Greco constituie și «culmile de picturalitate măiestrită de pîrie a culorii din această galerie».

Nu mai puțin interesante sînt și tablourile lui Antonello de Messina sau cele ale marilor colorişti Tizian și Tintoretto din școala italiană ori ale spaniolilor Velasquez, Ribera, Zurbaran, Murillo. Din școala franceză se impun Claude Lorrain, Delacroix, Daubigny, Monet, sau sculptorii Rodin și Bourdelle. În continuare arta rusă și sovietică, de la Renin și Serov la Levitan ori la Gherasimov și Ioranson sau la sculptorii Vera Muhina, I. I. Sadr. Vucetici dezvăluie rădăcinile puternice ale realismului. În sfîrșit, secția de artă orientală și extrem-orientală este și ea destul de bogată și reprezentativă.

Prezența muzeului nu se rezumă însă numai la ceea ce este expus în acest local. Muzeul, are, cum am mai spus, și o anexă de artă feudală la Mogoșoaia, precum și alte 58 de expoziții temporare organizate, dintre care 31 în mediul rural. De asemenea, în cadrul schimburilor culturale cu străinătatea, muzeul a găzduit niari expoziții, cum se află în prezent expoziția lucrărilor de la Dresda.

Cu acestea spuse însă nu avem o imagine perfectă a ceea ce reprezintă Muzeul de Artă al R. P. Romîne pentru educarea maselor, pentru că pe lîngă sau dincolo de viața lor

spirituală, operele de artă își au și o viață a lor fizică. De unde, dacă aceste opere de artă nu sînt conservate în condiții optime îmbătrînesc mai de vreme, se strică, își pierd strălucirea pe care le-a conferit-o artistul. «Lumina poate scoate în evidență meritele lucrărilor cum și contrariul, iar dacă nu este folosită științific poate constitui o cauză a deteriorării tablourilor. La fel și modul de aerisire al sălilor de expoziție, ca și al depozitelor». De toate aceste considerente tehnice s-a ținut seama la noua instalare a Muzeului. Mai mult chiar, el este dotat și cu condiții tehnice speciale pentru reconstituirea operelor de artă originale precum și pentru folosirea celor mai minunate mijloace științifice și tehnice, pentru identificarea operelor și verificarea eventualelor falsuri, pentru conservarea și expunerea operelor în condiții optime.

În sfîrșit, la un astfel de Muzeu, înzestrat cu cele mai alese comori de artă din țară și străinătate și amenajat după cele mai noi cerințe muzeistice, este explicabilă și afluența nesfîrșită de vizitatori, observată chiar, din primele zile de la deschidere (12 aprilie 1962). Copii de vîrstă preșcolară de mîină cu părinții lor, clase întregi de elevi de la diferite școli din oraș, echipe de fete tinere și flăcăi ale diferitelor cămine culturale, grupuri organizate de studenți, echipe de sportive și sportivi, muncitori și țărani din capitală sau provincie, pensionari — într-un cuvînt persoane zecroape de orice vîrstă, sex și profesie, vizitează continuu acest Muzeu, străbăind cu toții cu o curiozitate din ce în ce mai aprinsă, vastele sale săli, deținătoare de comori artistice. Muzeul face parte, de asemenea, din programul oricărui turist străin care dorește să ne cunoască țara și cultura ei, și din cel al caspetilor veniți de peste hotare. Astfel că de la înființarea lui, noul Muzeu de Artă al R. P. Romîne, înregistrează, după o statistică provizoriu întocmită un număr de vizitatori egal cu cel al întregii populații din Capitală. «De altfel, arta mare cere să fie văzută cît mai des și din ce în ce mai adîncită, numai astfel căpătînd viață și dînd viață, bucurie și înțelegere».

3. Succesele dirijorului George Georgescu și ale pianistului Valentin Gheorghiu la Salzburg. — Presa (ziarele și revistele) din țara noastră a anunțat cu satisfacție în luna august, succesele senzaționale obținute de dirijorul George Georgescu și pianistul Valentin Gheorghiu în cadrul tradiționalelor festivități muzicale de la Salzburg (Austria).

George Georgescu este pe drept cuvînt un mare artist, un mare om de artă al zilelor noastre. Meritele sale deosebite în activitatea artistică de promovare a artei muzicale romînești și ridicarea prestigiului ei internațional au fost și sînt apreciate la justa lor valoare. Pentru aceste merite George Georgescu a primit nu de mult timp titlul de Artist al poporului, iar anul trecut, în toamnă, Censiliul de Stat al R.P.R., i-a conferit în plus, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de vîrstă, distinsul Ordin «Steaua Republicii Populare Romîne» clasa I.

Pentru această distincție acordată marelui Artist al poporului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian i-a trimis la 8 octombrie 1963 următoarea telegramă de felicitare: «Cu aleasă bucurie am luat cunoștință — se spune în telegramă — de înalta prețuire făcută cu Conducerea Statului nostru meritelor Domniei Voastre deosebite în activitatea artistică de promovare a artei muzicale romînești și ridicarea prestigiului ei internațional, cu prilejul împlinirii a 75 ani de viață, prin conferirea Ordinului «Steaua Republicii Populare Romîne» clasa I, ca Artist al Poporului și unindu-ne glasul cu al tuturor admiratorilor din țară și străinătate ai baghetei fermecate a Domniei Voastre, din toată inima vă felicităm în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne și al Nostre persoane, și cu căldură vă urăm încă mulți ani de viață, cu sănătate, mulțumire sufletească și putere de muncă, spre a vă continua cu depîn succes misiunea artistică muzicală în mijlocul poporului nostru, și a contribui tot mai mult la renumele artei muzicale romînești în lume».

Artistul poporului George Georgescu a întreprins o serie de turnee orchestrale peste hotare printre care și cel de la Salzburg; despre aceasta urmează să spunem cîteva cuvinte în cele ce urmează.

La Salzburg, a devenit o tradiție ca în fiecare an, vara, să se organizeze cîte un festival artistic, la festivitățile căruia iau parte orchestre, dirijori și soliști instrumentiști din țară (Austria) și de peste hotare. Anul acesta la tradiționalul Festival de vară, a luat parte și Artistul poporului George Georgescu împreună cu pianistul-solist Valentin

Gheorghiu, producându-se cu ocazia celui de-al VII-lea concert de orchestră al Filarmonicii cehe, cel dintâi ca dirijor al aceleia orchestre, iar cel de-al doilea ca solist la acest concert, împreună bucurându-se de un deosebit succes. Presa austriacă este unanimă în a sublinia însușirile excepționale ale muzicienilor noștri, precum și valoarea cunoscutelor orchestre pragheze. Săptămânalul «Contemporanul», din 23 august a. c., reproduce, în acest sens, citeva din aprecierile unor ziare austriece, din care noi spicuiem ceea ce este mai viu și plastic spus despre acești doi mari artiști ai poporului nostru. În articolul *Cultura nu cunoaște granițe*, din ziarul Wiener Zeitung din 14 august, de exemplu, se spune între altele că «George Georgescu, carecum părințele vieții muzicale românești de astăzi și care se bucură în același timp de un renume internațional, a înțeles ca dirijor al acestui concert să mobilizeze întreaga capacitate a filarmonicii cehe. El este reprezentantul celei mai bune școli vechi, elev al lui Nikisch și Richard Strauss, și acum, el însuși, un mare maestru, George Georgescu nu pozează și nu face paradă. Economia mijloacelor exterioare stă alături de o influență spirituală convingătoare, care are în vedere interpretarea adecvată a operei de artă...». Tot în acest articol se spune, în continuare, despre Valentin Gheorghiu, următoarele: «Am urmărit apoi ca solist al concertului pentru pian și orchestră de Schumann pe relativ tânărul pianist român Valentin Gheorghiu, pentru prima oară la Salzburg și de altfel în Austria. El a cântat acest concert așa cum se cuvine, cu o înaltă muzicalitate și siguranță, dovedindu-se prin aceasta un artist excepțional». Iar mai departe se mai spune: «...Aplauzele îndelungi pe care tânărul pianist le-a cules împreună cu Filarmonica cehă pentru prezentarea sa temeinică, realizată cu o naturalețe cuceritoare, au fost răsplătite cu un supliment din Schumann, care l-a arătat pe Valentin Gheorghiu drept un poet de superior nivel artistic. O seară de pian a lui Gheorghiu la Viena sau la viitorul festival de la Salzburg o așteptăm neîndoios...».

Asemenea aprecieri la adresa celor doi mari artiști ai poporului nostru se cuprind și în celelalte publicații ale presei austriece, reproduce de «Contemporanul», subliniindu-se astfel, o dată în plus, nivelul înalt al culturii muzicale din țara noastră.

4 *La Universitatea «Eötvös Loránd» din Budapesta: Centenarul catedrei de limbă și literatură română.* — Sub acest titlu s-a publicat în «Contemporanul» (vineri 16 august 1963) reportajul vizitei la domiciliul (str. Tass Vezér) profesorului universitar Dr. Tamás Lajos, șeful catedrei de limbă și literatură română, de la Universitatea «Eötvös Loránd» din Budapesta, specialist de renume european al cercetărilor de romanistică.

Vizita s-a făcut în luna august și a fost prilejuită, cum se vede și din titlu, de aniversarea în anul acesta, a o sută de ani de existență a catedrei de limbă română. În cursul convorbirii amicale întreținută cu acest profesor s-au precizat o seamă de date importante cu privire la înființarea și desfășurarea activității științifice a acestei catedre, pe care le-am găsit necesare să le pomenim și în această comunicare a noastră.

Inițiatorul cursului de limbă și literatură română de la Universitatea «Eötvös Loránd» din Budapesta, a fost profesorul român Alexandru Roman, și aceasta s-a întâmplat acum o sută de ani, în anul 1863, când profesorul și-a ținut prima conferință. El a stat în fruntea catedrei pînă în anul 1900, când documentele pomenesc de continuatorul său Alexits György, ca șef al catedrei. De la acesta, preia catedra actualul Profesor Dr. Tamás Lajos, în anul 1936 — un om modest prin firea lui și care și-a consacrat viața cercetărilor în domeniul romanisticii, convins fiind de «importanța deosebită pe care o prezintă trecutul popoarelor vecine și mai ales al poporului român, istoria și cercetarea limbii acestui popor».

Rezultatele muncii sale prodigioase de aproape trei decenii, sînt strînse și se pot vedea în cele citeva sute de referate precum și în zeci de lucrări științifice apărute în limbile germană, franceză, română, maghiară și altele.

Întrebat cu ce realizări a înfrumusețat colectivul catedrei sale sărbătorirea centenarului ei, Profesorul Tamás Lajos a răspuns cu satisfacție cum catedra de limbă și literatură română, pe care o conduce, numără anual 15—18 studenți, și cum în fiecare an mai mulți absolvenți obțin diploma de profesor de limbă română. Arată, de asemenea, cum în cadrul festivităților organizate în cinstea centenarului, studentul din anul V Petrușan

György a citit referatul întocmit de întregul colectiv al catedrei, intitulat — *100 de ani de studii romine la Universitatea din Budapesta*.

În cadrul catedrei, spune tot Profesorul Tamás, se remarcă și Conferențiarul Demokos Samuel care, împreună cu Pálffy Endre, a redactat lucrarea *Istoria Literaturii Romine*, iar împreună cu Profesorul Gáldy a alcătuit o gramatică a limbii romine. Pregătindu-și aspirantura, Samuel lucrează și la culegerea sa de baiade haiducești. Conferențiarul Nagy Béla, la rîndul său, este coautor la redactarea marelui dicționar romîn-maghiar al Academiei R.P.R., iar în prezent își pregătește disertația despre Tudor Arghezi, împreună cu Szűcs Eva, despre care lucrare Profesorul Tamás are o părere foarte bună.

În încheiere, Profesorul Tamás a mai arătat că în vederea popularizării literaturii romine a organizat în cursul anului, două seri literare închinăte maeștrilor Mihail Sadoveanu și Tudor Arghezi, iar pentru toamnă, a programat și organizarea unei sesiuni științifice.

Cu acestea spuse, vizita romînă la domiciliul Profesorului Tamaás Lajos a luat sfîrșit, urîndu-se șeiului catedrei de linibă și literatură romînă din capitala Ungariei, ca planurile sale și ale colectivului său de lucru să se realizeze înlocmai, contribuind astfel la lărgirea și adîncirea continuă a activității științifice deslășurată de această catedră.

A. ARM. M.

REVISTA REVISTELOR

1. *Evangheliarul bulgar din British Museum*. 2. *Despre bibliotecile teologice din țara noastră în secolele trecute*. 3. *Studii de istorie și cultură medievală românească*. 4. *Asociația internațională de studii sud-est europene*. Știri noi despre Macarie și legăturile de artă și cultură medievală în Balcani.

1. *Evangheliarul bulgar din British Museum*. — Cyrille Krestev, *Das bulgarische Evangeliiar des Ivan Alexander*, în «Bulgarien heute», Sofia, 1963, nr. 4, p. 26—29, notează că un mare număr de manuscrise medievale bulgare au ieșit din țară și se găsesc astăzi în diferite muzee străine, la Londra, Vatican, Moscova și în alte părți. Regretul e totuși mai mic la gândul că aceste opere de artă reprezintă în străinătate cultura bulgară, care era deja înaintată, la începutul evului mediu. Colectorul englez Curzon, în 1837 a luat din Mănăstirea Sfântul Pavel de la Muntele Atos, inestimabilul manuscris al unui Evangheliar bulgar, păstrat în prezent la British Museum (Add. 39627). Voim să sugerăm numai că acest manuscris n-ar trebui să mai fie numit «Evangheliarul Curzon», ci *Evangheliarul bulgar*, sau mai potrivit «Evangheliarul țarului Ivan Alexandru». Ar fi drept ca acela ale cărui portrete împodobesc acest manuscris, să aibă numele legat de el, căci începând cu a treia pagină a Evangheliarului, o magnifică miniatură înfățișând pe țarul Ivan Alexandru, țarina Teodora, prințul moștenitor Ivan Șișman și prințul Ioan Assan ne uimește cu desăvârșire. Pe pagina precedentă sînt pictați ceilalți membri ai marii familii domnitoare: cele trei fiice ale țarului și despotul Constantin, bărbatul celei mai mari dintre ele, personajii istorice, slăbiți de pasiuni violente și cu un destin tragic. Ivan Alexandru (1341—1371), ultimul din marii țari bulgari, sub demnia căruia țara dezvoltă un comerț intens cu Occidentul, a înălțat numeroase biserici, mănăstiri și alte clădiri, a încurajat viața cultural-artistică și a fost de asemenea un mare mecena. El e înfățișat în tunică roșie, împodobită cu vulturi imperiali, brodați cu aur. Partea inferioară a centurii sale aurite are capătul dat peste mîna stîngă și e de un albastru violet, care evocă de departe culorile și umbrele atît de scumpe impresiunilor. Chipul său prelung e încadrat de o barbă argintie, despicată. Regăsim portretul lui Ivan Alexandru și în alte cinci locuri: la începutul fiecărei Evanghelii, unde e înfățișat alături de evanghelist, și în marea compoziție a «Judecății de apoi», în registrul de jos, printre păcătoși. Și pe bună dreptate, căci acest mare monarh protector al artelor, a fost o natură pasionată. Ascultînd glasul inimii așează pe tron o frumoasă și bogată evreică și cucerit de frumusețea ei, privează de dreptul la coroană, pe moștenitorul legitim care nu e înfățișat în această galerie de portrete. Mai tîrziu el fărâmițează regatul, ceea ce aduce pe ruinarea sa, atît de dramatic evocată de dramaturgii noștri, Ivan Vazov și Kamen Zdanov. Merită să fie menționată scorta celorlalți membri ai familiei sale: prințul Ioan Assan a pierit în războiul împotriva invadatorilor otomani; Ivan Șișman, ultimul țar bulgar căzut pe cîmpul de bătălie împotriva turcilor. Sacrificată din rațiuni de stat, sora lor, Kera Tamara, femeia despotului Constantin, a fost dată în căsătorie, după divorț, cuceritorului, sultanului Murad I. Kerața-Maria, ajunge împărăteasă la Bizanț, căsătorindu-se cu Andronic Paleologu. Despotul Constantin, gîmerele țarului, a domnit în ducatul Kustendil, între 1355 și 1394, iar fiica sa a luat pe împăratul Manuel Paleologu. Grațios stilizate,

încântătoarele chipuri ale acestor personaje, constituie o prețioasă documentație asupra costumelor bulgare și bizantine din acea epocă. În ceea ce privește miniaturile, ele sînt opera unui remarcabil artist, care a știut prin mijloacele desenului convențional să ne lase un portret foarte realist al lui Ivan Alexandru, acest țar bulgar la a cărui poruncă monahul Simion traduce din grecește în 1369, Evanghelia, pe care probabil că tot el a și ilustrat-o: 286 de foi de pergament cu dimensiunile 20×24,3 cm. Ea e scrisă cu litere frumoase și groase, cu inițiale colorate cu roșu și aururi, avînd textul bine proporționat. În afară de cele patru Evanghelii, de la Matei, Marcu, Luca și Ioan, manuscrisul conține o post-față de două pagini, alcătuită de traducător, unde, pentru prima dată în literatura bulgară, e vorba despre artă, o foaie ex-libris intitulată «Evanghelia tetramorfă» a țarului Ivan Alexandru, un menolog de șapte pagini — calendar și o scurtă hagiografie. La începutul fiecărei Evanghelii se găsește o miniatură pătrată, al cărei ornament bogat încadrat reprezintă pe evanghelist și protectorii săi din cer.

Cele 366 de miniaturi din Evangheliar, înserate în text, înalte de 4—5 cm, formează iriza marginale, ilustrează scene biblice, genealogia lui Hristos, scene evanghelice, vindecări miraculoase, care denotă un fin desen, admirabil colorat și perfect păstrat. Fondul e verde sau albastru, împodobit cu flori de palmier și de chiparos, lacurile și mările sînt reprezentate ca mari scocuri, văzute de sus, forțărețele și turnurile în falsă perspectivă, iar desenul extrem de fin și sugestiv își atinge scopul. Numeroasele imagini și scene care se repetă în cele patru Evanghelii, sînt ingenios diferențiate.

Miniaturistul a reușit deosebit să înfățișeze călăreții și caii în galop. El preferă în general tonurile roșu, albastru, verde brun, violetul închis, tonurile clare de galben deschis, de azur, rozul, violetul deschis, care totuși sînt mai rare. Aureolele, coroanele și, pe ici pe colo, mișeculețele și hlănidele sînt pictate cu aur, ceea ce dă acestor frumoase miniaturi o deosebită strălucire.

Imaginile ce împodobesc Evangheliarul lui Ivan Alexandru nu sînt singurele exemplare de artă miniaturistică pe care evul mediu bulgar ni le oferă: Evangheliile din Elisabetgrad (Rusia) și de la Sucevița (România), ca și ceiebra copie bulgară a cronicii lui Manasse, scrisă la porunca lui Ivan Alexandru, cu zece ani înaintea Evangheliei de la Londra și păstrată în Muzeul Vaticanului, conțin de asemenea remarcabile miniaturi. În muzeele bulgare se păstrează numeroase alte manuscrise medievale, care înfățișează o artă înfloritoare a miniaturistilor din Tîrnovo, în secolele al XIII-lea și al XIV-lea. Post-fața călugărului Simion ne spune că Evangheliarul țarului Ivan Alexandru fusese legat în piele roșie, cu palmale de aur și împodobit, bălul cu pietre prețioase. Astăzi doar pielea de pe copertile de lemn și urmele de ornamentație heraldică cu găuri, în care au fost încrustate diamantele mai mărturisesc marea dezvoltare a aurăriei și a altor arte aplicate, care însoțeau dezvoltarea culturii și artei în vremea celui de-al doilea imperiu bulgar, cu trăsături caracteristice de Renaștere. Revista reproduce în culori cîteva miniaturi: Nașterea Domnului, Păstorii, Magii: 18,5×11 cm; Mintuitorul prevestind martiriul ucenicilor săi și războaiele care vor pustii lumea: 13×10 cm; țarul Ivan Alexandru cu cea de-a doua soție Teodora și cei doi fii ai săi: Ivan Șisman și Ican Assan (25×18,5 cm).

Iv. Akrabova-Jandova, *Les icônes bulgares*, în «La Bulgarie nouvelle», Sofia, 1962, nr. 11/12, p. 44—47, serie că în secolul al IX-lea, epoca convertirii bulgarilor la creștinism, a apărut cultura religioasă bulgară. Primii ei reprezentanți imitau modelele orientale și multe icoane din această vreme sînt atribuite iconarilor bizantini. Se amintește mai înainte de toate, că limba inscripțiilor nu vorbează de loc naționalitatea artistului, iconarului, iar pictorii bulgari conformîndu-se acestui obicei, se serveau foarte des de nume grecești. Sînt cazuri cînd același artist semnează cînd cu nume grec, cînd cu nume bulgăresc. Printre icoanele cele mai vechi pe care le avem, aceea a Sfintei Teodora, zugrăvită pe bucăți ceramice, e realizată într-o tehnică neobișnuită: culorile sînt așternute prin lustruire pe un fond roz pal. Această operă, ca provenind din secolul al X-lea, are un interes deosebit, căci provine din Preslav, cea de-a doua capitală bulgară, unde arta ceramicii era înfloritoare în epoca respectivă.

Icoanele ceramice sînt executate într-un spirit de mai mare libertate. Culorile sînt zugrăvite cu tușe bogate, cu o tehnică a desenului pur lineară, iar personagiile sînt înfățișate fără relief. Întreaga gamă a galbenului e utilizată de la tonalitățile cele mai clare, pînă la culoarea negru-căprui, cu reflexe violet. Stilul monumental se explică în mare parte prin materialul întrebuintat. Tehnica viguroasă, economia ponderată a

mijloacelor și un desen precis și echerent, sînt dovezile unei mari arte. Printre numărul relativ considerabil de icoane din secolul al XIV-lea, se înscrie o serie, deosebit de valoroasă, aceea a Fecioarelor Eleusas. Contrar Fecioarei cu trăsături severe, dezumanizată, hieratică, artiștii noștri au creat pe Maica Domnului, sensibilă și tandră, tulburată de prezentimentele grave cu privire la viitorul Fiului Său, pe care-l mîngie cu duioșie. Un alt grup e acela al «Fecioarelor care alăptează». Cînd s-a studiat stilul acestor icoane, opinia generală a fost că originea acestui model iconografic trebuie căutată în Italia, unde acest subiect religios se bucura de o mare popularitate, admițîndu-se chiar că astfel de icoane au fost concepute sub influența Renașterii italiene.

Mai tîrziu, studiîndu-se un mare număr de icoane găsite în Bulgaria și Orientul Apropiat, s-a putut stabili în mod sigur că aceste opere preced apariția «Fecioarelor» italiene și că artiștii italieni s-au inspirat din aceste picturi profund originale, venite din lumea creștină orientală. Numărul mare de vechi icoane bulgare, tratînd acest subiect, atestă rolul predominant jucat de artiștii noștri în creația acestui nou tip iconografic. Icoanele ce s-au mai păstrat pînă în zilele noastre mărturisesc existența unei adevărate școli de pictură, al cărui centru era Nessebra. Această școală trebuie să-și fi alins apogeul de manifestare și înflorire în secolul al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, asigurînd supraviețuirea celor mai bune tradiții ale picturii religioase medievale bulgare. Artiștii iconari din Nessebra se conformau strict canoanelor stabilite, din care ei transmiteau imperativele generațiilor viitoare, iar operele lor se distingueau printr-o tehnică viguroasă.

Intr-o vreme, cînd înalte școli de pictură apăreau în Bulgaria, orașe ca Nessebra observau strict vechile tradiții, jucînd un rol de academie de pictură, unde arta impunea o mare noblete de expresie, evitînd să se coboare la nivelul unei picturi provinciale. Canoanele picturii medievale erau severe și fiecare compoziție picturală se supunea unui prototip, bine stabilit. Numărul personajilor, locul lor, atitudinea lor, erau definite în cele mai mici detalii. De asemenea, nu rarori asistăm la conflictul în care elanul artistului se opune regulilor, căroră trebuie să se conformeze. Adesea artiștii noștri ajungeau să se elibereze de restricții, care împiedicau geniul lor, și aceste momente, care se numără printre cele mai pasionante din istoria artelor, ne îngăduie să urmărim geneza altor opere absolut remarcabile.

Cazul frescelor din mica biserică de la Boiana, în apropierea Sofiei, a cărei importanță depășește cu mult cadrul Bulgariei, nu e unic. «Fecioarele Eleusas» și «Fecioarele care alăptează» sînt în contradicție formală cu principiile picturii medievale; noi școli și o nouă tehnică apar. Artiștii se eliberează mai mult de supunerea față de canoane, își îndreaptă privirile către realitate, iar elementele vieții de toate zilele își fac apariția în pictura lor. Evenimentele istorice marchează cu pecetea lor scenele religioase pe care artiștii-iconari continuă să le trateze, preferînd momentele cele mai dramatice din viața martirilor.

Pictura devine directă, concretă, tratînd subiecte religioase din cele mai abstracte, privite în aspectele de toate zilele și de o tragică realitate. Aceasta este epoca în care apar sfinții bulgari, martirii-luptători împotriva turcilor, ca Sfîntul Gheorghe din Sofia, Sfîntul Nicolae din Iana etc. Artiștii noștri pornesc în mod hotărît pe călea redemptării noastre naționale. Icoanele din secolele al XVI-lea, XVII-lea, XVIII-lea, ne permit să descriem bogăția și diversitatea dezvoltării artei picturale bulgare. Noi tendințe apar și urme a numeroși artiști de o factură originală ne sînt cunoscute. Alte opere, în cea mai mare parte anonime, dovedesc strălucirea școlilor Samokovo, Trievna și Banskó. Noua artă picturală bulgară o vom afla mai tîrziu la reprezentanții ieșiți din mișcarea și școlile amintite mai sus. Articolul e însoțit de următoarele reproduceri: în culori, Sfîntul Dimitrie, icoană din secolul al XVII-lea (27 × 16 cm); Maica Domnului cu Pruncul în brațe din secolul al XIV-lea (11 × 7 cm); Mîntuitorul binecuvîntînd, icoană din secolul al XIII-lea, din Mînăstirea Kremikovți (38 × 2 cm); cei 40 mucenici din 1780 (22 × 18 cm); Sfîntul Gheorghe încoronat, icoană din secolul al XI-lea (17 × 7 cm); Sfînta Troiță, icoană din 1592, zugrăvită de Nedelcu din Lovci (21 × 7 cm); în mono-culoare, o icoană în piatră din Mînăstirea Sokolski, aproape de Gabrovo (25 × 18 cm).

2. *Despre bibliotecile teologice din țara noastră în secolele trecute*: Ileana Băncilă, *Aspecte din evoluția bibliotecilor de specialitate din țara noastră, în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea*, în «Studii și cercetări de bibliologie», V, 1963, București, p. 231—256. — Prezentind apariția și dezvoltarea bibliotecilor din țara noastră, semnalează că la noi ca și în alte țări, primele biblioteci au fost bibliotecile teologice, de mănăstiri, episcopii, mitropolii, de pe lângă institutele de învățământ și particulare ale bisericii. În secolele anterioare acestea erau aproape singurele centre de cultură, ele îndeplinind nevoile didactice ale școlilor, care funcționau pe lângă mănăstiri. Prin articolul 246 al Regulamentului Organic al Țării Românești (vezi *Regulamentul Organic*, ed. a II-a, București, 1847, p. 427—428, Anexa IV, intrată în vigoare în 1833), se prevedea adunarea cărților și manuscriselor aflate la mitropolie, episcopii și mănăstiri, la Biblioteca Colegiului Sfântul Sava. Se recunoștea deci prin aceasta implicit că bibliotecile acestor așezăminte erau numeroase și altele de importante, încât cu ajutorul lor se putea întemeia Biblioteca Națională. Holărirea Regulamentului nu s-a executat întocmai, deoarece mitropolia, episcopiile și mănăstirile și-au păstrat cărțile teologice de care aveau nevoie. Regulamentul mai prevedea înființarea a cinci secții în cadrul bibliotecilor de stat; 1. secția cărților; 2. secția manuscriselor; 3. secția stampelor; 4. secția numismatică; 5. secția «varietăților» (vezi *Monitorul, Jurnal Oficial al Principatelor Unite Române*, 1864, nr. 240, p. 1125). În general bibliotecile teologice au existat pe lângă toate mănăstirile mari în secolele trecute. Menționăm în Țara Românească pe cele de la Mărgineni, Cozia, Horez, Polovraci, de la episcopiile Argeș și Râmnic. (Vezi Gh. Părnăuș, *Știri noi despre primele biblioteci școlare*, în «Studii și cercetări de bibliologie», III (1960), care afirmă că în anii 1839—1840, G. Ioanid, bibliotecarul de la Sfântul Sava, a vizitat aceste mănăstiri și episcopii, pentru a alege din bibliotecile lor, cărțile care trebuia să intre în biblioteca de la Sfântul Sava). Mitropolia din București avea în anul 1836, 8.200 volume, iar Catalogul întocmit în același an, pentru predarea cărților Colegiului de la Sfântul Sava, conform Regulamentului Organic, cuprindea numai 4.100 volume și 149 de manuscrise (M. Anineanu, *Din istoria bibliografiei românești, Catalogul sistematic din 1836 al Bibliotecii Mitropoliei din București*, în «Studii și cercetări de bibliologie», I (1955). În 1843, în urma propunerilor Eforiei Școalelor o serie de cărți cu caracter profan din biblioteca mitropoliei au trecut la Sfântul Sava, iar o parte din cărțile cu caracter religios de la Sfântul Sava au fost transferate mitropoliei. (Vezi Arhivele Statului, București, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, dos. nr. 5014/1839, fila 474, f. 471). În 1864—1865, după actul secularizării, la Biblioteca Centrală din București intră 109 volume, provenind de la Mănăstirea Slobozia, 910 volume de la Mănăstirile Văcărești, Zlăteni, Stavropoleos și Mihai Vodă. De la aceleași mănăstiri sînt trimise la Iași în același timp 435 volume (vezi *Anuarul general al Instrucțiunii publice, 1864—1865*, p. 363). O listă a cărților «ramase de prisos peste numărul oprit», din biblioteca Episcopiei Buzăului, se publică în anul 1865, urmînd să se vîndă prin licitație. (*Monitorul, jurnal oficial al Principatelor Unite Române, 1865*, nr. 257). Hașdeu aduce la Biblioteca Universității din Iași un fond important de cărți de la biblioteca Mănăstirii Doljești și fondul de cărți al vechii Mitropolii ieșene. (Gr. Bolez, *Biblioteca «N. Bălcescu» din Iași*, în «Călușa bibliotecarului», an. VIII (1955), nr. 10). Biblioteca Mănăstirii Florești avea, în anul 1867, 406 volume, care s-au risipit în cea mai mare parte (Pr. I. Antonovici, *Mănăstirea Florești din plasa Simila, jud. Tulova*, București, 1916). În 1883 episcopul Melhisedec publică în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie» (2 (1884) p. 129—143) un catalog de cărțile sîrbești și rusești manuscrise vechi, ce se află în biblioteca sinlei mănăstiri a Neamțului, cuprinzînd 106 titluri. Cea mai mare parte din cărțile din biblioteca Mănăstirii Neamț a intrat în Biblioteca Academiei Romîne (I. Grăciun, *Les bibliothèques roumaines dans le passé et de nos temps*, București, 1940). Cu toate aceste preluări de cărți, Regulamentul pentru disciplina monahală, din 1873 (vezi Chiru C. Costescu, *Colecțiune de legi începînd de la 1866—1916.. privilegiate la biserică...*, București, 1916, p. 338) stabilea obligativitatea existenței unei biblioteci pe lângă fiecare mănăstire, dotarea ei cu cărți religioase, morale și chiar științifice. Același lucru îl menționa și Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii asupra Clerului mirean și seminarilor din 1906, pentru fiecare parohie, iar o decizie specială înființează o bibliotecă pe lângă Casa Bisericii în 1902 (Vezi Chiru C. Costescu, *op. cit.*, p. 669). Biblioteca Seminarului de la Socola, conform catalogiei din anul 1848, avea «1.195 corpuri complete și 1.425 tomuri» și 55 hărți. C. Erbiceanu, *Înființarea Seminarului de la Socola la anul 1804*, în «Revista teologică», 2 (1884), vezi de ase-

mieni de același autor *Listele de manuscrise și cărți din biblioteca Seminarului*, în aceeași revistă, 3 (1885), 4 (1886). Biblioteca Seminarului Central, înființată în 1868, cu cărțile mitropoliei, cuprindea conform catalogului (vezi *Catalogul bibliotecii Seminarului Central din București*, București, 1890) 2.411 cărți și periodice și 343 manuscrise. Biblioteca Facultății de teologie, înființată în 1887—1888, de asemenea avea o bibliotecă (Vezi *Ghidul bibliotecilor din R.P.R.*, București, 1958).

În continuare Ileana Băncilă arată în articolul său că bibliotecile ierarhilor de asemeni erau «foarte bogate» și ne sînt cunoscute mai ales prin actele de donație sau, prin testamente. Universitatea din Iași a primit în 1365 o donație din biblioteca mitropolitului Calinic Miculescu. Din biblioteca episcopului Dionisie al Buzăului, Societatea Academică primește o donație de 73 de cărți în 1867, iar în 1897—1898, restul bibliotecii, cuprinzînd 6.261 volume, intră în fondurile Academiei Romîne (vezi I. Lupu, *Un bibliofil român din prima jumătate a secolului al XIX-lea: căpitanul Constantin Olteneanu*, în «Studii și cercetări de bibliologie», 3 (1960), p. 139—147 și «Analele Academiei Romîne», 4 (1871), p. 190—192, S. II, 26 (1897—1898, p. 212). Arhimandritul Ghenadie Popescu lasă prin testament Academiei Romîne biblioteca sa, ca înregistrată în 1877, cuprindea 1.214 volume. Episcopul Melhisedec de asemenea dăruiește Academiei biblioteca sa în anul 1892, cuprinzînd 2.511 cărți și 82 volume manuscrise (vezi G. Băculescu, *Biblioteca Academiei R.P.R., la nouă decenii de activitate, 1867—1957*, în «Călușa bibliotecarului», 10 (1957), nr. 12). Mitropoliei Moldovei Iosif Naniescu donează Academiei în 1894, 8.000 volume tipărite, manuscrise, documente de o mare valoare pentru istoria bisericii și pentru vechea noastră literatură romînească. («Analele Academiei Romîne», dezbateri. S. II, 16 (1893—94), p. 172). În afară de aceste prețioase semnalări, Ileana Băncilă amintește de *bibliotecile personale*, Biblioteca lui Nicolae Bălcescu, a lui Mihail Kogălniceanu, a lui Constantin Hurmuzachi (7.461 volume), donată Bibliotecii Universității din Iași, biblioteca lui D. C. Sturdza-Scheianul, cuprinzînd 7.431 volume și 142 manuscrise, privind îndeosebi istoria noastră și care a intrat în fondurile Bibliotecii Academiei Romîne în 1885—1886 (vezi N. Iorga, *Vechile biblioteci românești sau Ce se citea odinioară în țările noastre*, în «Floarea daturilor», 1 (1907), nr. 2; I. Bianu, *Visuri, gânduri și planuri dinainte cu o jumătate de veac pentru organizarea bibliotecilor, arhivelor și muzeelor țării*, în «Revista Arhivelor», 1928—1929, nr. 5; D. Simonescu, *Biblioteca unui unionist, M. Kogălniceanu*, în «Călușa bibliotecarului», 12 (1959); V. Cîndea, *Histoire de la Valachie de M. Kogălniceanu, adnotată de N. Bălcescu*, în «Studii și cercetări de bibliologie», 2 (1957). Biblioteca lui Al. Odobescu conținea în 1858, 1.050 de titluri, volume de istorie, arheologie, clasici și o parte din ea a intrat în fondurile Bibliotecii Academiei Romîne iar altă parte în Biblioteca Muzeului Național de anticități din București. În încheierea articolului autoarea arată că realizarea unui istoric al bibliotecilor de specialitate, complet, în măsura în care este posibil, nu se poate face decît prin colaborarea instituțiilor care posedă *fonduri vechi*, cercetîndu-se atent inventarele, arhivele, actele de donații, contribuind astfel la completarea istoriei culturii noastre și la istoria bibliotecilor românești.

3. *Studii de istorie și cultură medievală romînească*. — În cinstea aniversării a cincisprezece ani de la proclamarea Republicii Populare Romîne, 1947—1962, revista «Studii», București, XV (1962), nr. 6, închină întregul număr de 560 pagini, unor probleme în strînsă legătură cu istoria și cultura noastră veche, remarcîndu-se progresul însemnat, realizat în studiile ce au apărut în răstimpul celor cincisprezece ani. Voni semnală din imensul material extrem de important numai articolele și pasajele, ce privesc strict cultura veche romînească și istoria valorilor românești. Academicianul C. Daicovici și Eugen Stănescu, *Problemele principale ale cercetării istoriei Romîniei în anii Puterii Populare*, p. LXXXIII—CV, arată noile lumini și contribuții ce au fost aduse în perioada celor 15 ani, care au făcut să se cunoască mai profund trecutul nostru istoric. În ceea ce privește istoria culturii noastre naționale, s-a ajuns la concluzia fermă că «întreaga cultură scrisă romînească, chiar dacă tematica unor monumente nu era laică ci religioasă, a avut un profund caracter actual și politic, legate de problemele cele mai arzătoare ale vremii respective. În felul acesta istoria culturală compartimentată artificială dată, se caracterizează printr-o imagine unitară, globală» (p. XLI—XLII). În întreg evul mediu romînesc, poporul român se caracterizează, ca mentalitate și ideologie, printr-o puternică conștiință a «unității sale de neam și limbă, care a avut un rol deosebit de important în întreaga evoluție a culturii medievale, contribuind la unificarea politică a teritoriului romînesc. Academicianul

Em. Condurachi, *Cercetarea istoriei străvechi și vechi a României în anii Puleii Populare*, p. 1355—1366, arată că în ultimul deceniu, arheologia românească a urmărit identificarea celor mai vechi urne slave de la noi, începând cu descoperirile de la Suceava și mai ales de la Sărata-Monteoru. Aceste nume arată simbioza populației daco-romane cu noii veniți, ca și acela al slavizării populației din sudul Dunării. Infiltările din sec. VII—VII-lea indică etapele de răspândire a triburilor slave pe întreg cuprinsul țării. La Dridu și Bucov au fost precizate urmele unei *culturi străromânești*, cel puțin începând cu a doua jumătate a secolului al X-lea. D. Berciu, *Probleme ale perioadelor de tranziție din istoria străveche*, p. 1367—1376, studiază trecerea de la neolitic la epoca bronzului și fixează momentul inițierii procesului formării culturii geto-dace încă din secolul al V-lea î. e. n. D. M. Pippidi, *Dezvoltarea studiilor de epigrafie greacă și latină*, p. 1377—1388, trece-n revistă studiile ce relatează despre munca epigrafică de la noi, începând, cu contribuția lui Vasile Pirvan până-n prezent, descoperirile cetăților dace din Valea Hașegului, studiate de Constantin Daicoviciu, săpăturile de la Drobeta, Dinogetia, Capidava, Sucidava, Histria. Hadrian Daicoviciu, *Dacia preromană*, p. 1389—1397, apreciază că lângă Orăștie complexul arheologic descoperit e unic în lume, prin caracterul său, format dintr-un sistem de cetăți (Costești, Bldaru, Piatra Roșie) menite să oprească accesul spre cea mai mare așezare dacică — Sarmisegetiza. Cultura dacilor în lumina cercetărilor ultime ne apare ca o cultură de tip superior stadiului primitiv-rural al triburilor patriarhale, cu tendințe vădite de atingere a civilizației agraro-orășenești, cu centre economice puternice, iar apariția statului dac trebuie plasată în prima jumătate a secolului I î. e. n., probabil în timpul lui Burebista. Mihai Macrea, *Dacia sub stăpânirea romană*, p. 1400—1409, dovedește progresul la care ajunsese viața dacică sub romani, notând că descoperirile numeroaselor inscripții latinești, așăzi în număr de 2.500 sînt urme ale unei civilizații înaintate. Maria Coja și H. Nubăr, *Arheologia greco-romană în Dobrogea*, p. 1411—1424, marchează rezultatul săpăturilor din Dobrogea, de la Capidava, Dinogetia, Tomis, Noviodunum, Histria, edificiul cu mozaic descoperit recent la Constanța pe care V. Canarache îl consideră centrul comercial al orașului, datat la sfîrșitul secolului al II-lea sau prima jumătate a secolului al III-lea e. n. Ion Nestor, *Arheologia pericadei de trecere la feudalism pe teritoriul R.P.R.*, p. 1425—1438, semnalează interesante descoperiri făcute prin săpăturile de la Ipotești, Slatina și Cîndești, raionul Mizil, care reprezintă pentru secolul al VI-lea și o parte din secolul al VII-lea e. n., cultura materială a unei populații mixte străromânești-slave, în care predomină, din punct de vedere cultural elementul local de coloratură romano-bizantină. Cultura Dridu, care se dezvoltă în secolul al X-lea și al XI-lea în elementele arheologice recente (ceramică, unelte, amănunte ale construcțiilor gospodărești etc.), arată incontestabil temelurile ei locale, nord-dunărene, cu sute de așezări în Cîmpia Dunării. Acad. A. Oțelea, *Cercetarea istoriei medii a României în anii Puleii Populare*, p. 1439—1445, relevă cîteva aspecte semnificative ca problema apariției scrisului pe teritoriul R.P.R., elucidată prin descoperirile arheologice, care au dat la iveală inscripții în alfabetul chirilic din anii 902—912 la Bucov (regiunea Ploiești), din anul 943 la Mircea-Vodă și din 992 la Basarabi (Dobrogea) și delimitînd diferitele orînduiri, arată că feudalismul, cuprins între secolul al X-lea și revoluția din 1848, are trei subperioade: feudalismul timpuriu (secolele X—XII-lea), feudalismul dezvoltat (secolul XIV-lea — a doua jumătate a secolului al XVIII-lea) și destrămarea feudalismului (ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea — revoluția din 1848). Șt. Pascu și Șt. Ștefănescu, *Feudalismul timpuriu*, p. 1447—1456, conclud că obștile teritoriale existente încă înainte de secolele VI—VII-lea s-au consolidat o dată cu venirea slavilor și stabilirea unei părți dintre ei la nordul Dunării. Pentru secolul al X-lea izvoarele amintesc pe teritoriul țării noastre aristocrații feudali, formate din cnezi, voievozi, jupîni și începători de organizare politică, sub forma voievozilor (ducalelor) din Transilvania și a formațiunilor politice de la Dunărea de Jos. Formațiunile politice românești în ciuda frînării progresului lor din cauza ultimelor migrațiuni și invazii au continuat să existe și să se dezvolte, chiar, în strînsă legătură cu popoarele vecine. În a doua jumătate a secolului al XII-lea și începutul celui următor, statul feudal rus de la Halici, de curînd constituit, permițînd o dezvoltare mai rapidă a raporturilor feudale, a influențat cultura și civilizația din Moldova, care a lăsat urme pînă tîrziu în secolele XIV—XV-lea (vezi *Istoria României*, vol. II, p. 95—103). În privința Transilvaniei, după ultimele cercetări și studii, s-a stabilit că populația băștinașă se găsea pe o treaptă de organizare destul de dezvoltată pe drumul feudalismului, cînd au pătruns aici maghiarii. Pe baza dezvoltării feudalismului local — peste care s-a

suprapus cel al cuceritorilor — s-a format, la începutul secolului al XII-lea, voievodatul Transilvaniei, care și-a păstrat în întreg evul mediu o largă autonomie în cadrul regalului maghiar. În ceea ce privește stăpânirea bizantină, instaurată în Dobrogea, în ultima treime a secolului al X-lea, se arată că o amploare deosebită capătă lupta condusă de căpeteniile locale împotriva Bizanțului în secolul al XII-lea, sprijinită de forțe bulgare. Cel de-al doilea imperiu bulgar, de la sfârșitul secolului al XII-lea, apare în urma puternicei răcoale condusă de Asănești și ajunge să cuprindă în granițele sale și ținutul Dobrogei, exercitându-și, probabil, dominația chiar și asupra unei părți a teritoriului de la nordul Dunării. Elementele feudale românești nord-dunărene, care la acea dată dispuneau de forțe militare apreciable, participă la crearea și consolidarea celui de-al doilea imperiu bulgar, contribuind la evenimente de amploare internațională. Rezultatele de mare importanță ne-au adus studiile cu privire la cultura medievală, care au dovedit cunoașterea și folosirea scrisului de locnitorii de pe teritoriul țării noastre încă din secolul al X-lea și scrierea tot pe acest teritoriu a unor vechi manuscrise slave, începând din secolul al XI-lea (vezi P. P. Panaițescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.*, vol. I, București, 1958, p. VII—X). H. Chirică, R. Manolescu și Șt. Olteanu, *Dezvoltarea social-economică a Țărilor Române în vremea feudalismului dezvoltat*, p. 1457—1478, expun principalele momente ale dezvoltării social-economice ale poporului nostru, subliniind rolul lui Ștefan cel Mare în lupta pentru centralizarea statului, creșterea rolului economico-social și politic al orașelor moldovene și lupta dusă împotriva concurenței comerciale a negustorilor genevezi, ioveni și transilvăneni. În a doua jumătate a secolului al XV-lea se dezvoltă largi schimburi de mărfuri între cele trei țări române, ca rezultat al formării unei orașenimii moldo-muntene, iar comerțul cu Brașovul și Sibiu arată vitalitatea economică românească. Comerțul cu genevezii nu a reprezentat un factor progresist, ci unul care tindea să frizeze progresul economic și politic la Dunărea de Jos. Relațiile comerciale ruso-române au fost permanente, având chiar caracterul unui privilegiu comercial (1656), nefiind «lipsite de continuitate», după cum susținea istoriografia mai veche. M. Berza, N. Stoicescu, L. Marcu, *Organizarea statului feudal*, p. 1479—1490, analizează politica internă și externă a statelor feudale românești, remarcând dimensiunile și sensul real al domeniilor lui Vlad Tepeș și Ștefan cel Mare. Damaschiu Mioc, *Raporturile romino-turcești în secolele XIV—XVII-lea, lupta țărilor române împotriva dominațiilor străine*, p. 1491—1503, constată că politica boierimii noastre a fost o politică externă trădătoare, de înțelegere cu turcii, nădăjduind în ajutorul lor împotriva domniei. Cei mai mari boieri ai țării, Craioveștii, ajung niște supuși direcți și fideli ai sultanului, iar uneori unii reprezentanți ai bisericii noastre devin un factor organizat al înțelegerii clasei dominante cu turcii. Craioveștii apelează chiar la forța militară a turcilor împotriva domniei, pregătindu-se prin intervențiile dese otomane așezirea politică totală a țării. Lucrările lui Barbu T. Cimpina au arătat îndeeșe că desprinderea clasei stăpânitoare de interesele fundamentale ale țărilor române va duce la subjugarea la mijlocul secolului al XVI-lea a Țării Românești. O situație similară pentru Moldova a prezentat Eugen Stănescu care a pus în lumină rolul trădător al marii boierimii moldovene în timpul domniei lui Petru Rareș. Turcii au respectat autonomia țărilor române sub suzeranitatea lor, în forma regimului dominației indirecte, iar lupta purtată cu eroism de poporul român, care a sprijinit dominația, în numeroase războaie, a menținut vie dorința de câștigare a independenței. Începând cu Vasile Lupu timp de peste două secole (XVII—XVIII-lea), nu exista nici un domnitor mai însemnat care să nu se sprijine pe colaborarea romino-rusă, căutând și găsim sprijin la statul și poporul rus — pentru scuturarea jugului turcesc. Spre Rusia se îndreptau în această perioadă speranțele tuturor popoarelor balcanice, în năzuința lor de eliberare. Dan Simionescu și Corina Nicolescu, *Cultura medievală*, p. 1505—1526, amintind de activitatea «neînchisă de bogată în domeniul istoriei culturii medievale române» a istoricului literar N. Carotjan și a altora, semnalează diferitele studii despre vechea cultură românească, scrise de Șt. Ciobanu, N. Sulică, *Cronica protopopului Vasile din Brașov* (vezi «Anuarul Institutului de istorie națională, Cluj, IX (1943—1949), p. 331—343), ce dau informații cu privire la viața culturală ortodoxă din secolele XVI—XVII-lea. După subcapitolele *Cultura populară*, în care sint analizate creațiile populare, creația folclorică, balada, cîntecul popular românesc, despre care avem cea mai veche știre într-un pasaj din cronica bizantină a lui Dukas, urmează subcapitolul *Cultura clasei stăpînitoare*, cu trei titluri, Cronicile, Literatura religioasă, Umanismul. Cronicile slavo-moldovenești, cele mai vechi cunoscute pînă azi la noi (P. P. Panaițescu, *Les chroniques slaves de Moldavie au XVe*

siècle, în «Romanoslavica», I (1958), același, *Introducerea la Cronicile slavo-romine din secolele XV—XVI-lea*, București, 1959), apar în lumina condițiilor economice sociale, politice ale Moldovei din vremea lui Ștefan cel Mare, în perioada statului moldovenesc centralizat și nu mai poate fi susținută originea lor, ca fiind în pomelnicele bisericești, sau în cronicile bizantine. Interpretarea nouă dată letopiseșului slavo-moldovenesc, multă începuturile istoriografiei medievale romine cu 2—3 decenii mai înainte, pe vremea înfloritoare a lui Alexandru cel Bun (1400—1432) (vezi Eugen Stănescu, *Essai sur l'évolution de la pensée politique roumaine dans la littérature historique du moyen-âge*, în «Nouvelles études d'histoire», vol. II, București, 1960, p. 275).

Letopiseșul român, ca număr de redacții și versiuni, urmează imediat după letopiseșul rus, care nu are egal în toată Europa (D. S. Lihaciov), iar numărul mare de manuscrise de cronică de pe teritoriul României se ridică, între anii 1400—1800, la 509 opere de cronici, în 1.635 manuscrise (vezi I. Crăciun și Aurora Ilieș, *Repertoriul manuscriselor de cronici* (secolele XV—XVIII-lea) din arhivele de pe teritoriul R.P.R., în colecția «Cronicile medievale ale României», București, 1963). Cronica murală de la Suceava, Cronica murală de la Mănăstirea Bucovăț (vezi *Cronicile slavo-romine din secolele XV—XVI-lea*, publicată de Ion Bogdan, ediție revăzută și completată de P. P. Panaitescu, Editura Academiei R.P.R., București, 1959, p. 162—163, 194—196), Povestiri despre Dracula voievod (vezi Pandelescu, *Limba povestirilor slave despre Vlad Tepeș*, Editura Academiei R.P.R., București, 1961), toate în limba slavă, reflectă influența culturii populare asupra cronicilor culte, iar cronicarii au exprimat năzuința maselor de eliberare de sub stăpânirea otomană. Numeroase ediții și studii asupra limbii și stilului cronicilor (acad. Iorgu Iordan, acad. Al. Rosetti, acad. E. Petrovici etc.) au arătat bogatul lor conținut de idei și valorile lingvistice. La subcapitolul: *Literatură religioasă*, cei doi autori, D. Simonescu și C. Nicolescu, pun în evidență noile cercetări. Ei arată că în anii Puterii Populare s-au scos la iveală numeroase cărți românești vechi necunoscute, «Periodicele noastre laice și bisericești au prezentat bibliografie noile cărți descoperite astfel încât astăzi producția editorială realizată între anii 1508—1803 (perioada de semnalară a cărților tipărite, adoptată în Bibliografia românească veche, vol. I—IV, 1903—1944 de I. Bianu, N. Hodoș și Dan Simonescu) a depășit cu cca 200 tipărituri numărul de 2.022 titluri, cite erau cunoscute în 1944». Dan Simonescu citează în subsol studiul său: *Contribuții la Bibliografia românească veche*, din «Studii și cercetări de bibliologie», I, 1955. Cea mai masivă și competentă contribuție la Bibliografia românească veche, dintre anii 1945—1963, însumând descoperirea și descrierea a 34 de cărți vechi românești, plus sute de rectificări, îndreptări și precizări, a adus-o Daniela Bărbulescu, ale cărei studii deosebit de importante și valoroase au fost publicate între anii 1957—1963, în revistele «Glasul Bisericii», «Biserica Ortodoxă Română», «Studii Teologice», «Mitropolia Olteniei»¹. Activitatea lui Coresi e cercetată astăzi și au apărut diferite studii despre cărțile coresienice. Calehsismul lui Coresi (1559) — prima carte tipărită în limba română, existentă pînă astăzi, nu este întotdeauna strict ortodoxă (vezi N. Șerbănescu, *La 400 de ani de la apariția «Întrebările creștinești»*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1959, nr. 3—4). V. Cindea, *Din activitatea de traducător a lui Nicolae Milescu*, comunicare științifică la «Societatea de științe istorice și filologice» (București), susținută la 6 septembrie 1962, descoperă în Biblia de la București, tipărită de Șerban Cantacuzino în 1688, un tratat despre Primatul rațiunii asupra sentimentelor și care poate fi socotită ca prima operă filozofică tipărită în românește. La subcapitolul *Umanismul*, se indică pasaje din *Istoria României*,

1. Daniela Bărbulescu, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, în „Studii Teologice”, an. IX (1957), nr. 9—10, nov.—dec., p. 741—747; Daniela Bărbulescu, *Cîteva tipărituri necunoscute*, în „Mitropolia Olteniei”, an. IX (1957), nr. 9—10, nov.—dec., p. 666—671; Daniela Bărbulescu, *Cărți vechi românești la Biblioteca Patriarhiei Române*, în „Glasul Bisericii”, 1958, nr. 6—7, p. 560—564; Daniela Bărbulescu, *Completări la Bibliografia românească veche*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1959, nr. 3—4, p. 395—399; Daniela Bărbulescu, *Îndreptări la Bibliografia românească veche*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1959, nr. 11—12, p. 1118—1130; Daniela Bărbulescu, *Completări și îndreptări la Bibliografia românească veche*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1960, nr. 5—6, p. 545—559; Daniela Bărbulescu, *O carte veche românească necunoscută: Acatist, Rîmnic, între anii 1737—1780*, în „Mitropolia Olteniei”, 1960, nr. 9—12, p. 701—704; Daniela Bărbulescu, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, în „Biserica Ortodoxă Română”, 1961, nr. 9—10, p. 819—839 etc.

vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1962, p. 694—701, 1046—1047, 1047—1051, de asemeni din *Istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. a II-a, Editura Academiei R. P. R., București, 1961, p. 215—226, studiile despre *umanistul brașovean Valentin Wagner. 1511—1557*, în «Studii», 1958, nr. 2 și I. Firu, *Din istoria umanismului în România, Ioannes Sommerus* (secolul al XVI-lea, în «Din istoria filozofiei în România», vol. III, Editura Academiei R.P.R., București, 1960. Problema colecțiilor de legi slavo-române din secolele XV—XVI-lea, e studiată de Al. Grecu, *Inceputurile dreptului scris în limba română*, în «Studii», 1954, nr. 4, și conduce la concluzia că vechimea redacțiilor românești de pravile, situează țara noastră printre primele care au avut de timpuriu legislația în limba națională proprie. La capitolul: *Școlile și bibliotecile*, apar reconsiderările cu privire la Gh. Lazăr, Gh. Asachi, N. Bălcescu (de M. Roșanu). Stanciu Stoian reia problema *școlile grecești din țările române*, iar I. Ionașcu, *Tănase Constantin, un învățător înaintaș la mijlocul veacului al XIX-lea*, în «Studii», 1963, nr. 2, prezintă figura unui dascăl ridicat din popor în luptă cu boierimea care se opunea la deschiderea școlilor. St. Bîrsănescu, «*Schola latină*», de la *Cotnari. Biblioteca de curte și proiectul de Academie al lui Despot Vodă. Zori de cultură umanistă în Moldova secolului XVI-lea*, București, 1957, arată importanța bibliotecii de aici. Studiile lui V. Papacostea, *O școală de limbă și cultură slavonă la Tîrgoviște, în timpul lui Matei Basarab*, în «Romanoslavica», V. Istorie, 1962, și altele au adus importante precizări.

Descrierea bibliotecilor noastre medievale în lucrările *Biblioteca Batthyaneum din Alba Iulia*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1957, *Biblioteca Bethlen din Aiud*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1957, bibliotecile Bolyai și Teleki din Tîrgu-Mureș, Biblioteca Filialei Academiei R.P.R. din Cluj, marchează contribuția românească la progresul culturii universale încă din secolul al XVI-lea.

Noia concepție istorică aplicată realităților românești ne furnizează date care așteaptă formarea unei culturi feudale încă din secolul al X-lea, ca un corolar al cristalizării relațiilor feudale și încheierea procesului de formare a poporului român în secolul al X-lea. Studiile lui C. Nicolescu, *Inceputurile artei feudale în țara noastră, în lumina ultimelor descoperiri arheologice*, în «Studii și cercetări de istoria artei», 1959, nr. 1; același, *Aspecte ale relațiilor culturale cu Bizanțul la Dunărea de Jos, în secolul al X—XIV-lea*, în «Studii și cercetări de istorie medie», V, 1962; studiile Corinei Nicolescu, *Ceramica smălțuită din secolele X—XV-lea, în lumina ultimelor cercetări arheologice*, în «Studii de cercetări de istoria artei», 1959, nr. 4, studiile lui I. Barnea, *Monumente de artă creștină descoperite, pe teritoriul R.P.R.*, în «Studii Teologice», 1959, nr. 5—6; același, *Quelques considérations sur les inscriptions chrétiennes de la Scythie mineure*, «Dacia», I, 1957, și altele definesc caracterele proprii culturii din spațiul carpato-dunărean, dobrogian, arătînd însemnătatea excepțională a ținutului de la Dunărea de Jos pentru constituirea culturii românești, asini larea unor elemente noi din arta slavo-bizantină și contribuția în secolele X—XIII-lea a spațiului dobrogean la cultura și civilizația românească. Lucrările despre istoria artei feudale de M. Berza, E. Lăzărescu, Th. Voinescu, V. Vătășanu etc. definesc și mai clar originile artei românești, mărșia și originalitatea monumentelor noastre artistice. ↓ Ionașcu, *Publicarea izvoarelor medicale*, p. 1545—1568, — trecînd în revistă izvoarele documentare propriu-zise, cit și izvoare de tradiție orală și scrisă, remarcă inscripția slavă descoperită în 1950 la Mircea Vodă, Dobrogea, ca fiind din 943 e. n., izvor de importanță capitală, menționînd existența unui jupan și fiind cea mai veche inscripție în această limbă de pe întreg teritoriul lumii slave din estul și sud-estul Europei (vezi «Studii», 1951, nr. 3). Peste cîțiva ani la Basarabi, tot în Dobrogea, săpăturile în masivul calcaros au scos la iveală o bisericuță rupestră, în care s-a descoperit un grafit cu anul, în caractere chirilice, 6500—992 e. n. (vezi *Materiale și cercetări arheologice*, vol. VI, 1959, «Analele Universității C. I. Parhon», 1960, nr. 16). Izvoarele numismatice, izvoarele sigilografice și heraldice, izvoarele documentare, documentele interne, diferitele colecții, documente juridice, izvoare juridice, editate și comentate în ultimii cincisprezece ani, sînt amintite cu spirit compent și remarcabil. Alte numeroase studii, privind cercetarea istoriei moderne, revoluția de la 1848, formarea statului național, războiul pentru independență, 1877—1878 etc. contribuie în mod substanțial la procurarea unei imagini complete despre dezvoltarea culturii istorice în țara noastră, în anii de profund și imens progres al revoluției culturale socialiste.

4. *Asociația internațională de studii sud-est europene. Știri noi despre Macarie și legăturile de artă și cultură medievală în Balcani.* — În «Buletinul d'informations, Le Comité

national pour la défense de la paix de la République Populaire Roumaine», Bucarest, 1963, nr. 2, p. 26—29, academicianul Tudor Vianu, profesor de literatură comparată la Universitatea din București, secretar general al Comisiei naționale române pentru U.N.E.S.C.O., arată că la 22 aprilie a. c. la București a avut loc reuniunea Comitetului provizoriu de studii sud-est europene, conform hotărârii luate în iulie 1962, la Sinaia, când a avut loc Colocviul internațional de civilizații balcanice. Convocând reprezentanți a 19 state, s-a procedat la alegerea organelor conducătoare, în scopul înființării unei Asociații științifice internaționale. Între timp, delegația guvernamentală română la cea de-a XII-a Conferință generală U.N.E.S.C.O. obținuse sprijinul acestora și pe acela al Consiliului Internațional de Filozofie și Științe Umaniste (C.I.P.E.H.), la care Asociația trebuia să se afilieze. S-au reîntâlnit învățați din Albania, Anglia, din Austria, Bulgaria, Franța, Grecia, Ungaria, Italia, Liban, România, Uniunea Sovietică, Iugoslavia, pentru a stabili statutele acestei Organizații științifice, rămânând deschisă afilierea tuturor țărilor și tuturor oamenilor de cultură, care apreciază că aprofundarea și coordonarea tuturor cercetărilor privind problemele Balcanilor și sud-estului european, sînt chemate să pună în circulație generală valorile produse în una din regiunile cele mai vechi ale civilizației europene, unde întîlnirea de-a lungul secolelor a Orientului cu Occidentul indică, în mod special, vocația să asigure înțelegerea și stînia reciprocă a acestor două emisfere. Întîlnirea Comitetului provizoriu — convocat pentru a vota statutele Asociației și pentru a alege organele sale de conducere — a găsit gata tipărite Actele Colocviului de la Sinaia. Încheindu-și articolul, acad. Tudor Vianu scrie că, prin înmulțirea contactelor amicale, prin temele de cercetări comune, țările balcanice și din sud-estul european, slujesc păcii generale și progresului uman. Asociația internațională de studii sud-est europene, recent întrunită la București, cu sediul fixat aici, va proceda la organizarea lucrărilor într-un viitor apropiat, precizîndu-și planul științific de lucrări.

Prezentăm volumul apărut, semnalat în articolul acad. Tudor Vianu, *Actes du Colloque international de civilisations balkaniques, organisé par La Commission nationale roumaine pour l'U.N.E.S.C.O. et l'Académie de la République Populaire Roumaine sous les auspices et avec l'aide de L'organisation des Nations Unies pour L'Éducation, la Science et la Culture. U.N.E.S.C.O. Commission nationale roumaine pour l'U.N.E.S.C.O.*, Sinaia 8—14 juillet 1962, 214 p.

După cuvîntul de deschidere al lui Atanasie Joja, p. 9—17, acad. Gheorghe Oprescu prezintă raportul: *La place de l'art roumain parmi les arts balkaniques du moyen âge*, p. 18—22, arătînd că arta bizantină exercită influența sa în tot evul mediu în Balcani, constituind totodată un element de unitate. Subliniind monumentele de artă religioasă: Curtea de Argeș, Cozia, mînaștirile ridicale de Constantin Brîncoveanu, precizează că în Moldova apare o sinteză originală, îndeosebi în arhitectură, o fuziune organică a elementelor gotice cu elemente bizantine. Școala moldovenească a creat în vremea lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș opere excepționale în toate domeniile: arhitectură, pictură murală, miniatură, broderie. Voronețul, Humorul, Moldovița, Arbore, Sucevița, Putna, sînt expresia creației școlii naționale de pictură, îndeosebi acolo unde găsim și pictură exterioară, marcînd aportul cel mai personal al genului artistic al poporului român în ansamblul artei de tradiție bizantino-balcanică.

Un fapt demn de semnalat e acela că numeroase ctitorii religioase din Balcani, de la Muntele Atos, în Epir, Serbia, Bulgaria, la Ierusalim, la Muntele Sinai, au primit danii românești pentru întreținerea și ridicarea de clădiri, ca și daruri în bani, manuscrise, cărți religioase, broderii, argintării etc. Legături neîntrerupte între țara noastră și diverse centre de cultură, îndeosebi balcanice, schimburi de idei și forme artistice, formează unul din elementele de care trebuie să ținem seamă, cînd analizăm evoluția artei în țările balcanice-dunărene. Începînd cu secolul al XVIII-lea, un factor care contribuie la menținerea unității civilizației balcanice e prestigiul de care se bucură în toată această regiune cultura în limba greacă, iar la noi ea înlocuiește slavona. Expansiunea culturii în limba greacă în

această parte a Europei a ajutat la răspîndirea unor idei sociale și politice, paralel cu unele influențe culturale și artistice venite din Occident. Cunoașterea valorilor noastre autohtone va da o imagine mai precisă a sintezei realizate de arta românească.

S. Radojic (Yougoslavie) (*Rapports artistiques serbo-roumains de la fin du XIV-e jusqu'à la fin du XVII-e siècle à la lumière des nouvelles découvertes faites en Yougoslavie*, p. 23—30) scrie că recent s-au putut stabili migrațiunile pictorilor din Macedonia spre Serbia, Moravia, pînă mai sus, spre regiuni mai sigure, în vremea stăpînirii otomane. Datorită unei inscripții nou-descoperite, se poate afirma că pictorul principal al Mînăstirii Ljubostinja, Macarie, originar din Zrze, lângă Prilep, a aparținut unui grup de pictori eminenți, care au lucrat din 1389 în împrejurimile Skopje, iar un grup de pictori de nouă «stil moravian», emigrînd în Valahia, era de origine macedoneană (S. Radojic, *Majstori starog srpskog slikarstva*, Beograd, 1955, p. 43—44). La fel, etapele migrației lui Nicodim, întemeietorul primelor mînăstiri în Valahia, ne apar mai clare, astăzi. Din tată grec, venit din Castoria, din mamă sîrbă, Nicodim își petrece tinerețea la Prilepac, lângă Novo Brdo și nu la Prilep, cum se credea pînă astăzi. El știa bine grecește, călătorea mult și în ultimele decenii ale secolului al XIV-lea se îndreaptă spre nord. De acum el aparține în întregime, istoriei bisericești și culturale a Valahiei. Pe acest drum lung ce duce de la Castoria către ținuturile românești, vor trece mai tîrziu diferiți artiști. *Frescele bisericii Sfîntul Nicolae de la Popăuți sînt din punct de vedere stilistic asemănătoare frescelor contemporane din Biserica Sfîntul Nicolae Magaliu din Castoria și trebuie să presupunem că unii pictori din Castoria au ajuns pînă la îndepărtata biserică romină Sfîntul Nicolae* (vezi *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1955, p. 135—136, fig. 95—96, și St. Pelekanides, *Kastoria I*, Thessalonique, 1953, planșa 168 a, b și 170 a).

Cercetări mai recente cu privire la *gravura veche sîrbă* au dat rezultate interesante pentru istoria *gravurii vechi românești*. Medakovic în lucrarea sa cu privire la gravuri din cărțile sîrbe tipărite, a consacrat un capitol întreg studiului influențelor cărții sîrbe tipărite, asupra primelor cărți românești tipărite. Noua descoperire, datînd din 1952, pe care trebuie s-o menționăm, e marea și frumoasa gravură din *Octoiul valah din 1510*, provenind din Biblioteca Mînăstirii Hilandar. Sînt aici reprezentații sfinților preoți înaintea bisericii, în același chip ca și în *Octoiul* de la Cetinje, ca și în cel de la Gracanica. După cum *Octoiurile sîrbești* reproduc arhitectura mînăstirii, pe lângă care se găsește tiparnița (din Cetinje și din Gracanica), e în afară de orice îndoială, că *Octoiurile valahe* reprezintă o biserică precisă, poate aceea din Tîrgoviște (D. Medakovic, *Grafika srpskih stampnih knjika XV—XVII veka*, Beograd, 1958, p. 172—178; S. Radojic, *Stare srpske povelje i rukopisne knjige u Hilandaru*, «Arhivisb», II, 2, Beograd, 1952, p. 76, fig. 18). După cum se știe primele trei cărți românești tipărite, din 1508, 1510, 1512, nu menționează locul tipăririi. Cercelările mai recente au clarificat ceva mai mult viața ulterioară a *tipografului Macarie*. În jurul anilor 1526—1529, el a fost egumen al Mînăstirii Hilandar. Amintindu-și de șederea sa în provinciile românești, el întocmește în acești ani un text scurt *Despre Dacia și frontierele sale*, un fel de geografie prescurtată cu o toponimistică foarte bogată (vezi S. Radojic, *Relations serbo-roumaines du XIV-e siècle*, dans «Annuaire de la Faculté de philosophie à Novi Sad», I, N. Sad, 1956 en serbe avec un résumé en français, și E. Turdeanu, *Les Principautés Roumaines et les Slaves du Sud: Rapports littéraires et religieux*, München, 1959). Interesul călugărilor pentru geografia țărilor mai îndepărtate din nord e cu totul de înțeles într-o epocă întretînută de nenumerate călătorii. Chiar astăzi această întrepătrundere intensă a artelor ambulante caracteristice țărilor balcanice ne atrage în chip special atenția. Se pare că toți marii maeștri ai artei balcanice tîrzii erau mari călători, pelerini. Recent, autorul a încercat să urmărească activitatea uneia din aceste cele de meșteri de la sfîrșitul secolului al XV-lea, care a pictat în Cipru, în mînăstirile din Meteores, Treskavac (Macedonia) și la Poganovo, la est de Niș (vezi «Byzantinische Zeitschrift», 53 (1960), p. 418—419).

Darea la iveală a unei părți din opera sa istorică prilejuiește constatări și reflexii una spre sud-est, întinzându-se de la Muntele Atos spre partea orientală a Balcanilor și alta de la litoralul adriatic, străbătând Herțegovina și drumul ce leagă Kossovo, Niș, Sofia pînă în Muntenia și depărtata Moldovă. Acest curent mai occidental în regiunile sirbești arată legături mai evidente între Italia, Ragusa, Herțegovina și Muntenia. Se pare că îndeosebi o ceată de meșteri, de la curtea lui Neagoe Basarab, aveau strînse legături cu pictorii litoralului dalmat din secolul al XVI-lea, care cultivau arta veche «a stilului grec» și cișligau bani, piclînd pentru clientela ortodoxă a regiunilor centrale balcanice. Majoritatea acestor meșteri era de origină slavă, din Herțegovina în general și aveau atelierele lor în Ragusa. Frescele lui Dobromir din Biserica episcopală de la Argeș (1526) amintesc de tripticul ragusian al pictorului Frane Matko Milovic (1535) și ne îngăduie să presupunem, datorită acestor asemănări, că Dobromir, meșterul lui Neagoe Basarab, și-a făcut ucenicia la Ragusa. Nu e surprinzător dacă amintim că medicul lui Neagoe Basarab, Ieronim Matievici, era din Ragusa. Intreaga atmosferă de internaționalism slav ortodox de la curtea lui Neagoe Basarab, din jurul soției sale sîrbe Despina Brankovici, afluența hilandarilor la Argeș, transferul sfințelor moaște din Serbia la Bistrița, damile făcute la Krusedol și Desani, — toate acestea ilustrează într-o măsură suficientă, legăturile intense între țările române și Serbia, ilustrate de asemenea prin pictorii ambulanți din regiunile ragusiene și herțegovine.

Totuși, adaugă Radojčić, nu trebuie să se subaprecieze influența sîrbească asupra vieții artistice de la Curtea de Argeș. Icoanele cunoscute ale Despinei Brankovici din Muzeul de Artă din București n-au fost pictate de sîrbi. Icoanele ctitorilor Hilandarului, Sfîntul Simeon Nemanja și Sfîntul Sava Sîrbul, cu portretele Despinei, deja văduvă (mai tîrziu călugărița Platonida), înconjurată de fiicele Slana și Roxana, ne permit să constatăm acest fapt (vezi V. Brătulescu, *Elementele profane în pictura religioasă*, în «Buletinul Com. mon. istorice», 1934, apr.-iunie, p. 66—67; V. Djuric, *Ikone iz Jugoslavije*, Beograd, 1961, nr. 39, pl. LIV, LV, p. 98—99; D. S. Radojčić, *Ikone Srbije i Makedonije*, Beograd, 1961, p. XII, pl. 71). Icoana de la București a fost pictată după schema acelor a care reprezintă pe ctitorii Hilandarului, exact după tipul portretului de ansamblu al Sfîntului Simeon Nemanja și Sfîntului Sava Sîrbul, păstrat pe frumoasa icoană de la începutul secolului al XV-lea, ce se află astăzi în Muzeul Național din Belgrad. Pictorul Despinei nu a luat din prototip decît trăsăturile esențiale ale portretului călugărului și episcopului, însă a schimbat detaliile mai importante: Simeon Nemanja se aseamănă cu Sfîntul Antonie Pustnicul. În icoana de la București, diferența între tată și fiu, care se menține în icoanele sîrbești, a dispărut, amîndoi fiind zugrăviți ca doi bătrîni de aceeași vîrstă. Astfel de greșeli nu puteau fi făcute decît de un meșter de origine italo-greacă, căruia îi erau străini sfinții sîrbi. Inegalitățile de stil ale picturii din *Țara Romînească* din primele decenii ale secolului al XVI-lea, sînt urmarea faptului că această pictură e opera meșterilor ambulanți. Totuși, cererile patronilor, ale celor care comandau pictura și aspirațiile naturale ale artiștilor către unitatea de expresie artistică, au început să cristalizeze din ce în ce mai mult un stil autohton. Aceasta se vede din ce în ce mai limpede într-una din *capodoperele picturii de icoane romînești*, care s-a păstrat aproape intactă în partea superioară a iconostasilui din mînăstirea Krusedol. Numai Expoziția de icoane, recentă, din Iugoslavia (la Ohrida și Belgrad) a putut releva faptul pînă la ce punct friza superioară a icoanelor iconostasilui din Krusedol e străină artei sîrbe. V. Djuric, în introducerea la *Catalogul Expoziției*, atribuie aceste icoane unor *pictori maeștri valahi*, care, fără îndoială au ajuns la Krusedol, în jurul anului 1519, cînd *Despina Brankovici* a trimis diferite danii mînăstirii părintelui său, Maxim Brankovici.

Existența legăturilor și misiunilor militare, prin care se efectua trimiterea meșterilor și a darurilor, a făcut posibilă de asemenea pătrunderea în nord-est a artei italo-grecești de la Veneția. Opere originale de pictori iconari din Veneția au ajuns adesea la curtea *voievozilor mundeni și moldoveni*. Sîrbii și Romîinii se găseau în posesia unor modele identice

executate în serie. Astfel, un tondou cu busturile Apostolilor Petru și Pavel, altădată în posesia domnitorului moldovean, Petru Șchiopul, actualmente găsimu-se la Viena, își găsește similarul său cel mai asemănător, în tondoul din mica biserică sîrbească din Topla de lângă Herzeg-Novi.

În secolul al XVI-lea legăturile artistice sîrbo-românești s-au schimbat în mod brusc. Pînă în primele decenii ale secolului al XVI-lea, arta sîrbă mai veche influența arta românească, însă mai tîrziu această influență scade: mai întîi urmele influențelor sîrbești se pierd în formele monumentale ale arhitecturii și frescei și se mențin ceva mai tîrziu în domeniul artelor aplicate, în aurărie, în broderie și miniatură. În sens opus acum crește influența romînă asupra artei sîrbești. Elementele din Țara Românească, încă nedefinite, apar în arhitectura tîrzie a «Vechii Hopovo». Rarele monumente ale picturii murale mai vechi de la Fruska Gora se leagă în mod destul de evident de *modelele de origine românească*. În domeniul artelor aplicate sîrbe, de asemeni, deopotrivă influența românească se face mai simțită. Comorile mînaștirilor sîrbești cuprind *daruri românești fastuoase*, mai ales obiecte de argint și broderii, însă această artă a meșterilor fărari de la curte nu s-a transmis atelierelor meșterilor sîrbi. Mai ales aurarii insistă în tradițiile lor și adeseori începînd cu mijlocul celui de-al XVII-lea secol, ei execută comenzi pentru clientela românească.

În afară de emigranții din regiunile meridionale balcanice, apar în regiunea dunăreană, începînd cu secolul XVI-lea, aurarii sîrbi, cu domiciliul permanent în Banat, iar cercetările lui B. Radojkovic au arătat că cea mai mare parte din aceștia sînt originari din Smederevo, ultimă reședință a «despoților sîrbi». Printre numeroasele opere executate de meșterii din acest grup, nu subliniem decît una, un chivot (artoforion), acela al lui Dimitrie de Lipova (din anii 1550—1551), destinată Mînaștirii din Sisalovac (Remela pe alunici). Artoforiul reprezintă o eleganță bisericească de argint cu cinci turle, cu busturile profeților, apostolilor, martirilor, și a fost lucrat mai modest decît un artoforiu asemănător, pe care Dimitrie îl executase pentru *clientela românească* și care se găsește astăzi în Mînaștirea Sfînta Ecaterina din Muntele Sinai (vezi M. Berza, *Noi urme românești la mînaștirea Sinai și Ierusalim*, în «Bul. Monum. de Istorie», 1935, ian.-mar.; B. Radojkovic, *Kioci Dmitra iz Lipove*, «Rad vojvodjanskoli muzeja», V, N. Sad, 1956, p. 61—71, cu un rezumat în limba germană; Teodora Voinescu, *Argintăria în colecția de artă medievală din Tezaur*, în «Studii asupra Tezaurului restituit de U.R.S.S.», București, 1958, p. 71). Chivoturile ulterioare din tezaurele bisericilor sîrbești, sînt opera *aurarilor romîni*, sau o imitație a modelelor românești. Astfel, chivotul de argint, în parte aurit din anul 1586, executat în Mînaștirea Papraca, e aproape identic cu chivotul de argint aurit din Mînaștirea Sucevița, datînd din 1591. Cădelnițele de argint în stil gotic din tezaurele sîrbești, au fost executate sub influența aurarilor din orașele românești. Nu insistăm decît asupra uneia singure dintre ele, poate cea mai frumoasă, aceea din Mînaștirea Sfîntei Treimi, de lângă Plevița, datînd din secolul al XVI-lea. Cădelnițele asemănătoare se găsesc la Studenița (1591) și la Skoplie (Mînaștirea Sfîntului Prohor, pe malul Psiniei). Toate au parlea superioară în formă de clopotniță gotică, «ad modum turris», ca modele românești din Mînaștirile Putna, Bistrița și cădelnițele românești din cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea (vezi T. Voinescu, *op. cit.*, p. 76, fig. 17 și 18. Asupra cădelniței de la Putna, vezi O. Tafrali, *Le trësor... de Putna*, Paris, 1925, p. 13—14). Datorită noilor studii cu privire la aurăria sîrbă din sec. XVI-lea și XVII-lea, mai ales după marile expoziții de artă a metalelor de la Belgrad în 1953 și Viena în 1955, e mai ușor să putem face comparație între materialele respective din România și Serbia, rămîind totuși unele lucruri încă nelămurite.

Legăturile literare intense dintre mînaștirile românești și cele sîrbești au influențat mult asupra istoriei, adeseori comună, a *artei miniaturii*. Cu toate că s-a făcut mult în acest domeniu, o mare parte din materiale n-a fost încă publicat, așa că orice încercare de a rezuma rezultatele nu poate fi la ora actuală, sigură. S. Radojic arată mai departe că în cartea sa despre miniaturile sîrbești n-a făcut decît să sublinieze cîteva legături ce există

între *miniaturile românești și sirbești* (S. Radojeic, *Stare srpske minijaturc*, p. 51—52; V. Brădulescu, *Miniaturi și manuscrise din Muzeul de artă religioasă*, București, 1939, p. 83—93, pl. XLV—LVI. D. Vuksan, *Jedno rukopisno jevandjelje Drzavnog muzeja Cetinjskog*, «Pričizi za knjevnost, jezik, istoriju i folklor», VII, Beograd, 1927, p. 219—222). Din 1950, când a fost publicată cartea, până astăzi, noi materiale s-au strîns, care aruncă o lumină mult mai vie asupra proceselor adesea obscure ale influențelor primite. Se pare că rolul părintelui Ioan de Kralovo, miniaturist și copist, a fost destul de modest. Ornamentația sa înpeștrită, semi-orientală, semi-rurală, cu figuri pitice de evangheliști, nu reprezintă deloc nici în mediul românesc, nici în cel sîrbesc de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, o artă desăvîrșită.

O problemă de o mai mare amploare și cu mult mai subtilă, e aceea pusă de asemănările din ce în ce mai evidente dintre *bogata ornamentație a fastuoaselor manuscrise moldovenești*, și manuscrisele sîrbești de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea. Vinetele și majusculele ornamentale din *Evangheliarele moldovenești* au, de regulă, forme identice și probabil un colorit asemănător manuscriselor sîrbești de la sfîrșitul secolului al XIV-lea. De exemplu, *Evangheliarul moldovenesc*, scris pe pergament — altădată aparținînd bisericii Sfîntul Gheorghe din Hîrlău, astăzi aparținînd muzeului din Cetinje —, are un ornament pe prima pagină din Evanghelia de la Marcu, care după desen, corespunde ornamentului ce se găsește în Triodul din Hilandar (nr. 265) din deceniul al optulea al secolului al XIV-lea. Trebuie să remarcăm asemănările ce apar în ornamentația desenelor și literelor, în timp ce portretele pictate ale evangheliștilor nu se aseamănă cu vechea artă sîrbă. Cînd s-a făcut inventarul monumentelor culturii în vederea păstrării lor, îndeosebi în Serbia, Macedonia, în Bosnia, în Herțegovina și Muntenegru, s-au luat fotografii ale manuscriselor și în ele se găsesc unele de origine românească. Astfel, a fost fotografiat fastuosul *Evangheliar al bisericii Sfîntul Gheorghe din Hîrlău*, scris cu cheluziala domnitorului moldovean, Ștefan cel Mare (1457—1504), legat și ferecat în argini de fiul lui Ștefan, Bogdan (vezi *Repertoriul Monumentelor din timpul lui Ștefan cel Mare* și M. Berza, *Miniaturi și Manuscrise*, ms. 162, p. 402—421, fig. 280). După o notă posterioară, conținută în același manuscris, cu data de 12 martie 1732, se spune că episcopul de Cetinje, Daniel, a cumpărat acest *Evangheliar*, «adus din Țara Moldovenească». Între timp *Evangheliarul*, pierzîndu-și din ferecătură, a fost refăcut și a fost dăruit patriarhului sîrb din Pec. Patriarhul sîrb Arsenie a înserat în carte nota sa (7 iulie 1733), unde arată cheltuielile pentru legat și ferecat. Nu se știe cum manuscrisul a ajuns din nou la Cetinje. *Evangheliarul* aparține ca tipologie bogatului *evangheliar moldovenesc* al anilor de tranziție, secolele XV—XVII-lea, asemînîndu-se cel mai mult cu *Evangheliarele românești* din München (1493), din Bistrița (1502) și din Putna (1512). *Evangheliarul romîn din Zlătiste* (Banat), care a fost recent publicat e cu mult mai sobru și are o ornamentație asemănătoare manuscriselor repertoriului miniaturilor din M. Berza, *Miniaturi și manuscrise*, p. 406—407 și 409, purtînd numerele 157 și 159 (vezi P. Momirovic, *Knjisko-arhivski spomenici iz Banata*, «Gradja za poucravanje spomenika kulture Vojvodine», I. N. Sad, 1957, p. 98—101).

Ani intra prea mult în amănunte, dacă am enumera alte opere de artă românească, ce se află în tezaurele mînaștirilor și colecțiilor muzeelor sîrbe. Acest lucru a fost făcut parțial. În afară de lucrările mai recente și deja menționate, ca ale lui V. Djuric și B. Radojkovic, trebuie să cităm îndeosebi *Catalogul broderiei artistice sîrbe*, întocmit de D. Stoianovici, care a prezentat într-un chip foarte obiectiv în introducere, un tablou al influențelor sîrbo-romîne, în domeniul mai restrîns al broderiei bisericești (vezi D. Stoianovici, *Umetnicki vez u Srbiji od XIV do XIX veka*, Beograd, 1959).

În continuare, prezentînd «istoria comună a popoarelor balcanice», arată că au fost semnalate influența sîrbă asupra celei mai vechi arhitecturi bisericești din Țara Românească. Reluate aceste cercetări vor fi de un mare folos, îndeosebi pentru pictura sîrbească monumentală din secolele XVI—XVII-lea, geografic, cea mai apropiată de Țara Românească. Descoperirile noi, cu privire la marile cicluri de fresce de la Hopovo, vor fi poate primul imbold dat în sensul unei analize complete a unui stil de tranziție important, format

În condițiile deosebite din minăstirile de la Fruska Gora, unde s-au încrucișat, în secolele XVI—XVII-lea, curentele de artă italo-bizantin, *rominesc* și acelea de la Muntele Atos (vezi O. Milanovic și M. Milosevic, *Crkva Sv. Nikole u monastiru Novo Hopovo*, «Rad vojvodjanskih muzeja», vol. 4, N. 1, Sad, 1955, p. 249—273).

Cu privire la această artă internațională de stil bizantin balcanic, adesea disprețuită și considerată pe jumătate ca și moartă, ea a fost ignorată. Poate că tinerii istorici de artă, contemporani ai unei picturi desigur mai puțin vie ca fresca bizantină tîrzie, din secolele XVI—XVII-lea, vor descoperi în acest stil sever și sigur, unele trăsături atrăgătoare și vor explica faptul cum această artă, pe punctul de a muri, a știut să se transfigureze și să arunce o ultimă strălucire pe zidurile altor sute de biserici de pe teritoriul imens, ce se întinde de la Muntele Atos, Macedonia, Serbia și Bosnia, pînă departe în Moldova. Singuri noii cercetători care vor putea contempla cu ochii lor proprii formele și culorile originalilor, mărețiile naturale și spațiile acestei picturi, care asemeni unei viziuni, pe deasupra realității Balcanilor războiniciilor și haiducilor, se reflectă prin zidurile bisericilor, ca într-o oglindă magică, în toată frumusețea unei vieți liniștite, stabile, ordonate și toldeana dorită, — vor putea fără îndoială să înțeleagă și să simtă adevărata valoare a acestei ultime arte bizantine. Această artă trebuie să fi convenit perfect imaginației artistului și celui care o privea, altfel ea nu s-ar fi putut extinde atît de departe și să se repele atît de asemănător, pînă la sfîrșit.

În istoria generală a picturii monumentale a Balcanilor, *frescele rominești* din secolul al XVII-lea reprezintă fără îndoială, etapa finală și definitivă a acestei dezvoltări. Mai susstrase influențelor Occidentului, mai îndepărtat de mediul ascetic din Muntele Atos, ele conțin două calități prețioase: puritatea prototipului bizantin și o concepție sigură, mai senină, mai laică, a frumuseții.

Activitatea din ce în ce mai intensă a istoricilor de artă românească, ce se străduiesc să prezinte prin tehnica mai modernă capodoperile picturii lor, va fi desigur fructuoasă. La frontierele sale occidentale, în regiunea italo-greacă, *arta bizantină*, degenerată prin elementele barocului, murea de degenerescență. În regiunea centrală a Balcanilor, arta bizantină pierdea de o moarte naturală, de bătrînețea sa, de înălbirea unui conținut profund, rafinat și de o frumusețe coaptă. Poate că vor trece cîteva decenii încă, înainte ca să se reconsidere în ansamblul său regiunea mai de răsărit a artei bizantine tîrzii, însă cînd acest lucru se va împlini și numai atunci, se va găsi scrisă obiectiv istoria dispariției și sfîrșitului picturii monumentale bizantine.

Apostolos Dascalikis (Grecia) (*Les éléments communes des luttes pour l'indépendance des peuples balkaniques*, p. 31—38) amintește de un grec, Rigas Velestinlis care a trăit mult timp la București, ca secretar domnesc, fiind un fervent adept al ideilor Revoluției franceze. El publică la o tipografie din Viena, clandestin, tratatele sale revoluționare, prin care chema toate popoarele de sub turci, la lupta pentru eliberare, la începutul secolului al XIX-lea. Nicolae Teodorov (Bulgaria) (*Quelques aspects de la structure ethnique de la ville médiévale balkanique*, p. 39—45), constată că împotriva administrației turcești severe, populația autohtonă balcanică a reușit să-și păstreze naționalitatea. Faik Reșit Unat (Turcia) (*Importance des archives de l'empire ottoman du point de vue des études balkaniques*, p. 46—48) dezvoltă informațiile despre imensul material documentar, referitor la țările balcanice, ce se află în arhivele turcești. Doamna A. Tveritinova (U.R.S.S.) (*L'importance des sources orientales pour l'histoire en général et pour l'histoire de la culture des peuples balkaniques*, p. 49—52) relevă importanța publicării și documentelor cu privire la istoria și cultura popoarelor balcanice. Vladimir Georgiev (Bulgaria) (*Le problème linguistique commun des peuples balkaniques et les tâches du Colloque international de civilisations balkaniques*, p. 53—56) remarcă unitatea lingvistică balcanică, formală în cursul istoriei, recomandînd studiul trăsăturilor comune din limbile vorbite de popoarele din această peninsulă. A. Buda (Albania) (*Unité et diversité dans l'histoire du peuple albanais et des autres peuples balkaniques*, p. 57—67) subliniază elementele comune ale popoarelor balcanice în lupta de eliberare de sub turci. Panagiotis (Grecia) (*La langue et la littérature grecques intermédiaires entre le monde de l'Orient et le monde de l'Occident au service de*

la culture balkanique, méditerranéenne et mondiale, p. 68—79) relevă importanța culturii și limbii grecești pentru cultura mondială, contribuția ei bimilenară.

După 1709, România era plină de școli greco-latine și de academii, iar mișcarea spirituală a grecilor refugiați în România, avea o activitate intensă. România a fost locul cel mai potrivit pentru a porni revoluția împotriva turcilor, revoluție nu numai a grecilor, ci a tuturor popoarelor subjugate de turci. În ceea ce privește aspectele limbii grecești, asocierea ei cu creștinismul a constituit un mare eveniment. Această cultură greco-creștină se află la baza culturii lumii de astăzi și nu numai a lumii creștine, ea e îndeosebi la temelie culturii lumii balcanice și lumii ortodoxe, ea formează fondul civilizației mondiale, spirituale și tehnice — Włodzimierz Antoniewicz (Polonia) (*Les cultures néolithiques de céramique peinte au Pologne*, p. 80—86), Hâmit Z. Koşay (Turcia) (*Identités et diversités entre la préhistoire anatolienne et la préhistoire balkanique d'après les fouilles effectuées à Alacahöyük et à Güllücek*, p. 87—91).

Constantin Daicoviciu (România) (*La civilisation dace et sa place dans la culture de la région balkanique*, p. 92—98) descrie complexul cetăților dacice din Transilvania, în frunte cu vechea Sarmisegetuza, civilizația dacică, marele sanctuar dacic, construcțiile gigantice din epoca celor doi regi ai poporului geto-dac, Burebista și Decebal. Această epocă de maximă înflorire durează aproximativ două secole și e confirmată de măturile arheologice, sfârșindu-se cu căderea dacilor sub romani (106 e. n.). Civilizația dacă sintetizase mai multe influențe venite din lumea grecească și italică, întemeindu-și o proprie cultură care merită să fie cunoscută.

Joseph Perenyi (Ungaria) (*Quelques aspects de la coexistence des civilisations balkaniques du XV-e siècle au XVII-e*, p. 99—103) urmărește influența otomană asupra vechii statelor balcanice și socotește că cifra de 4 milioane de documente din arhivele Republicii turcești, referitoare la popoarele balcanice, comunicată de Faik Reşit Ukat, e colosală, deschizând noi perspective asupra cercetărilor de istorie și cultură balcanică.

Franjo Barisic (Iugoslavia) (*Deux inscriptions grecques de Monastir et de Sirouga*, p. 104—106) descriind o inscripție păstrată pe zidul bisericii Sfântul Nicolae în satul macedoneu Monastir, aproape de Prilep, precizează că se referă la clitoriul Akakios, care a ridicat noua biserică în 1271. Inscripția de la Struga, referitoare la pictarea unei icoane (1267), indică pe întemeietorul Alexis, furnizându-ne astfel elemente prețioase pentru cunoașterea problemelor bisericești din acea vreme.

D. A. Zakyllinos (Grecia) (*La synthèse byzantine dans l'antithèse Orient-Occident*) respinge prejudecățile în aprecierea eronată a Bizanțului și fixează ca esențiale pentru înțelegerea Bizanțului două idei: credința creștină și imperiul. Em. Condurachi (România) (*Influence grecques et romanes dans les Balkans*, p. 116—126) descrie etapele influențelor grecești și romane în Balcani, procesul de romanizare a lumii iliro-tracă. André Mirambel (Franța) (*Contribution grecque moderne aux rapports entre l'Orient et l'Occident*, p. 132—138) ilustrând cu citate din autorii greci își susține ideea ca Grecia și astăzi aduce un bogat aport în cunoașterea omului prin libertatea sa.

Nurullahi Berk (Turcia) (*La peinture balkanique*, p. 139—144) prezintă miniatura și pictura turcească. Balil Bedil Yönelkin (Turcia) (*Dimitrie Cantemir dans l'histoire de la musique turque*, p. 145—149) arată că Dimitrie Cantemir, în Turcia sub numele de Kalemiroglu, e foarte apreciat pentru studiile și compozițiile sale de muzică turcă, aducând un mare serviciu de cultură poporului turc. Camille Aboussouan (Liban) (*Une étape capitale dans les relations Orient-Occident*, p. 150—158; *La naissance de l'imprimerie arabe en Europe occidentale et balkanique*) amintind de unele cărți arabe, apărute în secolele XVI—XVII-lea, socotește că sub domnia lui Brîncoveanu, la Snagov, se creează o tiparniță arabă, ale cărei litere au fost gravate de Antim Ivireanu. El prezintă cărțile religioase apărute în arabă și grecește la București, Alcp, la Iași, legăturile între cele două biserici ortodoxe, subliniind contribuția românească la îmbogățirea culturală a popoarelor arabe.

Mahir Domi (Albania) (*Quelques moments et aspects des contacts culturels de l'Albanie et du peuple albanais*, p. 159—166) precizează că de-a lungul istoriei sale, poporul albanez s-a arătat deschis noilor idei și realizărilor spiritului uman. Angela Tamborra (Italia) (*Le monde balkanique, l'Italie et les rapports Orient-Occident au début du XVII-e siècle et*

durant l'essor des nationalités au XIX-siècle, p. 167—172) trece în revistă evenimentele istorice, politice, ce reflectă legăturile Italiei cu Balcanii. Dimitrie Anghelov (Bulgaria) (*Le mouvement bogomile dans les pays balkaniques et son influence en Europe occidentale*, p. 173—182) prezintă mișcarea bogomilă, ce apare în Bulgaria medievală în secolul al X-lea, aspectele ce le ia în următoarele trei secole în Bulgaria, Serbia, Bosnia și la Bizanț luind o altă formă, erezia Catarilor în secolele XII—XIII-lea, în sudul Franței.

Ivan Hrbek (Cehoslovacia) (*Les slaves balkaniques et les pays arabes*, p. 183—188) precizează că începând cu secolul al IX-lea, contactele arabe cu slavii balcanici vor influența istoria marelui imperiu arab.

În ședința de încheiere a Colocviului (p. 189—207), toți oaspeții străini aduc elogiu modului excepțional în care s-au desfășurat lucrările, grija, atenția și condițiile optime, care au contribuit la reușita acestei reuniuni culturale balcanice. N. Bammalte, reprezentantul Directorului general al U.N.E.S.C.O.-ului, a confirmat încrederea sa în cooperarea internațională, aducând mulțumirile cele mai sincere secretarului general Tudor Vianu și lui Valentin Lipatti, directorului secretariatului Comisiei naționale, care au depus un efort permanent pentru crearea unei atmosfere de sinceră prietenie, de încredere reciprocă și intimă apropiere între reprezentanții de cultură ai țărilor participante.

LECTOR

Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, Editura științifică, București, 1963.

După o muncă îndelungată asupra manuscriselor, Cornel Cimpeanu a dat publicității o parte din opera istorică a lui Samuil Micu, primul și unul dintre reprezentanții cei mai de seamă ai Școlii Ardelene.

Născut în anul 1745, la Sadu, lângă Sibiu, Micu urmează cursurile școlii sălești, după absolvirea cărora pleacă la Blaj, la școala din Mănăstirea Sfintei Troițe. Mai târziu intră în monahism la aceeași mănăstire, unde va face ucenicie până în anul 1766, când este trimis la Viena să studieze teologia și filozofia. La Viena adună cu stăruință material pentru alcătuirea unei vaste lucrări privind istoria poporului român. După o ședere de șase ani în capitala imperiului revine la Blaj unde este numit profesor de matematici și filozofie, post în care funcționează până în anul 1779. Aprecierea de care se bucura din partea episcopului Grigorie Maior, îi înlesnește lui Samuil Micu să cerceteze arhiva episcopală. Este o împlinire fericită care îi va prileji stringerea unui bogat material. Alcătuiește două lucrări: *De ortu, progressu, conversione Valachorum* și prima sinteză amplă a istoriei românilor: *Brevis historica notitia*, terminată în anul 1778. În 1779 este din nou trimis la Viena la Colegiul «Sfânta Barbara», unde va îndeplini și funcții în conducerea colegiului până în anul 1782. În acest răstimp, întâlnește pe Gheorghe Șincai cu care leagă durabilă prietenie, și împreună cu care va scrie și tipări la 1780 lucrarea: *Elementa linguæ daco-romanae sive valachicae*. Tot în timpul șederii la Viena, Micu va scrie numeroase lucrări cu conținut mai ales teologic. Între acestea: *Loghica* la 1781. Cei doi colaboratori: Samuil Micu și Gheorghe Șincai cit și Petru Maior, sprijinind candidatura lui Ignatie Daraban la episcopia Blajului, nu fac decât să alărgă asupra-le persecuțiile din partea noului episcop Bob, ales cu mai puține voluri. Cu toate șicanele episcopului Bob, Micu continuă să cerceteze și să scrie, dând lucrări de o mare însemnătate. Face parte din grupul care întocmește petiția: *Suplex Libellus Valachorum*, și scrie *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, *Istoria cu întrebări și răspunsuri*. Totodată ia atitudine împotriva criticilor lui Eder aduse *Suplex-ului* (*Responsum ad crism I.C.E. [deri] in Supplicem libellum Valachorum*) și încheie traducerea Bibliei, operă monumentală, care va fi tipărită la 1795 tot la Blaj. Cu trecerea vremii, sănătatea subredă a scriitorului îl va face să cunoască pe doctorul Ioan Piariu-Molnar, care îi devine mai târziu colaborator la lucrarea: *Chronologia împăraților turcești* și la *Dicționarul romin-latin* (Dicționarium valachico-latinum). La începutul secolului al XIX-lea, Samuil Micu începe redac-

tarea operei sale istorice: *Istoria și lucrările și întâmplările rominilor*, lucrare în patru volume, la care a lucrat până la sfârșitul vieții. Sfârșitul timpului nu i-a permis să o termine, cu atât mai mult cu cât ultimii ani ai vieții au fost zbuciumați și trăiți departe de patrie, la Buda, unde ocupa funcția de cenzor al cărților românești pe lângă tipografia crăiască. Se slinga din viață în primăvara anului 1806, lăsând o moștenire bogată în realizări culturale, care prin valoarea lor sporesc patrimoniul cultural al poporului român (p. XIII—XIV). Prin preocupările sale vaste, filozofice, lingvistice, el căuta să facă cunoscute rezultatele științifice ale timpului său și s-a străduit să realizeze contactul cu marile curente culturale de peste hotare.

Lucrarea de care ne ocupăm apare sub îngrijirea lui Cornel Cîmpeanu, care și semnează o «Introducere» de 45 pagini. *Scurtă cunoștință a istoriei rominilor* are și ea o prefață scrisă de Samuil Micu, adresată: «Către Romîni».

Cuprinsul operei este format din 8 părți notate după cum urmează: I. De unde și cum s-a început și s-a înălțat neamul rominilor (p. 5—15). II. Descălecarea rominilor în Dachia (p. 17—32). III. Să numără stăpînitorii Ardealului și ai Țării Românești și ai Moldovei (p. 34—78). IV. Să arată cum că rominii din Dachia de neam sînt de la Roma (p. 82—90). V. Despre creștinătatea rominilor (p. 93—98). VI. Despre Biserica Rominilor din Ardeal — îndeosebi (p. 100—113). VII. Episcopii Făgărașului din Ardeal (p. 114—125). VIII. De episcopii rominilor din țara ungurească (p. 127—129).

Interesante sînt informațiile pe care le dă Micu în partea a VI-a a lucrării în legătură cu aspecte din timpul uniției cu Roma, făcută de Atanasie. Desprindem din textul lucrării reacția poporului față de uniția impusă de către ierarhia înaltă. «Romînii cei din Țara Birsei din Ardeal, aceia de la început nu au primit unirea aceasta și încă trăind vlădica Atanasie hațăganii au început a să lăpăda de ea că se temea că vor trebui să lepede legea grecească și să cuprindă cea latinească...» (p. 12). După cum bine observa Cornel Cîmpeanu «Un alt instrument de consolidare a dominației habsburgilor în Transilvania, de ordin spiritual, a fost catolicismul. Catolicizarea a fost o armă politică importantă a habsburgilor. Intrucît poporul român și ortodoxismul erau excluși din rîndul «națiunilor» și religiilor recunoscute oficial, fiind socotiți doar «tolerați» și neavînd acces în viața politică, la funcții publice și la situații materiale mai avantajoase, o parte a clerului ortodox român a putut fi cîștigată de propagandă în favoarea unirii cu Biserica Catolică. Unirea a fost acceptată doar de clerul înalt, care n-a fost urmat nici măcar de toți preoții de rînd și de toată mîca nobilime romînă. Masa poporului a rămas refractară unirii, opunîndu-i tot timpul o rezistență îndrîjită. Nenumărîmile au dat naștere mișcărilor religioase care au frîmțit Transilvania de la mijlocul secolului al XVIII-lea și care au reflectat în luptele sociale ale epocii» (p. VIII). Partea a VII-a a lucrării tratează în cap. 10 «Despre episcopii neuniți din Ardeal». Inițial episcop a fost Dionisie Novacovici, sîrb de origine, urmat de Sofronie Chirlovici și Gherasim Adamovici (p. 125). Despre acesta din urmă Samuil Micu spune că: «Toată Biserica neunită roagă pe Dumnezeu ca să-l ție întru zile îndelungate, în pace...» (p. 205).

Începînd cu p. 131, lucrarea mai cuprinde o Anexă, Fragmentul din «Calendarul de la Buda» pe anul 1806, intitulată: *Istoria și lucrările și întâmplările rominilor. Pre scurt așezată și din mulți vechi și noi scriitori culeasă și scrisă de Părintele Samuil Clain, de Sad, Ieromonahul, din Mînăstirea Sfintei Troițe de la Blaj*. Lucrarea are două părți: prima: «De unde și cum s-au început și s-au înălțat neamul rominilor» (p. 137—150); a doua parte: «Bătăliile romanilor cu dachii. Descălecătura și așezarea rominilor în Dachia» (p. 152—155). Prima parte înnumără 20 de paragrafe, iar a doua 5. Sînt alcătuite sumar, iar narațiunea faptelor începe de la «stricarea Troiei».

Este meritul lui Cornel Cîmpeanu de a da în note toate explicațiile necesare pentru o mai bună înțelegere a textului, atît din punct de vedere filologic cît și istoric. Notele explicative sînt numeroase. În cea dintîi (de la p. 161) ni se dă următoarea lămurire: «Titlul exact al lucrării «Scurtă cunoștință a istoriei rominilor» nu-l cunoaștem deoarece atît din originalul lucrării, cît și din copiile efectuate ulterior, foile de titluri lipsesc». De fapt, titlul: «Scurtă cunoștință a istoriei rominilor» este numai secundar. De asemenea, tot ca titlu secundar apare la începutul tomului I de mai tîrziu a lui Samuil Micu *Istoria și lucrările și întâmplările rominilor*. Textul *Surtei cunoștințe a istoriei rominilor* pînă la p. 33 (notația

marginală), a fost luat după copia de la 1800 a lui Ioan Popovici dascălul, fiind prima care s-a efectuat după manuscrisul original și care a fost revăzută și de autor. Pe lângă toate acestea, autorul s-a îngrijit ca ediția lucrării să cuprindă și un «Glosar» pentru cuvintele și expresiile al căror sens este mai puțin cunoscut. Acesta este întocmit cu precizările necesare așezate în ordine alfabetică (p. 213—232). Desprindem ca o trăsătură esențială a lucrării caracterul ei militant. Întreaga activitate a lui Samuil Micu desfășurată pe tărîm istoric a fost de a sluji poporul din rîndurile căruia se ridicase, lucru pe care l-a făcut cu dragoste toată viața sa. «Acestea, dragii mei romîni — scria Micu — primiți-le de la mine ca de la un părinte și frate și fiu al vostru, că Dumnezeu vede cît vă iubesc și vă potlesc fericirea... și mă silesc ca să împărtășesc cu voi talentul învățăturii care mi-o au dat mie Dumnezeu» (p. 44).

Întreaga operă a lui Samuil Micu a servit la trezirea și întărirea conștiinței naționale a romînilor din Transilvania în perioada frămîntată de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și pînă în a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

Darea la iveală a unei părți din opera sa istorică prilejuiește constatări și reflecții de natură să facă mai bine înțelesă dezvoltarea istorică și culturală a poporului nostru și mai prețioasă strădania cărturarilor noștri din veacurile trecute.

IOAN F. STANCULESCU

într-o strînsă legătură de completare a sensului cu partea liturghisitorilor sfințiți.

Despre rolul preotului se poate spune că, în principiu, el constă în cea mai mare parte din ectenii mici, ale căror ecfonise vin ca o încoronare a părților executate la strană. Ca atare, aceste ecfonise sînt compuse fiecare în sensul temei sau ideii principale, pe care se găsește brodat grupul de rugăciuni sau de cîntări, cărora le urmează ectenile respective. Așa, de exemplu, ectenia după «Binecuvîntările învierii» se încheie cu ecfonisul «Că s-a binecuvîntat numele Tău și s-a proslăvit împărăția Ta...» ș.a.m.d.

În stadiul ei actual, se pot distinge trei părți în rînduiala utreniei. Cea dintîi dintre acestea are, propriu vorbind, caracterul unui proimion sau introduceri, care nu constituie un element absolut esențial al oficiului, putînd să lipsească în anumite ocazii, precum deja am menționat. Această primă parte se săvîrșește în continuarea miezonopticii. După ecfonisul ecteniei de la finele acesteia din urmă, adică, preotul intră în altar și deschizînd perdeaua sfintelor uși, ia cădelnița și stînd înaintea sfintei mese cu fața spre răsărit și cu capul acoperit începe oficiul utreniei rostind formula «*Binecuvîntat este Dumnezeuul nostru...*»

Săvîrșirea serviciului divin constituie o atribuție exclusivă a preoției. Fără îndoială, credincioșii se alătură sau se unesc și ei la oficiile bisericesti, dar în acest chip ei participă numai, sau conlucrează; cel ce le aduce sau le înfățișează Domnului și susține înaintea Lui rugăciunile comunității este preotul. De aceea, oficiul divin public se începe numai cu binecuvîntarea preotului, «care închipuiește pe Hristos, de la care are preoția»¹² și de asemenea tot el este cel căruia i se cuvine să-l încheie. În practica bisericească, se face totuși o excepție în legătură cu miezonoptica, îngăduindu-se ca, în lipsa preotului, rugăciunile ei să poată începe după ce cineva din cei de față a rostit «Pentru rugăciunile Sfinților Părinților noștri, Doamne Iisuse Hristoase, Dumnezeuul nostru, miluiește-ne pe noi»¹³. Nu este greu de observat însă că serviciul miezonopticii se mărginește în cea mai mare parte la rugăciuni, ce se rostesc la strană, preotul găsindu-se astfel încadrat el însuși în regula obștească a pietății, fără să aibă un rol pronunțat de mijlocitor sau de îndeplinit acțiuni liturgice, prin care să reprezinte simbolic pe Mîntuitorul în vreunul din momentele operei sale. Ceea ce primează deci în serviciul de la miezul nopții este caracterul său de exercițiu de devoție pentru cei îndeosebi rîvnitori. De aceea, s-a găsit cu cale că este cazul să se facă pogorămînt, rugăciunile din această vreme putînd să înceapă în chipul amintit, cînd se întîmplă să nu poată fi de față un preot la o astfel de oră sau între schimnicii care trăiesc retrași departe de obștea minăstirii. În acest caz, ei se îndreaptă către Mîntuitorul și-I invocă binecuvîntarea pentru rugăciunile Sfinților Părinți, «între care se înnu-

12. Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 304 (trad. rom., p. 199, col. 1).

13. Vezi Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 305.

mără arhieriei și preoți»¹⁴. O astfel de regulă, avînd la bază comuniunea dintre cele două părți ale Bisericii sau comuniunea cu sfinții, nu contrazice principiul stabilit în general pentru începerea oricărui oficiu bisericesc prin binecuvîntarea preotului.

4. *Proimion*. — Pentru motivele expuse, această din urmă regulă este aplicabilă nu numai în cazul miezonopticii, ci și la toate acele oficii «ce se lucrează fără epitrahil, cîte sînt obișnuite la mînăstiri a le face preoții, la miezonoptică, la ceasuri și la pavecerniță¹⁵. Utrenia însă, ca și vecernia, implicînd un pronunțat rol de solitor al preotului și ceremonii în care el reprezintă pe Mîntuitorul, oficiul lor trebuie să fie săvîrșit de preot și să înceapă prin binecuvîntarea dată de dînsul. Orice oficiu public este deschis astfel printr-o formulă corespunzătoare, rostită de preot spre lauda lui Dumnezeu. Aceasta înseamnă și «Binecuvîntat este Dumnezeul nostru..», căci verbul «a binecuvînta», întrebunțat în limbajul liturgic la adresa lui Dumnezeu, are înțelesul de *a lăuda, a slăvi*, ca de altfel și în textele biblice (Luca I, 64, 68 ; II, 28 ; Iacob III, 9 ; I Petru I, 3 ; Rom. I, 25 ; IX, 5 ; I Cor. XIV, 16 ; II Cor. I, 3 ; XI, 31 ; Efes. I, 3 ; Apoc. IV, 12, 13 ; VII, 12 ; etc.)¹⁶. «Ca slujitor al lui Dumnezeu» (II Cor. VI, 4), ca unul ce prin hirotonie este pus de Hristos însuși «în slujba Sa» (I Tim. I, 12), se cuvine ca, la începutul oricărui serviciu divin, preotul mai întîi să binecuvînteze, adică să laude sau să slăvească pe Dumnezeu, adică pe Tatăl, Fiul și pe Duhul Său cel Sfînt.

O dată cu rostirea formulei de binecuvîntare pentru deschiderea oficiului utreniei, preotul începe cădirea mare întocmai ca la vecernie, iar strana urmează în acest timp rînduiala rugăciunilor înscrisă în orologiu. În recitarea acestora, trebuie să se respecte însă un anumit ritm, potrivit ca citețul să termine «Tatăl nostru» atunci cînd preotul s-a înăpoiă cu căditul din nartică în mijlocul naosului, pentru ca să rostească aci ecfonisul «Că a Ta este împărăția...». El subliniază lauda din această doxologie cădînd spre răsărit de trei ori, adică de fiecare dată cînd pronunță numele persoanelor Sfintei Treimi. Continuînd apoi cădirea pînă în altar, unde o termină, preotul așteaptă înanitea sfintei mese pînă ce s-a încheiat la strană recitarea troparelor din orologiu. Rostește apoi ectenia «Miluiește-ne pe noi, Dumnezeule, după mare mila Ta...», în care se fac rugăciuni pentru căpetenia bisericească și cea civilă, cădînd de trei ori la rostirea fiecărui aliniat, afară de ecfonis.

Înălțarea primelor rugăciuni de dimineață, în Biserica creștină, răspunde perfect îndemnului Sfîntului Apostol Pavel din prima sa epistolă către Timotei II, 1—2 : «...Mai întîi de toate să faceți rugăciuni, cereri, mijlociri și mulțumiri pentru toți oamenii : pentru conducători și pentru toți cei ce sînt în dregătorii, ca să ducem viață liniștită și tulburată în toată cuvioșia și curăția».

14. Simion, arhiep. Tesalonicului, *op. cit.*, cap. 305.

15. Idem, *Răspunsuri la întrebările unui arhieru*, cap. 17 (trad. rom., cit., p. 316).

16. A se vedea sensurile cuvintelor εὐλογέω, εὐλόγος și εὐλογία în Vechiul și Noul Testament la Erhard Kittel (în colaborare), *Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, vol. II, p. 751—763.